

Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

**Alapjog vagy alapelv ? -
A fair eljárás fogalma a bírósági gyakorlatok
tükrében**

dr. Szigeti Krisztina Mónika

doktori értekezés

Témavezető:

dr. habil. Udvary Sándor
tanszékvezető egyetemi docens

Budapest, 2021.

Témavezetői nyilatkozat

Alulírott, Dr. habil. Udvary Sándor, Ph.D., a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Eljárásjogi Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense meggyőződtem arról és támogatón

nyilatkozom,

hogy dr. Szigeti Krisztina Mónika témavezetésem alatt álló doktoranda „Alapjog vagy alapelv? – A fair eljárás fogalma a bírósági gyakorlatok tükrében” c. dolgozata a Károli Gáspár Református Egyetem doktori képzésről és a doktori (PhD) fokozatszerzésre vonatkozó eljárásról szóló szabályzata 43. § (3) bekezdés 2. fr. bekezdése alapján műhelyvitára bocsátható.

Budapest, 2021. február 16.

Dr. habil. Udvary Sándor/Ph.D.

KRE ÁJK, tszv. egy. doc.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	6
1. Az értekezés célja	6
2. A dolgozat szerkezete	9
3. A kutatásban használt módszerek	10
4. A dolgozat hipotézisei	12
I. TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS	14
1. Az államokon belüli egyedi kialakulás	14
2. A nemzetközi fejlődési szakasza	27
3. A magyar válasz	30
II. ALKOTMÁNYOS ALAPFOGALMAK	36
1. Alapjog – alanyi jog	37
2. Anyagi alapjog – eljárási alapjog	40
3. Jogvédelem – Alapjogvédelem	46
3.1. A bíróság általános jogvédelmi feladata	46
3.2. A bíróság alapjogvédelmi feladata	50
4. Jogvédelmi eljárás	54
4.1. Jogvédelem a közhatalom tevékenységével szemben	55
4.2. A védelmi jog védelme	58
5. Alkotmány-konform értelmezés	60
III. A TISZTESSÉGES ELJÁRÁSHOZ VALÓ JOG SZABÁLYZÁSI SZINTJEI	69
1. Nemzetközi szint	69
2. Alkotmányos szint	72
3. Közjogi szint	75
IV. A FAIR ELJÁRÁSHOZ VALÓ JOGOT ÉRTELMEZŐ FÓRUMOK	85
1. Az Emberi Jogok Európai Bírósága	86
2. Az Alkotmánybíróság	92
3. A rendesbíróságok	103
V. A HAZAI BÍRÓSÁGOK ÉRTELMEZÉSÉT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK	108
1. A jogi szöveg eltérése	108
2. A jogi szöveg változása	110
3. Az igazságszolgáltatás hagyományos feladata	111
4. Az Alkotmánybíróság és az erga omnes hatály	113
5. Az alapelvek perjogi funkciója	117
6. Az értelmezési módszerek	119
7. A jogtudományi álláspontok	123

VI. AZ ELJÁRÁSI ALAPJOG A BÍRÓSÁGOK GYAKORLATÁBAN	131
1. A tisztességes eljárás alapjogának és a perek tisztességes lefolytatásának fogalmi dichotómiája	133
1.1. Jogtudományi válaszok	135
1.2. A bíróságok válaszai	141
2. Tartalmi kettősségek	153
2.1. Az esélyegyenlőség és a fair eljárás	155
2.2. A fegyveregyenlőség és a fair eljárás	157
3. Az eljárási törvényben elnevezés szerint szereplő alapelvek	162
3.1. Pártatlanság	162
3.2. Jogviták elbírálása	169
3.2.1. A bírósághoz fordulás joga	171
3.2.2. A döntési kötelezettség	175
3.2.3. Az indokolási kötelezettség	185
3.2.4. A jogorvoslathoz való jog	192
3.3. Észszerű időn belül történő befejezéshez való jog	196
4. A hatékony jogérvényesítés segítésének elve	204
5. A tárgyalás igazságossága	210
6. Konklúziók	214
VII. ÖSSZEGZÉS	218
1. Szabályozók	220
2. Értelmező fórumok	220
3. Befolyásoló tényezők	222
4. Az eljárási alapjog és a bírói gyakorlat	223
5. Válaszok	228
FELHASZNÁLT IRODALOM	235
A SZERZŐ TÉMÁBAN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓI	253
MELLÉKLET	254

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AB	A Magyar Köztársaság Alkotmánybírósága
Abtv.	Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény
Be.	A Büntető eljárásról szóló 1998. évi XIX. tv.
BDT	Bírósági Döntések Tára, és az ott megjelentetett határozatok
BH	Bírósági Határozatok Gyűjteménye, és az ott megjelentetett határozatok
Bjt.	A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. tv.
Bszi.	2011. évi CLXII. törvény.
EEJE	Az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett Emberi Jogok és Alapvető Szabadságjogok Védelmének Európai Egyezménye
EJEB	Az Emberi Jogok Európai Bírósága, közismertebb nevén a Strassbourgi Bíróság
EuCharta	Az Európai Unió Alapjogi Kartája
KET	A közigazgatási eljárásról szóló 2004. évi CXL tv.
LB	A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága
rPp.	A Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. tv.
új Pp.	A Polgári Perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. tv.
PPJNE	Az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
Ppké.	A Pp. hatályba léptetése folytán szükséges rendelkezések tárgyában hozott 105/1952 (XII. 28.) MT rendelet

Bevezetés

„Az igazságszolgáltatás mindig híven visszatükrözteti saját korának szellemét. Azok az érdekek, amelyekért egy-egy kor küzd, amelyeket bizonyos korban védendőnek ismernek el, mindig hű kifejezést nyernek azon kor igazságszolgáltatásnak intézményeiben.”¹

Magyary Géza

1. A dolgozat témája és a kitűzött kutatási feladat

Sokan és sokféleképpen gondolkodnak a tisztességes eljáráshoz való jogról, s ez helyénvaló is, hiszen maga az alanyi jog sokarcú: emberi jog, alapvető jog, igazságszolgáltatási és polgári eljárásjogi alapelv, a magyar jogban 15 éven át felelősségi tényállás is volt. E minőségeket folyamatosan magán és magában hordozza, legfeljebb az lehet a kérdés, hogy melyik jellemzője mutatkozik éppen dominánsnak. A törvényalkotás hatalmi ága számára a belső jogba átültetendő nemzetközi jogi normaként jelenik meg, a demokratikus átalakulásban és jogállamiság felé vezető úton egy modern alkotmányozás emberi jogi kihívásaként. A magyar Alkotmánybíróság számára alapvető jog, amelynek jogszabályokban és egyedi döntésekben való érvényesülését egyaránt vizsgálja. A harmadik hatalmi ág tagjai számára igazságszolgáltatási elv, a polgári bíró számára eddig eljárásjogi elv és felelősségi forma volt, a jövőre nézve alkotmányos jellegű igazságszolgáltatási elv.

A téma komplexsége, a többszintű szabályozás és a valódi alkotmányjogi panasz bevezetése okán többféle metódusból is vizsgálható a tisztességes eljáráshoz való jog. Azonban a fair eljárás alapjogának ismerve,² hogy az igazságszolgáltatással szemben fogalmaz meg követelményeket. Tényleges hatóköre a bírósági tárgyalóterem, jogos elvárásokra pedig a feleket hatalmazza fel a bírósággal szemben. Lényegében kontrollként működik.

Lépten-nyomon, indokoltan vagy indokolatlanul, a tisztességes eljáráshoz való jog „díszítő elemként” jelent meg, divatosá vált a jogszabályi indokolásokban, a peres felek hivatkozásaiban, a bíróságok eljárási tárgyú érveléseiben. Szakmonográfiák a kártérítési

---

1 MAGYARY Géza: *Összegyűjtött dolgozatai a polgári eljárás, a magánjog és a kereskedelmi jog köréből*. I. kötet, a Magyar Tudományos Akadémia kiadása, Budapest, 1942. 19-20.

2 A dolgozatban a „tisztességes” fogalmat szinonimaként használjuk az angol „fair” szakkifejezéssel.

joghoz kapcsolódóan tettek rövid eszmefuttatást róla a felelősségi szabályok ismertetése során.³ Meglepően kevés volt az olyan írások száma, amelyek a magyar bírósági gyakorlatot vizsgálták abból a szempontból, hogy ez az eljárási alapjog hogyan érvényesül a jogalkalmazás során.⁴ Még inkább meglepő tény volt, hogy a polgári eljárásjogra gyakorolt hatást – akár részeiben, akár átfogó jelleggel – alig elemezte a tudomány.

A szerteágazó és vonzó lehetőségekből a kutatást ezen okokból szűkítettük le egy problémakörre, mégpedig arra, hogy a magyar igazságszolgáltatási rendszer bíróságai a fair eljárást biztosító új alapelveket eltérő tartalommal határozták-e meg a mértékadó EJEB és AB ismérvekhez képest.

A választást azzal támasztjuk alá a téma feldolgozatlanságán túl, hogy a jogalkotás négy alapelvet, amelyek egyértelműen a tisztességes eljárás polgári eljárásban is érvényesülő alapjogához köthetőek, kizárólag elnevezésükben jelenített meg az rPp. szövegében: pusztán fogalmat adott, tartalmi meghatározás nélkül. Ezek a fogalmak csak részben voltak azonosak az Alkotmány akkori 57. § (1) bekezdésének szövegével, ugyanis abban nem volt megtalálható a jogviták elbírálása, a perek tisztességes lefolytatása és az ésszerű időn belüli befejezés. A kapcsolat érzékelhető volt az alapvető emberi joggal, de össze kellett kötni egymással az alapjogot és az alapelveket.

Az értelmezés terén jelentős kihívással néztek szembe a bíróságok. Az eljárási elvek sajátos funkcióval rendelkeznek, értelmezést és joghézagot kitöltő elsődleges feladatuk van. Az új alapelvek, amelyeket a VIII. Ppn. tett az eljárási törvény részévé, az indokolás szerint az EJEE-vel való összhang megteremtését szolgálták. Ebből következően az alapjog eljárási korrektséget biztosító szerepével bővült ki a feladat. Hatókörükből kifolyólag az eljárási jogelvekhez mindig konkrét normaszöveg kötődik, így az eljárásjog belső szabályrendszeréhez és konkrét normáihoz való kapcsolódást, illetve kapcsolhatóságot is meg kellett határozni az új alapelvek esetében. Mindezek olyan, a tartalom meghatározására kiható körülmények voltak, amelyek magukban hordozták az EJEB és az AB meghatározásaitól való eltérő eredményt.

Nem vállalkozunk a dolgozatban teljességre, hiszen nem vizsgáljuk az eljárási alapjognak a közigazgatási és büntető eljárásban kifejtett hatásait, kizárólag a polgári eljárásjogra koncentrálnak. Klasszikus értelemben vett nemzetközi jogösszehasonlítást sem

---

3 FUGLINSZKY Ádám: *Kártérítési jog*. (Új magánjog sorozat 7.) HVG-Orac, Budapest, 2015. 904 p.; BORBÁS Beatrix: *A bírói hatalom kárfelelőssége*. Hvg-Orac Budapest, 2014. 262 p.; FÉZER Tamás: *A kártérítési jog magyarázata*. Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2011. E-könyv.

4 Az összeállítást tematikai okokból a 511. számú lábjegyzetnél közöltük.

tartalmaz a dolgozat, mert a bírói értelmezést és jogszabály-alkalmazást más államokban kialakult jogfelfogás nem befolyásolta. Az ilyen hatások az AB szűrőjén keresztül jelenhetnek meg, de már mint alkotmányos értelmezés, ami mindenkire nézve kötelező erejű.

Fő célkitűzésünk a polgári eljárásjogban kialakult hazai bírói gyakorlat ismertetése és elemzése, majd ennek eredménye alapján megállapítani a polgári eljárási alapelveknek a fair eljárással és részeivel való azonosságát vagy az attól való eltérést. A dolgozatban ezért e terület jogelveire, az igazságszolgáltatási rendszer bíróságai által kialakított tartalomra, az eljárási alapjog bíróságok által meghatározott elemeire helyezük a hangsúlyt.

A tisztességes eljáráshoz való jogot belső jogintézményként, de azt vertikális közegében megtartva vesszük figyelembe, hiszen egy implementációs folyamat révén került a polgári eljárásjogba. Kölcsönhatásként az rPp. felelősségi szabálya alapjogi sérelmet foglalt magában, így szélesre tárt kaput nyitott az alkotmányjog, s ezen keresztül a nemzetközi szintű emberi jog felé. Ezzel azonban nem tudjuk a szakjogág keretei között tartani elemzésünket.

Viszonyítási pontként az EJEB és az AB döntéseiből megismerhető alapokat alkalmazzuk, ahol a bírói feladatot megelőzően már rendelkezésre álltak a koherens fogalom-készlet és a kiérlelt definíciók. Ez a bázis egyértelművé teszi a jog összetett szerkezetét, célját és funkcióját, többszörös szakjogági kapcsolódási pontjait, vagy inkább interdiszciplinális jellegét. S alkalmas arra is, hogy az alapjog által közvetített elvárásokat, módszereket és hatásmechanizmust kimutassuk a maga valóságában és teljességében. Egy lokalizált elemzéssel kirekesztenénk azt a rendszert, amelybe tartozik. Jogszabály által kitűzött célként figyelembe véve ezeket az alapokat (t.i. a bírósági eljárás legyen fair, korrekt), meg tudjuk határozni a gyakorlat által elért eredmények helyességét vagy téves voltát, és azokat a tényezőket is, amelyek a magyar jogalkalmazásra hatást gyakoroltak, vagy kellett volna, hogy a jogalkalmazói látásmódra, nyitottságra, a nemzeti jogtól eltérő, vagy afeletti jogi normák és érvek megismerésére hassanak.

A kutatás kezdetéhez mérve a dolgozatot inkább jogtörténetinek tekinthetjük, mint egy aktuális témát feldolgozó disszertációnak. Ez a meglátás azonban csak alapjaiban igaz. A bíróság előtt folyó polgári (valamint gazdasági és közigazgatási) tárgyú ügyek felekétharmada a dolgozat befejezésének idején még mindig olyan eljárás, amelyben az rPp-t kell alkalmazni, így a fair eljárás követelménye az ügyek többségében még mindig az alkalmazandó jog közvetlen eljárási jogelveként hat, betartására erőteljesebb presszió kényszeríti a bíróságot, mind a távoli Bszi-ben és Bjt-ben nyomokban fellelhető

tisztességességi elvárások.

Az aktualitáshoz még egy szempontot emelünk ki. Most, hogy az új Pp. a fair eljárás garanciális szabályainak koncepciója szerint született meg, idejét múltnak tetszhet a magyar rendesbíróságok közel két évtizedes döntéshozói munkásságának elemzése. A polgári eljárások korrektsége iránti elvárás azonban nem vesztett jelentőségéből. Sőt, a szigorúbb szabályok és időkorlátok közé szorított eljárás még inkább megköveteli a bírótól a felek formai, eljárásbeli egyenlőségének érvényre juttatását. Ehhez pedig nem elegendő a törvény szavának szó szerinti betartása. A törvény értelmének és céljának kell engedelmeskedni.⁵

2. A dolgozat szerkezete

Figyelemmel arra, hogy a dolgozat témáját adó eljárási alapjog strukturált jog, és a fejlődési folyamatban az elemeket összefogó fogalom született meg utolsóként, a történeti kitekintés ennek a fejlődésnek az egyes szakaszait mutatja be vázlatosan, a leginkább szerepet játszó államok belső joga szerinti szabályozástól kezdve a nemzetközi egyezményeken át a már megváltozott formájában ismét az egyes államok joganyagába történő implementálásig. A kitekintés számot ad a nemzetközi trenddel párhuzamosan alakuló magyar jog fejlődési lépéseiről is.

A vizsgált jog összetettsége mellett meghatározó a jellege is, hiszen – a bevezetőben is utaltunk rá – a jogtudományon belül annak több speciális alterületét fogja át. A bírói gyakorlat szempontjából mégsem kizárólag a polgári eljárásjog, hanem a közjog-alkotmányjog is súlypontot képez. A kettős bázis és az úgy nevezett alapjogi bíráskodás folytán szükségesnek tartottuk a legfontosabb fogalmak tartalmának meghatározását, az alapjog körül kialakult elhatárolási kérdések bemutatása mellett. A rendesbíróságok értelmezési sajátosságainak vizsgálhatósága céljából a fair eljáráshoz való jogot (vagy csak egyes elemeit) tartalmazó jogi szövegeket szabályozási szintenként tekintettük át, külön is kiemelve az rPp. szövegváltozásait. Az értelmező fórumok esetében a nemzetközi és alkotmányos testületeknek az eljárási alapjogról kialakított, szerkezeti felépítést is bemutató meghatározásait foglaltuk össze, míg a rendesbíróságok esetében ítélezésüknek a változás előtti és utáni tevékenysége jellemzőit mutattuk be.

Következő lépésként összegyűjtöttük azokat az igen vegyes képet mutató tényezőket,

---

5 „A törvényeket értelmezni nem azt jelenti, hogy a betűjüknek engedelmeskedünk, hanem értelmüknek és céljuknak. Celsus, Digesta 1,3,17

amelyekről feltételeztük, hogy az értelmezésre hatást képesek kifejteni, és megvizsgáltuk egyben azokat az okokat, amelyeken feltételezésünk alapul. Így prognózist adhattunk meg azok sikeressége vagy eredménytelensége tekintetében.

Vizsgálatunk szóhasználati és tartalmi eltérésekre irányul, ezért az rPp. szövegének és a rendesbíróságok által megadott jelentéseknek egyaránt kiemelt jelentőséget tulajdonítottunk. A leíró-elemző módszerrel a központi fogalom felől haladtunk az egyes részjogok felé. A szövegből megállapított kifejezések esetében két nagy csoportot alakítottunk ki: az egyik a tartalom meghatározása nélkül, csak elnevezésében megadott új alapelvek kategóriája, ahol meg kellett állapítani, hogy a rendesbíróságok milyen tartalmat kapcsolnak a kifejezésekhez; a másik azoknak a szintén új eljárási jogelveknek a köre, ahol csak a tartalmat adta meg a jogi szöveg, de nem azonosította be az alapelv különös jelentését. A hiányzó fogalmat, illetve tartalmat jellemzően a felsőbírósági döntésekből állapítottuk meg. Ezt az eredményt elemeztük abból a szempontból, hogy a bíróságok a fair eljárás jogához kapcsolták-e az alapelvet és azon belül melyik eleméhez. Így tettük összehasonlíthatóvá az eltérő szinteket. A bírósági döntések felhasználásával, ezzel az induktív-jellegű megközelítéssel zártuk ki az összes elem áttekintését, amely túlzott mértékben növelte volna meg a dolgozat terjedelmét, de a valós eltéréseket jól ki tudtuk domborítani.

Az értekezés utolsó fejezetében végeztük el a kutatás eredményének összegzését, kezdve a rendesbíróságoknak az alapjog értelmezése terén adott eltérő válaszainak felsorakoztatásával, valamint lezárva azok következményeivel. Befejezésül pedig a jelen fejezetben felállított hipotéziseket támasztjuk alá, vagy éppen cáfoljuk meg.

3. A kutatásban használt módszerek

Kutatásunk az rPp. 2000. évben megújított alapelveire irányult. Nyilvánvaló volt, hogy ezek az alapelvek alkotmányos és nemzetközi jogi kötődéssel is rendelkeznek, ezért a szakirodalom feltárását nem korlátozhattuk csak a polgári eljárásjog szerzőire és tudományos műveikre. A tisztességes eljáráshoz való jog nemzetközi szakirodalmát részlegesen, és az EJEB-hez kapcsolható szakkikkel prezentáltuk, az átfogó tanulmányok közül magának a Bíróságnak a szakkiadványait alkalmaztuk. Az alkotmányjog esetében felhasználtunk általános műveket és szakkikkeket egyaránt.

A polgári eljárásjog esetében a kommentár-irodalomra és tankönyvekre

hagyatkoztunk, mivel az Alaptörvény előtti, de a polgári bírói gyakorlatot megalapozó szakmai cikkek elhanyagolható számban keletkeztek. Az eljárási alapjogra vonatkozó, 2010. utáni szakmai cikkeket az egyes problémakörök ismertetésénél használtuk fel. A szakcikkek felkutatásában a Matarka kereső rendszert és az MTDA állományt alkalmaztuk.

Az eljárási alapjogra vonatkozó, 2000 és 2018 között kialakult magyar bírói gyakorlat két perkategórián alapult. Az egyik az ú. n. alapügyek halmaza, amelyben speciális jogvédelmi eljárásra nem került sor, mégis a felsőbb bíróságok az eljárási alapelvek betartását, érvényesülését vizsgálták. A másik csoportot az alapjogvédelmi eljárások képezték, ahol a bíróság feladata a per tárgyát adó ügyekben megvalósított, de nem reparált vagy nem helyrehozható hibákat, illetve mulasztásokat vizsgálták. A kutatást ez a tény annyiban befolyásolta, hogy az elsőfokú bíróságok jogértelmezését és a másodfokú bíróságok, illetve a Kúria erre adott reflexióit csak a második pertípusban vizsgálhattuk.

A kutatáshoz kapcsolódó döntéseket kvalitatív módszerrel gyűjtöttük össze. Nem mintákat vettünk, hanem az összes, alapelvi hivatkozást tartalmazó határozatot gyűjtöttük egybe. Ehhez több adatbázist használtunk fel:

1. A Kúria nem anonimizált határozatgyűjteménye, amelyben 1992-től kezdve rendelkezésre álltak a Legfelsőbb Bíróság másodfokú és törvényességi óvási, majd felülvizsgálati határozatai, köztük a kijelölésekkel kapcsolatos és egyéb nem érdemi határozatai is. Ugyaninnen az ítéletátlák azonos típusú határozatai is rendelkezésre álltak, mind az érdemi, mind az egyéb döntések jelentős része. Ebből az adatbázisból válogattuk ki címszavas kereséssel az alapjogra és annak egyes elemeire vonatkozó döntéseket. Megkönnyítette a kutatást ez a módszer abból a szempontból, hogy az elsőfokú határozatok ügyszáma rendelkezésre állt.
2. A BH, EBH, BDT és EBDT jelölések alatt közzétett eseti döntéseket a Wolters Kluwer új jogtár web-es nyilvántartásából vettük.
3. A megyei/törvényszéki elsőfokú határozatokat az Országos Bírósági Hivatal anonimizált határozatgyűjteményéből vettük, és ellenőrzésképpen a felsőbb bírósági érdemi döntések között is azonos kereső szavas gyűjtést végeztünk. Az eredmény szerint használhatóbbnak bizonyult a Kúria adatbázisa.
4. Az Alkotmánybíróság határozatait annak honlapján elérhető adatbázisból válogattuk össze, ugyancsak kereső szavas gyűjtéssel, ezért sem a web helyet, sem a hivatalos közlöny hivatkozásait nem tüntettük fel, csak a határozat számát, a 2012 utáni döntéseknél pedig az indokolás hivatkozott pontját is megjelöltük.
5. Az EJEB döntéseit az elektronikus HUDOC gyűjteményből, és a Bíróság szakmai

anyagaiból emeltük ki, de ez utóbbi esetben a HUDOC gyűjteményben ellenőriztük a határozatok azonosító adatait és a hivatkozott tartalmat is.

A tematikusan kiválogatott, de másodfokon és felülvizsgálati szinten teljes körűnek szánt határozatokból – a keletkezési idejüket figyelembe véve – induktív módszerrel állapítottuk meg azokat a résztemákat, amelyekben változást tapasztaltunk, és ezzel a módszerrel alakítottunk ki általánosítható következtetéseket.

A dolgozatban az egyes vizsgált területeket leíró-elemző módszerrel ismertettük és tematikailag egy külön fejezetbe foglaltuk azok elemző értékelését. A konklúziókat és a hipotézisek megválaszolását így szerkezetileg egybefogtuk.

4. A dolgozat hipotézisei

A tisztességes polgári eljáráshoz való alanyi alapjog alkotmányjogi szinten erőteljesen kimunkált elmélettel és gyakorlattal rendelkezik. 2000 és 2018 között a polgári eljárásjog részeként a magyar rendesbíróságok számára is értelmezési feladatot jelentett, amelyek kapcsán összesen öt hipotézist állítottunk fel:

1. Hipotézis:

A fair eljárást illetően a rendesbíróságok jogértelmezése szükségszerűen eltér az Alkotmánybíróságtól a különböző jogforrásokban használt, egymástól eltérő kifejezések miatt.

2. Hipotézis:

A rendesbíróságok értelmezése megváltoztatta az alapjog struktúráját.

3. Hipotézis:

A polgári eljárás tisztességességét biztosító hagyományos alapelvek többsége beolvadt a fair eljáráshoz való alapjogba.

4. Hipotézis:

A rendesbíróságok jogalkalmazása kiüresítette a tisztességes eljáráshoz való jogon belül az igazságos tárgyalás fogalmát.

5. Hipotézis:

Az Alaptörvény 28. cikkének hatálybalépésével a rendesbíróságok gyakorlata az Alkotmánybíróság fogalomhasználatához közelít.

A hipotézisek helyességét a jogtörténeti háttér megvilágításával, az elméleti alapok tisztázásával és a jogfejlesztés sarokpontjainak meghatározásával, továbbá a magyar rendesbíróságok határozataiban kifejtett álláspontok bemutatásával és rendszerező elemzésével igyekszünk igazolni.

I. TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

A személyek közötti és az egyén – közösség (állam) közti kapcsolatokban az egyes ember részéről tanúsítandó magatartásformát Tribonianus még így fogalmazta meg: "Élj tisztességgel, ne bánts mást, add meg kinek-kinek a magáét."⁶ De ha az egyén és az állam között konfliktus jön létre, mi biztosít garanciát az egyén számára? Az állam hatalmi monopóliuma ugyanis az egyes embert – a jogos önvédelem konkrét esetétől eltekintve – megfosztja a hatékony védelem lehetőségétől.⁷

Az emberi jogi projekt meghatározott történelmi állapot, meghatározott kultúra terméke. A nyugati „találmányként” értékelt egyéni jogok és szabadságjogok e történelmi állapot sajátos problémájára vonatkozó válasz. Ez a probléma a modern állam és a modern, magát individuusként tételezni képes egyén viszonya.⁸ A nyugati gondolkodásban az államhatalommal szembeni védelem igényével alakultak ki az emberi jogok,⁹ mégpedig természetjogi érveket felhasználva. Az egyes ember jogi értelemben vett személy, személyiség. Méltósága van, mely jogfilozófiai értelemben abszolút, egyenlő és állandó, magában foglal elidegeníthetetlen alapjogokat a jogalanyisághoz, az élethez, a személyiség kiteljesítéséhez.¹⁰ Léteznek akkor is, ha az állam alkotmánya nem tartalmazza, mert ezeken keresztül valósul meg az individuum méltósága.¹¹

1. Az államokon belüli egyedi kialakulás

Az emberi jogok nemzetközivé válásának XX. századi fordulata nem előzmények nélkül jött létre. A XVII-XIX. században a polgárság politikai hatalomért folytatott harcának eszközeként szolgált a minden embert, vagy inkább minden polgárt megillető jogok kinyilvánítása. Kialakulásuk „társadalmi, gazdasági és politikai háttérét a modern polgári

---

6 TRIBONIANUS: *Justinianus császár Institutioi négy kötetben.* Első Könyv, Az igazságról és jogról <http://mek.oszk.hu/01400/01402/01402.htm>

7 SZIKLAY Júlia: *Az információs jogok, mint alkotmányos alapjogok,* http://doktori-iskola.law.pte.hu/files/tiny_mce/File/Archiv2/sziklay/sziklay_ertekezes_nyilv.pdf 2012.06.07. állapot

8 SAJÓ András: *A tudásrendszer problémája az emberi jogokban.* http://www.phil-inst.hu/recepcio/htm/7/706_belső.htm 2015.02.20.

9 Vö: KONDOROSI Ferenc: *Emberi jogok és kultúrák.* *Eszmélet* 28. évf. 109. sz. (2016. tavasz) 31.

10 FRIVALDSZKY János : *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei.* Szent István Társulat, Budapest, 2011. 19.

11 HALMAI Gábor- TÓTH Gábor Attila szerk.: *Emberi jogok* .Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 27-30.

fejlődés teremtette meg. Ennek során az egyéneknek és közösségeiknek egyre nagyobb mértékben állt módjában az önmeghatározás, kiterjedt és új – többek között jogi – formákat öltött az emberek közötti egyenlőség, s az egyén azelőtt ismeretlen mértékben függetlenedhetett a közösségektől.¹²

Partikuláris jogokként kerültek az egyes államok alkotmányába. Ez a helyi eredetű igény azonban ma a világ minden pontján, ahol modern állam érvényesíti hatalmát, egyetemesen érvényes.¹³A „világsiker” valószínűleg abban rejlik, hogy „az emberi jogok minden embert megilletnek azon egyszerű oknál fogva, hogy emberi lények... ami mindenkit megillet, a világon mindenütt azonos is.”¹⁴

A francia Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata ugyan nem az első volt a sorban,¹⁵ de az európai kontinensen a legismertebb, leginkább mértékadó politikai mű. Ez a dokumentum nevezte meg azokat a jogokat és szabadságokat, melyeket ma első generációs emberi jogoknak hívunk. Nem találkozunk viszont a szövegében a tisztességes vagy méltányos eljárás kategóriával. A tisztességes eljáráshoz való jog esetében nem nyilvánvaló, hogy a legkorábbi emberi jogok egyike, nem tekintjük szabadságnak. Mégis érdemes azt megvizsgálni, hogy explicit módon az, amit ma eljárási alapjognak tekintünk, megjelent-e a politikai nyilatkozatokban, a korai alkotmányok valamelyikében, avagy az Egyesült Királyság és a Magyar Királyság történeti alkotmányában. Szükséges kiemelni, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog egy összetett fogalom. Egyes részei időben is elkülönülve jelentek meg, még a XX. századot megelőzően, és nem nevezhetjük ezeket az elemeket sem gazdasági, sem szociális, sem kulturális jogoknak az emberi jogok generációs és keletkezés szerinti osztályozása alapján.

A tisztességes eljáráshoz való jognak a büntető eljárásjogbeli garanciális szabályai jelentek meg először. Angliában még a feudalizmusban kikényszerített, éppen ezért rendi és hűbéri különbségtételt is tartalmazó 1215-ös Magna Charta Libertatum 39. cikkében jelent meg először a szabad ember személyes szabadsága korlátozásának, vagy attól való megfosztásnak nem önkényhez, hanem objektív feltételhez való kötése. Ez a kritérium az ország törvénye, illetve az azonos jogállásúak által hozott törvényes ítélet volt. Tartalmazott eljárási garanciát az 1628-ban készült Petition of Rights 4. és 7. pontja is, amelyek a

---

12 TAKÁCS Péter: *Az emberi jogok jogelméleti kérdései*. 3. http://jog.unideb.hu/documents/tanszettek/jogbolcseleri/tansegdtetek/2011-12/2011-12-2/takcs_p_-_az_emberi_jogok_jogelmleti_krdsei_a_jogok.pdf 2016.12.21.

13 SAJÓ András: *A tudásrendszer problémája az emberi jogokban*. http://www.phil-inst.hu/recepcio/htm/7/706_belső.htm 2015.02.20.

14 SAJÓ i.m. u.o.

15 A francia Nemzetgyűlés által 1789. augusztus 26-án elfogatott dokumentum.

törvényes eljárás követelményét mondják ki, továbbá azt, hogy halálos ítélet alapja csak érvényben lévő legitim törvény lehet, de alóla mentesülni is csak a törvény rendelkezései szerint lehet.¹⁶ Az 1679-es Habeas Corpus Act a bíróság elé állítás kötelezettségét és annak részletes szabályait foglalta magába.¹⁷ Az 1689-es Bill of Rights az óvadékról,¹⁸ a büntetési nemekről és az esküdtszék felállítási szabályáról szóló két pontja a törvényesen felállított bíróság és a „nulla poena sine lege” elvek egyfajta változatai.¹⁹ A korábbi törvények megerősítésére az angol parlament esküt tetetett Orániai Vilmossal, és arra is, hogy mindenkinek joga van a rendes, törvényes bíróságok előtti eljáráshoz²⁰. Az esküvel az új uralkodóház mintegy „szentesítette” a korábban elért eredményeket, egyben új garanciát is kénytelen volt elismerni.

Az Egyesült Királyságban 1816-ban módosították a Habeas Corpus Act-et annak érdekében,²¹ hogy "e törvény szerinti minden esetben, bár a személyes megjelenésre idézés helyes és jogilag kielégítő kell, hogy legyen, lehetővé kell tenni az előállító idézést kibocsátó bíró számára, hogy megvizsgálja az eskü alatt tett nyilatkozatban rögzített tények igazságát. Amennyiben a fogva tartásnak nincsen észszerű indoka, az őrizetben lévőket azonnal ki kell engedni a börtönből." A módosítás célja az volt, hogy a letartóztatott személyt meghatározott időn belül törvényszék elé állítsák, s a fogva tartást indokolják meg. A letartóztatás jogtalansága elleni védelmet az biztosította, hogy a letartóztatott személyt bármely bíró maga elé idézhette, és az ügy kivizsgálása után szabadon bocsáthatta.²²

A Brit Nemzetközösség korábbi és jelenlegi tagjainak jogrendszerében az eljárásjogi

---

16 „semmilyen rangú és helyzetű embert nem lehet földjétől és birtokától megfosztani, elfogni, bebörtönözni, örökségétől megfosztani, vagy halálos ítélettel sújtani törvényes eljárás lefolytatása nélkül.”....”senkit sem lehet halálra ítélni, csak az országban fennálló törvények, az ország szokásai vagy a Parlament törvényei alapján” In: HORVÁTH Attila szerk.: Egyetemes Jogtörténeti Szöveggyűjtemény. Budapest. 2012. online kiadás, 97-99.pp. <https://jak.ppke.hu/.../EGYETEMES%20SZÖVEGGYŰJTEMENY.doc> 2016.01.23.

17 A rendelkezések tartalmazták a kiállításra jogosult és köteles személy meghatározásától az átvétel igazolásán át a szállítási szabályokat és feltételeket, a letartóztatás oka közlésének kötelezettségét, s azt a jogalkotási célt, hogy a bebörtönzött személyek mielőbb szabadok legyenek. HORVÁTH 2012. 99-105. és POÓR János szerk.: *Kora újkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 87-88.

18 Második Magna Chartaként is említik, amely az önkényes letartóztatás, fogva tartás, valamint egyéb fizikai kényszer ellen kívánt védelmet nyújtani, tekintettel arra, hogy a parancs kiadásának és végrehajtásának körülményei korábban nem voltak rendezettek.

19 HORVÁTH 2012. 105-109. és POÓR 2000. 89-92.

20 ILLÉS Géza – KELEMEN Miklós – MÁRKUS Eszter – RÁCZ Lajos: *Alkotmány – kormányzás – bíraskodás az újkori Európában*. Új Ember Kiadó, 2008. h.n. 54-55.

21 <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo3/56/100/section/3>. 2015. február 8. és TRIVEDI, Abha: *Glimpses of European History (1451-1945) A dictionary Modell*. Sarup & Sons, New-Delhi 2007. 65.

22 Napjainkban a nem büntető ügyekben foganatosított őrizetbe vételek – így a bevándorlók személyének ellenőrzése, vagy járványok miatti karantén – esetében is érvényesül a garanciális szabály.

védelem a természetes igazságosság (natural justice) általános igazságszolgáltatási elvén alapul.²³ A koncepciót konkrét ügyekben ítélkező bírák dolgozták ki. A természetes igazságosság két alapelvet foglal magába. Az első, hogy „hallgattassék meg a másik fél is”, amely lényegében a meghallgatáshoz való jogot jelenti.²⁴ A másik, bár nem új jogelv, hogy senki sem lehet saját ügyének bírója.²⁵ Ezen alapul az elfogulatlan bírósághoz való jog. Létezik olyan felfogás is, amely szerint az alapelv részét képezi még a tanácshoz vagy felvilágosításhoz való jog, a döntés megindokolása, a díjakról, költségekről és hasonló eljárásjogi garanciákról való előzetes felvilágosítás. Más felfogás szerint ezek a jogok a két alapelven nyugszanak, azokból vezethetők le és nem önálló elvek.²⁶ A természetes igazság alapelvének alkalmazása a bírósági polgári és büntetőeljárásokban egyaránt megszilárdult, egyértelmű volt, hogy az eljárásjogilag törvényes vagy „kellő” eljárás (procedural due process) alapelve az igazságszolgáltatás eljárásaira vonatkozik.²⁷ A követelmény, éppen általánosságán folytán, az igazságszolgáltatás egészében érvényesült, és korán megjelentek olyan érvelések, amelyek az EJEB jelenlegi kiterjesztő jogértelmezésével mutatnak párhuzamosságot.

A francia forradalom Deklarációja már nem ősi jogokat biztosított, nem csupán szabadságokat nyilvánított ki, hanem e jogok egyetemességét fogalmazta meg politikai, társadalmi vagy gazdasági kötöttségekre és állampolgári hovatartozásra tekintet nélkül. A Deklaráció szintén kimondta, hogy a törvény előtt minden polgár egyenlő, törvényben megállapított esetben és formák között lehet valakit letartóztatni, vád alá helyezni és fogságban tartani; nincsen büncselekmény és büntetés törvény nélkül, és kinyilvánította az ártatlanság vélelmét is.²⁸ Amiben még első és egyben kiemelkedő volt a Deklaráció, hogy a jogok és szabadságok érvényesülése érdekében is meghatározta a közhatalmat terhelő feladatokat, és a közhatalom legalapvetőbb feladatává tette e jogok védelmét. Ezek a szabályok garanciaként szolgálnak a törvényes fórumok érdekében és az önkényes eljárások

---

23 A természetes igazságosság, elnevezése dacára, nem egy általános természetjogi fogalom, hanem azt jelzi, hogy az angol jogrendszerben vannak speciális eljárási jogok. Erről lásd részletesen SCHAUER, Frederick F.: *English Natural Justice and American Due Process: An Analytical Comparison*. William & Mary Law Review Volume 18 | Issue 1. Rev. 47 (1976) 47-72.

24 R. v. Benn & Church, 6 T.R. 198, 101 Eng. Rep. 509 (K.B. 1795).

25 A common law egyik korai esete volt Lord Coke által tárgyalt dr Bonham ügye 1610-ből (8 Co. Rep. 107a, 118a, 77 Eng. Rep., 638, 652 (C.P. 1610)).

26 SCHAUER 1976. 49.

27 SCHAUER 1976. 57.

28 A Deklaráció 7., 8. és 9. pontjai. HALMAI-TÓTH 2008. 61. és ILLÉS-KELEMEN-MÁRKUS-RÁCZ 2008. 61-62.

ellen.

A Deklarációt követően, Franciaországban az alkotmányozási folyamatot és a forradalom szakaszait tükröző, rövid életű vagy hatályba sem lépett alkotmányok születtek 1791-ben 1793-ban és 1795-ben. Ezek közös jellemzője, hogy preambulumaikban az emberi és polgári jogokat a kötelességekkel együtt sorolták fel. A mindenkit megillető emberi jogok körében csak a büntető eljárás garanciái, nem pedig a polgári eljárásjog tisztességességének elemei mutatkoztak meg, az igazságszolgáltató hatalom gyakorlásának szabályai itt is általános elveket fogalmaznak meg. A bírói pártatlanságot és függetlenséget az 1795-ös alkotmány úgy biztosította, hogy két évre választották meg a békebírót és az ülnökeket, az újraválasztás lehetőségének biztosításával; a jogorvoslati jog gyakorlása terén az egyik törvényszék volt a másik által hozott döntés felülbírálója, a Semmítőszék pedig az eljárási szabályok megszegésével hozott ítéletet semmisítette meg.

Az Amerikai Egyesült Államokban 1791-ben egyszerre hatályba lépő első tíz alkotmánymódosítás közül az ötödik írta elő azt, hogy életet, szabadságot vagy vagyont sújtó ítéleteket csak a törvénynek megfelelő eljárás alapján lehet kimondani,²⁹ a hatodik úgy rendelkezett,³⁰ hogy pártatlan esküdtszék gyors és nyilvános tárgyaláson bírálja el az ügyet.³¹ A nyolcadik módosítás pedig – hasonlóan a mintát adó angol Bill of Rights-hoz – a túl magas óvadékot és a kegyetlen, szokatlan büntetést tilalmazta.

Amikor az eljárási garanciák a büntetőjogi keretek között megmutatták hatékonyságukat, a polgári eljárások résztvevői részéről is megjelent az igény a biztonságot adó és az önkényességet kizáró tételes szabályok iránt. Az anyajog egyes részei közül a bírósági szervezetet és a bíró személyét érintő követelmények, az igazságszolgáltatás egységes szervezetéből eredően, éppen általánosságuk miatt voltak képesek legkorábban hatást gyakorolni a büntető jogon kívüli területre.

A nem büntetőügyek eljárásbeli tisztességessége iránti igény csekély fáziskéséssel jelent meg. Az USA hetedik alkotmánymódosítása kissé mostohán bánt a polgári eljárás tisztességének követelményével, csak annyit rögzített, hogy garantálja bizonyos pertárgyérték feletti polgári ügyekben az esküdtszékhez való jogot, de nem utalt arra, hogy

---

29 HALMAI 2003. 59. és HORVÁTH 2012. 139.

30 HALMAI 2003. 59. és HORVÁTH 2012. 139-140.

31 „A hatodik módosítás alapvető célja az lehetett, hogy a büntetőjogi alperes (vádlott) a felsorolt jogainak megtagadása esetében jogorvoslatot követelhessen.” HERMAN, Susan N. : The Right to a Speedy and Public Trial: A Reference Guide to the United States Constitution (Reference Guides to the United States Constitution) Westport, Conn.: Praeger, 3. edition 2006. 21.

ezek az esküdtzéki eljárások milyenek legyenek.³² „A magánjogi peres felek a törvényhozás és bíróságok jóindulatának voltak kiszolgáltatva, hogy érvényesítsék érdekeiket a gyors vagy nyílt igazságszolgáltatás iránt, a nyilvánosság pedig arra az évrre maradt, hogy az első módosítás megteremthette a magánjogi eljárásokban való részvétel jogát.”³³

Az amerikai alkotmány tizennegyedik módosítása mondta ki az egyenlő védelem elvét és azt a minden tagállamot terhelő kötelezettséget, hogy csak megfelelő törvényes eljárás alapján lehet valakit – többek között – a tulajdonától megfosztani (törvényes eljárás klauzulája: Due Process Clause).³⁴ Ez a rendelkezés már részben elválík a büntető eljárástól. Az Egyesült Államok Legfelső Bírósága úgy értelmezte a klauzulát, hogy az négy védelmet foglal magában: 1) az eljárásjogi szempontból törvényes eljárást mind a polgári, mind a büntető eljárásokban, 2) az érdemi törvényes eljárást, 3) tiltást a homályos, bizonytalan értelmű törvények ellen és 4) azt, hogy az elv a Bill of Rights rendelkezéseivel való kapcsolat eszköze.³⁵

Az eljárás tisztességessége tekintetében polgári ügyben fejtette ki azt az álláspontját a Legfelsőbb Bíróság, hogy „[a] tisztességes eljárás [due process] megköveteli, hogy az eljárásoknak, amelyek által a törvényeket alkalmazzák, elfogulatlanok kell lenniük, hogy az egyének ne legyenek kitéve a kormányzat hatalmának.³⁶ A bíróság általános érvénnyel mondta ki azt is, hogy „[j]ogszerű eljárás az [az eljárás], amelyik követve a jogi formákat, megfelelő az ügghöz és indokolt az érintett feleknek. Az eljárást a törvény által előírt rendes módon kell lefolytatni, és azt az elérendő célhoz kell igazítani. Ahol csak szükséges a felek védelméhez, lehetőséget kell biztosítani a meghallgatásukhoz, tiszteletben tartva a kért döntés jogszerűségét.³⁷ A közhatalom által végrehajtott bármely jogi eljárásról meg kell állapítani, hogy megfelelő eljárás, amennyiben az igazság és szabadság ezen alapelveit megőrzi és tekintetbe veszi, még ha szankcionálna is kor és szokás, vagy a törvényhozó

---

32 „Nincsen külön megjelölve, hogy a polgári esküdtzéki tárgyalásoknak nem szükséges sem gyorsnak, sem nyilvánosnak lennie. Azt várták, hogy a common law által kidolgozott esküdtzéki tárgyalás gyors és nyilvános lesz, de ez csak büntetőjogi vádlottak részére volt biztosítva, akik kaptak egy "jogot", amelyet érvényesíthettek, ha a saját tárgyalásaik nem voltak gyorsak vagy nyilvánosak.”HERMAN, 2006. 21.

33 HERMAN 2006. 21.

34 A 14. Alkotmánymódosítás 1868-ban lépett hatályba.

35 MADISON P. A.: *Historical Analysis of the Meaning of the 14th Amendment's First Section*. http://www.federalistblog.us/mt/articles/14th_dummy_guide.htm#due. 2016.01.12. és HYMAN, Andrew T.: The little word „due”. 38 Akron Law Rev. 1 (2005)

36 MARCHANT v. PENNSYLVANIA R CO, 153 U.S. 380 (1894) 153 U.S. 380. 1984. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/153/380/> 2015.04.03.

37 HAGAR v. RECLAMATION DIST. NO. 108, 111 U.S. 701 (1884) 111 U.S. 701 <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/111/701/> 2015.04.03.

hatalom döntésében kidolgozott újdonság szerint.”³⁸

Az amerikai joggyakorlatban az eljárásjogi szempontból törvényes eljárás a természetes igazsághoz hasonló fogalom. Mindkettőnek természetjogi gyökerei vannak, azonban az előbbi fogalom az eljárások és döntések szűkebb körére vonatkozik az angolhoz képest, mert bár az írott alkotmányt támogatja, annak természetét és azon célját szolgálja, hogy az állami cselekvéseket korlátozza, azonban nem tartoznak ide a magánjogi cselekvések. Az állami tevékenységet az Alkotmány korlátozza az élet, a szabadság, vagy a tulajdon kérdésében. Ezeket az alkotmányos területeket úgy kell értelmezni, hogy azok magukban foglalnak minden jogosultságot.³⁹

A korszakból leginkább ismert dokumentumok a büntetőeljárásokra koncentráltak, az állampolgárok élete és szabadsága feletti hatalom önkényességének kívántak gátat vetni. Mivel a büntető eljárások korlátozták vagy fosztották meg az egyént a személyes szabadságtól, nyilvánvalóan az állam büntetőjogi igényével, végső soron a hatalommal szemben kizárólag a tisztességes, törvényes eljárás alapjoga állhatott szemben. Az egyén és az állam kontextusában⁴⁰ a személyes szabadság korlátozása és az eljárás tisztességének megkérdőjelezhetősége itt fejtette ki hatását leginkább, kumulálódva jelentkezett az individuum vonatkozásában.

A polgári átalakulásban meghatározó szerepet játszó államok alkotmányfejlődése mellett érdemes áttekinteni a magyarországi jogfejlődés állomásait is. Nemcsak Angliában, hanem nálunk is egészen 1949-ig történeti alkotmány létezett, amely sarkalatos törvényeiben szintén tartalmazhatott, természetesen a rendi korszaknak megfelelően, olyan rendelkezéseket, melyek a vizsgált alapjog egyes elemeinek gyökerét jelenthették.

A magyar történelem korai időszakából példaként szükséges említeni az 1222-ben kibocsátott és 1231-ben megerősített Aranybulla 2. cikkelyét, amely szerint: „a nemes embert bebörtönözni, javaitól megfosztani csak akkor lehetett, ha előbb perbe hívták és rendes úton törvényt láttak reá.” A 8. cikkely pedig azt mondta ki, hogy „a nádorispán minden ember dolgában, ki országunkbéli, különbség nélkül ítéljen.”⁴¹ A törvény szerinti,

---

38 HURTADO v. CALIFORNIA, 110 U.S. 516 (1884).
<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/110/516/> 2015.04.03.

39 SCHAUER 1976. 71.

40 Az USA alkotmánymódosításainak történetéről és az esküdszék jelentőségéről lásd: REED AMAR, Akhil: *The Bill of Rights as a Constitution*. The Yale Law Journal, Vol.100: 1131.1991. 1131-1210. különösen 1181-1210.

41 ZÉTÉNYI Zsolt szerk.: *A történeti alkotmány*. Magyarországért Kulturális Egyesület, Budapest, 2010. 213-214.

vagyis az érintett személy rendes bírása előtti eljárás előírása nyert megfogalmazást a 1405. évi (I.) VII. törvénycikkben.⁴² A pártatlanság egyik biztosítékát mutatja I. Mátyás azon rendelkezése, hogy a bírák a pereket bírálják el, és meghatalmazottakul vagy ügyvédekül ne perlekedjenek.⁴³ Az időszerűség biztosítását szolgálta II. Lajos azon rendelkezése, hogy „a rövid törvényszékeket és a rövid perfolyamokat meg a fellebbvitt pereket a legközelebb következő Vízkerezt huszadik napján kell megkezdeni és ennek utána a pereket, különösen a fellebbviteliakat és a rövid folyamatúakat állandóan és megszakítás nélkül kell folytatni.”⁴⁴

A könyvnyomtatás előtti időszakban a törvényeknek, az országgyűlés döntéseinek közismertté válását akadályozta, hogy az ismerethez és a gyakorlati alkalmazáshoz nem lehetett könnyen hozzájutni, a másolások pedig rontották magát a szöveget.⁴⁵ A Magyar Királyság területén az egységes jog, legyen az törvény vagy szokásjog, alkalmazását akadályozta, hogy sokáig nem volt olyan gyűjteményes mű, amely a jog egy időszakban stabil anyagát összefoglalta volna. *Werbőczy István* Hármaskönyvében a korrekt eljárás elemeit a bírótól elvárt magatartás szempontjaiban találjuk meg. Ennek indoka nagy valószínűséggel abban keresendő, hogy eljárási kódex hiányában a per stabil és konstans eleme a bíró személye volt. Werbőczy hangsúlyozza, hogy a bírónak joghatósággal kell rendelkeznie, amely jelenti a közjogi értelemben vett hatalmat az igazság kiszolgáltatására, vagyis bírói tisztségre való kinevezést, és jelenti a jog uralmát abban az értelemben, hogy a jogot alkalmaznia kell, a vizsgálatot lefolytatnia és végül döntenie, vagyis szolgáltatnia kell az igazságot.⁴⁶

A pártatlanság már ekkor követelmény volt a bíróval szemben: "egyik félnek ne kedvezzen inkább, mint a másiknak; ne legyen személyválogató, és másnak a nyomorúságát úgy tekintse, mint a magáét [, m]indenekelőtt pedig ment[es] legyen a lelki szenvedélyektől, hogy könyörgés, gyűlölség vagy szeretet ne vezérelje."⁴⁷ A Hármaskönyv itt felsorolt további, a bíróval szemben támasztott elvárásaiban a tárgyalás lefolytatásának tisztességét

---

42 "Elhatároztuk és rendeltük azonfelül, hogy bármely rendű és sorsu személynek vagy embernek adóssága, bűne, vétké vagy gonosztette alkalmából [...] senki se merje vagy kísértse meg azt a várost, mezővárost vagy falut, a hol az ilyen [...] tartózkodni szokott....Hanem a kinek az ilyen ellenében valami keresete van, az az ő rendes bírása előtt fogatosítsa azt, a mint ez ilyen esetekben országunk törvénye szerint az elmúlt időkben is történni szokott, úgy hogy az ártatlanok a bűnösökért ne lakoljanak." Luxemburgi Zsigmond törvényei <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=571>

43 1471. évi XIV. törvénycikk

44 1518. évi (bácsi) XLI. törvénycikk 1. §-a

45 CSIKY Kálmán: Werbőczy István és Hármaskönyve. Budapest, Franklin-Társulat, 1899. 6.

46 Werbőczy István Hármaskönyve. Magyar Törvénytár, Budapest, Franklin-Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 1897. Előbeszéd 14. czim, 2. §. 45.

47 Werbőczy 14. czim, 4. §. u. o.

véljük megmutatkozni az olyan kifejezések használata miatt mint az „éretten megvizsgálás” követelménye, amely nem lehet „meggondolatlan vagy hirtelenkedő”, „túlságosan kegyetlen vagy szerfölött kegyelmeskedő”.⁴⁸ A bírónak ezt meghaladóan távol kellett magától tartania a felé megnyilvánuló félelmet, amely a valóság elhallgatásához vezethet; a nyereségvágyat, amely a lélek ajándékkal való megvesztegetését eredményezi; de a gyűlölséget és a szeretet is.⁴⁹ Követelmény volt vele szemben az is, hogy az általa vezetett ügyben tanúként nem járhatott el,⁵⁰ de ügyvéd sem lehetett egyazon ügyben.⁵¹

Az ország három részre szakadásának idején az igazság kiszolgáltatása, a törvényszékek megtartása is jelentős nehézségekbe ütközött. Komoly eredménynek tekinthető, hogy törvény mondta ki újra, miszerint minden évben, két törvénykezési időszakkal, két „nyolczados törvényszéket” kell tartani a Királyi Magyarország területén.⁵² A török kiűzése után 15 évvel hozott döntést az országgyűlés a bírói tisztségek újrabetöltéséről,⁵³ 1723-ban pedig csak nemesi előjogként iktatták törvénybe, miszerint "a nemesi kiváltságnak örvendő embert, idézés s a törvény kellő útján való elmarasztalás nélkül, személyében s vagyonában semmi módon meg ne károsítsák."⁵⁴

A feudális igazságszolgáltatás folyamatának gyorsítása érdekében született meg az a törvény, hogy az ügyek felvételében s megvitatásában a Királyi Curián pontos sortartsanak, még pedig a törvénykezési időszak megkezdése előtt állítsák fel a tárgyalandó ügyek sorrendjét. A nyilvánosság egy sajátos megjelenési formája volt, hogy ezt a listát a törvényházban ki kellett függeszteni.⁵⁵

Az abszolutista uralkodók korszakában a hagyományos bírói szervezet felsőbb szintjeinek kialakításán és működtetésén volt a hangsúly, továbbá a fellebbviteli fórumok közötti hatásköri megosztáson. Ezzel együtt változatlanul külön bírósága volt nemesnek és a közembereknek.

Jogi értelemben a polgári átalakulás az utolsó rendi országgyűlés törvényalkotásával kezdődött meg Magyarországon. Az úgy nevezett politikai jogok élveztek elsőbbséget, de a szabadságjogok közül a véleménynyilvánítás szabadságát biztosító sajtótörvény a jog

---

48 Werbőczy 14. czim, 5. §. u. o.

49 Werbőczy 14. czim, 6. §. 47.

50 Werbőczy 16. czim, 4. §. 51.

51 Werbőczy II. rész 22. czim, 1-2. §. 283-285.

52 1569. évi XXXIX. Törvénycikk a bíraskodási időszakokról

53 1715. évi XXIV. törvénycikk a törvények javításáról s törvényszékek tartásáról

54 1723. évi V. törvénycikk a nemesség különös kiváltságáról

55 1729. évi XLIII. törvénycikk a perek sorrendjének megtartásáról

korlátozásának feltételei mellett a vétségi eljárásban már előírta a nyilvános és esküdtszéki eljárást. Az 1848. évi XXIX. törvénycikk az igazság szolgáltatásával megbízott bírói elmozdíthatatlanságot mondta ki. Magyarországon a törvényes polgári forradalom, hasonlóan a franciához, kiáltványt fogalmazott meg „Mit kíván a magyar nemzet?” címmel. Annak a korszaknak és a megvalósítandó nemzeti igényeknek megfelelő követeléseket fogalmaztak meg, így a közjogi igények mellett a szabadságok közül a sajtószabadságot, a törvény előtti egyenlőséget polgári és vallási tekintetben, illetve harmadikként az esküdtszéket és képviseleti jogot az Egyenlőség alapján. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a francia forradalom óta már eltelt majdnem hatvan év, az angol polgári forradalomtól kétszáz és az amerikai függetlenség kikiáltásától is nyolcvan év. A politikai gondolkodást a szabadságok eszméje visszafordíthatatlanul átformálta. A polgári fejlődésbe később bekapcsolódó nemzetállamok számára már nem a jogok kitalálása volt az elsődleges, hanem ezeknek a jogoknak a saját normarendszerükbe történő beépítése. Így a Magyar Királyság részére kitaposott ösvény állt rendelkezésre ahhoz, hogy a területi és történeti adottságokat figyelembe véve, saját polgári és politikai igényeinek megfelelő jogokat részesítsen előnyben.

A neoabszolutista időszakot követő kiegyezés olyan korszakot nyitott meg, amelyben közjogilag rendezett keretek között folyhatott a jogállam kialakítása. A korszak jogfelfogásának megfelelően a személyes szabadságot központba helyezve, Magyarországon is olyan védelmi elveket mondtak ki az alkotmányos törvények, amelyek a mai tisztességes eljáráshoz való jog részei.⁵⁶ Az 1869. évi IV. törvénycikk fogalmazta meg a pártatlanság, a függetlenség és a törvényesen felállított bíróság elvének érvényesülését biztosító szabályokat.⁵⁷ Figyelemmel arra, hogy a törvény a bírói hatalom gyakorlásának alapvető szabályait rendezte, ezek az elvek általánosságban, tehát az ítélezési tevékenység minden válfajában érvényesültek.

A Csemegi-kódex, a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvénycikk, amely a mai értelemben véve nem volt a történeti alkotmány részének tekinthető, kimondta a "nincs büntetés törvény nélkül" és a "nincsen bűncselekmény törvény nélkül" elveket.⁵⁸ A büntető jogi szabályokhoz hasonlóan alsóbb szinten, a polgári eljárásjog területén tételes jogi

---

56 Ezt az álláspontot fogalmazta meg az AB is a 21/2014. (VII. 15.) AB határozat 57. pontjában: "A jelenleg alaptörvényi és alapelvi szinten szabályozott tisztességes eljáráshoz való jog tehát elemeiben jelen volt a chartális alkotmány előtti magyar jogrendszerben is."

57 A függetlenséget előíró részletező szabályokat 5. §, 9. §, 12. §, 15. §, 19. § és 20. § tartalmazták, a törvényesen felállított bíróságról a 21. § szólt.

58 A törvény ezt az 1. §-ban nyilvánította ki. Ezeket nevezi a büntetőjog a nullum crimen sine lege és nulla poena sine lege elvnek.

normákban és eljárásjogi elvekként fogalmazódtak meg az alapjog egyes elemei. Az elfogulatlanság, a képviselőhez való jog, amely a védelemhez való jog polgári eljárásjogi változata, a nyilvános tárgyalás, a meghallgatás elve és a jogorvoslatához való jog szabályai először az 1868. évi LIV. törvénycikkben kerültek kimondásra. Az ítélet indokolásának kötelezettségét még az 1836. évi XVI. törvénycikk írta elő.⁵⁹

A kiegyezéssel helyreállított alkotmányosságban kiemelt helyet foglalt el a hatalmi ágak szétválasztása, így a bírói függetlenség lehető legnagyobb mértékű biztosítása. Báró Eötvös József még 1844-ben kiállt amellett, hogy „A bírói hivatalnak első kelléke a függetlenség, oly bírót pedig, ki hivatalának megtartására nézve akárkitől függ, független bírónak nem tartok.”⁶⁰ Majláth György 1868. július 30-án tartott Főrendi házi beszédében azt emelte ki, hogy a bírói tekintélyt és a bírói függetlenséget még a legabszolútabb hatalmak is tiszteletben tartották, legyen szó a porosz II. Frigyesről, vagy az amerikai szenátus bírói tagjairól. „Ha a bírói függetlenség e két extrém kormányforma körében tiszteletben tartatott, annál nélkülözhetetlenebb ez az alkotmányos monarchiában, melyben a többség uralma szükségkép izgékonyabb pártéletet idéz elő. A pártok e hullámvázai közepett kell hogy legyen, a mi nem ingatag: ez pedig a bírói tekintély, melyhez, mint a pártokon kívülálló őréhez a törvénynek, bizodalommal forduljon a nép.”⁶¹

Az igen hosszú előkészítést követően több tervezetet megélt, az osztrák polgári perrendtartás hatását magán viselő és 1915-ben hatályba lépett 1911. évi I. törvénycikk "maradéktalanul érvényre juttatta a XIX. századi jogfejlődés során kialakult alapelveket (szóbeliség, nyilvánosság, közvetlenség, a bizonyítékok szabad mérlegelése), másfelől megteremtette a bíróság és a felek modern együttműködését."⁶² Az együttműködés modernsége a Klein-féle szociális per - felfogáson keresztül mutatkozott meg, ahol az állami jogvédelem kiegyenlítette a perbeli felek akár szociálisan is egyenlőtlen pozícióját a bírói aktív pervezetéssel, az igazmondási kötelezettség bevezetésével, a rosszhiszemű pereskedés megakadályozásával, illetve az anyagi igazság kiderítésének az előmozdításával.⁶³ A kódex

---

59 Az elfogulatlanság követelményét az 56. § tartalmazta, esetkörei azonosak a jelenlegiekkel. A képviselőhez való jogot a 90. §, a szóbeliség és nyilvánosság elveit a 101. § és 102. §, a meghallgatás elvét a 115. §, és a jogorvoslatot a 274. § mondta ki.

60 FENYŐ István szerk.: *Eötvös József: Arcképek és programok*. Magyar Helikon, Budapest, 1975. 844. p. (<http://mek.oszk.hu/06600/06618/06618.pdf> 2016.02.02.) 220.

61 Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdett ORSZÁGGYÜLÉS Főrendi házának Naplója 423-424.

62 KENGYEL Miklós: *Magyar polgári eljárásjog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2014, 60., és KENGYEL Miklós: *A magyar polgári eljárásjog modellváltásai*. In JAKAB András – TAKÁCS Péter (szerk.): *A magyar jogrendszer átalakulása 1985/1990–2005*. Gondolat – ELTE ÁJK, Budapest, 2007. I. kötet. 689–710.

63 KENGYEL Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 107-110.

azonban nem tartalmazott alapelveket, ilyen tételes rendelkezései nem voltak, hanem a részletes szabályok tartalmában fejeződtek ki az alapelvek. Ezeket csak a tudomány és kommentárirodalom absztrahálta a pozitívjogból, és a törvény nem szövegezett meg generálklauzulákat sem.⁶⁴

A kizárási szabályok változatlanul a bíró elfogulatlan tevékenységét biztosították, az időszerűség kérdésében olyan szabályok álltak rendelkezésre, mint a perfeltételi tárgyalásnak a keresetlevél kézbesítésétől számított 8-10-15 napon belüli megtartása, a járásbíró előtt a perfelvételi tárgyalás érdemleges tárgyalásként való azonnali folytatása, a törvényszék előtt a két szakasz közötti 30 napos határidő. Az eljárás szóbeli volt, a tárgyalás nyilvános. A vagyoniilag kedvezőtlen helyzetű ügyfélnek a bíróság által – akár méltányosságából – engedélyezett szegényjoga kiterjedt a bélyegnek, az illetéknek, a perköltség-biztosítéknak, a bírósági kiküldöttek díjainak és kiadásainak, a tanúk és szakértők illetményeinek, valamint a szükséges hirdetmények és az ügygondnok költségeinek előlegezése és megfizetése alóli mentesülésre, valamint a szegényjogban részesülő kérhette pártfogó ügyvéd kirendelését.⁶⁵

A nemzetállamokon belüli fejlődési szakasz történeti áttekintésének konklúziójaként azt állapíthatjuk meg, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog egyes elemei az individuális jogok között jelentek meg először. Ezek a törvény által felállított, pártatlan bíróság, a kellő (idejű) és nyilvános tárgyalás, a kétszeres elítélés tilalma, a nulla poena sine lege, a nullum crimen sine lege elvei és az ártatlanság védelme, a képviselőhez való jog. Láthatjuk, hogy még külön-külön, de az eljárási alapjog lényegét biztosító elemek a polgári korszak emberét alkotmányos szinten védték. Majd, történeti léptékekkel mérve, rövid idő elteltével nem politikai programként elméleti, hanem törvénybe foglaltan gyakorlati hatást fejtenek ki a jogalkalmazókra.

Ezek az elemek többségükben a büntető eljárásjogi garanciák részei voltak, de egyes részjogosítványok az igazságszolgáltatás egészéhez, pontosabban az ítélkező bíróság tevékenységéhez kapcsolódtak. A harmadik hatalmi ág szervezeti garanciái a két történeti alkotmány közjogi rendelkezéseiben kaptak helyet. Valószínűleg azért, mert a bíróság a közhatalom egyik megnyilvánulási formájának homogén közege, ahol nem volt megengedhető, hogy egyszer tisztességesen, tehát garanciális szabályok szerint, máskor

---

64 UJLAKI László: *Visszaélés a joggal a polgári eljárásban*, Jogtudományi Közlöny 1989. szeptember 457.

65 KIRÁLY Lilla: *Szegény jog az 1911. évi magyar Polgári Perrendtartás szabályozásában*. Jogtörténeti Szemle. Budapest – Győr – Miskolc. 2009/2.szám. 53. és 52-57.

pedig – ügyfajtatól függően – ezek nélkül folyjon bírósági igazságszolgáltatási tevékenység.

A polgári fejlődés folyamatában a közjog, és ezen belül a bírósági tevékenységre vonatkozó büntető és polgári eljárási jogok eljárási elvekként emelték be a garanciális rendelkezéseket, vagy legalábbis azok többségét. Ennek alátámasztására a polgári eljárásjog területéről vett példaként említjük a szóbeliség, közvetlenség⁶⁶ és nyilvánosság⁶⁷ alapelveit,⁶⁸ amelyek jól illeszkedtek a liberális szemléletbe. A francia Code de procédure civile 1806-ban ezekre az elvekre alapozta a modern kori polgári pert, és ez okból tudott mintaként szolgálni Európa más államainak.⁶⁹ Ezen elvek szellemében szabályozta a peres eljárást Olaszország 1882-ben,⁷⁰ Románia 1865-ben, Bulgária 1892-ben, az 1877-es német polgári perrendtartás (ZPO) és az 1895-ös új osztrák polgári perrendtartás (öZPO) megszüvegezésénél is rendező elvként hatottak.⁷¹ Az öZPO viszont a XX. század elején a magyar Plósz-féle Pp-hez szolgált mércéül. A német és osztrák vonalat követte a jugoszláv perrendtartás 1929-ben és a lengyel 1930-ban.⁷² Anglia a maga common law-jával sem volt kivétel. Az angolszász jogrend jury bíraskodása a középkortól kezdve megtestesítette a nyilvánosságot, a közvetlenséget és a szóbeliséget.

A példák alapján nemcsak azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a fair eljárás egyes elemei a nemzeti jogokban önállóan alakultak ki, illetve az alkotmányos elismerés mellett eljárási alapelvekként voltak jelen, még akkor is, ha ezt a minőségüket a jogtudomány alakította ki, hanem azt is, hogy az európai államok polgári átalakulása és egyes jogintézmények kölcsönös átvétele folytán az eljárási garanciák tartalma az európai jogrendekben egységesnek tekinthető. Az eljárási alapjog összefoglaló elnevezésével nem találkozhatunk még ebben az időszakban, de meghatározó elemeinek jelenléte miatt egy

---

66 A szóbeliség és közvetlenség elvét Zlinszky Imre egyenesen a római perjog alapelveinek nevezi. A klasszikus korban a feleknek személyesen kellett a magistratus és judex előtt megjelenni, a tanúkat az ítéelő bíróság hallgatta ki és a bíró az élőszó közvetlen hatása szerint hirdette ki ítéletét. ZLINSZKY Imre: *A bizonyítás elmélete a polgári eljárásban, tekintettel a jogfejlődésre és a különböző törvényhozásokra*. Budapest, Atheneum R Társulat Tulajdona, 1875. 7.

67 "Cicero korában [i.e. 70. körül] a nagy perek óriási tömegek előtt zajlottak a Forumon, vagy a nagy bazilikákban. A centumvirális bíróság a Basilica Iuliában ülésezett, s szónoknak nagy és féktelen tömeg előtt kellett olykor órákig beszélnie." ADAMIK Tamás: *A törvényszéki beszéd az ókori Athénban és Rómában*. Jog, állam, politika. 2011/2. 107. és 99-113.

68 Ugyancsak Zlinszky hivatkozik arra, hogy az ősi germán jogban a per szóbeli és közvetlen volt, a tárgyalás pedig nyilvános, amíg a kánonjog ki nem szorította azt. ZLINSZKY 1875. 25.p.

69 Erről a folyamatról lásd részletesen KENGYEL 2003. 29-33.

70 PAP József: *Perjogi elvek a magyar polgári perrendtartás törvényjavaslatában*. Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest, 1901. 18.

71 CZOBOLY Gergely: *A perelhúzóadás megakadályozásának eljárási eszközei*. PhD dolgozat. 2014. 26. és 49. p. <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/czoboly-gergely-istvan/czoboly-gergely-istvan-vedes-ertekezes.pdf> 2017.01.22.

72 CZOBOLY 2014. 90.

óvatos megfogalmazással – kölcsönvéve Székely László szavait – kijelenthetjük, hogy a majdani tisztességes eljáráshoz való jog „forrásvidékeként” szolgáltak.⁷³ Merészebb felfogás mellett, az alkotmányokban vagy a történeti alkotmányok részeként, és a XX. századot megelőzően megjelent elemek miatt eljuthatunk odáig is, hogy a tisztességes eljárás joga az úgy nevezett első generációs emberi jogokhoz tartozik. De ezt az olvasóra bízuk.

2. A nemzetközi fejlődési szakasza

A polgárt megillető jogok várhatóanál nagyobb hatásához a XX. század történelmi eseményei is hozzájárultak. Yehudi Menuhin, Nagy Britanniában élt zenész a korszak szélsőségeségét így határozta meg: "Ha össze kellene foglalnom a huszadik századot, azt mondanám, hogy ez keltette a legvérmesebb reményeket az emberiség történetében, s ez rombolt le minden illúziót és minden ideát".⁷⁴ Leo Valiani olasz történész szerint a XX. század azt illusztrálja, hogy "az igazság és egyenlőség eszméjének győzelme mindig pillanatnyi, de azt is, hogy ha meg tudjuk őrizni a szabadságot, akkor mindent előlről lehet kezdeni."⁷⁵

A nemzetközi egyezmények új, a XX. század második felében létrehozott generációjának az volt a célja, hogy a második világháborúhoz vezető út, és magának a háborúnak minden vertikumában megélt tragédiájának megismétlődése elkerülhető legyen. A XX. század szélsőséges kora tehát megteremtette azt a nemzetközi konszenzust, Christian Tomuschat hármass felosztásában⁷⁶ az első szakaszt, hogy az emberi jogok védendő körét meg kell fogalmazni és ezt a védelmet ki kell alakítani. Ez az összefogás csupán az államközi kapcsolatok szabályozását és az egyes egyént védő emberi jogok – köztük az eljárási alapjog – nemzetközi szintű deklarációját eredményezte.

Így a második szakasz a nemzetközi kodifikáció volt, a szerződésbe foglalás és a nemzeti elfogadás időszaka. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata az egyik első dokumentum volt a folyamatban. A nemzetközi jog az emberi jogok szempontjából átalakult. Már nem politikai deklarációkba, mint például a francia forradalom Kiáltványába foglalt eszmékről beszélünk, hanem olyan emberi jogokról, amelyek egyfajta "regionális

---

73 SZÉKELY László: *A személyiségi jogok hazai elmélete - A forrásvidék*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011.

74 HOBSBAWN, E. J.: *A szélsőségek kora, a rövid XX. század története*. Panonica Kiadó, h.n., 1998. 8.

75 HOBSBAWN, u. o.

76 TOMUSCHAT, Christian: *Human Rights: Between Realism and Idealism*, Oxford, Oxford University Press, 2003, 3.

alkotmány" szerepét betöltő nemzetközi dokumentum(ok)ban nyertek helyet, mint a PPJNE, vagy az EJEE. Európában továbblépést jelentett a XX-XXI. század fordulóján, hogy az alapjogi koncepció megerősítést és stabilizálást nyer az EU szabályanyaga, az EuCharta és EUSZ. cikkeiben lefektetett alanyi alapjogi rendelkezések révén. Az EU alapító szerződésai a méltóságot helyezik az emberi jogvédelem középpontjába, s ennek morális olvasata jegyében kapcsolja össze az emberi jogokat a demokrácia és a jogállam szubsztantív értelmezéseivel.⁷⁷

A régióban most párhuzamos alkotmányként funkcionálnak az EJEE, az EU Alapszerződéseinek alkotmányos értékű rendelkezései az EuChartával együtt, valamint az uniós tagállamok alkotmányai.⁷⁸ Ez a szabályozás-bőség és szabályozási szintkülönbség, amely a nemzeti jogot célozza meg, szükségképpen eredményezi az ún. normatorlódást, hiszen ugyanazt az életviszonyt – különösen az alapjogok vonatkozásában – több normacsoport is szabályozza.⁷⁹

Annak érdekében, hogy az emberi jogok tiszteletben tartása ténylegesen megvalósulhasson, az alapítók nemzetközi kapcsolatok és belső politikai-társadalmi viszonyok olyan rendszerének kialakulását tűzték ki célul, amelyben a kinyilvánított jogok és szabadságok teljes hatállyal érvényesülnek. A tiszteletre méltó törekvés ellenére a pusztán kinyilvánítással, a teoretikusan megfogalmazott, közösen osztott ontológiai rend adta keret és alap nélkül, ezek a jogok – akaratlanul is – bizonyítatlan axiómák lettek és védtelenül maradtak.⁸⁰ Így vált szükségessé egy harmadik fázis, ahol a jogérvényesítés mechanizmusát kell kiépíteni és működtetni, és amely napjaink kihívását jelenti.

Az elmúlt 70-80 év tapasztalata szerint úgy tűnik, hogy az emberi jogok érvényesülésére a nemzetközi egyezmények közül azok képesek hatást gyakorolni, amelyek az ellenőrzés és a számonkérés érdekében nemzetközi szervezetet is létrehoztak,⁸¹ ilyen az EJEB és az EuB, amelyek valóságos bírói hatalommal rendelkező nemzetközi szervek,

---

77 Lásd erről részletesen MAJTÉNYI Balázs: *Demokrácia deficit az Unióban és/vagy a tagállamokban*. In: FEKETE Balázs - HORVÁTHY Balázs - KREISZ Brigitta szerk: *A világ mi magunk vagyunk...Liber Amicorum* Imre Vörös. HVG-Orac, Budapest, 2014. 327-337.

78 CHRONOWSKI Nóra: *A többszintű alkotmányosság többszintű könyve* (Dezső Márta–Vincze Attila: *Magyar alkotmányosság az európai integrációban – könyvismertetés*), *Közjogi Szemle*, 2013/1., 68..

79 SZABÓ Zsuzsanna: *Többpólusú alapjogvédelmi rendszer a gyakorlatban – a kormánytisztviselők indokolás nélküli felmentésének tükrében*. *Pro Futuro*, 2015/1. 120-141.

80 FRIVALDSZKY 2011. 92.p.

81 Ez általában is igaz a nemzetközi szerződések esetében. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezletből 1994-ben Szervezetté átalakuló OSCE nem csak testületek vagy csúcstalálkozók révén működik, hanem az égisze alatt adminisztratív szervek is folytatnak tevékenységet. Közülük a Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Irodája (ODIHR) részben megelőző, részben ellenőrző szerepet tölt be. Megfigyelte a 2014-es magyar választásokat, vagy 2011-ben az orosz Állami Duma választását is.

számon kérik tagállamaikon a jogok megvalósulását, marasztalnak megsértésük miatt, konkrét tagállami perekre hat ki alapjogi értelmezésük, s rendelkeznek azzal a lehetőséggel is, hogy jogszabályalkotást generáljanak egy tagállamon belül. Az EuCharta megalkotásától kezdve felerősödött egyfajta alapjogvédelmi megközelítés az EuB döntéseiben. A testület mértékadó jellege folytán a Charta jelentősége felértékelődött.⁸²

A két nemzetközi szervezetet létrehozó egyezményekhez csatlakozó államok a jogok tiszteletben tartása mellett hatékony jogvédelem kialakítását is vállalták. Nem pusztán azért, mert a demokrácia és a jogállamiság követelménye ezt diktálta, hanem annak a történelmi tapasztalaton alapuló felismerése miatt is, hogy alapvető jogok pusztán állami elismerése (az alkotmányban) nem nyújt tényleges védelmet, a jogsértő személyére tekintet nélküli pozitív jogi védelem kinyilvánítása és a hozzá fűzött jogkövetkezmény ad valós biztosítékot.⁸³

Az emberi jogi egyezmények „listái” e megvalósítási folyamat révén kerültek a nemzeti alkotmányokba,⁸⁴ vagy egészítették ki a már meglévő tagállami alkotmányos listákat, amelyek közvetítőjévé váltak az emberiség közös jogát érvényre juttató nemzetközi jognak. Az utolsó szakasznak köszönhetően életre keltek a jogvédelem olyan eszközei, amelyek az egyén számára valóságosan megadják a joggal való élés, a jog gyakorlásának lehetőségét, és ezzel együtt az emberi jog megsértésének szankcióit. A tagállami kötelezettség nem áll meg alkotmányjogi szinten, a belső jogba vertikálisan, jogági szinteken is beépül az emberi jogi védelem. A kettős folyamat (jogelismerés és valós védelem) igyekezett minden emberi jogot implementálni a rendszerbe, köztük az eljárási alapjogot is.

A folyamat hatásaként a nemzetközi és a nemzeti, elsősorban alkotmányos jogrendek között az átvett, illetőleg átültetett normák nem egyirányú, hanem kölcsönös egymásra hatást eredményeznek. Ez a „cirkuláció” részben annak köszönhető,⁸⁵ hogy a nemzetközi jog és a nemzeti jog szabályozásának tárgya ma már részben lefedi egymást. Kiemelten igaz ez az emberi jogok, a jogállamiság garantálása terén, ahol jelentős körülmény, hogy a végső

---

82 DEÁK Beáta: *Az európai uniós alapjogvédelem iránti szükségesség kibontakozása, az alapjogok védelmének egy újabb állomása.* 79. In: KECSKÉS Gábor szerk. *Doktori Műhelytanulmányok 2013.* Győr, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2013. elektronikus kiadás.

83 A Weimari Alkotmány és a hitleri Németország tényerésének esete óta tudjuk, hogy a sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogok alkotmányban történő rögzítése és tiszteletben tartása nem nyújt tényleges védelmet.

84 Itt elsősorban arra a folyamatra gondolunk, amelynek eredményeként az emberi jogokról szóló fejezetek megjelentek az egyes államok alkotmányaiban, valamint arra, hogy az új demokráciák újraalkotmányozási folyamatában kiemelt helyet foglalt el e jogok megfogalmazása, a demokratikus átalakulás és a jogállamiság megvalósítása érdekében.

85 Erről a folyamatról lásd CHRONOVSZKI Nóra: *Alapjogvédelem, nem csak uniós fokon.* *Fundamentum* 2009. 1. szám 80-88.pp. és CHRONOVSZKI Nóra: *Globális vagy lokális alkotmányosság? Jogelméleti Szemle* 2015/4. szám 19-31.

címzettek az emberek, akik a jog alanyai. Másrészt az államközi viszonyok szabályozása kiegészült a nemzeti közigazgatási jogéhoz hasonló feladattal, amelyet nemzetközi szervezetek látnak el és megjelent a magánjoghoz hasonló funkció is.⁸⁶ *Tomuschat* meglátása szerint nem elkülönült rendszerekről van szó, hanem egyetlen integrált és sokrétű rendszerről.⁸⁷

A harmadik fázis lényegében két irányú volt. Létrejöttek egyrészt nemzetközi szintű bírói szervezeteket, amelyeknek alapvetően az emberi jogok érvényre juttatása volt a feladata, vagy beintegrálták ezt a feladatot a működésükbe. Másrészt a tagállamok hoztak létre alapjogokat érvényesítő fórumokat és a bírósági rendszerük feladatkörébe építették be az alapjogvédelmet.⁸⁸

3. A magyar válasz

A ma európai társadalmában „a globalizáció átalakítja az életviszonyokat, amelyre a jognak óhatatlanul reagálnia kell, különben előbb-utóbb nem lesz képes betölteni azt az általános magatartást szabályozó funkciót, amelyet a vallásoktól, az erkölctől és az illetőtől vett át.”⁸⁹ *Harmathy Attila* az emberi jogok, az általános elvek és a polgári jog viszonyát tartja kapcsolódási pontnak a hármas viszonyrendszerben. Ez a kérdés „nem csak az Unió joga, továbbá az Európai Emberi Jogi Egyezmény tekintetében jelentkezik, hanem minden állam alkotmányjoga és a polgári jog kapcsolatában is.”⁹⁰ Vagyis az alkotmányosodás folyamata a belső jog rendszerét sem hagyja érintetlenül.

A XXI. század második évtizedében a magyar jogrendszer ugyanazokat a sajátosságokat mutatja, mint Európa más országainak, vagy a világ fejlettnek tartott államainak joga: minden szintjét átszötte az alapjogias megközelítés. A XX. század végére

---

86 TOMUSCHAT, Christian: *International Law as the Constitution of Mankind*, in: TOMUSCHAT, Christian ed. *International law on the eve of the twenty-first century* (U.N. Law Commission ed. 1997) 28, 63.

87 BOGDANDY Armin von – DELLAVALLE, Sergio: *Universalism and Particularism as Paradigms of International Law*, IILJ Working Paper, in *International Law and Justice Working Papers, History and Theory of International Law Series*, New York, New York University School of Law, 2008/3, 45.

88 Független Rendészeti Panasztestületet (FRP), az Egyenlő Bánásmód Hatóságot (EBH), az Országos Választási Bizottság (OVV), illetve jogutódja, a Nemzeti Választási Bizottság (NVB), a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH) és annak Médiatanácsa, valamint a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH). CSERVÁK Csaba: *Az alapjogvédelem komplex intézményrendszere Magyarországon*. 13-28. *Pro Publico Bono*. 2015/3. szám, 13-28. és SOMODY Bernadette: *Alapjogvédelem a bíraskodáson túl*. *Fundamentum*, 2010/2. 5-19.

89 CHRONOWSKI 2015. 19.

90 HARMATHY Attila: Az EU tagállamok közös alkotmányos hagyományai és a nemzeti polgári jog. In SAJÓ András szerk.: *Alkotmányosság a magánjogban*. Budapest: CompLex, 2006. 41.

mindegyik jogcsaládban előtérbe került az a hangsúlyváltás, amely az állam és polgárai közötti jogviszony természetét alapvetően megváltoztatta, nevezetesen az alapjogi szemléletmód meghatározóvá válása.⁹¹ Paradigmával állunk szemben, egy általánosan elfogadott, közmegegyezésen alapuló, az európai régióra jellemző felfogással. Nálunk is, mint a környező országok bármelyikében, az alapjogokkal kibővített alkotmányon és az AB alapjogi bíraskodásán keresztül az emberi jogi „projekt” változásokat hozott létre a társadalom ideológiai, politikai és jogi alrendszerében: az Alaptörvényhez mérjük a jogokat és kötelezettségeket.

Mindezek elméleti megalapozása két részből áll össze. Az első a nemzetközi jog és az alkotmányjog relációjában egy többszintű alkotmányossági felfogást jelent. Az Ingolf Pernice-féle többszintű alkotmányosságelmélet szerint a modern demokráciákban az állampolgároktól származik mind a nemzeti, mind pedig az uniós intézményekre ruházott közhatalom gyakorlásának joga, így az alkotmányosság két szintje két egymást kiegészítő eleme egy olyan rendszernek, amely az állampolgárok érdekeit szolgálja.⁹² Abból a hipotézisből indul ki, hogy az uniós és a tagállami jogvédelmi szint egymást interaktívan kiegészítve segíti az alapjogok érvényesítését, ami megfelel az uniós polgári és a tagállam állampolgári státusza kettősségének, valamint annak a kettős feladatnak is, amit a tagállam bírói és közigazgatási szervei, mint a tagállami és uniós jog alkalmazói egyszerre látnak el.⁹³

A második az alkotmány és belső jog kapcsolatában egy hierarchikus jelleget vesz figyelembe. Ez az elmélet lényegében megegyezik a *Kelsen-i* jogpozitivistá felfogással, amelyben a szabályhierarchiának a legmagasabb szintjén az alkotmány, mint általános szabály áll, legalsó szintjén pedig a jogalkalmazói döntés, mint konkrét magatartási szabály található. A kettő között pedig a jogalkotó akaratából született általános magatartási szabály (jogszabály, norma) foglal helyet.⁹⁴ „A jogrend tehát nem mellérendelt, egyenlően egymás mellett álló jogi normák rendszere, hanem jogi normák különböző rétegeinek lépcsőzetes rendje. E normák egysége egy olyan összefüggésen keresztül jön létre, amely abból adódik, hogy egyik megalkotása – és így érvényessége – egy másikra vezethető vissza, melynek megalkotása ismét egy másik által meghatározott; e visszafelé haladás pedig végül az

---

91 VARGA Zs. András: *Ombudsman, ügyész, magánjogi felelősség Alternatív közigazgatási kontroll Magyarországon*. PÁZMÁNY PRESS, Budapest 2013. 89.

92 Az elméletet ismerteti és elemzi: WALKER, Neil: *Multilevel Constitutionalism: Looking Beyond the German Debate*. LSE ‘Europe in Question’ Discussion Paper Series, No. 08/2009, 4 <http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/LEQS%20Discussion%20Paper%20Series/LEQSPaper8Walker.pdf> 2016.09.10.

93 VINCZE Attila: *Osztott szuverenitás – többszintű alkotmányosság*. In Kocsis Miklós–Zeller Judit szerk.: *A köztársasági Alkotmány 20 éve*, PAM, Pécs, 2009, 370

94 KELSEN, Hans : *Tiszta jogtan*. Budapest, ELTE Bibó István Szakkollégium, 1988. 44.;

alpnormába torkollik, a hipotetikus alapszabályba, azaz a legfelsőbb érvényességi alapba, mely a jogalkotási összefüggés egységét biztosítja.”⁹⁵

A normahierarchiát megjelenítő szintek között az alkotmányos kölcsönzés vagy migráció az alkotmányértelmezés tekintetében is jelentkezik, lényegét tekintve a nemzetközi bírósági, illetve külföldi alkotmánybírósági döntések jogelveinek adaptálását jelenti az adott országban felmerült alkotmányjogi esetekre.⁹⁶ Sajó András úgy fogalmazta meg a működési mechanizmust, hogy „egyfelől egy »értelmezett alkotmány« az, ami hat, másrészt az, amit értelmeznek, és akik értelmezésre jogosultak, nem feltétlenül esnek hazai jurisdikció alá. A nemzeti alkotmány új dimenziót kap, mivel az alkotmány egyre inkább nemzetközivé válik.”⁹⁷ Maga Sólyom László hivatkozik arra, hogy az AB már az első hónapokban (1990-ben) befogadott külföldi példákat, úgy mint az általános személyiségi jog anyajogként való elismerését, a jogegyenlőség átállítását az eredményről az egyenlő méltóságú személyként való kezelésre.⁹⁸ Mindehhez pedig még az is társul, hogy az AB maga is gyakorolja és elvárásként fogalmazza meg a bíróságok felé, hogy az EJEE és annak esetjoga ugyan közvetlenül nem alkalmazható, de a releváns strasbourgi esetjoggal összhangban kell ítélniük.⁹⁹ A nemzetközi bíróságok döntéseiből merítkezés a magyar AB határozataiban is tetten érhető.

Az alapjog-központú rendszerszemlélet több irányból érkező és összeadódó hatások sorozatának köszönhető. Megalapozásául olyan közös fogalmak szolgáltak, mint a joguralom, a jogbiztonság és a jogállam, végső soron "az állami cselekvés joghoz kötése, fékek és egyensúlyok mellett az államhatalom ésszerű korlátozása."¹⁰⁰ Az alapvető emberi jogok magánjogi vetületeinek tekintjük még a klasszikus személyiségi jogokat is,¹⁰¹ holott azok hamarabb léteztek Magyarországon, mint ahogy írott alkotmányunk keletkezett volna.

---

95 KELSEN 1988. 42.

96 CHRONOWSKI Nóra: *Globális vagy lokális alkotmányosság?* Jogelméleti Szemle 2015/4. szám 26.

97 SAJÓ András: *Alkotmányosság a magánjogban - Bevezető.* In SAJÓ András szerk.: *Alkotmányosság a magánjogban.* Budapest: CompLex, 2006. 7.

98 SÓLYOM László: *A lényeges tartalom sérthetetlensége.* In: SÓLYOM László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon. I-II. Kötet, Osiris Kiadó, Budapest, 2001. II Kötet, 399.*

99 KOVÁCS Kriszta: *Az emberi jogok európai egyezménye és az uniós jog szerepe az alapjogi ítélezésben.* In Somody Bernadette szerk.: *Alapjogi bíráskodás – Alapjogok az ítélezésben, L'Harmattan, Budapest, 2013, 159.*

100 GOMBOS Katalin: *A jog érvényesülésének térsége az Európai Unióban.* Complex Kiadó, Budapest, 2014. 11.

101 VÉKÁS Lajos álláspontja az, hogy az alkotmányos alapjogoknak a magánjogi jogviszonyok szereplői nem közvetlen címzettjei, hanem csak közvetve, a magánjog normáin keresztül VÉKÁS Lajos: *A szerződési szabadság alkotmányos korlátai.* Jogtudományi Közlöny 1999. 2. szám, 56–59.

A polgári eljárásjogunkban érvényesülő, több mint százéves alapelveket is (mint például a törvény által szabályszerűen felállított bíróság, a függetlenség, a szóbeliség, a kétoldalú meghallgatás, a közvetlenség elvei, a rászorulóknak számára költségkedvezmények és jogi képviselőbeli segítség nyújtása) alapvető emberi jogi minőségükben értékeljük elsőként, az egyes alapjogok tartalmának, származékos joganyagának fogjuk fel azokat.¹⁰² A polgári per princípiumaira is igaz, hogy jelenleg nem a történetiségük dominál, hanem a rendszerszintű rétegződés, amely alulnézetben külön-külön eljárási garanciákat jelentenek, felülnézetből pedig általános követelményeket, alapvető emberi jogot.

Az egyes alapjogok tartalmát és hatóképességét a jogalkotás úgynevezett szakjogági rendelkezésekben határozza meg. Ez utóbbi esetben az alkotmányjogi hatás abban mutatkozik meg, hogy a jogágak belső, dogmatikai konstrukcióit összekapcsolják az alkotmányos alapjogokkal és alapelvekkel, az alapjogokból levezetve értelmezik a jogág dogmatikai rendszerét. A jogalkalmazás szempontjából az alapjogok és alapelvek a jogági jogszabályok értelmezési bázisaként kezdenek funkcionálni, új szempontként jelennek meg és a jogértelmezést a jogági alkotmányos alapjogok felé terelik.¹⁰³ Ennek köszönhetően a dogmatikailag kiérlelt jogintézményeket, köztük a perrendtartás jogintézményei is, amelyek a belső jogban korábban önállóan, fogalomkészletükben és értelmezésükben zárt rendszerként működtek, most vélelmezetten vagy valósan fellazítja az alkotmányjogi kapcsolatot.

Ami feszültséget szül, hogy a hagyományos jogelvek lassan formálódtak és ez idő alatt más jogelvekkel való kapcsolatuk és rendszertani helyük is kiforrt. Ezzel szemben az alapjogi értelmezés a politikai követelés oldaláról érkezett, megtöri a jogi rendelkezések szabály jellegét és nyitott elvei alapján kerülnek megállapításra jogok és kötelezettségek. Az sem lebecsülendő hatás, hogy az alapjogi réteg a nemzeti jog minden területén, így különösen a polgári és büntetőjog terén egyfajta kontrollként jelenik meg, az alapjog-jogági jogosultság, vagy más megközelítésben az alkotmány-alacsonyabb szintű joganyag, hierarchikus viszonylatában.

Pokol Béla jogréteg elmélete hívja fel a figyelmet arra, hogy a jogi szöveg rendelkezik egy alapjogi értelmezési tartománnyal is, a szöveghű jogpozitivistá, az alapelvi-dogmatikai és a bírói jogkonceptió mellett. E négy réteg együtt van jelen, csak a belső aránya változik,

---

¹⁰² Ez a megközelítés magában hordozza annak veszélyét, hogy a mai tudásunkból következtetünk visszafelé a már korábban létrejött garanciák értékelésénél. Amit ma emberi jognak tekintünk, az kialakulása idején a törvényes rend ideális képe vagy valósága volt.

¹⁰³ POKOL 2005. i.m. 98.p.

valószínűleg történeti hagyományok és jogi iskolák hatásainak összetett eredményeként. Az alapjogok megerősödése, az európai kontinensen működő, elkülönült alkotmánybíróságok és a német AB által a valódi alkotmányjogi panasz iránt tanúsított aktivizmus eredményezte azt, hogy a jog hagyományos szerkezetéből kikerült az alapjogok rétege,¹⁰⁴ és immár negyedik réteggént – dogmatikával és eseti ítélkezéssel is megerősítve – betörjön az organikus fejlődéssel létrejött jogi szerkezetbe és átalakítsa a jog komplex szerkezetét, tendenciaszerűen átstrukturálja a többi réteg lassan és lépésről lépésre összezsírozott kapcsolatát.¹⁰⁵

Az Alaptörvény lényegében feljogosította az AB-t a bírói döntések és az Alaptörvény összhangjának vizsgálatára és jogkövetkezmények alkalmazására is, amelyek folytán – eljárási okból – az AB a Kúria (rendes-bírósági) felettes fórumaként működik.¹⁰⁶ Mérsékeltabb álláspontot elfoglaló szerzők viszont azt emelték ki, hogy az AB és a rendes bíróságok között létrejött egy alkotmányos-törvényes megosztás,¹⁰⁷ de amelynek keretei között az AB kizárólag jogkérdésekben, azon belül is alkotmányossági kérdésekben dönt.¹⁰⁸ Az Alaptörvény 28. cikke emellett lehetőséget ad a bírónak úgy „használni” a jogot, hogy a benne rejlő vagy egyértelműen megfogalmazott cél is, amely a szövegen túl mutat, teljesüljön. Az alkotmány-konform értelmezéssel a jogalkalmazók is kilépnek a polgári eljárásjog terepéről. Ki kell emelni ezzel kapcsolatban, hogy az Alaptörvényre vagy az AB döntésekre a legtöbb hivatkozás – a személyiségjogi jogsérelmek primátusa mellett – az eljárási alapjog esetében történik.¹⁰⁹ De megfordítva is igaz: az alapjog belső jogi megfelelői alkotják azt a területet, ahová az alkotmányjog a legnagyobb mértékben be tud szűrődni, és amely érzékeny az alapjogi érvelésre.

Pokol prognózisa óta eltelt 15 év, és ma ugyanazokkal a jogelméleti kérdésekkel

---

104 POKOL Béla: *Jogelmélet: Társadalomtudományi trilógia II.* Budapest, Századvég Kiadó, 2005. 63.

105 POKOL 2005. i.m. 68.

106 VARGA Zs. 2013. 312.

107 BALOGH Zsolt: *Az alkotmánybíráskodás egyes kérdései az új Alkotmány alapján.* 134. In: KUBOVICSNÉ Borbély Anett – TÉGLÁSI András – VIRÁNYI András (szerk.): *Az új Alaptörvényről – elfogadás előtt.* Az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottsága, Budapest, 2011. 133-139.

108 TÓTH J. Zoltán: *Módosult hangsúlyok a magyar alkotmány- (alapjogi) bíráskodásban.* 90. In: ZSIDAI Ágnes – NAGYPÁL Szabolcs: *Sapere aude.* Ünnepi kötet Szilágyi Péter hetvenedik születésnapja tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017. 79-101.

109 2018-ban elvégeztünk egy kutatást, amely a Kúria és az ítéltáblák anonimizált polgári és gazdasági tárgyú döntéseiben szereplő Alaptörvény és Alkotmánybíróság kifejezésekre irányult. A 2007-2017. közötti időszakban ezen szavakat tartalmazó döntések pertárgya zömében személyiségi jogsértés vagy a tisztességes eljárás sérelme volt, s elenyésző volt azon ügyek száma, ahol a tulajdonjog, az önrendelkezés, a munkajogi igények vagy a szerződéses jog kapcsán történt hivatkozás e fogalmakra.

szembesülünk, mint amelyekkel a német alapjogi bírászkodás: a kötelező alkotmány-konform értelmezéssel. Ez több pusztán Alaptörvény-citálásnál, hiszen ki kell rekeszteni az értelmezési változatok közül az alapjogokkal össze nem egyeztethetőket. Több abból a szempontból is, hogy a valódi alkotmányjogi panasz révén az AB-nak az is feladatává vált, hogy ellenőrizze, a bíró az esetleges releváns alapjogok iránymutatásait figyelembe vette-e,¹¹⁰ s az a döntésében egyértelműen megmutatkozott-e az indokolás szintjén is.¹¹¹ Az új alapjogi „kötelék” más érveket, más személetet és eltérő vagy módosult jelentést tartalmat sugárzott át. Vélhetően az a legnagyobb kihívás számunkra, hogy egyfajta „szellemiség” adódik hozzá a jogi szöveghez, és ezt kell összezsírozni a jogági dogmatikával.

---

110 Az un. Lüth-eset. BverfGE 7,198. Urteil des Ersten Senats vom 15. Januar 1958, Az. 1 BvR 400/51, Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts. Band 7. Verlag J. C. B. Mohr, Tübingen 1958, S. 198–230.

111 3/2015. (II. 2.) AB határozat

II. ALKOTMÁNYOS ALAPFOGALMAK

Az elváló fejlődés és „visszacsatornázás” történetének felvázolását követően tematikai szempontból az eljárási alapjog részletes bemutatása lehetne indokolt. Azonban az alapjogi koncepció, mint láttuk, nem állt meg az alkotmányjog szintjén, hanem a belső jog közjogi és magánjogi szabályaira is hatást gyakorolt, az anyagi és az eljárási jog területén egyaránt kiszélesítette a nemzeti bíróságok feladatkörét.

A rendes bíróságok alapjogi, alapjogokkal kapcsolatos bíraskodása a külön törvények (például az egyesülésről, a gyülekezésről, a lelkiismereti és vallásszabadságról, az adatvédelemről szóló törvény) által megnyitott bírósági úton és a Ptk.-ban szereplő személyiségi jogi generálklauzulán kívül, a közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatára is kiterjedt, mivel ezen eljárások egy része ugyancsak alapjogi kérdéseket vetett fel.¹¹² Így az egyéni alapjogi igények becsatornázódtak a bírósági általános jogvédelembe, és kizárólag az ügy tárgya szerint különültek el. Ebből következően az alapvető emberi jogok kikényszerítése, vagy megsértésük retorziója belesimult az általános jogvédelembe, valamint az alapjogokra a bírói jogvédelem általános tulajdonágai és mechanizmusa is jellemzővé váltak.

Ezt a párhuzamosságot úgy fogalmazhatjuk meg, hogy az alapjogi relevanciával bíró ügyeket a törvények alkalmazásával, a hozzájuk kapcsolódó dogmatikai szabályoknak és értelmezési elveknek a segítségével lehet és kell elbírálni,¹¹³ „...azonban az alapjogi relevanciát megteremtő aspektus helyes megítéléséhez be kell vonni az érvelésbe az alapjogi szabályokat is.”¹¹⁴

A magyar rendesbíróságok 2000-től kialakult gyakorlatának és az abban megmutatkozó bizonytalanságok megértéséhez, a hiányosságok okainak feltárásához az mutatkozott célszerűnek, hogy áttekintsük, a nemzetközi szintű, majd az alkotmányos jogrögzítés milyen fogalmakat alakított ki, az egyediség-egyetemesség-integráció folyamata hogyan bővítette ki a rendesbíróságok ítélkezési tevékenységét. A nyilvánvaló alkotmányjogi-alapjogi kontextus, valamint a kibővült fogalom-készlet és tevékenységi kör folytán, ebben a részben a bíróságok ítéleteiben szükségszerűen megjelenő kifejezéseket

---

112 SÁRI János - SOMODY Bernadette: *Alapjogok. Alkotmánytan II.* Osiris Kiadó, Budapest, 2008.122-123.

113 SÓLYOM Péter: *Alapjogok nyomában. A magyar Alkotmánybíróság esete a gyülekezési szabadsággal.* MTA Law Working Papers 2018/9. 6. https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/2018_09_Solyom.pdf 2020.02.21.

114 SOMODY Bernadette: *A rendőrarcképmás-ügy mint az alapjogi ítélkezés próbája.* Fundamentum, 2016/1, 105.

értelmezzük és kísérletet teszünk az újszerű feladat tartalmának meghatározására.

Ezt a bonyolult kapcsolatrendszert és a benne szerepet játszó fogalmakat, mint az alapjog, alanyi jog, anyagi és eljárási alapjog, jogvédelem és alapjogvédelem, fogjuk – elsősorban közjogi, illetve alkotmányjogi szempontból – megvizsgálni. Az alkotmányos és a közjogi szintek kapcsolódásait követjük nyomon, leszűkítve azt a polgári bíróság tevékenységére.

1. Alapjog – alanyi jog

Az alap(vető) jog nem a perjogban, hanem az alkotmányjogban használt kategória. A modern rendszerezés szerint az alkotmányban található jogok összességét nevezzük alkotmányos jogoknak. Ezen belül – az állampolgári jogok mellett – megkülönböztetjük az Alaptörvénybe beemelt emberi jogok csoportját: a jogállamiság megvalósításának mércéjéül szolgáló, értéktartalmú jogokat.¹¹⁵ A jelenlegi közjogi-alkotmányjogi szóhasználat ezeket nevezi alapjogoknak.¹¹⁶ Elismerésük, keletkezésük, az állam aktivitása-passzivitása szempontjából szintén több csoportba sorolhatóak.¹¹⁷ Az osztályozás helyett azonban inkább azt domborítjuk ki, hogy elismertségüket az egyezmények tagállamai úgy növelik, hogy saját alkotmányaikba emelik azokat. Az emberi jogoknak a tételes jogban való tisztelete civilizációs mércévé vált.

Az alanyi jog ezzel szemben közjogi és magánjogi kategória, szubjektív jog, jogosultság. A jogviszony felől megközelítve meghatározhatjuk a tárgyi jog által megfogalmazott és jogviszonyt keletkeztető jogi tény által konkretizált lehetséges (engedett) magatartásként,¹¹⁸ vagy egyszerűen „az egyes személyekhez fűződő jogosultságokat jelenti, amikor arról beszélünk, hogy valakinek joga van valamire”.¹¹⁹ Ezért jelenthetjük ki

---

115 HALMAI-TÓTH 2003. 82-83.pp. Meg kell azonban jegyezni, hogy ez a felosztás erőteljesen fellazult, mert a nemzetközi egyezmények is rögzítenek politikai jogokat, ami egyfajta nemzetköziesedést jelez, továbbá azt is, hogy az alapjogok jelenlegi lényeges szempontja az egyén és állam közötti viszony szabályzásán nyugszik.

116 BALOGH Zsolt-HAJAS Barnabás- SCHANDA Balázs: *Alapjogok és alapvető kötelezettségek Fogalma, értelmezése*. Nemzeti Közszerológati Egyetem, h.n. 2014. 6.

117 A leggyakoribb csoportosítási szempont a Karel Vasak által bevezetett „generációk”-ra való felosztás, amely a keletkezési időszakokat veszi figyelembe. A másik lehetséges csoportképzési szempont az állam általi korlátozhatóságon alapul, míg a harmadik a nemzetközi jogforrások hierarchiáján. KONDOROSI Ferenc: *Az emberi jogok védelmének új kérdései - Egyetemi jegyzet*. Emberi Jogok Magyar Központja Alapítvány, h.n. 2006. 10-13.

118 LAMM Vanda szerk.: *Jogi lexikon*. Complex Kiadó Kft. Budapest, 2009. átdolgozott és bővített kiadás,

119 SZILÁGYI Péter: *Jogi alaptan*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 141.

az alanyi jogot illetően, hogy az a tárgyi jog által elismert magatartási lehetőség.¹²⁰

A két, egymástól távolesőnek tűnő fogalom mégis összekapcsolható az alanyi alapjog kifejezéssel. A jogtudomány – bár nem teljes konszenzus alapján – az alapjogok fogalmán belül az alanyi alapjogok szűkebb kategóriáját alkalmazza a bíróság előtt kikényszeríthető jogokra és szabadságokra, mint például az emberi méltósághoz való jog, az élethez való jog, a személyi szabadság, az önrendelkezés szabadsága, együtt az információs önrendelkezéssel, a lelkiismereti és vallásszabadság, a véleménynyilvánítás szabadsága, a sajtószabadság, a gyülekezési szabadság, az egyesülési jog, és idekapcsolható a harmadik generációs jogokból a tanszabadság, a tudományos élet szabadsága, a művészi alkotás szabadsága.¹²¹ Az ilyen jogok tartalmi ismerve az alkotmányba foglaltságon túl,¹²² hogy mindenkire alkalmazhatóak a jog alanyának személyes minősége, szerepe nélkül.¹²³

Az alkotmányba foglalással azonban törvényes jogokká váltak, a jogrendszer részévé.¹²⁴ Az állampolgári jogok és emberi jogok egyedi biztosítása, amely a rendes bíróságok hatáskörébe került,¹²⁵ belsőjogi szabályok megalkotásával, kiegészítésével történt meg. Az állam tehát intézményvédelmi eszközöket is létrehozott, ezért ma már nem beszélhetünk csupán az alapjogok tiszteletben tartásáról, az államtól elvárt passzív magatartásról.¹²⁶

Az állam azzal, hogy a pozitív vagy tárgyi jog keretei közé szorítja az alapjogokat, magatartási szabályokat alakít ki, ahogy általában is jogalkotással szab határt az önkénynek az érintett szabályozási területen. Ezek révén biztosít lehetőséget egyes magatartásokra, míg

---

120 PESCHKA Vilmos: *A jogviszonyelmélet alapvető kérdései*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. 1960. 28–33.

121 . Ezt a felsorolást a legbővebben hozza SOMODI Bernadette – SZABÓ Máté Dániel – VISSY Beatrix: *Az alapjogi bírászkodás kézikönyve*. Hvg-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2013. 28.

122 31/1994. (VI. 2.) AB határozat, ABH 1994, 168.

123 A korai alkotmányok főleg a személyes szabadság jogának büntetőeljárás aspektusát részletezik. A később megalkotott alaptörvények válaszként a társadalmi állapotra, az adott korszak legfájóbb visszasságaira újabb és újabb emberi jogokat „állapítottak meg”. A folyamatot részletesen mutatja be SAJÓ 1995. i.m. 325. és 331-347.

124 Az igen gazdag szakirodalomból csak néhányat idézve: HEGYI Szabolcs: *A jogok és kötelezettségek kapcsolata új szabályozásának elvi kérdése*. Fundamentum. 2011. 2. szám 62-67.; BALOGH Zsolt, HAJAS Barnabás, SCHANDA Balázs: *Alapjogok és alapvető kötelezettségek fogalma, értelmezése*. NKE, Budapest, 2014. ; SÓLYOM László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. I. kötet. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 202. és GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: *Az emberi jogok alkalmazásának lehetőségei a rendes bíróságokon, különös tekintettel a magánjogi jogvitákra*. Doktori Értekezés, Győr 2010. http://www.sze.hu/~smuk/DoktoriIskola/Fokozatszerzes/OroszF/Disszertacio_Gardos-O%20F.pdf 2015. január 23. állapot 111-115.

125 SÓLYOM László: *Az Alkotmánybíróság önértelmezése*. in: SÓLYOM László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 114.

126 Ezt a problematikát elemzi Gárdos Orosz Fruzsina könyvében. Lásd: GÁRDOS OROSZ Fruzsina: *Alkotmányos polgári jog?: Az alapvető jogok alkalmazása a magánjogi jogvitákban*. Budapest-Pécs: Dialóg - Campus Kiadó, 2011. 215 p.

másokat megtilt. Lényegében jogviszonná formálta azokat, ahol a jogosított személy részére már alanyi jogként, a másik fél tekintetében kötelezettségként jelenik meg. Szubjektív oldalon a jogosult áll, akit megillet a jog, lehetősége áll fent a szabály által biztosított lehetséges magatartás tanúsítására, a joggal való élésre, igényt tarthat arra, hogy a kötelezett kifejtse valamely aktív vagy passzív magatartást, vagyis alanyi jogokkal rendelkezik. Az objektív oldalon a kötelezett áll, akinek a jogot tiszteletben kell tartania, a jog által megszabott kötelezettségeit teljesíteni köteles, ellenkező esetben a jogviszonyban foglalt szabályokat megszegi, megsérti. A jogviszony fogalommal – annak általánossága, szintetizáló jellege folytán – a jogi kapcsolatok legkülönbözőbb fajtáit le tudjuk írni: közjogit és magánjogit egyaránt. Akár aktív, akár passzív (tartózkodó) magatartásról legyen is szó, megvalósítását az állam kényszerítő ereje biztosítja.¹²⁷ Ennek következménye, hogy az alapvető emberi jogok kategóriáján belül megjelent az alkotmányos alanyi jog fogalma, amelyet ilyen általános értelemmel alkalmaz az AB is.

Ugyanakkor a jog(osultság) érvényesítése a jogalany elhatározásán múlik, nem pedig az alapjogi kötelezett mérlegelésétől, egyoldalú döntésén, vagy mérlegelésen alapuló engedélyétől. Ez a tulajdonság teszi az alapjogot alanyi joggá. Mégsincsenek immanens, magából az alapjog tartalmából levezethető korlátai, és ugyancsak a belső (magán)jogági szabályrendszer általános törvényszerűségei okán, megsértésük esetén az igény állapotába kerülnek: megnyílik a bírósági jogvédelem általános útja, a kikényszeríthetőség. Ez a lehetőség, vagy inkább jogosultság az a jogállami követelmény, hogy minden alapjogában sértett személy jogséremlére alanyi jogon bírói jogvédelmet kereshessen és kapjon.¹²⁸

Az alapjogok közül az első generációs jogok kikényszeríthetősége magasabb fokú, mint a később kialakult gazdasági, szociális és kulturális jogoké, valamint jelentősen eltér ez a kikövetelhetőség a kollektív és a bioetikai jogok rendszerétől is. Ez részben onnan ered, hogy időbelileg a legkorábban megfogalmazott jogokról van szó, és ma már hozzájuk kapcsolódik az egyetemesség és univerzalitás gondolata, abban az értelemben, hogy az emberi jogok minden embert megilletnek azon egyszerű oknál fogva, hogy emberi lények.¹²⁹ Másrészt ezek az igények az alkotmányokban nem államcélokként jelentkeznek, hanem alapvető jogokként, amelyeknek élvezője az az egyén, akinek szabadságát az állam

---

127 Lásd részletesen SZILÁGYI Péter: *Jogi alaptan*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 334-339.

128 <http://alkjog.elte.hu/wp-content/uploads/AJ3-EA-alapjogvedelem1-21.pdf> 2015.03.01.

129 SAJÓ András: *A tudásrendszer problémája az emberi jogokban*. http://zeus.phil-inst.hu/recepcio/htm/7/706_belső.htm 2015.10.05.

hatalmával szemben ma már egész garanciarendszer biztosítja.¹³⁰

2. Anyagi alapjog – eljárási alapjog

Az alapjogok közös tulajdonsága, hogy azonos az alkotmányi védelmük, a polgári jog terén pedig általános és magas szintű anyagi jogvédelemben¹³¹ részesülnek. Ez a megállapítás igaz az emberi méltóságra és a belőle, mint anyajogból levezetett személyiségi jogokra, és igaz volt a tisztességes eljáráshoz való jogra, valamint annak minden alkotóelemére, részjogosultságára is. Mégis különbséget kell tennünk a két alapjog-együttes között. Az első anyagi alapjog, a második eljárási alapjog.

A különbségek alkotmányjogi szinten abban határozhatóak meg, hogy az anyagi alapjogok az embert, mint jogalanyt és annak legszemélyesebb érdekeit részesítik védelemben: a személy autonómiáját, a személyiség szabad kibontakoztatását.¹³² míg a tisztességes eljárás joga – elnevezéséből is kitűnően – valamely hatósági,¹³³ illetve bírósági eljáráshoz kapcsolódik, vagyis nem a benne résztvevők személyes tulajdonsága, hanem a bíróság által lefolytatott eljárás minősége dominál. Közjogilag a különbséget azzal tudjuk kifejezni, hogy amíg az anyagi alapjogok, amelyek a szakjogágban személyiségi jogok, a perbe vitt igényt jelentik, addig a fair eljárás elsődleges szerepe, hogy a perben érvényesített igények vizsgálata és a róluk való döntés során lefolytatott eljárás garanciális követelmény-rendszere legyen. Magánjogi aspektust a hozzákapcsolt felelősségi rendelkezéssel kap, amely nem váltja fel az eljárásjogi szerepet, hanem azzal párhuzamosan érvényesül. „Ez a jog tehát elsődlegesen nem az emberi individuumból fakad, hanem egyéb, az állam, szervezetek és az egyén viszonylatában meghatározható értékek megóvását, illetve érvényesülését szolgálja.”¹³⁴ A szakjogág szintjén az emberi méltóság és a hozzátartozó további jogok a Ptk-ban voltak és maradtak a közös fogalom révén, a részletező-konkretizáló külön törvények ellenére is. Ezzel szemben az eljárási alapjog azonos szintű, de más-más bírósági eljárást rendező törvényben kapott helyet, és magánjogi jogkövetkezményeket a jogalkotó csak a polgári eljárásokban történt megsértéséhez fűzött.

---

130 Érdemes azt is kiemelni, hogy a második és későbbi alapvető jogok érvényesítése extenzív, drága állami beavatkozást jelent, aminek a költségvetés és azt biztosító adók, lényegében a polgárok teherviselő képessége szab gátat.

131 Vö. VARGA Zs. 2013. főleg 224-226.

132 Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.21.077/2014/6/II. számú ítélete (BDT2015. 3337.)

133 Az Alaptörvény a XXIV. cikkben külön szól a végrehajtó hatalom eljárásainak tisztességéről.

134 Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.21.077/2014/6/II. számú ítélete (BDT2015. 3337.)

Mіндеzen markáns különbségek ellenére is hosszabb időn át rendszertani problémát jelentett az eljárás alapjog belső jog szerinti minősége, vagyis annak megválaszolása, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog a személyiségi jogok egyike, vagy természetéből fakadóan attól eltér és teljesen önálló kategóriát képez. A peres felek kérelmei azt mutatták, hogy személyiségi jogi jellemzőket fedeztek fel az eljárás alapjogban. Az olyan kérelmek, mint „A bíróság állapítsa meg, hogy az alperes a fenti eljárásban megsértette [a felperes] tisztességes eljáráshoz való alapjogát, s azon keresztül emberi méltóságát...”¹³⁵ vagy hogy „A felperes arra kérte a bíróságot, hogy a Ptk. 84. §-a (1) bekezdésének a) és b) pontjai alapján állapítsa meg, hogy az alperes megsértette a felperes tisztességes eljáráshoz, egyenlő bánásmódhoz való jogát.”,¹³⁶ valamint az olyan állítások, hogy „[A]z alperes sorozatos eljárás késedelmei megsértették a felperes személyiségi jogát, a törvényi kereteken belül értendő cselekvési szabadsága sérelme révén...”¹³⁷ egyrészt a két jogcsoport keresethalmazatként való összekapcsolását mutatják, másrészt azt, hogy az eljárás alapjogot – legalábbis egy rövid ideig – a bíróságok is személyiségi jogként kezelték.¹³⁸ Meg kell jegyeznünk, hogy a személyiségi jogként való értékelés irányába vezette a bíróságokat az a körülmény is, hogy a hatályba nem lépett Ptk.¹³⁹ önálló tényállásként a személyiségi jogok között szabályozta volna a tisztességes eljárás alanyi jogát,¹⁴⁰ és az rPp.-ben – ugyancsak utaló szabály formájában – megmaradt volna a jogintézményi szabályozás,¹⁴¹ a személyhez fűződő jogok megsértése esetén irányadó polgári jogi objektív szankciók teljes palettájával.¹⁴² A személyiségi joggá minősítésben a jogsérelem immateriális jellege játszott szerepet. A felek részéről pedig motivációs tényező lehetett, hogy nagyfokú hasonlóság,

---

135 Győri Ítéltábla Pf.I.20.141/2015/6/I.

136 Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.871/2016/6.

137 Győri Ítéltábla Pf.V.20.072/2015/14/I.

138 A 2009-es Ptk-tervezet idején az immateriális jogsérelem szinte predestinálta a személyiségi jogként való minősítést. A Kúria esetében is megfigyelhető volt egyfajta bizonytalanság.010-ben még azzal érvelt, hogy „A bíróságok előtt a tisztességes eljáráshoz és az ügy ésszerű időn belül való elbírálásához való jogot az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló Római Egyezmény határozza meg alapvető emberi jogként. E jog védelmét a Ptk. 75. § (1) bekezdésének rendelkezése a személyhez fűződő jogok általános védelmén keresztül biztosítja.”. Kúria Pf.IV.20.438/2010/5.

139 2009. évi CXX. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

140 A tervezett szöveg 2:88. §-a kiterjesztette a személyiségi jogvédelmet a bíróság előtti eljárás tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogra.

141 A kettős szabályozás a büntető bíróságok tekintetében a három eljárásjogi alapelvből csak kettő vizsgálatát engedte volna meg, a polgári bíróságok esetében pedig inkohérenca lépett volna fel a Pp. és a Ptk. szabályozási körének eltérése miatt, mivel a bírósághoz fordulás joga csak a Pp.-ben szereplő alapjogelem maradt volna. Viszont már ez a javaslat is utat nyitott a vagyoni kárigények érvényesítésének a sérelemdíj mellett.

142 Így a jogsértés megállapítása mellett a bíróság eltiltható lett volna a további jogsértéstől, kötelezhető lett volna elégtétel adására is.

netán azonosság volt a két felelősségi jogintézmény között, és ezért magát az alapvető emberi jogot a belső jogban is személyiségi jogként lehetett azonosítani. ¹⁴³

A jogtudomány képviselőinek álláspontja megosztott volt a rendszertani elhelyezés szempontjából. *Rácz Attila* az alapvető személyi jogok közé helyezi az eljárási alapjogot,¹⁴⁴ az ő nyomdokain haladva azonos kategorizálást alkalmaz *Sári János* és *Somodi Bernadette* alapjogi tankönyvében.¹⁴⁵ Mások, mint *Halmai Gábor* és *Tóth Gábor Attila* az anyagi jogoktól elválasztják az eljárási jogokat és mint eljárási alapvető jogokat tárgyalják.¹⁴⁶ Megint mások, mint például *Trócsányi László*, *Schanda Balázs* és *Csink Lóránt* az eljárási alapjogot a bíróság, mint hatalmi ág alaki és materiális szempontból meghatározott igazságszolgáltatási tevékenységének garancia-együttesének tekintik.¹⁴⁷

Erősítette a hasonlóságot, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog esetében is kihangsúlyozta az AB, hogy nem tekinthető lezárt rendszernek,¹⁴⁸ sőt az Alkotmány 57. §-ában elhelyezett törvény előtti egyenlőséget „a személyek általános jogegyenlőségének a bírósági eljárásra való vonatkoztatása”-ként fogta fel.¹⁴⁹ Igaz, ezt azzal a megszorítással alkalmazta, hogy a törvény előtti egyenlőség a jogérvényesítéshez kapcsolódik, arra garancia, hogy „a bíróság (törvény) előtt mindenki egyenlő eséllyel rendelkezik”.¹⁵⁰ Az AB az egyenlőséget a jogállamiság közös tövéről származtatta és az újabb alapjogi-elemek meghatározásának lehetőségét fenntartotta magának, ahogy tette a személyiségi jogok esetében is.

Az elhatárolás történeti szemponttól azon nyugszik, hogy az alkotmányos listába kerüléssel a személyiségi jogvédelem megkettőződött: a polgári jog intézményei mellett ott áll az időben később létrejött alkotmányjogi védelem. A magánjogban (is) az *általános*

---

143 Ezen lehetőség alapján felvetődik az a kérdés, hogy milyen erkölcsi elégtételt nyújthat, ha a személyiségi jogot sértő bíróságot eltiltják a további jogsértéstől, amely értelmezhető akként is, hogy ez a bíróság a jövőben kizárt a fél ügyeinek intézéséből. Egy ilyen szituáció már az igazságszolgáltatási funkciót veszélyezteti.

144 A szerző személyi jogként határozza meg az alapjogot, és a magánjogi személyiségi jogok közé helyezi. RÁ CZ Attila: *Alapvető jogok és köteleességek*. Államigazgatási Főiskola Jegyzet, Budapest, 1998. 12.

145 A szerzők a "Személyhez fűződő jogok" közé sorolják a megfelelő vagy tisztességes eljáráshoz való jogot. SÁ RI – SOMODY 2008 6., 118-125.

146 HALMAI - TÓTH 2003 669.

147 TRÓCSÁNYI – SCHANDA 2014. 339-354., különösen 339-340 és 347-348.

148 A számos összetevőre a 14/2002. (III. 20.) AB határozat hívta fel a figyelmet.

149 18/B/1994. AB határozat, 539/D/2005. AB határozat.

150 191/B/1996. AB határozat.

személyiségi jog egyenlővé vált az emberi méltósággal,¹⁵¹ amely kellően egzakt volt kifejezni az ember értékminőségét, az autonómiáját, tehát az egyéni önrendelkezésnek egy mindenki más hatóköre alól kivont magját, azt a pontot, amelynél fogva az ember alany maradhat és nem válik eszközzé vagy tárggyá.¹⁵² Az eljárási alapjog esetében egy ellentétes irányú folyamat játszódott le. Az alkotmányos eljárási alapjog egyes elemei három közjogi törvénybe kerültek beillesztésre, tehát közjogi minőségüket megőrizték. Ugyanakkor a védelem itt is megkettőződött, a magánjogi, de eljárásjogban elhelyezett felelősségi szabállyal és a valódi alkotmányjogi panasszal.

Az összehasonlításban érdemesnek tartjuk a jogosultak és a kötelezettek körét az alkotmányjog szintjén megvizsgálni, mert itt – álláspontunk szerint – jobban megmutatkozik a jogok absztrakt természete, míg a szakjogágakban a konkretizálás és a létrehozott viszonyrendszer elfedhet egyes lényegi tulajdonságot. A belső jogban személyiségi jogként létező alanyi jogok az államtól és mindenki mástól is passzivitást, tiszteletben tartást várnak el. Ez az alkotmányos szövegben tiltásként jelenik meg, vagy általános alany („mindenki”, „senkit sem” kifejezések) használatában. Ebből következően a védett tulajdonságra és az emberi személyre, valamint egyes személyiségi jogoknál a jogi személyekre,¹⁵³ helyeződik a hangsúly. A kötelezettet nem nevezi meg a normaszöveg, tehát mindenkit terhel a tiszteletben tartás. *Petrik Ferenc* megfogalmazásában a jog azzal a paranccsal, hogy mindenki mást tiszteletben tartásra kötelez, a jogsértő magatartást tilalmazza, s ez a tilalom tesz minden ilyen magatartást jogellenessé. Mindenkire – még az államot is ideértve – kötelező negatív viselkedés, ezért abszolút jellegű.¹⁵⁴

A védendő tárgy pedig az emberi személyiség valamely fontos tulajdonsága, amelynek megsértése teszi relatívvá a jogviszonyt, annak valamely társadalmi-politikai szegmensét érinti, legritkábban a gazdasági pozícióját. Hiszen a védett érték is abszolút: a magánszféra, az önazonosság, a személyiség szabad kibontakoztatása, az autonómia, mert sérelmük – rendszerint, de nem mindig – az ember életminőségének valamilyen fokú hátrányos

---

151 A személyhez fűződő jogok, függetlenül attól, hogy az adott jog megsértését a Ptk. nevesíti-e, a sérthetetlen emberi méltóságból erednek, a személyiség értékminőségéhez kapcsolódnak. Fővárosi Ítéltábla 9.Pf.20.619/2013/3.

152 23/1990. AB határozat, 64/1991. (XII.17.) AB határozat, Legfelsőbb Bíróság Pfv.E.21.227/2004/4., Győri Ítéltábla Pf.I.20.145/2014/4.

153 Az Alaptörvény I. cikk (4) bekezdése szerint a törvény alapján létrehozott jogalanyok számára is biztosítottak azok az alapvető jogok, valamint őket is terhelik azok a kötelezettségek, amelyek természetüknél fogva nem csak az emberre vonatkoznak.

154 PETRIK Ferenc: *Kártérítési jog – az élet, testi épség, egészség megsértésével szerződésen kívül okozott károk megtérítése*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2002. 28.

megváltozását eredményezi.

Az eljárási alapjog jogosultjainak köre látszólag szintén mindenki, hiszen a normaszöveg úgy szól, hogy „mindenkinek joga van”. Ez a „mindenki” viszont egy meghatározott szituációba kerülő alanyok köre: azok, akik a bírósági eljárásban félként vesznek részt. Az alanyok köre ezért lényegesen tágabb, nem kizárólag természetes és jogi személyekre vonatkozik, hanem ide kell értenünk mindazon jogi személyiséggel nem rendelkező feleket is, akik a törvény engedélye alapján perelhetnek és perelhetőek, annak ellenére, hogy a magánjogi jogviszonyokban nem rendelkeznek jogalanyisággal.

Itt a jog alapja egy közjogi kapcsolat. Ez – ellentétben az individuum irányába megnyilvánuló passzivitással – egy tevőleges, aktív magatartást vár el. A „fair” eljárás személyiségi jogi minőségét vitatók többségi álláspontja is ez: „a tisztességes eljáráshoz fűződő jog követelménye nem általános jelleggel mindenkire kiterjedően érvényesül, hanem csupán a bíróságok (más közhatalmat gyakorlók) számára (azaz relatív hatállyal) állapít meg kötelezettségeket, tehát e jogviszony szerkezete szerint is relatív jellegű.¹⁵⁵

A jogot potenciálisan megsértő személyi kör nem általános, hanem csak és kizárólag az állam valamely szervezete, köztük a bíróságok lehetnek kötelezettek.¹⁵⁶ A tisztességes eljáráshoz való jog még alapjogi szinten is a bíróság és a vádlott, vagy a bíróság és a peres felek általános és konkrét *közhatalmi jogviszonyaként* működik. Az alkotmányos alapjogot nem bárki, hanem a közszféra intézményei, közigazgatási szervek vagy bíróság sértheti meg.¹⁵⁷ A tisztességes eljáráshoz való jog esetében a védelem tárgya nem a benne résztvevők valamely személyi tulajdonságára irányul, hanem a bíróságnak és az általa lefolytatott eljárásnak törvényes keretek közötti működésére.

További különbség, hogy a tisztességes eljárás felelősségi szabálya objektív jellegű volt. Felróhatóságtól függetlenül önmagában megalapozta az a tény, hogy a bíróság eljárási szabályt segett vagy azt mulasztotta teljesíteni.¹⁵⁸ Abból, hogy a kimentés körében kizárásra került a felróhatóság, egyenesen következett az a tény, hogy elegendő a sérelem bekövetkezése, mely maga után vonta a kártérítést is. Ezzel szemben a személyiségi jogok megsértésének szubjektív jogkövetkezménye – utaló szabály révén – a deliktuális felelősségnél elhelyezett nemvagyoni kártérítés volt.

---

155 BDT.2008.1811

156 Elvben nem zárhatók ki a közjegyzők és az önálló bírósági végrehajtók sem, mivel a bíróság jogkörében jogszabályi felhatalmazás alapján járnak el.

157 Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.174/2011/6.

158 A Kúriának megfigyelhető volt egy olyan irányvonala 2014-ig, amely az EJEB elvi álláspontját tükrözte vissza. Úgy érvelt az egyik döntésében, hogy „a törvény vélelmet állít fel amellel, ha az alapjogi sérelem megtörtént, a kompenzálendő hátrány is bekövetkezik.” Kúria Pfv. III .20.678/2011/3

Ki kell emelni azonban, hogy az új Ptk. mindkét anyagi jogvédelmi jogintézménynél a sérelemdíjat és a kártérítést vezette be, a jogkövetkezmény azonossá tétele nem eloszlatta a fair eljáráshoz való jog megítélésével kapcsolatos bizonytalanságokat, hanem újra megerősítette azokat. A jogkereső közönség által eddig is nehezen megkülönböztethető két jogintézmény közös szankciója újra és újra olyan kereseteket eredményezett, amelyben eshetőlegesen, de szerepelt a személyiségi jogsértés és az eljárási alapjog sérelme.

Az eljárásban bekövetkezett szabályszegések nem természetes velejárói egy pernek. Ha mégis megvalósultak, azok az rPp. vagy más, nem peres eljárás processzuális rendelkezéseit érintették. Vagyis a félnek személyes tulajdonságai (a magánjog individuális oldala) nem, kizárólag a mással szemben fennálló magánjogi vitájának formális (eljárásjogi) keretei játszottak szerepet. Az pedig az eljárási alapjog megvalósulásával vagy sérelmével volt értékelhető.¹⁵⁹

Az összehasonlításnál és annak alapján elvégzett elhatárolásnál az alkotmányjogi kategóriákból indultunk ki, de vizsgálatunkat kiterjesztettük a magánjog és polgári eljárásjog szabályaira. Célunk az volt ugyanis, hogy megállapítsuk: a belső jog szakjogágába helyezett eljárási alapjog miben és miért különbözik az anyagi alapjogoktól. Ez probléma 18 éven át jelentett kihívást az alapjogi védelmet gyakorló rendesbíróságok számára. A peres felek ugyanis vélt vagy valós polgári eljárásbeli sérelmeiket egyaránt jelölték meg személyiségi joginak, tisztességes eljáráshoz való joguk megsértésének és közhatalom gyakorlásával okozott kárnak, durva becsléssel az esetek 50-60 %-ában.¹⁶⁰

A részleges azonosságok ellenére egyértelműen megállapítható, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog nem tartozik a személyiségi jogok közé. Alanyi jog ugyan mindkettő, de a fair eljárás joga – szerkezete szerint – nem kizárólagos jog, hasonlóságot inkább a követelési jogokkal mutat, amely alatt a kötelezett személyének konkrétságát értjük. Az eljárási alapjog nem az ember személyes szférájába, hanem a bírósági tevékenységhez tartozik, tehát a személyiségi jogok absztrakt, mindenki mást tartózkodásra kötelező jellege nem valósulhat meg egy eleve három pólusú közhatalmi jogviszonyban.

---

159 EBH 2007.1598., BH 2008. 142., Györi Ítéltábla Pf.I.20.002/2015/8/I.

160 További 20%-ot azok a keresetek tesznek ki, amelyekben „csak” két jogcím szerepel. (A szerző saját kutatásának adatai alapján.)

3. Jogvédelem – Alapjogvédelem

A bíróságoknak alapvető szerepe volt és van az alanyi alapjogok védelme tekintetében. Éppen ezért célszerűnek tartjuk azt is meghatározni, hogy a magánjogi és polgári eljárásjogi jogvédelem, illetve az alkotmányjogi alapjogvédelem hogyan viszonyul egymáshoz, mit véd az egyik és mit a másik.

3.1. A bíróság általános jogvédelmi feladata

A bíróságtól kért jogvédelem, amely szociológiai megközelítésben tekinthető konfliktuskezelésnek is, a végső lépés kell, hogy legyen. A magunk felfogásában az általános jogérvényesülésnek a jogi előírásokat követő, közjogi és magánjogi helyzetekben is kölcsönös tiszteletet tanúsító magatartások formájában kell megvalósulnia. A jog gyakorlása és ezzel párhuzamosan a kötelezettség teljesítésének követelése rendszerint jogviszonyokban, tehát jogi kapcsolatokban működik. A jogviszonyok, ahogy az elnevezésből is kitűnik, egyrészt jogi normákkal védett kapcsolatrendszerek, másrészt a tartalmat a jogviszony alanyait megillető jogosultságok (alanyi jogok) és az őket terhelő kötelezettségek összessége jelenti, amelyek közt egy belső, az érdekek kiegyenlítetttségén alapuló egyensúly mutatkozik. *Nizsalovszky Endre* megközelítésében a „jog mindenkinek kiutalja a maga uralmi körét, amelyen belül az akarata más személyek irányában törvény. Ha ezt az uralmi kört valaki nem ismeri el, az egyén e miatt az államnál, a jog örénél panaszt tehet, és az állam hozzásegíti őt ahhoz, ami megilleti.”¹⁶¹ Ha az egyensúlyi helyzet felborul, akkor nyílik meg a lehetőség a jogi helyzet visszaállítására, más megközelítésben a megsértett - veszélyeztetett jog intézményes védelmére.¹⁶²

A jogvédelem – még a XX. század elejei meghatározása szerint is – a jogsérelem esetére a jogrend által mindenkinek biztosított, jogegyenlőségből folyó bírói védelem.¹⁶³ A bíróságnak ezt az eljárásban betöltött funkcióját a legtalálóbban *Magyary Géza* fogalmazta meg: „Hosszú idők tapasztalatából bátran leszűrhetjük azt a tanúságot, hogy a jogsértéseket megnyugtató módon egyedül az igazságszolgáltatás, a bíró szava orvosolja, az igazságérzet

---

161 NIZSALOVSKY Endre: *Az alanyi magánjog és a perjog – Székfoglaló*. Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, 1942. 9.

162 FARKAS József: *Bizonyítás a polgári perben*. Budapest, 1956. 13 – 17.

163 Révai Nagy Lexikona XI. kötet JÓB-KONTÚR Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt. 1914., Hasonmás kiadás Babits Kiadó Bp.1997. 19.

mélyen gyökerezik egyesek és népek lelkében egyaránt. Ez az érzet az ő legteljesebb megnyugtatót a bírói ítéletben találja.”¹⁶⁴ A pártatlan kényszerítő apparátus léte a modern jogrendszerek jellemző ismérve.”¹⁶⁵ Kovács Marcell pragmatikus vagy inkább processzuális megközelítésében valamely fél sértett magánjogának védelme,¹⁶⁶ illetve jogi érdekének védelme, biztosítása céljából fordul a bírósághoz. Magyary egyenesen úgy fogalmazott, hogy „a polgári per jogvédelmi eljárásaként aposztrofálható”.¹⁶⁷ Tette ezt nem különben Bacsó Jenő is, aki a pert első és tulajdonképpeni rendeltetése szerint jogvédelmi eljárásnak tekintette.¹⁶⁸

Mivel a konkrét polgári per adott jogvita elbírálását szolgálja és a védelemnek az általános szinten túl az egyedi eljárásban is meg kell valósulnia, a perjog tudományában kialakult az egyéni jogvédelem meghatározása is. Az egyedi jogvédelmet Nizsalovszky Endre úgy határozta meg, hogy az „a felperesnek, esetleg az alperesnek igénye a perbeli jogvédelem nyújtására. A per eszköz a jogosult jogvédelmi érdekének kielégítésére. Ez az érdek pedig igényt ad a perbeli jogvédelmi cselekményre. A jogvédelmi igény eszköz az anyagi jog céljára, nem pedig maga az anyagi jog, de nem is az anyagi jog funkciója, nem az alanyi magánjog közjogi oldala, az abban rejlő kényszerítő erő, amit keresettség, kereseti jog, perelhetőség néven szeretnek emlegetni. Ez az igény a jog által a perenkívüli tényálláshoz kapcsolt közjogi természetű igény: 1. az állam ellen az iránt, hogy a jogvédelmi érdeket a perjog által megszabott formában az alperessel szemben kielégítse; 2. az alperes ellen, hogy a jogvédelmi cselekményeket tűrje.”¹⁶⁹ Ez tehát a fél szempontjából való szemlélet, amely szerint – Szabó Imre szavaival élve – az eredményesség a jog érvényre juttatását és ezen érvényre juttatás hogyanját jelenti.¹⁷⁰ A múlt század első felében a jogvédelmi érdeket kívánták kielégíteni a bíróságtól jogvédelmet kérő jogi vagy természetes személyek.¹⁷¹ Igaz ez a jogvédelmi igény a század második felére is, amikor a hangsúlyt pusztán az adott jogvita eldöntésére helyezték.¹⁷² Ekkor az elérni kívánt cél határozta meg

---

164 MAGYARY Géza: *A nemzetközi bírászkodás a magyar jogban – székfoglaló*. Magyar Tudományos Akadémia Budapest, 1917. 6.

165 GYEKICZKY Tamás: *Eljárási alaptanok – a polgári eljárás*. Kossuth Kiadó, Debrecen, 2007. 14.

166 KOVÁCS Marcell: *A polgári perrendtartás magyarázata*. I–II. köt. 2. kiad. Budapest, Pesti Könyvnyomda. I. kötet. 1927–1933. 23.

167 MAGYARY Géza: *Magyar polgári perjog*. Budapest. Franklin Társulat, 1913. 5.

168 BACSÓ Jenő: *A polgári per célja*. Studium könyvkiadó Rt., Debrecen, 1934. 1.

169 NIZSALOVSKY 1942. 15.

170 SZABÓ Imre: *A hatékonyság: megvalósítható cél vagy eljárási elv?*. In: HARSÁGI Viktória – WOPERA Zsuzsa szerk.: *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században*. HVG-ORAC, Budapest, 2007. 366.

171 Ezt kérdést a szerző akadémiai székfoglalójában fejti ki részletesen. NIZSALOVSKY 1942. 52.

172 NÉVAI László: *A magyar polgári perjog alapelvei*. In: *A polgári perjog főbb kérdései*. Jogi és

az eljárás feladatait, amelynek lényege az eljárás útján nyújtott jogvédelem volt.¹⁷³ A jogvédelem fogalma tehát perjogi általános kategória volt.

2000-ben az rPp. alapelveit a kor követelményeihez igazította a jogalkotás. Az eljárási alapjog polgári ügyekre vonatkozó elemei eljárási alapelvekké váltak. A korábbi jogvédelmi hangsúly az alapjogvédelemre helyeződött. A tudomány képviselői az új alapelvek részletező elemzését az rPp-ben megfogalmazott megújított céllal kötötték össze, azon oknál fogva, hogy maga a törvény tette eljárási céllá az alapelvek érvényre jutását. Ez a visszacsatolás háttérbe szorította a bíróság általános jogvédelmi szerepét, és a közjogi vagy alkotmányjogi felhangokat erősítették meg. A magunk részéről ebben látjuk okát annak, hogy napjaink tudományos megközelítését az jellemzi, hogy a per vagy eljárás fogalma helyett annak tárgyára vagy céljára helyezi a hangsúlyt.

Ennek alátámasztásául a polgári per definícióját érdemes felemlíteni. A szerzők vagy ki sem térnek a polgári per vagy eljárás fogalmának meghatározására, vagy a Bszi., illetve az Alkotmánynak/Alaptörvénynek a bírósági tevékenységre vonatkozó meghatározását vegyítik a polgári eljárásra jellemző elemekkel,¹⁷⁴ esetleg a per tárgya alapján adnak definíciót, amellyel az anyagi jogi struktúrát emelik be.

Az első variációban a közjogi szerep és a közhatalmat gyakorló bíróság kap kiemelt szerepet. Ilyen közjogias szemléletűnek tekinthető *Kiss Daisy* definíciója, amely a polgári eljárást úgy határozza meg, hogy az a „bíróságnak (vagy valamely a bírósághoz tartozó, illetőleg meghatározott szempontból a bírósággal azonosnak minősülő személynek) polgári ügyekben az igazságszolgáltatás megvalósítására, vagy annak elősegítésére irányuló, jogilag szabályozott tevékenysége, amelyben közreműködnek a felek és képviselőik, valamint az eljárásban részvételre jogosult más személyek. ¹⁷⁵

A másik meghatározás-típus gyakorlatilag az eljárás tárgyát hívja segítségül. *Gyekiczky Tamás* meghatározása szerint a polgári ügyek csoportját tágan értelmezzük, ebből következően polgári ügynek számít a közigazgatási, munkaügyi, vagy társadalombiztosítási

---

Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1953. 25.

173 Amelyhez az út az igazság kiderítésén és a törvényességen nyugvó ítéleten keresztül vezet. SZILBEREKY Jenő – NÉVAI László: *A Polgári Perrendtartás Magyarázata*. I. Kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1976. 36-37.

174 Az előbbire példa OSZTOVITS András szerk.: *Polgári eljárásjog I. - A polgári per általános szabályai*. HVG-ORAC, Budapest, 2013. vagy UDVARY Sándor szerk.: *Polgári Eljárásjog I.-II. - Jogi szakvizsga felkészítő kötet*. Patrocinium, Budapest, 2015. Az utóbbira példa KENGYEL 2012. vagy KISS Daisy: *A polgári per titkai. Kérdések és válaszok a Polgári perrendtartás Általános Részéből*. Budapest: HVG-Orac, 2009.

175 KISS 2009. 31.

ügy, amennyiben annak elintézésére a polgári igazságszolgáltatás keretében kerül sor.¹⁷⁶ Így a processzualis jellemzők, mint a jogvita, a bírósági fórum, az ellenérdekű felek, az eljárás kontradiktórius jellege, a felek rendelkezési joga, és a döntés nem kerül kihangsúlyozásra. A harmadik típusú fogalomalkotás a jogági jellemzőkön alapuló ismérveket veszi figyelembe. *Kengyel Miklós* szerint a polgári eljárás olyan kérelemre induló, törvényben szabályozott eljárás, amelyben a bíróság és az ellenérdekű felek tevékenysége a polgári ügyek körében felmerült jogvita végleges eldöntésére irányul.¹⁷⁷

Látszólag „kikapott” a jogvédelmi minőség, de a bíróság ilyen jellegű feladata máig változatlan, hiszen általános tevékenysége továbbra is az igazságszolgáltatási tevékenység. A közjogi definíció szerint a bíróság a vitássá tett vagy megsértett jogról – törvényben szabályozott eljárás során – véglegesen dönt.¹⁷⁸ Az anyagi vagy materiális értelemben vett igazságszolgáltatás fogalma „alapvetően azt az állami tevékenységet jelenti, amely jogviták közhatalmi erővel, előre meghatározott jogszabályok [alapján való] eldöntésében, és ezáltal a jogszabályok egyedi esetben történő érvényesítésében áll.”¹⁷⁹ Ez a meghatározás alkotmányjogi. Talán az áll a háttérben, hogy a bíróság jogvédelmi szerepét annyira természetesnek tekintjük, hogy a jog uralmának térségében elfelejtjük kihangsúlyozni azt a közjogi szakjogágban.

A bírósági kötött és formalizált vitarendezésnek – *Varga István* megfogalmazásában – két lényeges feladata van: az individuális, tehát konkrét, és az absztrakt vagy általános jogvédelem.¹⁸⁰ A bíróság a hozzá forduló fél jogvédelmi igényét vizsgálja meg az előtte folyó eljárásban: a vélt vagy valós sérelmet és annak orvoslási lehetőségeit. Az eljárásjogban a sérelem tehát általános kategória,¹⁸¹ nem különböztet az egyes jogágakban biztosított anyagi jogok között. Az a szituáció, amikor a bírósághoz fordulnak jogvédelemért, eleve feltételezi, hogy a jog érvényesítése, gyakorlása, a passzív oldalról tekintve annak tiszteletben tartása sérelmet szenvedett, s ez nem függ attól, hogy a jogsértő természetes vagy jogi személy, illetve a közhatalom valamely gyakorlója. A polgári jogviták esetén horizontális helyzetben lévő felek kapcsolatrendszerébe avatkozik be a bíróság.

---

176 GYEKICZKY 2007. 25.

177 KENGYEL 2012. 34.

178 Bszi. 1. § és 2. § (1) bekezdése

179 TRÓCSÁNYI - SCHANDA 2014. 339.

180 VARGA – ÉLESS 2016. 25.

181 Jogsérelem minden hátrány, amelyet valaki más cselekménye folytán jogaiban szenved. Révai Nagy Lexikona XI. kötet JÓB-KONTÚR Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt. 1914., Hasonmás kiadás Babits Kiadó, Budapest, 1997. 17.

Tevékenységének korlátot a kezdeményező fél jogvédelmi igénye szab, csak azt vizsgálja meg az előtte folyó eljárásban: az állított sérelmet, annak jogi minősítését, a kért jogkövetkezményt és annak alkalmazhatóságát. Ebből következően a polgári eljárás, illetve a polgári per a maga teljes egészében jogvédelmi eljárás.¹⁸² Ebben a megközelítésben egy kiterjesztő vagy általános értelmezéssel állunk szemben,¹⁸³ amely a jogvédelmet általános kategóriaként fogja fel, és amely az állam egyik közhatalmi szervezetének, a bíróságnak teszi kötelezettségévé ezt a feladatot.

3.2. Alapjogvédelem

A vitarendezés évezredes fóruma igazságszolgáltatási feladatát azzal látja el, ha a vitát eldönti, a jogviszony egyensúlyát helyreállítja a jog biztosította eszközökkel, kikényszeríti az anyagi jog érvényesülését. Ehhez képest adódik a kérdés, hogy az alapjogvédelem ebben milyen szerepet tölt be, mit tesz a bíróság, amikor alapjogot véd.

A kifejezésből kiindulva, értelemszerűen a bíróság az alapjoggal-alapjogsérelemmel foglalkozik. Azonban az *alapjog* kifejezést a nemzetközi jog és az alkotmányjog használja. Olyan jogokat kell tehát keresnünk, amelyek szerepelnek valamely nemzetközi, illetve alkotmányos katalógusban, de van szakjogági „alteregója”. A nemzeti szabályok azonban már természetes és/vagy jogi személyek egymás közötti kapcsolatára vonatkoznak, az alapjogi jogsértés ezért fog egyéni jogsérelemként megnyilvánulni, és a sérelem orvoslása, vagyis a bíróság előtti érvényesítés így tud az általános metódus szerint működni. Mivel nincs külön alapjogvédelmi per kategória, az eljárási szabályok az eljárásjog rendszerén belül maradnak. A speciális jelleget az ügyek (eljárások) tárgyköre, a perben érvényesített igény, esetleg annak jogalapja vagy háttere adja: az alapjog.

A bírósági polgári ügyeken belül kialakult egy olyan csoport, amelyben – látens módon – külön kategóriát képez, amelyekben valóban érdemi, a döntést befolyásoló,¹⁸⁴ direkt vagy

---

182 LUGOSI József: *A jogvédelmi igény*. In: Fazekas Marianna szerk: *Jogtudományi Előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskolájának Jubileumi Konferenciáján - 20 éves a doktori képzés az ELTE Jogi Karán*. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2014. 2014. 256-257.

183 Megszorító interpretációban a polgári peres eljárás keretein belül eljárásjogi jogintézmények képezik a jogvédelmi igény érvényesítésének eszközeit, azon oknál fogva, hogy maga a törvény jelöli meg ezt a funkciót. Kifejezetten a Pp. nyilvánítja ilyen eszköznek a megállapítási keresetet, az ideiglenes intézkedést és a biztosítási intézkedést. LUGOSI 2014. u.o.

184 A direkt hatás esetében az alapjogi tárgyú törvények az anyagi jogi tárgyú szakjogági normákat egyértelműen összekapcsolják az alkotmány rendelkezéseiben megtalálható alapjogokkal, az indirekt hatás esetében az ügy tárgya nem feltétlenül alapjogi igény, de a bírói döntés kihat az alapjog gyakorlására,

indirekt módon ható tényezőként kell figyelembe venni az alapjogokat.¹⁸⁵ Huzamos időn keresztül érte kritika a bíróságokat, hogy „[...] gyakorta nem veszik figyelembe e jogok sajátos jellegét, nevezetesen, hogy az alapjogok – e minőségüknel fogva – nem eshetnek az egyszerű jogokkal azonos megítélés alá.”¹⁸⁶ Amikor egy új jogszabály(csoport) egy alkotmányos alapjogot a belső jogba konvertált (ilyenek voltak például az információs önrendelkezést vagy az egyenlő bánásmódot korlátokkal és tételes normákkal rendező jogszabályok),¹⁸⁷ az alkotmányos kötődés nyilvánvaló volt. Viszont amikor klasszikusnak tekintett, főként magánjogi jogintézmények kerültek alkotmányjogi beazonosításra (itt elsősorban a személyiségi jogokra gondolunk és a tulajdonjogi szabályokra), az alkotmányos alanyi joggal való összekapcsolás komoly elméleti vitákat és jogalkalmazási megosztottságot generált a magánjog és az alapjogi szemlélet viszonyában.

A háttérben zajló folyamatot *Bencze Mátyás* úgy értékelte, hogy „[m]inden jogi normának van kapcsolata alkotmányos elvekkel, illetve alapjogokkal, tehát potenciálisan minden jogi aktus érintett lehet, másrészt az alapjogok és az alapelvek rendkívül szerte ágazók, a modern, demokratikus államokban szinte a társadalmi élet minden aspektusa összefüggésben áll ezek valamely konkrét fajtájával.”¹⁸⁸ A jogalkotás, az állami kötelezettségvállalás okán, törvénykezéssel avatkozott be az alapjogvédelem megerősítése céljából: szankcionálta a nemzeti jog által védett jog érvényesítésének akadályozását, a felállított tilalom megszegését, vagy előírt cselekvés elmulasztását. Az ilyen esetekben a közjogi-magánjogi vegyes rendelkezések miatt kategorikusan felismerhetőek az alapjogok, illetve egyes részjogosultságaik.¹⁸⁹ A szabályozás azzal a következménnyel is járt, hogy közhatalmi szervezetek vagy közhatalmi feladatot ellátó egyéb szervek szélesebb köre került alperesi, illetve kérelmezetti pozícióba, mégpedig a polgári ítékezésre tartozó ügyekben,

---

sérelmet okoz. SOMODI – SZABÓ – VISSY 2013. 34-35.

185 SOMODI – SZABÓ – VISSY 2013. i. m. 33.

186 VISSY Beatrix: *Mikor az ombudsman és mikor a bíróság? - Egyéni alapjog-érvényesítési lehetőségek a két alkotmányos fórum előtt.* In: NAGY Marianna szerk: *JOGI TANULMÁNYOK 2010 – Ünnepi Konferencia az ELTE megalakulásának 375. évfordulója alkalmából.* Budapest, ELTE, 2010. I. kötet. 158.

187 Az alapjogi katalógusban szereplő jog tartalmi szempontból akkor nevezhető alapvető jognak, ha az egyén számára az államhatalommal szemben elismert alanyi jogot tartalmaz, vagyis olyan jogi pozíciót, ami biztosítja az alapjogban foglaltak érvényesíthetőségét. A pontosabb megkülönböztetés érdekében ezért nevezzük ezeket a jogokat alapvető alanyi jogoknak. Lásd erről részletesen: PETRÉTEI József: *Az alkotmányos demokrácia alapintézményei.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2009. 430-433.

188 BENCZE Mátyás: *Díszítőelem, álcázóháló vagy tartóoszlop? - A büntetőbírói gyakorlat és az alkotmány.* Fundamentum, 2007. 3.szám, 7-8.

189 Ezeket az eljárásokat nevezi Somody Bernadette „par excellence” eljárásoknak.. SOMODI – SZABÓ – VISSY 2013. 34-36. Az ilyen ügyek jellemzője, hogy kifejezetten az állami közhatalommal szemben fennálló alanyi alapjogi igény érvényesítése a tárgya: a sérelmet szenvedett alapjognak való érvényszerzés.

nem közigazgatási határozatok felülvizsgálatára vonatkozó eljárásokban.

Az alapjogvédelem fogalma, kifejezetten a jogkövetkezmény oldaláról jól érzékelhetően, kibővült. A védelmi szint nem állt meg a pusztán kikényszerítésnél. Bizonyos esetekben a jogsérelem jellege miatt nem lehetséges a közjogi kikényszerítés, ezért az orvoslására magánjogi kompenzációval kerül sor. A testi, lelki egészség megsértése, az emberi méltóság egyes aspektusai (a megalázó bánásmód, a kínzás, a hátrányos megkülönböztetés), továbbá a tisztességes eljárás jogának megsértése esetén a sérelem bekövetkezése az elszennvedő személynél azonnal jelentkező hátrányt, negatív irányú változást eredményez, ezért lehet a sérelmet okozót magánjogi büntetéssel büntetni, az elszennvedőt pedig kompenzálni.

Ez a kompenzáció teret nyerhet az általános és egységes magánjogi generálklauzulákon keresztül, amely az alkotmányos emberi méltóságot a személyiségi joggal köti össze. Azonban sor kerülhet rá külön törvény speciális szabályai alapján, példának okáért a szellemi alkotások speciális védelmi szabályai szerint.¹⁹⁰ A szakjogági külön törvények – rendszerint a jogsérelem esetén követhető eljárás és jogkövetkezmények tekintetében – a kikényszerítés és kompenzáció együttes lehetőségét nyújtják, a magánjogi szankció alkalmazására utaló szabályt tartalmazva.¹⁹¹

Kérdéses azonban, hogy az alapjogi jogvita elbírásához megmaradhat-e a bíró a magánjog keretei között, vagy alkotmányjogi szempontokat, érveket, fogalmakat is be kell emelnie a döntésbe. Két ellentétes irányú hatás feszül egymásnak. Az alapjogi sérelem, éppen a polgári jogi tényállások folytán, már közvetett módon, relativizálódva jelenik meg a magánjogi jogviszonyon átszűrődve, és a sérelem megvalósulhat magánfelek között is. Végző soron alanyi jogként működik az alapvető jog, de ennek igazolására kimutathatónak kell lennie, hogy az alapjogok ténylegesen és megfelelően érvényesültek, kikényszeríthetőségük biztosítása pedig magánjogi szankciókkal történik.¹⁹² Sőt, még alapjogi momentum nélkül is fennáll a bíróságnak az a kötelezettsége, hogy az elé kerülő ügyekben az alkalmazandó jogot alkotmányos szempontok szerint értékelje és értelmezze.¹⁹³ A magánjog

---

190 A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény elismeri a szerzők speciális személyiségi és vagyoni jogait, azok megsértése esetére a polgári jogi jogvédelmet is, de sajátos szerzői jogi védelmet is ad a XIII. fejezetben, melyek a kikényszerítés célját szolgálják.

191 Ilyen rendelkezés például az Infotv. 22. §. (1) bekezdése.

192 Ezt nevezi *Lábady Tamás* akként, hogy az alapjogok kikényszeríthetősége egyre inkább áttevődik a közjogból a magánjogba. *LÁBADY Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része.* Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 2000. 22-27.

193 35/2011. (V. 6.) AB határozat [20] pontja ugyanezt a követelményt vezette le az Alkotmányból. Az Alaptörvény 28. cikke azonban egy a jogalkalmazói tevékenységre irányuló értelmezési segéd szabály,

közjogiasodásának hatására tehát, hogyha egy magánjogi felek közötti magánjogi pernek az ügy érdemére kiható alapjogi vonzata, háttere van, amely esetben nem elegendő pusztán meghivatkozni (mint egy díszítő elemként) az idevágó AB döntéseket, hanem az ott kifejtett érvelést, annak jogelveivel, logikájával együtt célszerű felhasználni a magánjogi ügyben. Mindezek alapján csak arra juthatunk, hogy a bírónak egyre gyakrabban ki kell lépnie a hagyományos döntési komfortzónájából, és alkotmányjogi érvekkel is alá kell támasztania döntését.

A magánjognak két kiemelt területén nem volt elkerülhető az alkotmány közvetlen felhívása és az alkotmányjogi elvek alkalmazása. Az egyik a személyiségi jogok köre, amelyek érvényesülésének törvényi garantálása változatlan. Ezen jogok esetében a védelem általánosan kinyilvánított és nyitott tényállású. A törvény által védett, de külön meg nem nevezett személyiségi jogok alapvetően az alkotmányból vezethetők le,¹⁹⁴ mint ahogy ezt az érvelést több határozatában az AB is megtette.¹⁹⁵ A generális klauzula alkotmányjogi nyitottsága mellett a másik szegmens az alapjogok ütközése. Hiába fogalmazódott meg az egyedi ügyekben eljáró bíróság részéről, hogy az alapjogok összemérése nem a polgári bíróság feladata,¹⁹⁶ az új Ptk-ban meghatározott, törvény által felállított és mások jogai által behatárolt korlátok az alkotmányjogból átvett szabályt jelentenek, ráadásul (kimondva vagy kimondatlanul) abszolút mérceként funkcionálnak, amelyhez az egyenlőségi – egyenjogúsági alkotmányjogi klauzula is párosul. A konkrét és elméleti alapjogütközés az AB határozatokban megfogalmazott tesztek, szempontok és érvek alapján mérhető össze és oldható fel.

A másik terület a fair eljáráshoz való alanyi alapjog megsértésének felelősségi szabálya volt. A védelmet kinyilvánító rPp. maga nyitott utat az alkotmányos törvények felé az „alapvető jogok sérelme” szóhasználattal, amelyet látszólagos korlátozással a jogszabály 2. §-ába foglalt joglelemekre értelmezett. Alapjogilag viszont a tisztességes eljárás a teljes bírósági eljárásra vonatkozik, és magába foglalja – többek között – azokat a részeket is, amelyek polgári eljárásjogi alapelveként önállóak voltak. Az AB pedig számos döntésében kifejtette az eljárási alapjog egészének és egyes elemeinek tartalmát. Az alkotmányjogi

---

amelynek címetztjei a bíróságok. 3363/2012. (XII. 5.) AB végzés [8] pontja.

194 HAVASI Péter: *A személyek polgári jogi védelmére vonatkozó szabályozás kritikai elemzése, javaslat az új szabályozásra* PJK, 2002/1., 10-18.

195 A sportolók átigazolási szabadsága 27/1990. (XI. 22.) AB határozat, a gyermek vérségi származása kiderítéséhez való joga 57/1991. (XI. 8.) AB határozat, a házasságkötés szabadságához való alkotmányos jog [22/1992. (IV. 10.) AB határozat, az iskolaválasztás szabadsága 4/1993. (II. 12.) AB határozat.

196 D. TÓTH Balázs, ENYEDI Krisztián, HALMAI Gábor, NÉMET Attila, POLGÁRI Eszter, SÓLYOM Péter: *Alkotmányos és nemzetközi emberi jogi követelmények a rendes bíróságok gyakorlatában*. In FLECK Zoltán (szerk.): *Bíróságok a mérlegen*. Budapest, 2008. Pallas, 87. p.

kapcsolat egyfelől abban nyilvánult meg, hogy az rPp. más rendelkezéseinek alapjogi tartalma is kifejezést nyert a konkrét bírósági döntésekben. Másfelől az eljárási alapjogot rendező alkotmányos norma felhívása mellett, annak értelmezésére irányadó AB határozatok szolgáltak kiinduló pontként az egyedi ügyekben felhozott sérelmek vizsgálatára.

4. Jogvédelmi eljárás

A nemzetközi szerződések előírják a részes államok számára, hogy a védett emberi jogok sérelme esetére hatékony jogorvoslatot biztosítsanak a belső jogban.¹⁹⁷ Az Alaptörvény XXVIII. cikkében a (7) bekezdés egy általános jogorvoslati jogosultságot mond ki. A jogvédelem fórumát az Alaptörvény nem jelöli meg, azt azonban igen, hogy olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen lehet jogorvoslattal élni, amely valakinek jogát vagy jogos érdekét sérti. A jogorvoslat jogának biztosítása két irányú: egyfelől jelenti az adott eljáráson belüli jogalkalmazói kontrollt, mely a döntés felülbírálatát valósítja meg, akár többfokozatú fórumrendszerben; másfelől jelent egy különleges kontroll-formát, egy önálló eljárást, amelyben a közhatalmat gyakorló intézmények tevékenysége és esetleges jogi felelőssége vonása a vizsgálat tárgya.¹⁹⁸

Az első értelmezési tartomány – ágazati eljárásjogi törvényeinket tekintve – a formális jogorvoslatot jelenti, vagyis az adott eljáráson belül rendes jogorvoslat keretében egy magasabb fórum vizsgálja meg a döntés anyagi és eljárásjogi helyességét. Ezt meghaladóan az is része a jogorvoslati eljárásnak, hogy hozza rendbe ezeket a hibákat, ha vannak. Ez igaz az államigazgatás minden területére, tehát az úgynevezett közigazgatási eljárásokra is, és a bírósági eljárásokra is.

A jogorvoslatnak ebben az alapesetében a fellebbezés a tipikus eszköz.¹⁹⁹ Ugyanakkor a közigazgatási határozatok ma már igen széles körű bírósági felülvizsgálata is idetartozik, így például sor kerülhet arra, hogy fegyelmi eljárásban végső soron a bírói fórumot is igénybe lehet venni. Mindezekon túl, jogorvoslati eljárásnak minősül a végrehajtó intézkedése elleni végrehajtási kifogás, valamint a közjegyző közhatalmi jellegű

---

197 EJEE 13 cikk, PPJNE 2. cikk. 3. bekezdés a. pontja, Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 8. cikk, EuCharta 47 cikk első bekezdés.

198 Részletesen kifejti a jogvédelmet: VARGA Zs. 2009/2. · 103–126.

199 Az rPp. általános értelemben használja a perorvoslat eljárásjogi terminus technicust. Az alkotmányjogban ezzel szemben az alapjogok védelmére az alaki és anyagi jogorvoslat szolgál, tehát általánosabb értelemben használjuk.

joggyakorlása során meghozott határozata ellen közvetlenül a bírósághoz intézendő fellebbezés.²⁰⁰

A másik jelentéstartalom szerint a jogorvoslat – éppen a nemzetközi szabályozásból fakadóan – jelenti a jogvédelemnek azt a formáját, amely a konkrét eljárástól független, az eredeti döntést változatlanul tartja meg, vagyis magára az alapeljárásra közvetlen hatást nem gyakorol, ugyanakkor alkalmas arra, hogy a bekövetkezett károkat vagy erkölcsi hátrányokat, amelyeket a hibás közjogi döntések okoztak, kiküszöbölje. Ezt a jogorvoslati eszközt, a céljában az előbbivel azonos, ámde módjában teljesen különböző eljárást legegységelműbben az EJEE 13. cikke fogalmazza meg, amikor kimondja, hogy hazai hatóság előtt a jogsérelem hatékony orvoslását kérheti bárki abban az esetben is, ha e jogokat hivatalos minőségben eljáró személyek sértették meg.²⁰¹ A közhatalom gyakorlása során okozott sérelmek hatékony orvoslására szolgáló, rendszerint peres eljárást célszerűbb a megkülönböztetés érdekében *jogvédelmi eljárásnak* hívni.

4.1. Jogvédelem a közhatalom tevékenységével szemben

Az állam alapjogvédelmi kötelezettsége elkerülhetetlenné teszi a közhatalom magánjogi felelősségre vonhatóságának biztosítását.²⁰² Politikai, vagyis a kormányzás szereplői részéről, és közjogi (jogalkalmazói), vagyis egy másik közhatalmi szerv által végzett kontrolleszközök is rendelkezésre állnak a jogvédelem palettáján,²⁰³ de legalább annyira jelentős a közhatalom felelősségre vonása. A jogvédelemnek ez utóbbi a formája jogrendszerünkben kártérítési felelősség formájában történik meg, amit anyagi jogvédelemnek tekintünk.

Ilyen jogvédelmi eljárás a közhatalmi tevékenységet végző valamennyi szervet, szervezetet érintő közhatalom gyakorlásával okozott kár megtérítésére irányuló per, melyet hagyományos mivoltában a Ptk. a 6:548. és 6:549. §-okban kizárólag a vagyoni kártérítés eszközeként őrzött meg. Ezzel párhuzamosan – vélhetően a sérelmet állító peres felek által indított jogvédelmi perek igényérvényesítési módszerét figyelembe véve – a Ptk. a 2:51. §

---

200 Ide tartoznak továbbá a rendkívüli jogorvoslatok is: a perújítás és a felülvizsgálat. KISS 2009. 706-707.

201 NYILAS Anna: *A hatékony jogvédelemhez való jog érvényesülése a polgári perekben*. In: AMBRUS István, KÖBLÖS Adél, STRIHO Krisztina, SÜLYOK Márton, SZALAI Anikó, TRÓCSÁNYI László (szerk.): *Dikaiosz logosz: Tanulmányok Kovács István emlékére*. Szeged: Pólay Elemér Alapítvány, 2012. 255-262.

202 VARGA Zs. 2014. 220. és VARGA Zs. András: *A közigazgatás kontrolljának jogi eszközei*. Dialóg Campus, Budapest, 2018. 213.

203 Ilyen eszköz a közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálata, ez azonban jogorvoslati jellegű jogintézmény.

(2) és (3) bekezdésében,²⁰⁴ a felróhatóságtól független szankciók körében elhelyezett külön rendelkezésekkel, határozottan elválasztotta a közhatalom gyakorlóit által megvalósított személyiségi jogsértést a közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősség szabályaitól, és ezzel egyben kinyilvánította a jogvédelem azon formáját is, hogyha személyiségi jogok sérelmével is jár a közhatalom gyakorlása, az is a jogvédelmi eljárás része.

A közhatalmi jogkör gyakorlása miatt indított kártérítési perek első, kézenfekvő sajátossága az, hogy a polgári jogi felelősség érvényesítése során az alperes 'elveszíti' a közjogi jogállásából eredő hatalmi helyzetét, és a per során egyenlő helyzetű autonóm jogalanyként jelenik meg a felperessel.²⁰⁵ A modern demokráciákban a szuverenitás jegyében végrehajtott állami feladat különvált az aktusoktól, amelyeket az állam nem hatalmi jelleggel visz véghez.²⁰⁶ Ennek következtében az állam már régóta nem „korlátozott jogalany”,²⁰⁷ hanem – amennyiben polgári jogi jogviszonyba vesz részt – az emberrel és más jogi személyekkel egyenjogú és egyenrangú jogalany, amely deliktuális felelősséggel is tartozik.²⁰⁸ A közhatalom gyakorlásával előidézett (korábbi terminológiai megközelítésben a közigazgatási jogkörben okozott) kár iránti eljárásokban a bíróságok épp úgy voltak alperesei a pereknek, mint a közhatalom más szereplői.²⁰⁹ A bíróságok ily módon nemcsak a közigazgatás, hanem a saját tevékenységüket is vizsgálták. A két elvből következően ennek az volt az oka, hogy az eljárási jogsértések miatti helytállás nem kerülhetett ezen a szervezeti körön kívülre.²¹⁰ A védelem kialakításának ez a módja abból az alkotmányos elvből ered, miszerint az igazságszolgáltatási funkciót sem a végrehajtó hatalom, sem a törvényhozás nem láthatja el. Alkotmányos alapelv az is, hogy az igazságszolgáltatás szervei a hatáskörükbe és illetékességükbe tartozó ügyekben a

---

204 A jogvédelmet kereső peres felek rendszerint arra hivatkoztak, hogy a közigazgatási szervek, a bíróság és ügyészség is az alapeljárásokban elkövetett jogsértéseikkel személyiségi jogaikat is megsértették.

205 VARGA Zs. 2014. 235.

206 KECSKÉS László: *Az állami kárfelelősség jogalkotási és jogalkalmazási kérdései*. Budapest, 1987., 7.

207 Kecskés László azért megállapította, hogy az állam a közhatalmiságát az autonóm relációkba is átvitte. KECSKÉS László: *Állami immunitás és kárfelelősség*. Jogtudományi Közlöny, 1988/4. 174.

208 FÜLÖP Györgyi: *Az állam kártérítési felelőssége a közösségi jog megsértése esetén*. Polgári Jogi Kodifikáció V. évfolyam 2003. évi 5. szám 21.

209 Meg kell jegyezni, hogy a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 1960. március 1-én hatályba lépő szövege – az akkori államberendezkedésnek és jogfelfogásnak megfelelően – igen szűk körben adott lehetőséget az állam bármely szervének közjogi tevékenysége miatti felelősségre vonásnak. Ezeket a szabályokat az 1977. évi IV. törvény novellája lazította fel és tette reálisan érvényesíthetővé a közhatalommal szembeni igényeket. A szerző nem tud elvonatkoztatni attól, hogy a Magyar Népköztársaság a novellát megelőző évben csatlakozott – az enyhülés jegyében – az ENSZ-hez és hirdette ki az 1976. évi 8. tvr-rel a PPJNE-t. A két jogszabály kölcsönhatása nyilvánvaló.

210 VARGA Zs. 2009. 108, 110.

jogvédelmet nem tagadhatják meg.²¹¹

A polgári jogi felelősség szempontjából a vizsgált tevékenység közhatalmi marad. Ez két lényeges következtetést von maga után. Az egyik, hogy a közhatalmi tevékenység esetén a jogszerűség/jogellenesség soha nem elvont kérdés, hanem mindig közvetlenül jogszabály alapján állapítható meg. A közhatalom gyakorlása ugyanis közvetlenül jogszabályhoz kötött, jogszabály hozza létre a közhatalmi szervezetet, jogszabály ruházta fel cselekvési hatáskörrel, jogszabály rögzíti azokat a célokat, amelyek érdekében tevékenységét kifejti, miként az ennek elérését elősegítő eszközöket is, és jogszabály rendelkezik többé-kevésbé kizárólagosan az alkalmazandó eljárási szabályokról.²¹²

A másik, hogy a magánjog engedte kártérítés az alapügyben hozott döntést érintetlenül hagyja, de annak szabálytalansága miatt előidézett következményeket érdemben orvosolja. Nem lehet tehát célja a jogi vagy ténybeli okból hibás döntés kiigazítása, vagyis a törvénysértőnek vagy megalapozatlannak tartott döntés orvoslása, a már lezárt jogvita számára nem nyit újabb fórumot. Az ugyanis a jogalkalmazói kontroll alaki jogorvoslataira tartozó feladat. Az érdemi orvoslás nem hat ki a hibás döntésre, nem változtatja meg, nem semmisíti meg, nem helyezi hatályon kívül sem, viszont az elszenvedett materiális vagy immateriális sérelemért pénzbeli kompenzációt nyújt.

Ennek a kártérítési pernek nem volt külön eljárásjoga, az eljárás keretét az rPp. általános szabályai, nem pedig a közigazgatási perekre jellemző XX. fejezet biztosította. Az általános eljárási szabályok alkalmazása kizárta a más kártérítési perekkel való megkülönböztetést, a közhatalmi jogkörben bekövetkezett károkozás az egyéb felelősségi formákkal esett egy tekintet alá.²¹³ Nem volt más sajátossága sem, amely az ügyet elbírálót kötötte volna, a standard mérce szerint kellett az eljárási garanciákat betartania, a kérelmeket elbírálnia, bizonyítást lefolytatni és dönteni.

4.2. A védelmi jog védelme

A jogalkotás a közhatalmat gyakorló bíróság feladatává tette a tisztességes eljáráshoz való alapjog polgári perekben való érvényesítését és 2003. július 1. és 2017. december 31. közötti

---

²¹¹ Alaptörvény 25. cikke, amelyet a Bszi. 1. §-a a belső jogban köz(igazgatás)jogi alapokra helyezett.

²¹² VARGA Zs. 2014. 237.

²¹³ VARGA Zs. 2014. 224.

időszakra a védelem kötelezettjének is kijelölte.²¹⁴ A bíróságokra rótt feladat annyiban újszerű volt, hogy a jogalkotás az eljárási alapjogot összekötötte az eljárási garanciákkal és elvekkel, egyben anyagi jogvédelmet rendelt hozzá, tehát bírói úton kikényszeríthetővé tette. Újszerű abból a szempontból is, hogy az eljárási jogban nyert elhelyezést az anyagi jogvédelem. Ez nagyon speciális helyzetet teremtett, a bíróság előtti alkotmányos alanyi jog megsértése miatti eljárásban a bírósági szervezet egy másik jogi személy tagjával szemben indult polgári jogi per.²¹⁵

Az eljárási alapjogok védelmére létrehozott, csekély időt megélt jogvédelmi eljárás a perjog általános szabályai szerint, de soron kívül lefolytatandó per volt, amely törvényszéki hatáskörbe tartozott. Sajátossága, hogy közjogi (egyszerre alkotmányjogi és perjogi) jogsértés váltotta ki a bírói védelem iránti igényt, s a valós vagy állított jogsértő maga a bíróság volt. Az rPp. 2. § (3) bekezdése lehetővé tett egy önálló bírósági eljárást, amely eljárás sérelemdíj, illetőleg kártérítés megítélésére, korábban méltányos elégtételt biztosító kártérítés megítélésére volt hivatott. Ahogy a személyiségi jogok sérelme esetében az utólagos kikényszerítés nem volt mindig képes megfelelően orvosolni a jog megsértését, így ebben az esetben is azonos problémával állunk szemben: nem lehet meg nem történné tenni a jog megsértését,²¹⁶ de a jogsérelem esetére indítható per képes betölteni azt a szerepet, hogy az eljárás résztvevőinek a jogvédelmet kompenzációs jogkövetkezményekkel biztosítsa.

Nem volt vitamentes a jogvédelem új fajta eljárásának rendszertani elhelyezése. A tisztességes eljáráshoz való alapjog védelmére létrehozott magánjogi felelősségi jogintézmény rendelkezett olyan sajátosságokkal, amelyek a közhatalom gyakorlásához kötötték, ezért tekinthetjük úgy is, hogy a felelősségi rendszerben ennek egy változata volt.²¹⁷ Más tulajdonságai, kiemelten az alapjogsérelem és a sérelemdíj jogkövetkezménye, viszont annyira speciálissá tették, hogy a teljesen önálló jogvédelmi eszközként való felfogás

---

214 Ez a lényegében egységesnek tekinthető szabályozás az rPp. hatályon kívül helyezésével megszűnt, az új Pp-ben nincs ilyen rendelkezés. A jelenleg még el nem fogadott új kártalanítási törvény pedig az olasz és bolgár megoldást alkalmazza, vagyis egy közigazgatási és egy bírósági nem peres eljárás keretében kell majd vizsgálni az eljárási alapjogsérelemet. A jogkövetkezmény változatlanul pénzügyi kompenzáció, amely inkább közjogi, mint magánjogi jellegű.

215 lásd az rPp. 2. §-át, a hatáskör és illetékesség szabályaira az rPp. 22. § és 23. §. (1) bek. m.) pontját.

216 Az összetett anyajog sérelmét bármely részjog megsértése kiváltja. El kell ismerni, hogy az alaki jogorvoslattal bizonyos típusú sérelmek (pl: a tárgyalás tisztességessége megismétlés útján, vagy az indokolás hiányossága) orvosolhatóak, azonban a hiba kijavítása növeli a pertartamot, amely már az időszűrés részjog sérelmét veti fel.

217 Borbás Beatrix a tisztességes eljáráshoz való joghoz kapcsolt felelősségi formát következetesen nevezi kárfelelősségnek. Erről bővebben: BORBÁS 2014. 243.

is teret nyert.²¹⁸ A dogmatikai kérdés az volt, hogy a magánjogban az eljárás jogvédelem önálló felelősségi forma, vagy a specialitás specialitásaként a közhatalom gyakorlásával okozott kárfelelősség egyik sajátos eseteként kell tekinteni rá.

A közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősség és az alapjogi sérelem jogintézménye között sok hasonlóság volt. Elsősorban mindkettő jogvédelmi eljárás a közhatalmat gyakorló jogi személy bírósággal szemben, amelyben azonos a vizsgálandó előfeltétel is, a rendes jogorvoslat kimerítése. Nagy valószínűséggel a hasonlóság volt az oka annak, hogy a jogkereső felek a sérelmeik orvoslását rendszerint mindkét jogcímen igényelték, még azokban az esetekben is, ahol büntető alapügyek szerepeltek. Ez utóbbi esetben a jogági elhelyezkedés volt a választó vonal, vagyis a polgári perrendtartás speciális szabályai – köztük az anyagi jogi kártérítési forma – nem érvényesülhettek a büntető eljárás során.

Nem volt ilyen egyszerű a helyzet a polgári bíróságok eljárásjogi és anyagi jogi hibái folytán bekövetkezett sérelmek orvoslása terén. A közhatalom gyakorlásával okozott kárfelelősségtől való domináns eltérést abban ragadhatjuk meg, hogy amíg a bírói joggyakorlás során bekövetkező jogsértéshez szükséges a jogellenes magatartás, de legalább a felróhatóság, tehát deliktuális kárfelelősségi formáról beszélünk vagyoni kár megtérítésével; addig az rPp. 2. §-ára alapított igények esetében egy objektív, vagyis felróhatóság nélküli, akár csak a negligencia szintjét elérő mulasztás megalapozta a helytállást, amelyhez az immateriális jogsérelem kompenzációja járul. A másik lényeges különbség, hogy a tisztességes eljárás joga csak az eljárás szabályok megszegésével, eljárás mulasztással, felesleges cselekményekkel, az eljárásban domináló szakmai „szabályok” figyelmen kívül hagyásával valósítható meg, ellentétben a bírói jogkörben okozott kárfelelősséggel, ahol eljárás és anyagi jogi szabályszegés, mulasztás egyaránt megalapozhatja a kárkötelmet.

A két jogvédelmi eljárás közötti különbséget leginkább a szankcióik mutatták meg. Az alapjogi sérelem mellé a jogalkotás objektív felelősségi formát rendelt, és jellegéből adódóan nem a vagyoni károk ellentételezésére szolgált, hanem az immateriális sérelem kompenzációjára. Ezzel szemben a bírói jogkörben okozott kár esetében nem volt elegendő

---

218 Ez az álláspont tűnik ki Fuglinszky Ádám kártérítési könyvéből azzal, hogy sajátos felelősségi alakzatnak tekinti. FUGLINSZKY 2015. 548-559. Jelen dolgozat szerzője határozottan foglalt álláspontot ezen felfogás mellett több cikkében, így kiemelten „A tisztességes eljárás alapjoga és a méltányos elégtételt biztosító kártérítés” In VIII. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója, Jog és Állam 18. szám, 220-230. Az Új Ptk. Magyarázata egyenesen úgy fogalmaz, hogy „Ez a felelősségi forma a Ptk. rendszerétől idegen, ezért maradt el ennek a szabálynak az átvétele.” PETRIK Ferenc szerk.: Az új Ptk. Magyarázata. VI/VI Kötet. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2014. Második, átdolgozott kiadás, 538.

a sérelem bizonyítása, nem tapadt vélelem a hátrány bekövetkeztéhez, és a kimentés lehetősége sem korlátozódott az alapperbeli fél saját közreható magatartásának bizonyítására. Itt a hagyományos feltételek érvényesültek, a károsultnak kellett bizonyítania az őt ért vagyoni kár minden elemét és összegét, a tényleges kártól az elmaradt hasznon át a felmerült kárenyhítési és kármegelőzés költségeig, az okozati összefüggéssel együtt és azt is, hogy miben nyilvánult meg a bíróság jogellenes magatartása, így a jogszabályon alapuló kötelezettség megszegését, vagy annak elmulasztását. A bíróság pedig a kimentés körében hivatkozhatott a „súlyos jogsértés doktrínája”²¹⁹ alapján arra, hogy cselekménye vagy mulasztása nem érte el a jogalkalmazási és/vagy jogértelmezési tévedés kirívóan súlyos szintjét. A kétféle felelősségi forma között tehát a kimentés kérdése és a jogkövetkezmény a legmarkánsabb választóvonal. Ez azonban a múlt.

5. Alkotmány-konform értelmezés

Az alapjogok esetében a rendszerváltástól az Alaptörvényig eltelt időszakban a bíróságok – igaz, a személyiségi jogsértések esetén – ítéleteik indokolásában felhasználtak az AB által kifejtett általános és az adott alapvető emberi jogra vonatkozó specifikus érveket. Az AB döntéseiben levezetett mércét és módszert hívták segítségül. Ha a módszer ma már magánjoginak is tekinthető, akkor is magán viseli eredetét. A tényleges érvelési technika az alkotmányjogban van.

Az Alaptörvény utat nyitott az alkotmány bírói értelmezésének, még pedig kétirányúan. Egyfelől az Alaptörvénnyel való összhang követelménye az alkotmányt tekinti bázisnak. Ahhoz – pontosabban az abban megfogalmazott alapjogokhoz, alkotmányos elvekhez, értékekhez és államcélokhoz – képest kell az adott jogszabály tartalmát meghatározni, hiszen ezek alakultak át belső jogi normává. Másrészt a szöveg tartalmát a jogszabály társadalmi céljának figyelembevételével kell meghatározni, amelynek megállapítására a preambulomot, a törvény címét, a szabályozott tárgykört, a szövegben rejlő társadalmi funkciót lehet felhasználni.²²⁰

Az alkotmányjogi szabály általános módszerként alkotmány-konform értelmezést ír elő. Ez a projektszerű megközelítés hatékonyabbnak, célravezetőbbnek tűnik, hiszen az

219 A Kúria EBH 2001. 526 számú elvi határozatában kifejtett felelősségi zsinórmérték.

220 TÓTH J. Zoltán: *A magyar bírói érvelés jellege. Jogértelmezés és jogi érvelés a magyar felsőbbbíróságok gyakorlatában.* Iustum Aequum Salutare, XIII. 2017. 2. 126-127.

egyedi ügyekben megvalósuló általános jogvédelem részévé teszi azt. A hangsúlyt a 28. cikk első mondatából erre helyezi, a középpontba a bíróságok alkotmányt értelmező tevékenységét állítja.

Elvileg kétféle módon lehet a tartalom feltárása alkotmány-konform: 1.) az értelmezés során a bíróság megvizsgálja a jogszabály célját és az így kialakított eredményt összeveti az alaptörvénnyel; 2.) az értelmezés során igénybe vett módszertől függetlenül csak annak eredménye vizsgálendő, még pedig abból a szempontból, hogy az az Alaptörvénynek megfelel-e. Ez utóbbi esetben tehát sem a (szubjektív, illetve objektív) teleológiai módszer, sem más értelmezési mód nem játszik szerepet, csak az alkotmány-konformitás megléte.

A jogtudomány területén a jogot értelmező módszereknek többféle csoportosítása született meg az 1990-es évektől kezdődően. A csoportosítási variációkat e helyütt mellőzve, azt állapíthatjuk meg, hogy mind *Pokol Béla*,²²¹ mind *Tóth J. Zoltán*,²²² s velük azonosan *Jakab András* és *Botos Viktor* is,²²³ az alkotmányos alapjogok/alapelvek/alapértékek alapján-fényében történő értelmezést önállónak tekintik és elválasztják a teleologikus értelmezési módszertől.

Az AB az alkotmánykonformitás esetében azt vizsgálja, hogy az adott bírói döntés jogértelmezése és az Alaptörvény között fennáll-e az összhang, amelyet az Alaptörvényben biztosított jogok alkotmányos tartalmának érvényre juttatása valósítja meg.²²⁴ Rendszerint arra hegyezi ki végkövetkeztetését, hogy csak az értelmezési tartomány alkotmányos kereteit jelölheti ki.²²⁵ Az alapjogok és az alkotmányos jogok esetében az AB kihagyja az értelmezés eszközét, csak eredményének alaptörvényi megfelelőségét vizsgálja. Igaz, ezt változatos eszközökkel teheti meg. Ebbe az folyamatba illeszkedik bele a már idézett érvelése azzal a végkicsengéssel, hogy kizárólag egy módszerrel nem dönthető el egy rendelkezés alkotmány-konformitása, tehát a vizsgálatnak kétlépcsősnek kell lennie. Olyan döntést még nem hozott az AB, amelyben azt mondta volna ki, hogy az alkotmány megsértésére kizárólag

---

221 POKOL Béla: *Jogelmélet: Társadalomtudományi trilógia II.* Budapest, Századvég Kiadó, 2005. 180-181.

222 TÓTH J. Zoltán: *A dogmatikai, a logikai és a jogirodalmi értelmezés a magyar felsőbbbírósági gyakorlatban.* MTA Law Working Papers, 2015/17, 8., 11.,

223 JAKAB András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. *Jogesetek Magyarázata* 2011/4. 86-94. BOTOS Viktor: *A bírói jogértelmezés útjai a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában (munkajogi BH-k elemzése)* Jogelméleti Szemle, 2000/3. szám <http://jesz.ajk.elte.hu/botos3.html>

224 3/2015. (II. 2.) AB határozat, Indokolás [18]. pontja. (IX. 23.) AB határozat, Indokolás [53], megerősítve 3241/2017. (X. 10.) AB határozat, Indokolás [36].

225 3325/2012. (XI. 12.) AB végzés, Indokolás [13] pont.

a teleológiai értelmezés mellőzése vezetett. Ebből arra következtetünk, hogy a teleológiai értelmezés és az alkotmány-konformitás két külön módszer.

Az AB kifejezetten bátorította a bírákat az autentikus alaptörvény-értelmezésre abban az esetben, ha azt ő maga még nem tette meg. A követendő módszerbe természetesen beletartozik, hogy ez nem vezethet a jogszabályok félretételéhez, és az is az erga omnes hatály folytán, hogy amennyiben létezik AB értelmezés, akkor azt a rendes bíróságoknak követniük kell. Ahogy arra *Zódi Zsolt* is rámutatott, a kontinentális jog hagyománya szerint „a jogalkalmazás folyamatában a jogszabályok szövegével semmilyen módon nem lehetséges szembe menni. Azokat lehet értelmezni, de félretolni sosem”.²²⁶ Az AB annyiban tett további megszorítást, hogy ha a bíróságok „[...] az Alkotmánybíróság autentikus alaptörvény-értelmezését figyelmen kívül hagyják, akkor ez önmagában okot adhat az ilyen rendes bírósági döntés alkotmánybírósági megsemmisítésére.”²²⁷

Az Alaptörvénynek megfelelő értelmezés gyakorlati átültetése terén az AB elismerte, hogy a jogértelmezés komplex feladat, nem nélkülözi a szintaktikai (nyelvtani), a rendszertani módszerek szempontjait sem, azonban „[...] az irányadó jogi normákat [...] nemcsak egymásra tekintettel, hanem a jogalkotó céljára és az Alaptörvényre figyelemmel is értékelni kell a konkrét ügyben.”²²⁸ Ennek a módját is meghatározta az AB: a bíróságnak a döntése szempontjait, indokait kellő részletességgel kell bemutatnia az indokolásában.²²⁹ A következő lépés, hogy ha a bíróság több lehetséges és elfogadható következtetésre jut, akkor az alkotmánnyal összhangban lévő értelmezést kell alkalmazni.²³⁰ Az az elvárás, hogy az alaptörvénynek megfelelő értelmezés nem térhet el az AB által kifejtettől,²³¹ lehet az AB aktivizmusának is az eredménye, de nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy határozatai erga omnes érvényességgel rendelkeznek.

Nehéz arra a kérdésre választ adni, hogy *de facto* mitől lesz alkotmány-konform egy értelmezés, főleg egy bírói értelmezés. Azt láttuk, hogy kialakultak ügykörök, amelyekben nem lehet kikerülni az Alaptörvényt. Mind általánosságban, mind a kimutatott

---

226 ZÓDI Zsolt: *A korábbi esetekre történő hivatkozások mintázatai a magyar bíróságok ítéleteiben*. MTA Law Working Papers, Budapest 2014/01 55.

http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_01_Zodi_Zsolt.pdf. 2019.01.26.

227 3/2015. (II. 2.) AB határozat Indokolás [53]

228 3179/2018. (VI. 8.) AB határozat, Indokolás [81] pont.

229 3179/2018. (VI. 8.) AB határozat, Indokolás [82] pont.

230 Dr. Czine Ágnes alkotmánybíró párhuzamos indokolása. 3/2015 (II. 2.) AB határozat Indokolás [35] pontja.

231 6/2018. (VI. 27.) AB határozat, Indokolás [28] pont.

esetcsoportokra nézve nagy kihívás általános útmutatót adni. Még nehezebb tudományosan megalapozott és módszertanilag koherens, minden esetre alkalmazható szisztémát felállítani. Néhány, meglehetősen gyakorlatias felvetést azonban érdemes átgondolni, amelyek hogyha tökéletes megoldást nem is képesek adni, de induktív módon orientálhatják az Alaptörvény értelmezésére kényszerülőt.

A./ Az AB metódusából kiindulva, egyáltalán fel kell ismerni az alapjogi érintettséget. Azoknak az eljárásoknak a köre, amelyekben az alapjogi vetület felmerülhet, előre nem prognosztizálható, hiszen a jogi szabályozás és a társadalmi környezet folyamatosan változik. Azon ügytípusok viszont már beazonosításra kerültek, amelyekben jelenleg is vizsgálendő kérdés az alapjog-minőség, s ehhez viszonyítva már behatárolhatóak azok az értelmezési kérdések és a hozzájuk kapcsolódó alkotmányjogi módszerek, amelyekkel un. alkotmány-konform döntés alakítható ki. Azt biztos célszerű szem előtt tartani, hogy alapjogot „átültető” törvényt kell-e alkalmazni, illetve alapjogot „befogadó” vagy megfelelő normáról van-e szó. Eleve „gyanús” kell lenni ebből a szempontból az olyan törvényeknek, mint a gyülekezésszabályok, az egyenlő bánásmódról, az információs önrendelkezésszabályok, hiszen ezek alapjogokat integráló szabályok.

Vannak olyan esetek, amelyek nem oldhatóak meg alkotmányjogi érvek és módszerek nélkül. Az első ilyen esetkör a személyiségi jogok összemérése. A közös nevezőjük, ahol valóban összevethetőek és meghatározható egyikük vagy másuk korlátozása és annak okai, az alkotmányjog. A második csoport esetében azért merít az alkotmányból érveket egy bíró, mert új személyiségi jogot „kiolvasztani” csak alkotmányos megalapozással érdemes, a magánjog ehhez nem tud elegendő muníciót biztosítani. A nyitott tényállás miatt a magánjogi (abszolút szerkezeti) követelmény mellé oda kell állítani az alapjogi minőséget, és az annak való megfelelést is. A harmadik csoportba olyan ügyek tartoznak, ahol a törvényi jogkorlátozások alkalmazhatóságáról mérlegeléssel dönt a rendesbíróság.²³² Ez a mérlegelés nem a szükségességi-arányossági teszten alapul, mert azt elvégezte a törvényalkotó, hanem a törvény rendelkezéseit érvényesítő jogalkalmazás.²³³

A negyedik csoport ügyeinél azt szükséges figyelembe venni, hogy az emberi jogi egyezmények fogalmi rendszere a többszörös implementáció eredményeként „rátelepedett” a meglévő fogalmainkra és módosította vagy kicserélte a tartalmukat. Ez átalakította a

---

232 Például az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. Törvény 27. §-a tartalmaz ilyen korlátokat.

233 30/2015. (X. 15.) AB határozat, Indokolás [89] pontja.

meglévő dogmatikát. Az újrastrukturálás jelenleg is tartó folyamatában a közvetítő alkotmányjog igénybevételével vezet tudományosan is elfogadható eredményre, ha új fogalmakat, kiváltképp szakjogági alapelvekként megjelenő alapjogokat akarunk rendszertanilag elhelyezni. Erre volt példa a tisztességes eljáráshoz való jog.

B./ A függetlenség megőrzése mellett mi következhet az alapjogi érintettség felismerési kötelezettségéből? Annyi mindenképpen, hogy figyelemmel kell kísérni és rendszeresen szükséges olvasni az AB határozatokat. Ennek már kialakult rendszere és hagyománya is létezik, ugyanis a kommentár-irodalmat olvasva is azzal találkozunk, hogy egyes fogalmakat, jogintézményeket AB határozatokkal kiegészítve adnak meg a szerzők. Bármelyiket válasszuk is, kinyerhető az az információ, hogy milyen tárgykörben áll fent az alapjogi érintettség, és az alapjogot milyen érvelés mellett milyen tartalommal ruházta fel az AB. A szakjogágba tartozó magánjogi és polgári eljárásjogi kritériumokon túl az alapvető emberi jogokhoz kapcsolódó sajátos fogalmakat, elveket, módszereket és szabályokat is ismerni, sőt alkalmazni kell.

C./ Az is figyelembe veendő szempont, hogy az AB értelmezése erga omnes hatályú, amely az alapjogok esetében erőteljesen befolyásolja a bírót. A kiinduló pont nem az AB határozata, hanem az a tény, hogy az alapjogok alkotmányos és szakjogági tartalma, pontosabban „magja”²³⁴ nem térhet el egymástól, ebben az azonosságban az AB által megadott jelentés lesz a mérvadó, még akkor is, hogyha az AB és a bíróságok is a jogokat a maguk teljességében igyekeznek érvényre juttatni. Ezt úgy fogalmazta meg az AB, hogy amennyiben „[...] rendelkezésre áll az Alkotmánybíróság autentikus alaptörvény-értelmezése, akkor azt a rendes bíróságoknak az Alaptörvény 24. cikk (1) bekezdése, illetve az Abtv. 39. §-a alapján követniük kell.”²³⁵ Ez vonatkozik az alapjogok értelmezése mellett az összemérésükre is.²³⁶ Annyi engedményt tett *Varga Zs. András*, hogyha nem áll

---

234 Ezt az AB az emberi méltóság tekintetében több döntésen keresztül fejtette ki, és állapította meg, hogy „az ember nem válhat eszközzé vagy tárggyá” [64/1991. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1991. 297., 308.], magában foglalja az önrendelkezés szabadságához való alkotmányos alapjogot csakúgy, mint a személy testi integritásához fűződő alapjogot is” [75/1995. (XII. 21.) AB határozat, ABH 1995. 376., 381.], a magánszféra védelméhez fűződő jogot [46/1991. (IX. 10.) AB határozat, ABH 1991. 211, 215.], megerősítve 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [24]; 28/2014. (IX. 29.) AB határozat, Indokolás [36]; 3001/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [27], [41] döntésekkel.

235 3/2015. (II. 2.) AB határozat, Indokolás [53] pont.

236 Ez vezetett a rendőr-képmás ügyhöz, amelyben a Kúria az emberi méltóságot tekintette bázisnak és ahhoz mérte a vélemény nyilvánításhoz való jogot, míg az AB – eltérve a korábbi álláspontjától – pont fordítva, a sajtószabadságban megtestesülő véleménynyilvánítás szabadságát tekintette a viszonyítás és összemérés alapjául. Kúria Pfv.IV.20.784/2013/5. számú ítélete, melyet megsemmisített a 28/2014. (IX. 29.) AB határozat, a megismételt eljárásban hozott Kúria Pfv.IV.20.121/2016/3. számú ítélete, és azt újból

rendelkezésre ilyen tartalom-meghatározás, akkor a bíróságok értelmezhetik az Alaptörvényt, de a 28. cikknek megfelelő, immáron csak teleológiai (textuális és organikus) módon,²³⁷ amely eredménye „nem állhat ellentétben a józan ésszel, a közjával, illetve nem lehet erkölcstelen vagy gazdaságtalan.”²³⁸

D./ Az erga omnes szabály másik hatása a közvetett hatály területét érinti. Azt már ismertettük, hogy az AB emellett foglalt állást, és ezt csak megerősítette azzal, hogy kinyilvánította, miszerint az Alaptörvény rendszerében kifejezetten téves az a felfogás, hogy a bíróságok közvetlenül alkalmazzák az alkotmányos törvényt.²³⁹ Épp ellenkezően: a magánjogi vitákban döntéseiket nem alapíthatják az Alaptörvény alapvető jogokat garantáló rendelkezéseire.²⁴⁰ Az alkalmazandó szabály tehát nem tehető félre. Az alapjogok védelme a generálklauzulákon és a jogszabályok alaptörvény-konform értelmezésén keresztül szüremkedik be a magánjogi jogviszonyokba.

E./ Az Alaptörvény 2012. január 1-től hivatalos rangra emelte a teleológiai értelmezési módszert, kimondva, hogy a „bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik.” Az Alaptörvény utat nyitott az alkotmány bírói értelmezésének, még pedig kétirányúan. Egyfelől az Alaptörvénnyel való összhang követelménye az alkotmányt tekinti bázisnak. Ahhoz – pontosabban az abban megfogalmazott alapjogokhoz, államcélokhoz és értékekhez – képest kell az adott jogszabály tartalmát meghatározni, hiszen ezek alakultak át belső jogi normává. Másrészt a szöveg tartalmát a jogszabály társadalmi céljának figyelembevételével kell meghatározni, amelynek megállapítására a preambulomot, a törvény címét, a szabályozott tárgykört, a szövegben rejlő társadalmi funkciót lehet felhasználni.²⁴¹ Releváns az is, hogy a bíróságnak döntése szempontjait, indokait kellő részletességgel kell bemutatnia az

---

megsemmisítő 3/2017. (II. 25.) AB határozat.

237 2019. január 1-ével hatályba lépett a a Hetedik Alaptörvény-módosítás, amely szerint a jogszabály szövegét nem csupán a törvény céljával és az Alaptörvénnyel összhangban kell értelmezni, hanem – mintegy konkretizálva – a cél megállapítása során elsősorban a jogszabály preambulumát, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni. Ezzel alkotmányos szintre emelkedett a törvényhozói akarat, mint értelmezési módszer.

238 Lásd részletesen: VARGA Zs. András: *Törvényjavaslatok indokolása – az Alaptörvény hetedik módosításának 8. cikkéről*. Pázmány Law Working Papers, 2018/13. http://www.plwp.eu/files/PLWP_2018-13_VargaZS_2.pdf 2019.01.25.

239 3/2015. (II. 2.) AB határozat, Indokolás [48] pont.

240 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Indokolás [92] pontja

241 TÓTH J. 2017. 126-127.

indokolásában, mivel ez alkotmányos tartalmi követelmény is.²⁴² Az így elvégzett értelmezés eredményeként, ha a bíróság több lehetséges és elfogadható következtetésre jut is, az Alaptörvénynek megfelelő értelmezés nem térhet el az AB által kifejtettől.²⁴³

A sajátos jogvédelmi perek feleinek érvelései – együtt az Alaptörvény 28. cikkével – kimozdította a szöveghű módszer keretei közül a bíróságokat. Hogyan kellene a hirtelen kitáruló szabadságban az Alaptörvénynek megfelelően értelmezni bármely jogszabályt? Milyen szempontok mentén, milyen érveket kell vagy lehet felhasználni? Egyáltalán hogyan lehet felismerni, hogy az alkotmányt viszonyítási pontként kell alkalmazni? Az AB – tekintetbe véve azt a körülményt, hogy az alkotmányjog érvelése eltér a bírói indokolástól – azt az álláspontot foglalta el, hogy „a bíróságnak a jogszabályok adta értelmezési mozgástér keretein belül azonosítania kell az elé kerülő ügy alapjogi vonatkozásait, és a bírói döntésben alkalmazott jogszabályokat az érintett alapjog alkotmányos tartalmára tekintettel kell értelmeznie.”²⁴⁴ A magunk rendszerében ezt a vezérelvet egyedi ügyekben alkalmazható konkrét szempontokra bontottuk szét.

A tisztességes eljáráshoz való jog esetében releváns fogalmak három jogágból származnak: az alkotmányjog, a magánjog és polgári eljárásjog területéről. Ez pontosan visszatükrözi azokat a szabályozási szinteket, amelyeken a fogalommal vagy egyes elemeivel találkozhattunk. Ugyanakkor a sajátos jogterületek fogalmai kombinálódtak egymással, mint például az alapjogból és alanyi jogból alanyi alapjog, a jogvédelemből alapjogvédelem, az értelmezésből alkotmány-konform értelmezés származott.

Az eredeti kifejezéseket általános kategóriaként értékelve, a belőlük származtatott fogalmakat nevezhetjük variánsnak is, de pontosabb, ha úgy tekintünk rájuk, mint speciális szakszavakra. Kategórián belüli sajátos csoport-elnevezésre. Matematikai műszóval élve halmazon belüli részhalmazt alkotnak.

A tudomány által megalkotott összetett kifejezésekben a jelzők szerepét az alkotmányjogiak töltik be. Ebből több következtetést vonhatjuk le. Egyrészt azt, hogy a magánjog és a polgári eljárásjog volt a befogadó közeg. Vagyis ezeken belül alakult ki egy speciális csoport. Ez pedig azt igazolja, hogy valós behatás áll fent az alkotmányjog felől, tehát létezik a közjogiasodás folyamata. Másrészt a kombinált kifejezések nem egyedi,

---

242 3179/2018. (VI. 8.) AB határozat, Indokolás [82] pont

243 6/2018. (VI. 27.) AB határozat, Indokolás [28] pont.

244 3/2015. (II. 2.) AB határozat Indokolás [33].

hanem „típus” szerinti megnevezések. Ebből következően a belsőjogban létrehozott norma egyszerre képes beilleszkedni a szakjogágba és homogenitást mutatni, és ezzel párhuzamosan – általános jellemzőiben – megőrizni az alapjogi-alkotmányjogi tulajdonságokat is. Harmadrészt az új fogalmak átstrukturálják a szakjogágak hagyományos osztályozási szempontjait, hiszen beemelik az alapjogi kategóriákat és új csoportokat hoznak létre. Negyedrészt a csoport-megnevezések nyomatékosan megőrzik az alkotmányjogi „származást”, ezzel módosítják az eredeti fogalmakat és teret engednek, vagy inkább kikényszerítik az alkotmányjogi értelmezést, annak sajátos módszereivel együtt.

Az új és hagyományos kifejezések megvizsgálása során különbséget tettünk anyagi és eljárási alapjog között, valamint a jogvédelmi eljárások speciális kategóriáján belül megkülönböztettünk három változatot. Mindezek megállapított jelentéstartalmát rendszerezésre és elhatárolásra használtuk fel. Ez azért volt szükséges, mert bár a tisztességes eljáráshoz való jog az alkotmányjogban eljárási alapjog, ezért értelemszerűen a belső eljárásjogokba kerültek az egyes elemei, az viszont rendszertani vizsgálatot igényelt, hogy az rPp. 2. §-a szerinti alapelvek milyen alapjogok, és a közhatalom elleni védelem mely ismert és lehetséges eszközhöz tartozik az ide helyezett felelősségi forma. A felelősségi szabály ugyanis anyagi jogi védelmet adott, vagyis az eljárási alapjogot anyagi természetű alanyi joggá tette.

Azok a jogok, amelyek az alkotmányjogban anyagi alapjogok, a magánjogban személyiségi jogként funkcionálnak, és immateriális sérelmüket sajátos felelősségi szabályok szankcionálják. Ezt a fajta jogsértést azonban a közhatalom szereplői, jogi és természetes személyek is megvalósíthatják. Így az első elhatárolást az rPp. 2. §-ának alapjogi sérelme és a személyiségi jogok között tettük meg, arra az eredményre jutva, hogy jelentős hasonlóságok mellett sem tekinthetjük az eljárási alapjogok magánjogi védelmét személyiségi jogvédelemnek, az alapjogelemeket pedig egyes konkrét személyiségi jogoknak.

A másik elhatárolást a közhatalom gyakorlásával okozott kárfelelősség és a tisztességes eljáráshoz való jog sérelme között tettük meg. Kiinduló pontunk itt abban állt, hogy az EJEE 13. cikkének és az Alkotmány 70/K §-ának jogorvoslati joga bármely alapvető emberi jog megsértésére orvoslást nyújtó felelősségi szabály megalkotását várja el. Ennek a követelménynek a közigazgatási és bírói-ügyészi deliktuális felelősség a materiális károkozás szempontjából megfelelt. Az elemzés alapján itt is arra a következtetésre jutottunk, hogy az eljárási alapjog sérelmének felelősségi szabálya ezzel a kártérítési normával is mutat fundamentális hasonlóságokat, és a módosítások következtében akár

részleges átfedés is létrejött, azonban eredete, a megsérthető jogok eljárási alapelvei minősége, az objektívizáló felelősségi szabály és jellemzően immateriális sérelem kompenzálása folytán sui generis felelősségi szabály.

III. A TISZTESSÉGES ELJÁRÁSHOZ VALÓ JOG SZABÁLYZÁSI SZINTJEI

Magyarország demokratikus átalakulásában három nemzetközi egyezmény játszott lényeges szerepet: az ideiglenesnek szánt Alkotmány megreformálásában a PPJNE, a jogállamiság megvalósításában, valamint az alapjogvédelem kialakításában az EJEE és az EuCharta. Részben mintaként szolgáltak a hordozott értékekkel, részben – legalábbis az utóbbi két dokumentum esetében – olyan nemzetközi szervezetek biztosítják érvényesülésüket, amelyek nemcsak kötelező döntéseket hoznak és érvényt is szereznek azoknak, hanem a nemzetközi jog más eszközeivel is képesek hatást gyakorolni.²⁴⁵ Harmadrészt a tisztességes eljáráshoz való emberi jogot mindhárom szerződés biztosítja. A részes államok számára ezek az egyezmények minimálisan jogalkotásban megvalósuló védelmet tettek kötelezővé, amely az alkotmányjogot és a belső szakjogágakat együtt jelentette.

1. Nemzetközi szint

A tisztességes eljáráshoz való jog fogalmát a XX. századi nemzetközi egyezmények alakították ki, jelentését a történetiségükben önállóan kialakult, a bírósági eljárások jogágtól független korrektségét biztosító eljárási követelményekkel és sajátos eljárási garanciákkal adták meg. Következésképpen strukturált jogként kell elismerni, amely több különálló szubjektív alapvető jogot tartalmaz.²⁴⁶

A strukturáltság alatt – primer megközelítésben – azt a szerkezeti jellegzetességet értjük, hogy az eljárási alapjogot a nemzetközi egyezmények több pontban (bekezdésben), sőt alpontok közbeiktatásával határozzák meg, vagyis maga a nemzetközi normaszöveg részekre tagolt. A tagoltság oka nem egyedül arra vezethető vissza, hogy a nemzetközi szabályozás a védendő tárgy azonossága miatt fogott egybe különböző eljárási jogágakban kialakult garanciákat.

Nem pusztán arról van szó, hogy egy teljes követelményrendszerrel lehet a fair bírósági eljárást biztosítani, hanem arról is, hogy az egymástól eltérő eljárások sajátos, nem

---

²⁴⁵ Gondolunk itt elsősorban az Európa Tanács monitoring eljárásaira, az EJEB pilot-döntéseire, amelynek tagállami jogalkotás az eredménye, vagy az Európai Unió Bizottsága által kezdeményezhető kötelezettségsszegési eljárásra.

²⁴⁶ LEANZA, Pietro – PRIDAL, Ondrej: *The Right to a Fair Trial: Article 6 of the European Convention on Human Rights*. European monographs, 87. kötet, Kluwer Law International, 2014. 9.

pedig minden eljárásban szükséges védelmi eszközöket is igényelnek. Így például az ártatlanság védelme a büntetőeljárás egyik garanciája, míg a képviselőhöz való jog érvényesülése egyaránt fontos minden igazságszolgáltatási eljárásban.

A nemzetközi dokumentumok – bizonyos fokú szűkítést alkalmazva – inkább szóhasználati,²⁴⁷ mint tartalmi változattal szólnak az eljárási alapjogról.²⁴⁸ Nevezhetjük ezt a jogot az „igazságszolgáltatáshoz való jog” részének épp úgy, mint önállóan a tisztességes eljáráshoz vagy tisztességes tárgyaláshoz való jognak,²⁴⁹ tartalmilag nem mást fejez ki, mint azokat a bírósági eljárásban érvényesülő biztosítékokat, amelyek az állami önkénytől védik az egyes személyeket.

Természetesen megfigyelhető bizonyos mértékű eltérés. Az EJEE 6. cikkének külön elnevezése nyilvánvalóvá teszi, hogy az egyezménynek ez a szabálya a tisztességes eljáráshoz való jogot tartalmazza. Ezzel azt is egyértelművé teszi, hogy a szöveget illetően a főkategória az eljárási alapjog, amelyhez a cikk egyes bekezdéseiben megjelölt alapjogok vagy alapjog-elemek tartoznak. Az EuCharta külön, a VI. címben szól az igazságszolgáltatásról, és ezen belül a 47. cikkben összpontosulnak – a polgári ügyekre is alkalmazandó – eljárási alapjogrészek, a hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog elnevezés alatt, míg a 48-50. cikkek a kizárólag büntető eljárásban érvényesülő elveket tartalmazzák. Itt is megfigyelhető a további felosztás a bekezdésekre bontott normaszöveg alkalmazásával. A PPJNE 14. cikke nem rendelkezik külön elnevezéssel, tartalma azonban – a törvény előtti egyenlőség és a fiatalkorúak védelme kivételével – szinte teljesen megegyezik az EJEE 6. cikkével, szerkezete pedig hasonlóan több pontra osztott. A büntető ügyek esetében a jogorvoslathoz való jogot külön emeli ki.

Ezek a szövegszintű tagolások csoportosításbeli eltéréseket mutatnak. Az EJEB gyakorlatában az igazságszolgáltatáshoz való jog a legáltalánosabb kategória, magába foglalja az EJEE 6. cikkét (tisztességes eljáráshoz való jog), a 13. cikket (hatékony jogorvoslathoz való jog), a 35. cikket (elfogadhatósági kritériumok) és a 46. cikket (kötelező erő és az ítéletek végrehajtása).²⁵⁰ Az EuCharta már szövegszerűen is megjeleníti ezt

---

247 A dolgozatban figyelembe vett egyezmények ide vonatkozó angol és magyar nyelvű szövegrészletét az 1. számú melléklet tartalmazza.

248 Az Európa Tanács és a Európai Unió Alapjogi Ügynöksége 2016-ban kiadott egy angol nyelvű dokumentumot *Kézikönyv az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésre vonatkozó európai jogról címmel*, amelyben összefoglalták és összehasonlították a két joggyakorlatot. Mivel a könyv a hivatalos álláspontokat képviseli, a dolgozatban ezt tekintünk mértékadónak. A könyv elektronikus formában, magyar fordításban is kiadásra került, a két szöveget együttesen vettük figyelembe. https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_access_justice_HUN.pdf 2020. 03.01.

249 Az EJEE és az EuCharta angol nyelvű szövege közös elnevezésként a "fair trial" kifejezést használja, amelyet hol tisztességes eljárásként, hol pedig tárgyalásként fordított le a magyar változat.

250 Kézikönyv 2016. 15.

központi kifejezést az „Igazságszolgáltatás” fejezet címében, amelynek egyik eleme a tisztességes eljárás. Az 52. cikk szerint a részben eltérő szerkezetet úgy kell értelmezni, hogy a 47. cikk, amely egyértelműen utal az eljárási alapjogok közös jellemzőjére, annak első bekezdésében említett jog megfelel az EJEB 13. cikkében biztosított hatékony jogorvoslathoz való jognak; a második bekezdésben említett jog megfelel az EJEB 6. cikkének (1) bekezdésében a tisztességes eljáráshoz való jognak; a harmadik bekezdésben említett jog megfelel a költségmentességnek, amelyet az EJEE ítélkezési gyakorlata elismert a bírósághoz fordulás jogának részeként.²⁵¹

Az EuCharta szerkezetét tekintve azonban az igazságszolgáltatáshoz való jog (right to justice) tekinthető az átfogóbb, általánosabb kategóriának, amelybe a 47. cikkben túl beletartozik az 51. és 52. cikke, továbbá az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) 4. cikk (3) bekezdése és az EUSZ, 19. cikke is.²⁵² E rendszeren belül viszont a külön elnevezés vagy a külön cikkben szabályozottság folytán a tisztességes eljáráshoz való jog önállóan is megállja a helyét.

A belső szerkezetből, illetve a csoportosításból kitűnik az a jogtudományi felosztás is, miszerint az eljárási alapjogok vannak olyan közös fogalmai, amelyek a bírósággal szembeni általános, ügýtípustól független követelmények, vagyis szervezeti-intézményi elvárások; és vannak olyan követelmények, amelyek a bíróság által folytatott tevékenységre, eljárására vonatkoznak, vagyis működési elvárásokat jelentenek.²⁵³

Ugyanakkor az egyezményi rendelkezések olyan fundamentális fogalmakban azonosak, mint a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság, tisztességes, nyilvános és ésszerű időn belüli tárgyalás, védelem/képviselet igénybevétele, kétszeres elítélés tilalma, nulla poena sine lege, nullum crimen sine lege, egyenlő helyzet, az iratmegismeréshez, nyilatkozattételhez, észrevételezéshez való jog, bizonyítás indítványozása és kérdésés joga tanúhoz, szakértőhöz, közvetlenség, nyelvhasználat, döntési kötelezettség.

A jogorvoslati jog esetében egyfajta distinkciót alkalmaztunk, mivel emberi jogi szempontból kettős értelemmel bír. Általánosan a bírósági eljárásokon belül biztosított jogorvoslatot, perorvoslatot jelenti, speciálisan pedig az egyezményekben kinyilvánított

---

251 GALERA, Susana: *The Right to a Fair Trial in the EU: Lights and Shadows*. UNED. Revista de Derecho Político N.º 87, mayo-agosto 2013, 52.

252 Kézikönyv 2016. 15.

253 FARKAS Herietta Regina: *A tisztességes eljárás főbb részjogosítványainak érvényesülése a büntetőperben (A magyar büntetőeljárás az európai emberi jogi bírászkodás mérlegén)*. Büntetőjogi Szemle, 2014/1. szám 14.p. 11-19

emberi jogok megsértése esetére biztosítandó fórumot és eljárást,²⁵⁴ melyek a részes tagállamon belüli orvoslást jelenítik meg.²⁵⁵ Ez utóbbi kötelezettség – Magyarország esetében is – a II. részben már kifejtett, ugyancsak kettős értelemben használt jogvédelmi eljárást jelenti.

2. Alkotmányos szint

Az alapvető jogok és kötelezettségek egy csekély része jelen volt az 1949. évi XX. törvényben, az Alkotmányban, azonban a jogállamiság modern követelményeinek biztosítása érdekében újra kellett szabályozni ezt a „listát”. Az Alkotmány megújításában jelentős tényező volt, hogy Magyarország 1989-ben az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának, a Gazdasági Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának, valamint a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának már részes állama volt. Az alapvető jogok újraszabályozása ezen egyezmények szellemében történt meg, ahogy azt ki is emelte a módosítás indokolása.²⁵⁶

Az Európai Unióhoz való csatlakozási folyamatnak része volt az EJEE 1990. november 6. napján történt aláírása is, melynek kihirdetése az 1993. évi XXXI. törvénnyel történt meg.²⁵⁷ A Társulási szerződésben rögzített feltételek között hangsúlyos volt az az állami vállalás, hogy a jövőben megalkotandó szabályaink, amennyire lehetséges, összhangban lesznek az EU követelményeivel, vagyis a jogállamiság feltételeivel.²⁵⁸

Az Alaptörvény követte ezt a hagyományt, megalkotói számára viszont nagyobb számú nemzetközi joganyag állt rendelkezésre: meríthettek megoldásokat, fordulatokat, akár még szerkezeti megoldásokat is az EuChartából vagy EJEE-ből.

Az egyenes kapcsolatot ki is fejtette az AB: először akként, hogy az Egyezségokmánynak és az Emberi Jogok Európai Egyezményének eljárási garanciákat

---

254 A jogorvoslati jogot az EJEE külön a 13. cikkben, az EuCharta a tisztességes eljáráshoz való joggal együtt a 47. cikkben, a PPJNE általánosan a 2. cikkben, a büntetőeljárások tekintetében kifejezetten a 14. cikk. 5. pontjában megerősítve, határozza meg.

255 Az Alkotmány 70/K. §-a ezt a speciális jogorvoslati jogot jelentette a deklaráció szintjén, 2003. július 1-ig nélkülözve a belső jog szerinti különös pertípust.

256 Erről részletesen lásd az 1989. évi XXXI. Törvény 34. §-ához fűzött indokolást.

257 A Magyar Köztársaság által történt megerősítésről szóló okiratának letétbe helyezése az Európa Tanács főtitkáranál 1992. november 5-én megtörtént.

258 1991. december 16-án írták az EK és Magyarország közötti társulási megállapodást, amelyet az 1994. évi I. törvény hirdetett ki.

tartalmazó cikkei adtak mintát az Alkotmány 57. §-a tartalmához,²⁵⁹ az Alaptörvény esetében pedig úgy, hogy „[a]z Alkotmány 57. § (1) bekezdésében foglalt tisztességes eljáráshoz való jog az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében foglalt rendelkezésben él tovább.”²⁶⁰

Az egy normaszövegben és egy helyen történt szabályozásból, valamint az azonos szóhasználatból következően az eljárások, ezen belül is a polgári eljárások korrektségét biztosító követelmények nyilvánvalóan beazonosíthatóak az emberi jogi eljárási alapjog részeként.²⁶¹ Az AB elvi szinten is kimondta, hogy az “[e]gyes alapjogok esetében az Alkotmány ugyanúgy fogalmazza meg az alapjog lényegi tartalmát, mint valamely nemzetközi szerződés (például a Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya és az Emberi Jogok Európai Egyezménye). Ezekben az esetekben az Alkotmánybíróság által nyújtott alapjogvédelem szintje semmiképpen sem lehet alacsonyabb, mint a nemzetközi (jellemzően a strasbourgi Emberi Jogok Bírósága által kibontott) jogvédelem szintje”²⁶²

Mindkét alkotmányos törvény implicit módon jelenítette meg az eljárási alapjogot az alapvető (emberi) jogok csoportjában,²⁶³ tehát nem tartalmaztak külön elnevezést ezek a rendelkezések. Azonban tartalmuk – éppen a szóhasználat azonosságából levezethetően – nem más, mint a bíróságokkal és eljárásaikkal szemben támasztott garanciális követelményeket határozta meg. A szöveg összehasonlítása alapján nyilvánvaló tény, hogy az Alkotmány, majd az Alaptörvény is egy szakaszban, illetve cikkben, de bekezdésekre tagolva határozta meg a tisztességes eljárás alapjogát. A szöveg felosztása azonos abból a szempontból is, hogy az első bekezdés a különböző jogágaktól független elvárásokat, míg a többi bekezdés a büntető eljárások speciális alapjogi garanciáit tartalmazza. Mindkét alkotmányos törvény szó szerint és teljes terjedelmében átvette a korabeli emberjogi egyezmények normaszövegét, "összefésülve" az egyes szóhasználatokat. Így például a „törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság” kifejezés, vagy az „ésszerű határidőn belül” fordulat egyaránt származhat a EJEE vagy az EuCharta szövegéből, az „elbírálás” és a „per” szó használata, valamint a „tisztességes és nyilvános tárgyalás” jelzős szerkezete inkább a PPJNE-re utal, ahogy a „jogok és kötelezettségek” összekapcsolása is.

Az alkotmányos törvények esetében is ki kell emelni a jogorvoslathoz való jog többes

---

259 6/1998. (III. 11.) AB határozat

260 3005/2012. (VI. 21.) AB végzés [12] pontja

261 Ezt azzal a kiegészítéssel alkalmazzuk, hogy a személyes szabadságtól megfosztás, vagy korlátozás eljárási követelményeit lényegében az Alaptörvény XXVIII. cikke adja meg.

262 61/2011. (VII. 13.) AB határozat, megerősítve 32/2012. (VII. 4.) AB határozat, Indokolás [41] pontja.

263 BAKOS Kitti: *A tisztességes eljáráshoz való jog a jogágak határán.. De iurisprudentia et iure publico.* Jog – és politikatudományi folyóirat, 2011/2. 1-17. www.dieip.hu 2014. 08.22.

értelmét. A valamely jogot vagy jogos érdeket sértő bírói, közigazgatási vagy más hatósági döntések ellen biztosított jogorvoslati jog kidomborítja a hagyományos bírósági jogorvoslati rendszert a rendes és rendkívüli perorvoslatokkal együtt, de a bírósághoz fordulás jogát is abban az értelemben, hogy a végrehajtó hatalom döntéseivel szemben bírósági felülvizsgálatot kell biztosítani törvényi szinten. Harmadik aspektusában a szöveg a jogorvoslathoz való jogot abban az értelemben is jelenti, miszerint a jogot vagy érdeket sértő döntéssel szemben anyagi jogvédelemmel is élni lehet. Ez pedig nem más, mint a közhatalom tevékenységével okozott kár magánjogi felelősségi szabálya, illetve az eljárási alapjog bíróságok által megvalósított sérelmének immár hatályon kívül helyezett szankciója.

Az alkotmányos szint egy adott állam fundamentális jogtételeit jelenti, legyenek azok alapelvek, programtételek, célkitűzések, vagy alapjogi normák, alkotmányi tilalmak, kötelezettségek, garanciaszabályok, esetleg szervezeti, kreációs, illetve kompetencianormák.²⁶⁴ Szerepük többek között az, hogy a belső jogi szabályok megalkotásának bázisai, valamint olyan szempontok legyenek, amelyek kötelező mércéül szolgálnak a jogalkalmazók számára is. Emellett alkotmányjogilag is domináns az egyes alanyi jogosultságok önálló történetére visszavezethető egyedi funkció, ezért az alapjog-elemek ezen a szinten is rendelkeznek önállósággal. Az olyan fordulatok alkalmazásával, mint „...nem kétséges a kapcsolat a bírósághoz fordulás és a jogorvoslathoz való jog között, ugyanakkor a két alapjog nem azonos.”²⁶⁵ vagy „...a tisztességes eljáráshoz való jogra mint »anyajogra« visszavezethető, azzal logikai kapcsolatban álló jogosultságok...”²⁶⁶ az AB kifejezetten alátámasztja ezt a részleges függetlenséget. Így tehát dogmatikai kérdés, hogy a részjogosultságokra is mint különálló alapjogokra tekintünk, vagy a tisztességes eljáráshoz való jog fogalmi elemeire.

A fair eljáráshoz való jog, mint gyűjtőfogalom (vagy anyajog) alkotmányjogilag is minőségi többletet jelenít meg. Részben azért, mert az AB által képviselt jelenlegi álláspont szerint a hatósági és bírósági eljárások tisztességessége együtt alkotja a fogalmat,²⁶⁷ vagyis tágabb viszonyrendszerről van szó. Részben pedig azért, mert a bíróságokkal szemben támasztott korrektségi elvárásokat az egyes követelmények csak részletekben és a bírósági

---

264 CHRONOWSKI Nóra – PETRÉTEI József: *Alkotmányi eljárásjog, alkotmányjogi eljárások, eljárási alkotmányosság* in: NASZLADI Georgina szerk.: *Eljárási alkotmányosság – különös tekintettel az alapjogvédelmi eljárásokra*. Pécs, 2018. 7.p. <https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/2019-11/otka-0827-szerkesztett-0919.pdf> 2020.01.02.

265 3033/2018. (II. 13.) AB határozat,[32] pontja, Dr. Hörcherné dr. Marosi Ildikó alkotmánybíró különvéleménye

266 5/2020. (I. 29.) AB határozat, [44] pontja

267 3115/2013. (VI. 4.) AB határozat, 7/2013. (III. 1.) AB határozat, 22/2013. (VII. 19.) AB határozat [18]

eljárások meghatározott szakaszaiban képesek megvalósítani. Az alapjog alkotmányjogi struktúrájának az a szerepe, hogy a bírósági eljárás egészét átfogja, tehát az részeiben és teljes egészében is tisztességes legyen.²⁶⁸

A szabályozás célja nemzetközi és alkotmányos szinten az volt, hogy összefogja mindazokat a garanciákat, amelyek biztosítják a kellő (due), a tisztességes (fair) és a méltányos (equitable) eljárást, a belső jog szintjén pedig az, hogy ténylegesen megvalósítsa ezeket a garanciákat. Az összetett fogalom értelmezhető gyűjtőkategóriaként is, vagyis garanciális eljárási elvek emberi jogi vagy alkotmányos szintű közös megnevezéseként, de legalább annyira felfogható egyetlen és egységes alanyi alapjognak, amely több elemből tevődik össze. A szerző álláspontja szerint – a legnagyobb hatásfokkal érvényesülő és mintaadó nemzetközi dokumentum, az EJEE alapul vételével – az utóbbi álláspont a hangsúlyosabb, mert a jog fogalmának ilyen módon való meghatározása elsősorban rendszerezést és dogmatikai célokat szolgál.

3. Közjogi szint

Az emberi jogi projekt a részes államokat jogalkotásra ösztönözte. Rendszerint első lépésként a tagállamok nemzeti alkotmányaikban kimerítően felsorolták az emberi jogok katalógusát, szó szerint átvéve a nemzetközi dokumentumok megfogalmazásait és előírva a mindenki által történő tiszteletben tartást is.

A jogállamiság és a jogbiztonság megteremtésének belső igényéből, valamint az uniós csatlakozási szerződésben meghatározott követelményeknek való megfelelési szándékból eredően kezdődött meg az egyes emberi jogok tartalmát és a védelmi szintet biztosító törvények megalkotása. Ezek a szekunder jogszabályok alkotják büntetőjogilag, (tág értelemben vett) magánjogilag, közigazgatási jogilag azt a normaszintű joganyagot, amelyek alapján a bíróságok az alapjogokkal kapcsolatos vitákat elbírálják.²⁶⁹ A transzformáció rendszerint és általában egy alapjog érvényesülése céljából megalkotott törvényt jelentett,²⁷⁰

---

268 Meglátásunk szerint ezt fejtette ki az AB részletesen a 6/1998. (III. 11.) AB határozatban.

269 Vö: Fundamentum Fórum rovata: Kinek a feladata az alkotmány közvetlen alkalmazása? Takács Albert válasza. Fundamentum 1998/4. szám 56.

270 Az egyes alapjogokra vonatkozó külön szabályozásra példa: az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény, az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény, a gyűlekezési jogról szóló 1989. évi III. törvény, az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény, a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény, a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény.

amelynek feladata az Alkotmány értékrendjének közvetített érvényesítése.²⁷¹

A tisztességes eljáráshoz való jog ugyanazt a folyamatot járta végig, mint minden emberi jog: a megkötésben részes államok megegyezése alapján, és aszerint megállapított tartalommal lett valamely nemzetközi egyezmény része, a csatlakozó államok számára a ratifikálással elismert vagy a nemzeti jogba beemelendő jog. Az Alkotmányban, majd az Alaptörvényben való kinyilvánítással, vagyis az alkotmányjogi szabályozással alapvető joggá is vált. A valóságos jogvédelemhez, az egyén egyedi ügyeiben tisztességes eljárás során meghozott döntéshez viszont ebben az esetben a belső jog már meglévő jogági szabályainak átalakítására volt szükség, olyan rendelkezésekre, amelyek szemléletükben és tételes jogi normáikban is alkalmasak voltak megvalósítani az alapjog garancia minőségét. Ennek következményeként a hatósági eljárás tisztességességének rendelkezéseit a Ket. tartalmazta,²⁷² a bírósági büntetőeljárások tisztességét az rBe. elvei és részletszabályai,²⁷³ a polgári eljárások tisztességességének szabályait pedig az rPp. foglalta magába.

Ugyanakkor a bíróságokra vonatkozó közjogi szabályok is tartalmaztak és tartalmaznak alapjogi elemeket, így például a régi Bszi-ben nyertek rögzítést az eljárási alapjognak az igazságszolgáltatás egészére vonatkozó, tehát ágazatfüggetlen elemei,²⁷⁴ mint a bírósághoz fordulás joga, a törvényes bíróhoz való jog, a tárgyalás tisztességes lefolytatása, az észszerű időn belüliség, a bíróság pártatlansága és függetlensége, a döntéshez és annak véglegességéhez való jog. A szabályozási modell a bíróságok eljárására specifikus megkötések nélkül érvényesítendő elemeit igazságszolgáltatási *alapelvként* rögzítette, így kiterjesztette annak hatályát a büntető és a polgári - ezen belül a bírósági peres, illetve nem peres - eljárásokra is. A régi Bjt. a bírói hivatást gyakorló személyre vetítetten is kimondta a pártatlanság és függetlenség követelményét,²⁷⁵ ennek megvalósításához pedig közjogi eszközöket rendelt, mint például a tárgyi és személyi feltételek biztosítását, az arányos munkateher kialakítását, a méltó fizetést és a szakmai képzésekhez való jogot. A törvény nem csak kinyilvánította, de a bíró kötelezettségévé tette az egyes ügyek észszerű időn belül történő elbírálását és eljárása során az ügyféllel szembeni tisztességes és pártatlan magatartás tanúsítását.

---

271 VINCZE Attila: *Az Alkotmány rendelkezéseinek érvényre juttatása a polgári jogviszonyokban*. Polgári Jogi Kodifikáció 2004. évi 3. szám 6.

272 A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. tv. 4. §.

273 A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény.

274 A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. tv. 3. §, 8.-13. §.

275 A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 1997. évi LXVII. tv. 25. §., 30. § (1) bekezdése és 31. §.

E két jogszabály megújult 2011-ben. A Bszi. megreformálása azonban visszalépést jelentett az alapjog védelmi szintjében. Magában foglalja ugyan a függetlenséget, a bírósági út igénybevételét, a törvényes bíróhoz való jogot, a tárgyalás nyilvánosságának elvét, az indokolási kötelezettséget, a jogorvoslati jogot,²⁷⁶ ellenben hiányzik az anyanyelv használatának joga, az észszerű időn belüli befejezéshez való jog, a tárgyalás tisztességes lefolytatásának és a fegyveregyenlőségnek az elve. A Bjt. megtartotta – a bírói kötelezettségek körében megjelenítve – a tisztességes eljárás több elemét, így a függetlenséget, kiegészítve a mentelmi joggal, a pártatlanságot és az észszerű időn belüli döntési kötelezettséget.²⁷⁷ Mindezek ellenére sem maradt szövegszerűen megjelenített igazságszolgáltatási alapelv az anyanyelv használatának joga, a tárgyalás tisztességes lefolytatása és a fegyveregyenlőség elve. A törvényi indokolás arra tekintettel értékelte szükségtelennek a fair eljárásról szóló rendelkezés megtartását, hogy az Alaptörvény XXVIII. cikkének (1) bekezdésében megtalálhatóak, szükségtelen az alapelvek közötti megismétlés.

Álláspontunk szerint ez a mellőzés koncepcionálisan hibás döntés volt, ugyanis az alkotmányos alapjogok, köztük az eljárási alapjog is – az alkotmányjog területén maradván – kizárólag alapvető emberi jogként tudnak funkcionálni, maximum az AB értelmezésében nyilvánulhatnak meg viszonyítási pontként, értelmezési tartományként. Amire viszont nem képes a tisztességes eljárás alapjoga, hogy az alkotmányjog szférájából közvetlenül igazságszolgáltatási alapelvként működjön. Ahhoz ugyanis az igazságszolgáltatás közjogi ágának része kell, hogy legyen. Mivel az alapjognak csak egyes elemei lehetők fel törvényi szinten, a védelem csökkentett mértékű, így részleges garanciát tud biztosítani. A dogmatikai hibát az rPp. 2018. január 1-ig hatályos szövege ellensúlyozta: az Alapvető elvek között megjelenítette a közjogi szintről hiányzó (sem a Bszi-ben, sem a jogállási törvényben ki nem nyilvánított) eljárási alapjog-elemeket, még pedig *eljárási alapelvként*: a perek tisztességes lefolytatásához, az anyanyelv használatához való jogot, valamint a fegyveregyenlőséget.

Az eljárásjogok, mint szakjogágak az alapjogi projektet megelőzően, még az 1990 előtti időszakban is, tartalmaztak olyan tételes szabályokat, amelyek a fair eljárás valamilyen szintű megvalósítását szolgálták, illetve ehhez kapcsolható jogelveket is. Így például, alapelvi megerősítés nélkül, az rPp-nek a bírák kizárására vonatkozó szabályai

---

276 A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. tv. 3. §, 5. §, 8. § (1) bek., 12. § (1)-(2) bek., 13. § (1)-(2) bekezdés.

277 A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. tv. 1. § (1) bek., 36. § (2) bek. és 37. § (3) bekezdés.

normaszövegben fejezték ki a pártatlanságot, igaz az ódivatúnak hangzó elfogulatlanság követelményeként. Az anyanyelv használatának joga igazságszolgáltatási alapelvként került rögzítésre,²⁷⁸ amelyet az rPp. 1995 előtti 8. §-a oly módon biztosított, hogy abból hátrány a felet nem érhet. Ez a konstrukció a jogelv normaszintű rögzítésének egyik példája, mint ahogy a tárgyalás és a határozathirdetés nyilvánossága is. A kétoldalú meghallgatás elve a komplex rendezésre példa: a beadványok, a tárgyalás, arra történő megidézés, a tárgyalás menetének törvényileg rendezett keretében a bíróságnak kötelessége volt meghallgatnia a feleket a vita eldöntését megelőzően, vagy legalábbis – a felek perbeli önrendelkezési jogára is tekintettel – lehetőséget nyújtani a jogi vagy ténybeli álláspontjuk előterjesztésére, mindezt elsősorban tárgyalás tartása révén. A tételes jogi szabály mellett a kétoldalú meghallgatás a polgári eljárás sajátos elvként működött, szorosan kapcsolódva, vagy akár részben átfedve a szóbeliség igazságszolgáltatási alapelvét.²⁷⁹

Ebbe a működő rendszerbe helyezte bele a jogalkotás azokat az eljárási alapjog-elemeket, amelyeknek a polgári eljárásban érvényesülnie kellett. Ezek azonban általános követelmények voltak, s mint ilyenek, az igazságszolgáltatási elvek körébe tartoztak: pártatlanság, jogviták elbírálása, perek tisztességes lefolytatása, észszerű időn belüli befejezés. A nyelvi kifejezések részleges azonosságának köszönhetően átsugárzott az alkotmányjogi jelentéstartalom, amely felől a törvényi indokolás sem hagyott kétséget, így a szöveg alapjogi értelmezési tartománya vált vagy válhatott meghatározóvá,²⁸⁰ vagyis a polgári eljárások tisztességességét, korrektségét is garantáló követelmény szerepe.

Logikus volt az a lépés, hogy az alkotmányos elvárásokat, a korszerű elveket jogszabály-módosítással implementálják. Az eljárásjog fokozatos átalakítása azonban több mint tíz novelláris szintű és több mint száz „apróbb” mértékű módosítást jelentett.²⁸¹ Ez a folyamat igen apró, de praktikusnak tűnő lépéssel indult. Az EJEE párhuzamos belsőjogi elismerésével az rPp.-ben rögzített, az eljárási időtartamra vonatkozó alapelv megváltoztatásra került. Az akkor hatályos 3. § (2) bekezdésének gyorsasága helyett a perek *észszerű időn belül történő befejezésének* kötelezettségét várta el a bíróságtól az V. Ppn.,²⁸²

---

278 A bíróságokról szóló 1972. évi IV. Törvény 7. § (2) bekezdés

279 KISS 2009. i. m. 80. és KENGYEL 2012. i. m. 73-74. és 80., 85.

280 Ezt erősíti a kapcsolódó törvényi indokolásban megfogalmazott direkt kapcsolat kiemelése és az átültetett nemzetközi vagy alkotmányos jog megjelölése.

281 Ez a folyamat - minden jogalkotói igyekezet ellenére - a polgári eljárásjog inkoherencia közeli állapotát idézte elő.

282 Az 1992. évi LXVIII. tv. Az Egyezményben vállalt kötelezettségek eljárásjogunkba való korábbi beillesztését az indokolta, hogy a kihirdetést megelőzően a Magyar Köztársaság már letétbe helyezte

így a terminológiai felosztást megváltoztatta. A miniszteri indokolás szerint az „észszerű időn belülség” kritériuma az anyagi jog megvalósulása szempontjából jobban kifejezi az optimális pertartamra való utalást, mint az akkor hatályos szabályozás.

A VI. Ppn. célja változatlanul az eljárások gyorsítása volt,²⁸³ eredménye és jelentősége mégis abban állt, hogy a bíróság és a felek viszonyát változtatta meg és beengedte a tárgyalóterembe a tárgyalási elv²⁸⁴ és a rendelkezési elv kiteljesedését.²⁸⁵ A gyorsaság egyik vetületeként a jogalkotás az eljárási rend olyan változtatását tartotta szükségesnek, amely képes a perek gyors, dinamikus lefolytatására. A gyorsaság másik vetületében a megváltozott anyagi jogi, s az ezt meghatározó társadalmi-gazdasági környezettel való összhang megteremtését látta.

A tisztességes eljáráshoz való jog fogalmát és a megsértést szankcionáló jogintézményt beiktató VIII. Ppn. újraszabályozta az rPp. alapelveit tartalmazó I. fejezetet. Azzal, hogy az EJEE 6. cikkében foglalt, a polgári eljárásokra vonatkozó részek a tételes szövegben megjelenített alapvető elvek közé kerültek, a polgári eljárásjogban közvetlenül ható alapelvvé váltak, s valóban, a korábbi igazságszolgáltatási alapelvek egy része egyszerre volt jelen közjogi és eljárásjogi alapelvként. A jogalkotói cél az volt, hogy a perrendtartás elvei összhangba kerüljenek a nemzetközi egyezményben vállalt kötelezettségeinkkel,²⁸⁶ kiemelten az ítélkezés hatékonyságának és szakszerűségének javítása révén, valamint az, hogy a garanciális jogok a törvény egyes tételes előírásaiban váljanak konkrét eljárási szabályokká. A módosítás kézzelfogható eredménye, hogy a perceseletek többségének elvégzésére időkeretet határozott meg, ezzel a várható pertartamot általában megnövelő körülmények egy jelentős csoportját korlátok közé szorította.

Az eljárási alapjog hatékony jogvédelmi eszközként való nemzeti jogba történő beintegrálása nem volt problémamentes. Megfigyelhető, hogy minimum programmal indult,

---

csatlakozó nyilatkozatát.

283 A miniszteri indokolás szerint a perek futamidejének elhúzódása az igazságszolgáltatás működőképességét kérdőjelezi meg: „a jogszolgáltatás végtelen elhúzódása kétségbe vonja azt, hogy beszélhetünk-e egyáltalán jogszolgáltatásról.”

284 A per eldöntéséhez szükséges adatok szolgáltatása a felek kötelezettsége.

285 Kengyel Miklós szerint ezzel a megoldással a törvényhozó nem az 1911. évi Pp. által követett mértéktartó szabályozáshoz tért vissza, hanem a XIX. századi liberális polgári perrendtartások által követett modellhez, az ún. tiszta tárgyalási elvhez, amely a per eldöntéséhez szükséges tények bizonyítását kizárólag a felek feladatává teszi. Lásd: KENGYEL Miklós: *A magyar polgári eljárásjog modellváltásai*. In: JAKAB András – TAKÁCS Péter szerk.: *A magyar jogrendszer átalakulása, 1985/1990 - 2005: Jog, rendszerváltozás, EU-csatlakozás*. Budapest, Gondolat-ELTE ÁJK, 2007. 689-710. (Bibliotheca iuridica : Acta congressuum; 15.) 1. kötet.

286 A VIII. Ppn. előterjesztői indokolása.

de csak jelentős és többszöri módosítással volt elérhető, hogy a perrendtartás elvei kifejezzék a nemzetközi egyezményben vállalt kötelezettségeket, majd az elvi szint helyett konkrétan, a tételes eljárásjogi szabályok tartalmazzanak garanciális rendelkezéseket.

A jogfejlesztés körében további jelentős lépés a jogvédelmi eljárás specializált létrehozása volt.²⁸⁷ Ez a szabály anyagi jogi szankciót kapcsolt az eljárásjogi alapelv megsértéséhez, így téve lehetővé egy különleges magánjogi felelősségi jogintézmény alkalmazását. Bizonytalan annak megítélése, hogy a három és fél éves várakozás mi célt szolgált, hiszen a VIII. Ppn. legtöbb rendelkezése 2000. január 1-ével lépett hatályba, míg a felelősségi alakzat eredetileg csak 2003. január 1. napjától hatályosult volna.²⁸⁸ Csak vélelmezni tudjuk, hogy a jogalkotás abból indulhatott ki, miszerint az alapelvek új rendszere gyökeresedjen meg a polgári eljárásban, és egyfajta átmeneti időszakot kívánt biztosítani a bíróságok számára.²⁸⁹

A következő lépés a terminológiai egység megteremtése volt.²⁹⁰ A módosító törvény új fogalmakat épített be a perrendtartásba,²⁹¹ az anyagi és eljárásjog közötti összhang megteremtése céljából.²⁹² A változás érintette a perrendtartás 2. §-ában szabályozott tisztességes eljáráshoz való jogot is, pontosabban a megsértése esetén alkalmazandó méltányos elégtételt biztosító kártérítést, azt felváltotta sérelemdíjra és kártérítésre. Ezzel egyrészt a jogkövetkezmény (szankció) duplikálódott: egyikük azonos lett a személyiségi jogsérelem szubjektív szankciójával, a vagyoni kártérítés pedig a deliktuális felelősség szankciójával; másrészt a jogvédelmi eljárásban érvényesítendő magánjogi felelősség két részre vált: a norma tényállását képező alapjogok a perrendtartásban maradtak, és egy utaló szabály vezetett át a magánjog területére, amely a szankcióknak adott helyet.

Az EJEE-hez csatlakozás után több, mint 10 év kellett ahhoz, hogy a hatékony jogvédelmet biztosító kikényszeríthetőség, azaz a számonkérés jogi eszköze is megszülessen. Ennek hátterében azonban az EJEB előtti eljárások számának növekedése, és az Európa Tanács informális nyomásgyakorlása állt. A jogalkotási megoldás szerint az

---

287 Lásd erről részletesen VARGA Zs. 2009 103–126.

288 A VIII. Ppn. 164. § (1) bekezdése

289 A visszaható hatály hiánya miatt a bíróságok csak a 2003. július 1-i hatálybalépést követően indult ügyekben megvalósult alapjogsérelemeket vizsgálták érdemben, a korábbi ügyekben esetlegesen bekövetkezett alapjogsérelemekre a felelősségi szabályt nem alkalmazták.

290 Ez lényegében az új Ptk. által bevezetett új fogalmak eljárásjogba való átvétele volt.

291 2013. évi CCLII. törvény az egyes törvényeknek az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépésével összefüggő módosításáról

292 Ilyen például a személyiségi jog a személyhez fűződő jog helyett, a sérelemdíj kifejezés a nem vagyoni kárpótlás helyett, gyermekelhelyezés helyett a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése, a gazdálkodó szervezetek tételes felsorolása a Ptk. jogi személyek rendszerének megfelelően, az előzetes jognyilatkozat, a döntéshozatalt támogató személye, stb.

alapvető emberi jog egy felelősségi alakzat tényállását alkotta, az eljárás speciális jellege és funkciója pedig egyszerűen elsikkadt. Ezt felfoghatjuk úgy, hogy a jogharmonizáció sikeres volt, és úgy is, hogy a nemzetközi kötelezettség teljesítésével a jogintézmény a belső jog szabályai szerint működött, és már csak egy jogintézmény volt a sok közül.

A Perrendtartás novellái alapvetően arra fókuszáltak, hogy az eljárási alapjog a nemzetközi egyezményekben kifejtett célnak, módnak és tartalomnak megfelelően épüljön be a perjogba. Ennek eredményeként az rPp. – hatályának utolsó bő másfél évtizedében – alapjogi jelleget vett fel. A tisztességes eljáráshoz való alkotmányos jog minden, a polgári eljáráshoz kapcsolódó, úgynevezett működési, tehát az eljárások korrektségét biztosítani hivatott eleme 2000. január 1. napjától a tételes szövegében megjelent. Az alkotmányjogilag egységes, egy rendelkezésbe foglalt alapvető emberi jog az eljárásjog szempontjából önálló alapelvek formájában mutatkozott meg. Ilyen *eljárási princípium* lett a pártatlanság követelménye, a jogviták elbírálásához (a döntéshez), a tisztességes tárgyalás lefolytatásához, az észszerű időn belüli befejezéshez,²⁹³ a jogorvoslathoz való jog, valamint a fegyveregyenlőség elve.²⁹⁴ A VIII. Ppn. eredményeként az alapvető emberi jogi fogalmak, bekerülve az eljárásjogba, megtartották az alkotmányjogi aspektusukat és felvették az eljárásjogi alapelv minőséget is. Az eljárásjog viszont rendelkezett igazságszolgáltatási és sajátos alapelvekkel, mint a nyelvhasználat joga, a tárgyalás és ítélethirdetés nyilvánossága, az indokolási kötelezettség, a közvetlenség és a szóbeliség elvei.

Konfrontáció helyett a polgári eljárásban régóta jelenlévő alapelvek jelentése kiegészült az alkotmányjogi-alapjogi jelentésréteggel. Az eljárásban résztvevő fél jogosultságává is váltak, és az eljárási alapjog struktúrájába is belekerültek. A képviseletnek és a költségkezdmények biztosításának – a jogi segítségnyújtásnak – jogként való megjelölése alapjogi és perjogi szempontból együtt szolgálnak eszközül a tényleges eljárásbeli jogvédelemhez, biztosították az érdemi részvételt.²⁹⁵ S még egy lényeges hatással járt a másik viszonyrendszerből való részleges átemelés: már nem látszódtak egy közös jog elemeinek, elhalványult az összekapcsoló dogma. Mint jogelvek, önálló életre keltek.

Rá kívánunk mutatni még egy körülményre: az rPp-ben alkalmazott jogtechnikai mód, vagyis a felelősségi szabály eljárásjogi törvényben való elhelyezése, hatékonyan alakította át a jogalkalmazás szemléletét. Inspirálólág hatott az alapelvek fokozottabb

---

293 rPp. 1. §, 2. §. (1) bekezdés.

294 rPp. 2. § (1) bekezdés és Pp. 3. § (6) bekezdés.

295 rPp. 7. § (2) bekezdése.

figyelembevételére, kikényszerítette azok értelmezését. Ráirányította a figyelmet az AB határozataira, valamint az azokban kifejtett érvekre és tartalom meghatározásokra. Az Alaptörvény hatálybalépését megelőzően megszorodott azoknak az ítéleteknek a száma, ahol az AB határozatok a bírósági érvelés szerves részét képezték. A másodfokú határozatok külön figyelmet fordítottak annak vizsgálatára, hogy a döntések és az elsőfokú eljárások megfelelnek-e a garanciális szabályoknak. Meg kell azonban jegyezni azt is, hogy maguk az eljárásban résztvevő felek is aktívan hatottak közre azzal, hogy jogi érveléseikben nemzetközi jogesetekre, illetve AB határozatok szempontjaira hivatkoztak. A polgári eljárásokra vonatkozó jogszabályi szintű védelem – az rPp. hatályának időszakát tekintve – elfogadható minőségűvé vált.

Az új Pp. az eljárási alapjogot a törvény alapelveiként nem jelenítette meg, nem a direkt kapcsolatot erősítette. A jogalkotás más utat választott: az eljárásban résztvevők feladatait meghatározó új alapelveket hozott létre. A tisztességes eljáráshoz való jogot a preambulumba helyezte át. Jogpolitikai céllá tette azon az alapon, hogy alkotmányos alapelvekről van szó, amelyek megismétlése az eljárási kódexben szükségtelen. Indokolása szerint „... nem jelennek meg azok az igazságszolgáltatási alapelvek, amelyeket rögzítenek nemzetközi jogi dokumentumok, ... az Alaptörvény, ... a Bszi... vagy a Bjt., mert azok megismétlése az új polgári perrendtartásban szükségtelen.”²⁹⁶ Ez a kijelentés akkor lenne igaz, hogyha a közjogi törvények valóban a fair eljárás jogának minden egyes elemét, pontosabban azok eljárási vagy igazságszolgáltatási alapelvi aspektusát már most tartalmazzák, de azt már kimutattuk, hogy korántsem teljes a lista.

Az új Pp indokolásában ugyan kiemelésre került a polgári igazságszolgáltatás időszerűsége, a jogviták észszerű időn belül történő elbírálása, a tisztességes eljárás követelménye, a bírósági út igénybevételének hatékony biztosítása, a jogorvoslathoz való jog hatékony érvényre juttatása, azonban a jogalkotási cél, tehát az alapelvek szellemében való törvényalkotás szempontjából hiányos a felsorolás, hiszen olyan lényeges, önállósággal rendelkező elemek hiányoznak, mint a fegyveregyenlőség elve és az indokolási kötelezettség.

A preambulum szerint a magánjogi jogviták rendezésének és az anyagi jogok hatékony érvényre juttatásának a tisztességes eljárás elvén kell nyugodnia. A Hetedik Alkotmánymódosítás ugyan megerősíti a preambulum és a törvény indokolásának

---

296 Törvényi indokolás "II. Az új törvényi szabályozást meghatározó főbb szempontok" részének 2. pontbeli magyarázata.

jogértelmező szerepét, azonban attól, hogy bármelyik hivatkozik az eljárási alapjogra, az nem válik elvvé. Jelenleg ugyanis nincs a polgári eljárásjogban tisztességes eljárásról való elv. Csak megismételni tudjuk, az Alaptörvényben alapvető emberi jogok vannak, nem belső jogi alapelvek. Az igazságszolgáltatás közjoga nem tartalmazza a tisztességes eljárás elvét, mint fogalmat sem összefoglaló néven, sem az eljárás tárgyalási szakaszának sajátos elvként, ahogy azt az rPp. tette. Kizárólag egyes elemek jelennek meg igazságszolgáltatási elvként.

Tegyük azt is hozzá, hogy a preambulum nem rendelkezik normatív tartalommal, benne legfeljebb a szabályozás előzménye, indoka vagy célja ismertethető, és rögzíthető benne olyan elvi-elméleti tétel, amelyet a törvény konkrét rendelkezéseiben – a normatív tartalom hiánya miatt – nem lehet rendezni.²⁹⁷ Lássuk be, egy alkotmányos alanyi jog nem azonos egy jogszabály-alkotási céllal, az eljárási alapjog nem feleltethető meg elvi tételnek, főleg nem olyanak, amely nem szabályozható a polgári perrendtartásban. Nem vitásan a preambulum szövegéből kitűnik az Alaptörvény szóhasználata, egyértelműen beazonosíthatók az egyes alkotmányos rendelkezések is. Az Alaptörvényre utalástól azonban az eljárási alapjog nem válik a polgári eljárás alapelvévé. Így felmerül annak a lehetősége, hogy az alapvető emberi jog részleges átültetése csökkenti a tényleges érvényesülést, másfelől a polgári eljárás egyes szakaszai védelem nélkül maradhatnak.

Még egy fontos momentumra kell felhívni a figyelmet: a konkrét jogszabály értelmezésében az Alaptörvény 28. cikkének – akár objektív, akár szubjektív, akár mindkettő – teleológiai értelmezési módja hatékonyan hathat közre, de egy alapelv, legyen igazságszolgáltatási vagy eljárási, ha a bíróság tevékenységére vonatkozik, a jog értelmezése mellett mindig rendelkezik a joghézagot kitöltő funkcióval is. Ez utóbbi megvalósítására azonban nem alkalmas egyik értelmezési módszer sem, mert az értelmezendő norma hiányzik.

A nemzetközi egyezmények összehasonlítása azt mutatta, hogy az eljárási alapjogot azonos tartalommal határozták meg. Az egyes elemek csoportosítása a legújabb EuCharta esetében eltér, ezzel azonban a szervezeti és működési kategóriákat emelte ki. Azt is megállapítottuk, hogy vele kapcsolatban, hogy az EJEK értelmezési eredményeit, a bírósághoz fordulás segítése tekintetében, más szövegszerűen jelenítette meg. Alkotmányos törvényeink esetében az Alkotmány szövege inkább a PPJNE-hez hasonlított, az Alaptörvény pedig az EJEK-vel mutat alapvető hasonlóságot. Azt meg kell azonban jegyezni, hogy a

---

297 61/2009. (XII. 14.) IRM rendelet 51. § (3) bekezdése

megalkotásának időszaka alkalmat adott arra, hogy az EuCharta korszerűbb és bővebb szövegét emelje be a jogalkotás, ezzel a lehetőséggel azonban nem élt. A közjogi fejezetben a belső jog többlépcsős átalakítását mutattuk be, a felelősségi szabály létrehozásával és változásával együtt. Lényegében az eljárási alapjog térnyerését és a jogalkotói célokat. Rámotattunk arra is, hogy a hagyományos eljárási alapelvek és az alapjog elemei nem konfrontálódtak, hanem kiegészítették egymást.

IV. A TISZTESSÉGES ELJÁRÁSHOZ VALÓ JOGOT ÉRTELMEZŐ FÓRUMOK

Ki kell hangsúlyozni, hogy az Európai Unió az európai értékek mentén jelentős lépéseket tett az alapjog-kultúra fejlesztése terén.²⁹⁸ A közös alkotmányos értékek és az EJEE szerepének elismerésétől az EuCharta létrehozásán át,²⁹⁹ ma már az alapjogokat alapvető elvekként az uniós jogrend részének tekinti.³⁰⁰ Mégis a magyar nemzeti bíróságok eljárási alapjogot érintő ítélezésében az EJEB döntései jelennek meg.

Ennek egyik oka, hogy maguk a peres felek érveltek és hivatkoztak ezekre a határozatokra, amelyek reflexiót eredményeztek a bírói döntésekben. A másik okot a szerző abban a tényben látja, hogy az EU kezdetben tartózkodó álláspontot foglalt el az alapjogokat védő tevékenységet illetően, és csak lassan vált érzékennyé e terület iránt.³⁰¹ A harmadik ok, hogy a magyar AB első alkalommal már a 23/1990. (X. 31.) AB határozatában hivatkozott az EJEE-re, egy héttel azelőtt, hogy Magyarország aláírta volna a dokumentumot,³⁰² és pár hónappal saját működésének megkezdése után. Ez a mintaadó szerep mindmáig megmaradt, a legtöbb nemzetközi kitekintés tárgya az EJEB hasonló alapjogi kérdésben meghozott döntése. Meg kell említeni további okként azt a tény is, hogy az észszerű időn belüli befejezés rPp-beli vizsgálati szempontjait a jogalkotás szintén az EJEB gyakorlatára alapozta. Az időben elhúzódó nyitásnak és az EJEB hathatós szerepének köszönhetően, amit a jogalkotásunk törvényi indokolásban meg is jelenített, az egyik eredménye, hogy a hazai jogalkalmazásban meghatározóvá az EJEB gyakorlata vált.

A nemzeti bíróságoknak lassan egy évtizede alkotmányos feladatuk minden egyes ügyükben felmerülő jogszabályt az Alaptörvény fényében értelmezni, és számolni azzal a lehetőséggel, hogy ennek hiányában az AB megsemmisítheti határozataikat. Sőt azon okból is, hogyha eljárásuk nélkülözte az eljárási alapjog valamely garanciális elemét (akár részben,

---

298 SZABÓ Sarolta: *Alapvető jogok védelme és az Európai Unió nemzetközi magánjoga*. Iustum Aequum Salutare, X. 2014. 2. 49. 49–60.

299 PÜNKÖSTY András: *Az alapjogvédelem egyes kérdései az Európai Unióban*. https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12211/file/EU_alapjogv%C3%A9delem_punkosty.pdf 2020.03.22.

300 Az EUSz 6. cikk (3) bekezdése szerint: „Az alapvető jogok, ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény biztosítja, továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból következnek, az uniós jogrend részét képezik mint annak általános elvei.”

301 A fejlődésről lásd PÜNKÖSTY i.m., SZABÓ S. 2014., BLUTMAN László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. HVG-ORAC, 2013. II. Átdolgozott kiadás 516-520.

302 SZALAI Anikó: Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezésének megjelenése a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában. *Kül-Világ* 2010/4. 14.

akár egészében).

Több, mint 15 éven át vizsgálták a hazai bíróságok eljárási vagy igazságszolgáltatási alapelveket alanyi alapjogként, és ehhez szorosan kapcsolódóan állást kellett foglalniuk az EJEE közvetlen alkalmazhatóságáról, vagy az EJEB ítéleteiben kifejtettek konkrét ügyben történő figyelembevehetőségéről. Mindezekből következően a rendesbíróságok jogértelmező tevékenységére a nemzetközi bíróság közvetetten, az AB közvetlenül fejtett ki hatást, sarkalatos kérdésekben akár be is határolhatta az érvelés területét. A tisztességes eljáráshoz való jog esetében ez nem lehetőség, hanem valóság volt, ezért fordítunk figyelmet annak bemutatására, hogy ezek a bíróságok milyen értelmezési maximákat használtak és milyen tartalmat bontottak ki a szövegből.

1. Az Emberi Jogok Európai Bírósága

A nemzetközi jogalkotás produktumai, az egyezmények szövege mindig kompromisszumok eredménye,³⁰³ az alapító államok közös értékrendjét adják vissza, azt az általában minimumszintet, amelyben a részes államok egyetértenek.³⁰⁴ Az így kialakított jogi szöveg minden szavához ebből a közös kulturális-jogi alapokból származtatott tartalom kapcsolódik, de a nemzetközi dokumentumok, köztük az EJEE sem alkalmas arra, hogy az egyes fogalmak jelentését is megadják. Ez az a pont, ahol a bíróságok, így az EJEB jogértelmező, és egyben jogfejlesztő szerepe meg tud mutatkozni. Ezért bizonyult az elmúlt hatvanöt év alatt az EJEB jogértelmező tevékenysége kiemelten fontosnak és a tagállami jogalkalmazók szempontjából is megkerülhetetlennek. A nemzetközi bíróságnak az egyes tagállamokat marasztaló döntései és azokban kifejtett jogi érvelése mintegy nemzetközi mérceként szolgálnak.

Az EJEB igen aktív tevékenysége bőséges ítélkezési gyakorlathoz vezetett, ennek következtében a fair eljáráshoz való jog általános kategóriájába beleértett, vagy a védelmi jogból kiolvasztott konkrét jogok száma bővült. Ezt azzal alapozta meg, hogy „a tisztességes eljáráshoz való jog olyan jelentős szerepet játszik a demokratikus társadalomban, hogy nem indokolt az Egyezmény 6. cikke (1) bekezdésének korlátozott értelmezése”.³⁰⁵

---

303 KOVÁCS Péter: *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata kidolgozásának története és elfogadásának körülményei*. Iustum Aequum Salutare V. 2009/2. · 55–66.

304 Csak abban értelemben tartjuk minimumnak, hogy a megegyezésben rejtett lehetőségekhez, elváráshoz képest rendelkezik kevesebb tartalommal a kialakított szöveg, de abban minden részes állam egyetért.

305 Moreira de Azevedo kontra Portugália, 1990. október 23., 66. §.

Az EJEB kifejtette értelmezés annyiban sajátos, hogy vizsgálni kell az adott ügynek az egyezmény hatálya alá tartozását, az állam sérelmezett tevékenységét olyan szerve végezte-e, amely bíróságnak tekinthető, a panaszos kérelme befogadható-e, a jogvita érdemi eredménnyel, kihatással jár-e a felek jogaira, stb. Az előfeltételek között jelentőséget tulajdonít a jogvitának, amelynek polgári jellege adja meg a 6. cikk alkalmazhatóságát.³⁰⁶ Lényegében minden nem büntetőjogi és nem adóügyi eljárást idevon, azonban kizárja a perújítási ügyeket.

A közbenső intézkedések, mint az ideiglenes intézkedés, esetében az EJEB ma már megengedőbb álláspontot foglal el, de ugyanazokat az előfeltételek kívánja, meg, mint a főeljárások esetében, azzal a kiegészítéssel, hogy ha az intézkedés jellege, tárgya és célja alapján hatékonynak minősül a kockán forgó polgári jog vagy kötelezettség szempontjából, akkor az EJEE hatálya alá tartozik.³⁰⁷

A végrehajtási ügyeket azon az alapon veszi az egyezmény hatálya alá, hogy a polgári jogok és kötelezettségek tárgyában hozott döntésből nincsenek kizárva az érdemi bírói döntés utáni szakaszok sem.³⁰⁸ Viszont a jogvitának a tagállam jogában létezőnek, érdeminek, a résztvevőkre hatást gyakorlónak kell lennie.³⁰⁹

Értelmezési rendszerében a korrekt bírósági eljárás emberi joga úgy épül fel, hogy központi fogalma az igazságszolgáltatáshoz való jog, amely garantálja a tisztességes eljáráshoz és a hatékony jogorvoslathoz való jogot,³¹⁰ a tisztességes eljáráshoz való jognak két összetevője van: a bírósághoz forduláshoz és a tisztességes tárgyaláshoz való jog, amelyeket eljárási garanciák biztosítanak.³¹¹ A hatékony jogorvoslat a nemzeti bíróságok előtti jogorvoslatot is jelenti az EJEE-ben rögzített minden egyes emberi jog tekintetében.³¹² Ezt a 13. cikk tartalmazza. A korrektségi követelmény azonban a bírósághoz való jog révén

---

306 ROZAKIS, Christos: *The right to a fair trial in civil cases*. Judicial Studies Institute Journal, 2004./2. 97. 96-106

307 Kézikönyv 2013. 11.

308 GROTRIAN, Andrew: A tisztességes eljáráshoz való jog in.: tanulmányok az emberi jogok európai egyezménye legfontosabb rendelkezéseire kapcsolódó strasbourgi esetjegről. Hvg Orac Lap és Könyvkiadó Budapest, 1999. 140 – 415. és GRÁD András - WELLER Mónika: *A strasbourgi emberi jogi bíráskodás kézikönyve negyedik bővített kiadás*, HvgOrac Lap és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2011. 327 – 342.

309 Szücs kontra Ausztria, 1997. november 24. 33. §, Alexandre kontra Portugália, 2013. február 20. 51 és 54. §§.

310 Kézikönyv 2016. 17.

311 LEANZA, PIERO – PRIDAL, ONDREJ: *The Right to a Fair Trial: Article 6 of the European Convention on Human Rights*. European monographs, 87. kötet, Kluwer Law International, 2014. 7-8.

312 EDEL, Frédéric: *The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights*. Human rights files, No. 16., 2nd edition, Council of Europe Publishing, Strasbourg 2007. 73. 103.

a 6. cikkhez is kapcsolódik, hiszen a felek részére általánosan is biztosítani kell – bár legitim célból korlátozhatóan – polgári jogaik érvényre juttatását a nemzeti bíróságok előtt, mégpedig legalább egy felülbírálati fórummal.³¹³

A tisztességes eljárás részének tekinti az EJEB a bírósági eljáráshoz való jogot abban az értelemben, hogy a bíróságoknak hozzáférhetőnek kell lenniük. Ez több, minthogy legyen bíróság és jogszabályi felhatalmazás az igények bíróság előtti érvényesítésére, mert információhoz való hozzáférést, bírósági ítéletekhez hozzáférést, értelmezés rendelkezésre állását is érteni kell a fogalom alatt.³¹⁴ Negatív megközelítésben: nem állhat fent földrajzi akadály a bírósági eljárásban részvétel előtt.³¹⁵ Mindebből következően nem tesz különbséget az EJEB abban, hogy az akadályok jogi jellegűek vagy tényekből fakadnak.³¹⁶ Ilyen tények lehetnek a magas költségek,³¹⁷ vagy a rövid határidők.³¹⁸

Az EJEB a hatékony bírósághoz jutás körében veszi figyelembe a költségkedvezményeket és jogi képviselő biztosítását.³¹⁹ Ezen jogokat a 6. cikk (1) bekezdéséből „olvasztotta” ki,³²⁰ megkülönböztetve a büntetőeljárásokra irányadó (3) bekezdéstől. Ugyanakkor elismeri, hogy a polgári ügyekben korlátokat állíthatnak fel a részes államok.³²¹

Az EJEB természetesnek veszi azt, hogy a kérelemre induló polgári eljárásokban az eljáró fórum döntési kötelezettség terheli.³²² Ezt az részjogot a bírósághoz forduláshoz, illetve a bírósághoz való joghoz sorolja, de megkívánja a döntések megfelelő indokolását

---

313 Zvolksy és Zvolkska kontra Cseh Köztársaság, 51. §; Air Canada kontra Egyesült Királyság, 1994.november 23. 62. §.

314 Ezeket az egyes körülményeket elemzi: LEANZA, Piero: *Selected Aspects of the Right to a Fair Trial*. <http://www.ejtn.eu/PageFiles/15659/Selected%20Aspects%20of%20the%20Right%20to%20a%20Fair%20Trial.pdf> 2020.08.05. 23.p.

315 Például a fogyatékkal élők bejuthassanak az épületbe, illetve állapotuknak megfelelő információkat kapjanak. Kézikönyv 2016. 170-172.

316 ROZAKIS, 2004. 98.

317 Garcia Manibardo kontra Spanyolország, 2000. június 29. 38-45 §§., Kreuz kontra Lengyelország 2001. június 19. 60-67. §§.

318 Yagtzilar és mások kontra Görögország, 2001. december 6. 27. §.

319 Steel és Morris kontra Egyesült Királyság, 2005. május 15. 61. §; P., C. és S. kontra Egyesült Királyság, 2002. október 16. 100. §; Airey kontra Írország, 1979. október 9. 24. §; Gnahoré kontra Franciaország, 2001.január 17. 41. §.

320 Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights - Right to a fair trial (civil limb). Council of Europe/European Court of Human Rights, 2019. 32. 100.p.

321 KOPRIVIC, Ana: *Right to a Fair Trial in Civil Law Cases*. <https://oxcon.oup.com/view/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e120#law-mpeccol-e120-bibItem-044> 2020.08.05.

322 VITKAUSKAS, Dovydas – DIKOV, Grigoriy: *Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights. A handbook for legal practitioners*. 2nd edition Council of Europe human rights handbooks. Council of Europe Council of Europe, Strasbourg, 2017. 30. 116.p.

is.³²³ A megfelelőséget mindig az ügy körülményeinek fényében határozza meg. Szempontrendszere arra irányul, hogy a fél képes legyen fellebbezni abban az értelemben, hogy a döntéssel szembeni érveit előadhassa, az indokolás pedig adjon választ az eljárás kimenetelére döntő jelentőségű beadványok tartalmára.³²⁴

A tisztességes eljáráshoz való jog elemeit az EJEB intézményi (szervezeti) és eljárási (működési) kategóriába sorolja. Az elsőben lényeges szerepet tulajdonít a bíróság szubsztantív értelemben vett fogalmának, amelynek jellemzőit az igazságszolgáltatási funkcióban, döntésének jogerejében, a felülbírálat tekintetében nem bírói szervek kizártságában határoz meg, és jelentőséget tulajdonít a hatáskör teljességének is.³²⁵ Természetesen az EJEE szerinti törvény által létrehozott, független, továbbá pártatlan bíróság feltételeit is figyelembe veszi.

A „törvény által létrehozott” jellemző tulajdonság a jogszabályi alapokon túl azt is jelenti az EJEB gyakorlatában, hogy az adott szervezet működésére vonatkozó rendelkezések is szabályozzák a tevékenységet, az összetételt, a kinevezési mechanizmust és a hatáskört.³²⁶

Ítélezési gyakorlata szerint a függetlenség körében megköveteli, hogy a bírák mentesek legyenek mind a külső, mind a szervezeten belüli befolyásolástól, vagyis a bíróra ne nehezedjenek elvárások, és az igazgatási feladatot ellátó személyek se gyakorolhassanak nyomást.³²⁷

A pártatlanság vizsgálatát úgy határozta meg az EJEB, hogy szubjektív oldalról a felek irányában megvalósul-e az előítélettől mentes bírói magatartás, míg az objektív oldalról a pártatlanság látszata,³²⁸ vagy a pártatlanság biztosítékai rendelkezésre állanak-e.³²⁹ Kimunkált vizsgálati szempontrendszere alapján az eljáró bíró személyes meggyőződését, hozzáállását, illetve objektív szempontból a pártatlanság biztosítékait megadó és számon

---

323 VITKAUSKAS – DIKOV 2012 70-72.

324 Ruiz Torija kontra Spanyolország, 1994. december 9. 30. §; Hirvisaari kontra Finnország, 2001. december 25. 30. §.

325 Martinie kontra Franciaország, 2006. április 12. 41. §.

326 Lavents kontra Lettország, 2003. február 28. 154-156.§§.

327 Agrokompleks kontra Ukrajna, 2011. október 6. Érdekes, hogy a döntésre az AB is hivatkozott a 3154/2017. (VI. 21.) AB határozat [44] pontjában.

328 Gillow Versus United Kingdom Judgment of 24 November 1989. Series A. no. 104. Az esetet ismerteti Grád – Weller 2011., 300. oldal

329 A Piersack versus Belgium 1. January 1982. [MRCELA, Marin: *Adversarial principle, the equality of arms and confrontational right – European Court of Human Rights recent jurisprudence.* <https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/eclic/article/download/6519/3428> 2017. utolsó letöltés: 2020.08.06. 28. 31.p.8692/79] A53. és *De Cubber versus Belgium*, (9186/80) ügyek

kérhető garanciákat vizsgálja,³³⁰ mint a más hatalmi ágaktól való függetlenséget.

A polgári jog körébe tartozó ügyek esetében az EJEB a tagállamok nagyobb mozgásterét, a követelmények kevésbé szigorú voltát fogadta el,³³¹ ugyanakkor az eljárás tisztessége körébe vonható működési elvek esetében az egyezmény szerinti nyilvános és igazságos tárgyalás, valamint az észszerű időn belüli befejezés követelményén túl ú.n. beleértett jogokat is meghatározott: az eljárás kontradiktórius jellegét, a fegyveregyenlőséget és a tárgyaláson való jelenléthez való jogot.³³² Egyes szerzők – a polgári ügyekre vonatkozóan is – a védekezéshez való jogot is ide sorolják mint önálló jogelemet.³³³ Ez a jog és a fegyveregyenlőség elve, amelyet az EJEB elsőként vezetett le a 6. cikkből beleértett elvként,³³⁴ részben átfedik egymást.³³⁵ Mindkét alapelv „az érvek, dokumentumok és bizonyítékok bíróság előtti bemutatásának módjára, valamint a bírósági előtti eljárások jellemzőire utal”.³³⁶

Az EJEB a fair eljáráshoz tartozónak tekintette a felek perbeli egyenjogúságának megvalósítását, közismertebb vagy divatos elnevezéssel „a fegyverek egyenlőségét”. Ez nem csupán azt jelentette, hogy a feleket egyenlő eljárási jogok illették meg, hanem magába foglalta a kölcsön meghallgatás kötelezettségét, amely a felek oldaláról azt a jogot jelentette, hogy a tárgyaláson megjelene tény- és jognyilatkozatokat tegyenek, álláspontjukat kifejthessék,³³⁷ vagyis az eljárásban való hatékony, érdemi részvétel biztosításának a követelménye.³³⁸

Bár főszabályként az EJEB nem foglalkozhat a bizonyítékok mérlegelésével, ebből következően a döntés korrektségével vagy helytállóságával sem, azonban a bizonyítási

---

330 *Sainte – Marie Versus France Judgment of 16. December 1992. Series A .no. 253-A.*

331 ROZAKIS, 2004. 101.

332 VITKAUSKAS – DIKOV 45.

333 MOLE, Nuala - HARBY, Catharina: *The right to a fair trial - A guide to the implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights*. 2nd edition, Directorate General of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg August 2006. 5., 38., 59. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007ff49> 2019.12.28.

334 HARRIS, David.-O'BOYLE, Michael-WARBRICK, Colin: *Law of the European Convention of Human Rights*. Oxford University Press, New York, 2009. 202. 753.p.

335 HARRIS et al., 2009. 246.

336 SILVEIRA, J.T., . *Equality of Arms as a Standard of Fair Trials*. http://www.joaotiagosilveira.org/mediaRep/jts/files/Equality_of_Arms_Fair_Trial_Lithuania__15052015.pdf, 2017. február 18.

337 TOMA, Elisa: *The Principle of Equality of Arms – Part of the Right to a Fair Trial* <http://www.internationallawreview.eu/article/the-principle-of-equality-of-arms-part-of-the-right-to-a-fair-trial> 2020.08.06. 3. 12.p.

338 OWUSU-BEMPAH, Abenaa: *The interpretation and application of the right to effective participation*. *The International Journal of Evidence & Proof*. vol. 22, 324: pp. 321-341.

eljárás módszereit vizsgálhatja. Ebben a körben garanciákat követel meg, így például a bizonyítékok felmutatása, megismerhetősége kontradiktorius eljárás keretében történjen meg, a tanúkhöz kérdésfeltevés biztosítása ugyancsak tárgyaláson, a bizonyítási indítványok arányos fogantatása és a perben beszerzett szakértői véleményben foglaltak nem önkényes mérlegelése.³³⁹ Az EJEB, hangsúlyozva azt, hogy ez a követelmény nem korlátozódik csupán a kontradiktorikus tárgyalásokra,³⁴⁰ az ügy egészét, minden szakaszát vizsgálta.

A tárgyalás nyilvánossága körében az EJEB annak adott hangsúlyt, hogy eljárás nyilvános jellege megvédi a peres feleket a nyilvánosság ellenőrzése nélkül történő igazságszolgáltatástól, s emellett a bíróságokba vetett bizalom fenntartásának eszköze is.³⁴¹ Ugyanakkor a magánszféra védelme érdekében, így különösen családjogi ügyekben a nyilvánosság korlátozható.³⁴² A nyilvános ítélethirdetés követelménye általában azzal teljesül, ha a bíróság a rendelkező részt nyilvánosan felolvassa, és azt röviden megindokolja. Önmagában a rendelkező rész felolvasása nem elegendő.³⁴³

Az eljárás hossza olyan tényező, amely az igazságszolgáltatás hatékonyságát és hitelességét veszélyeztetheti.³⁴⁴ Az EJEB igyekszik az egyedi ügyekben meghatározni a kezdő és záró időszakot, a sajátos körülményeket,³⁴⁵ mint például az ügy bonyolultságát, a kérelmezőnek és a kompetens hatóságoknak az eljárásban kifejtett magatartását, szakértő igénybevételét, a jogvita tétjét. Az kötelező előzetes eljárásokat és a végrehajtási eljárás időtartamát is együttesen veszi figyelembe a bírósági szakasz hosszával.³⁴⁶ Az sosem fogja megmondani, hogy a konkrét ügyben mi lett volna az észszerű pertartam, de azt már kimondta az EJEB, hogy az azonos helyzeteket méri össze és rendszerint meghatározza a késedelem időtartamát.³⁴⁷

Az eljárási alapjog sérelme szempontjából nem vette azt figyelembe az EJEB, hogy a

---

339 García Ruiz kontra Spanyolország 1999. január 21. 28. §.

340 SZABÓ – NAGY 1999. 115.

341 Pretto és mások kontra Olaszország, 1983. december 8. 21. §.

342 B. és P. kontra Egyesült Királyság 2001. április 24., 42–49. §§; Moser kontra Ausztria, 2006. szeptember 21., 102–103. §§.

343 Ryakib Biryukov kontra Oroszország, 2008. január 17., 38. §.

344 Taxquet kontra Belgium, 926/05.; 2010. november 16.; § 90.

345 König kontra Németország, 1978. június 28. 98. §; Poiss kontra Ausztria, 1987. március 24. 50. §.

346 Erről lásd részletesen KUIJER Martin: *The Right to a Fair Trial: effective remedy for excessively lengthy proceedings (Articles 6 and 13 ECHR)*.

http://www.ejtn.eu/Documents/About%20EJTN/Independent%20Seminars/Human%20Rights%20and%20Access%20to%20Justice%20Seminar/KUIJER_Martin_Presentation_Krakow_2013.pdf

347 ROAGNA Ivana: *The right to trial within reasonable time under Article 6 ECHR - A practical handbook*. Council of Europe, Strasbourg, 2008. 27.

hozzá forduló kérelmező a nemzeti eljárásban nyert, veszített vagy egyezséget kötött. Nem bírt jelentőséggel az eljárás időtartama miatt elszenvedett nem vagyoni kár szempontjából.³⁴⁸

Nem vállalja fel a negyedfokú bíróság szerepét sem, mert tiszteletben tartja a tagállamok jogrendszerének autonómiáját, és főszabályként nem foglalkozik a nemzeti bíróságok által állítólag elkövetett ténybeli vagy jogi hibákkal, nem értékeli a bizonyítékokat, csak eljárásjogi elfogadhatóságukat.

2. Az Alkotmánybíróság

Az AB erga omnes hatályú döntései – véleményünk szerint, amit később alátámasztunk – az Alkotmány időszakában enyhe fokú orientálódást eredményeztek a rendesbíróságok alapjogfelfogására. Az AB határozatai a tisztességes eljáráshoz való jog esetében fogalmi bázist, kiinduló pontot képeztek és ezt a bírói határozatok meg is jelenítették. Sőt, az AB az Alaptörvény és új Abtv. nyújtotta alkotmányjogi panasz révén a bírói tevékenységben jogérvényesülést is megvizsgálhatta. A bírói gyakorlatra tehát közvetlenül is képessé vált az AB hatást kifejteni, ezért is választottuk viszonyítási pontnak az általa kifejtetteket.

A tisztességes eljárás alapjogának tartalmát az Alkotmány is,³⁴⁹ és az Alaptörvény is úgy határozta meg, hogy a részjogokat fogta egybe. Így azonban az egyes alapjog-elemek definícióival adósak maradtak. Mivel az egyes részek is alapvető jelentőségűek, hiszen általános fogalmakról van szó, tartalmuk kifejtése nem volt mellőzhető. Ezt az értelmezést tette és teszi meg az AB, azzal a céllal, hogy „állandó és saját tartalmi ismérvekkel határozzák meg az adott alapjog lényeges tartalmát”.³⁵⁰ Az AB saját értelmezési módszere kiinduló pontját akként határozta meg, hogy „[e]gyes alapjogok esetében az Alkotmány ugyanúgy fogalmazza meg az alapjog lényegi tartalmát, mint valamely nemzetközi szerződés (például a Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya és az Emberi Jogok Európai Egyezménye). Ezekben az esetekben az Alkotmánybíróság által nyújtott alapjogvédelem szintje semmiképpen sem lehet alacsonyabb, mint a nemzetközi (jellemezően

---

348 KUIJER Martin: *The Right to a Fair Trial and the Council of Europe's Efforts to Ensure Effective Remedies on a Domestic Level for Excessively Lengthy Proceedings*. *Human Rights Law Review*, vol. 13:4 (2013), 783.

349 A szovjet típusú alkotmány megreformálásától, vagyis 1989. október 23-tól 2011. december 31-ig hatályos szöveg szerint.

350 15/2002. (III. 29.) AB határozat

a strasbourgi Emberi Jogok Bírósága által kibontott) jogvédelem szintje.”³⁵¹

A tisztességes eljárásról való jog fogalmát és annak tartalmát illetően is igaz, hogy az AB koncepcionálisan az EJEB gyakorlatához igazította saját értelmező tevékenységét. Ki is hangsúlyozta: „Az Alkotmánybíróság ilyen megfontolásból kiindulva áttekintette a Bíróságnak [EJEB] az indokolt bírósági döntéshez fűződő jog tekintetében kialakított gyakorlatát, amelyet az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében biztosított jog értelmének meghatározásakor is irányadónak tekint.”³⁵²

A Negyedik Alaptörvény-módosítás pedig egy új és hosszú távúnak ígérkező értelmezési feladatot váltott ki: ³⁵³ az AB esetről esetre vizsgálja meg azt, hogy a korábbi döntései mennyire „kompatibilisek” az Alaptörvénnyel. Az AB – hivatkozva a hazai és európai alkotmányjogi fejlődés eddig megtett útjára, és arra, hogy az alkotmányjog szabályszerűségei szükségképpen hatással vannak az Alaptörvény értelmezésére is – meghatározta azokat a kritériumokat, amelyek szerint esetről esetre lefolytatott vizsgálat alapján eldönthető valamely korábbi határozataiban kidolgozott érv, jogelv és alkotmányossági összefüggés szövegszerű beillesztése egy alkotmányossági döntésbe. Ezek a követelmények az alábbiak: az Alaptörvény adott szakaszának az Alkotmánnyal fennálló tartalmi egyezése, az Alaptörvény egészét illető kontextuális egyezősége, az Alaptörvény értelmezési szabályainak figyelembevétele és a konkrét ügy alapján a megállapítások alkalmazhatósága.³⁵⁴

Ebből a kettős bázisból kitűnik, hogy az AB az alapjogok, így az eljárási alapjog kapcsán felvetett alkotmányossági kérdést először a korábban kifejtett az AB határozatok fényében vizsgálja meg. Ennek során emelni be a szempontok közé a „hazai és európai alkotmányjogi fejlődés eddig megtett útj[át]”,³⁵⁵ majd az EJEB által már kibontott értelmezés eredményeit is megvizsgálva ad válaszokat.

A tisztességes eljárásról való jognak az Alkotmány 57. §-ában és az Alaptörvény XXVIII. cikkében rögzített tartalmi meghatározása esetében az AB nem kívánt eltérni az EJEB által meghatározott irányvonalától, azonban már *Sólyom László* kihangsúlyozta, hogy az eljárás tisztességes voltát másként állapítják meg a konkrét ügyben döntő bíróságok (így

---

351 61/2011. (VII. 13.) AB határozat, 32/2012. (VII. 4.) AB határozat; Indokolás [41] pontja.

352 7/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [30] pontja.

353 A 2013. március 11-én elfogadott, 25-én kihirdetett és április 1-én hatályba lépett módosítás 19. cikke az Átmeneti rendelkezések 5. pontját úgy változtatta meg, hogy "Az Alaptörvény hatálybalépése előtt meghozott alkotmánybírósági határozatok hatályukat veszítik. E rendelkezés nem érinti az ezen határozatok által kifejtett joghatásokat."

354 13/2013. (VI. 17.) AB határozat, Indokolás [32]-[34] pontjai

355 u.o.

például a nemzetközi bíróságok), s mást mondhat róla az absztrakt normakontrollt végző magyar Alkotmánybíróság.³⁵⁶

Az AB két irányban is tett kísérletet, hogy meghatározza az alanyi alapjogot. Az egyik, hogy minden lényeges elemet a felsorolásszerű meghatározásokban feltüntessen,³⁵⁷ a másik, hogy kiemeljen valamely jellemző és lényeges közös tulajdonságot, amellyel tudományos szinten is meg lehet magyarázni az alkotmányos együvé tartozásukat. Ez utóbbi irányvonalban is az EJEB gyakorlatát felhívva fejtette ki, hogy „a fair trial olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet csupán megítélni.” Egyben negatív oldalról is megközelítette a rész-egész viszonyt, és mondta ki, hogy a követelmény „nem egyszerűen egy a bíróságnak és az eljárásnak itt megkövetelt tulajdonságai közül (ti. mint 'igazságos tárgyalás')”, valamint „egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletszabály betartása dacára lehet az eljárás „méltánytalan” vagy „igazságtalan” avagy nem „tisztes”.”³⁵⁸

Ugyanígy a minőség felől értékelt az AB, amikor azt fogalmazta meg, hogy „a tisztességes eljáráshoz való jog abszolút jog, amellyel szemben nem létezik mérlegelhető más alapvető jog vagy alkotmányos cél, mert már maga is mérlegelés eredménye”.³⁵⁹ A korlátozhatóság kizárásából következtetünk arra, hogy ez a fogalom a legáltalánosabb abban az értelemben, hogy minden egyes részjog közös jellemzőjét, vagy célját, eljárásbeli szerepét fejezi ki, éppen ezért ezt tekinti az AB a legmagasabb szintű gyűjtőfogalomnak, vagy anyajognak.

Az eljárási alapjogot illetően az AB esetről esetre haladva állapította meg, hogy a jog tartalmát kitöltő ún. részjogosítványok: a bírósághoz fordulás joga,³⁶⁰ a tárgyalás igazságossága (ami nem garantálja a döntés igazságosságát),³⁶¹ a tárgyalás nyilvánosságának és a bírói döntés nyilvános kihirdetésének a követelménye,³⁶² a törvény által létrehozott bíróság,³⁶³ a bírói függetlenség és pártatlanság kívánalma,³⁶⁴ továbbá az

---

356 SÓLYOM 2001. II. 554.

357 22/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [49], 2/2017 (II. 10.) AB határozat, Indokolás [50]

358 6/1998. (III. 11.) AB határozat

359 14/2004. (V. 7.) AB határozat.

360 59/1993. (XI. 29.) AB határozat, 3025/2016. (II. 23.) AB határozat, Indokolás [19]

361 36/2014. (XII. 18.) AB határozat, Indokolás [66]

362 22/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [49]

363 36/2013. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [32]–[34]

364 21/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [58]

ésszerű időn belüli elbírálás³⁶⁵ és a jogorvoslathoz való jog.³⁶⁶ Megállapította, hogy a szabály de facto nem rögzíti, de saját értelmezése szerint része a tisztességes eljárásnak az is, hogy az eljárásban biztosítva legyen a fegyverek egyenlősége,³⁶⁷ vagyis az ügyfélegyenlőség.³⁶⁸ Ide értette az indokolt bírósági döntéshez való jogot,³⁶⁹ a döntés tekintetében a jogszerűség érdemi érvényesülését, a hatékony jogvédelem alkalmazását,³⁷⁰ amelynek képesnek kell lennie a döntés által okozott sérelem orvoslására,³⁷¹ a meghallgatás jogát.³⁷² A védelem a polgári eljárásban a képviselőt jelenti,³⁷³ a jogorvoslathoz való jog pedig formális és anyagi jogi értelemmel is rendelkezik.³⁷⁴ A nyilvánvalóan csak a büntetőeljárásban érvényesülő alapelvek, mint az ártatlanság vélelme, a kétszeres elítélés tilalma, a nulla poena sine lege és a nullum crimen sine lege az alkotmányos rendelkezés alapján képezik a jog részét.

Ez a felsorolás azonban nem tükrözi az eljárási alapjog elemeinek egymáshoz való viszonyát, azt, hogy az AB hogyan rendszerezte azokat. Az Alkotmány időszakára jellemző, hogy a szövegszerűen nem megjelenített egyes elemeket – az EJEB döntések felhasználásával – maga az AB is meghatározta, majd – ugyancsak a nemzetközi példa alapján – a részjogokat belső egységekre osztotta.

Az Alkotmány szövegéből, a jogot megjelenítő rendelkezésekből kiindulva, az AB a bírósághoz fordulás jogát elsődlegesen úgy fogta fel, hogy a jogvitában érdekelt félnek alkotmányos joga van arra, hogy ügyét bíróság elé vigye.³⁷⁵ Másodlagosan nemcsak a bírósági eljárások kezdeményezésének, a beadványok előterjesztésének stb. jogára szorítkozik, hanem egyúttal a bírósági eljárásban a fél pozícióját is biztosítja a személyeknek.³⁷⁶

---

365 2/2017. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [51]–[52]

366 5/1992. (I. 30.) AB határozat,

367 22/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [49] pontja, 15/2002. (III. 29.) AB határozat

368 75/1995. (XII. 21.) AB határozat

369 7/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [29] pontja.

370 39/1997. (VII.1.) AB határozat.

371 3193/2017. (VII. 21.) AB határozat, Indokolás [29] pontja.

372 14/2004. (V. 7.) AB határozat.

373 8/2004. (III. 25.) AB határozat

374 Formális jogorvoslat alatt a döntéssel szembeni más hatósági fórum, vagy a bíróság általi felülvizsgálatot, az anyagi jogi jogorvoslat alatt a közhatalmi intézmény magánjogi felelősségét értjük. Erről bővebben: VARGA Zs. 2010. 220–234 . Alapjogi megközelítésben a döntést hozó elleni jogorvoslat a bírósághoz fordulás jogával mutat átfedést.

375 9/1992. (I. 30.) AB határozat

376 1282/B/1993. AB határozat

Alkalmazta az AB a hatékony bírói jogvédelem követelményét is,³⁷⁷ amely szerint „alkotmányos igény, hogy a perbe vitt jogokról a bíróság érdemben dönthessen. Önmagában a bírói út igénybevételenek formális biztosítása ugyanis nem elegendő az eljárási garanciák teljesedéséhez, hiszen az alkotmányos szabályban előírt garanciák éppen azt a célt szolgálják, hogy azok megtartásával a bíróság a véglegesség igényével hozhasson érdemi döntést.”³⁷⁸ A bírósági úthoz, a bíróság általi döntéshez való jognak ugyanis szerves része az eljárás minősége: ez adja a bírósághoz fordulás értelmét.³⁷⁹ Ez nem pusztán azt jelentette, hogy álljon rendelkezésre a bíróság előtti igényérvényesítés, hanem részben átfedte a jogorvoslathoz való alapjogot is.³⁸⁰ Az Alkotmány hatálya alatt meghozott AB döntések logikai felépítése a hatékony bírói jogvédelem-hatékony jogorvoslat-hatékony bírói felülvizsgálat hármásának értelmezésen alapult, ebbe a kapcsolatrendszerbe helyezte a döntési kötelezettséget. A megközelítés nem az „észszerű idő” elemre, hanem a döntésre helyezte a hangsúlyt.

Külön emelte ki az AB azt, hogy a bírósághoz való joggal együtt nyertek rendezést az eljárási garanciák.³⁸¹ Hogy pontosan mely elemeket ért ez alatt az AB, arra abból tudunk következtetni, hogy az alkotmányos norma generális követelményeket tartalmazó (1) bekezdéseinek tartalmáról szólnak a döntések. Az ott meghatározott szervezeti és működési elemek mindenképpen a bírósági eljárás tisztességességét alkotják, kiegészülve a normaszövegben szereplő többi garanciával.³⁸²

A szervezeti követelményeket vizsgálva mondta ki, hogy a törvény által felállított bíróságra vonatkozó követelmény intézményi megközelítésben magában foglalja az eljárási törvényekben előre meghatározott hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságot, másrészt a törvényes bíróhoz való jogot, vagyis azt, hogy egy konkrét ügyben a törvényes bíróságon működő, előre megállapított ügyelosztási rend szerint kijelölt bíró (bírói fórum) járjon el. „Ebből következik, hogy a bíró és az ügy egymáshoz rendelése alkotmányosan csak előre meghatározott, általános szabályok alkalmazásával objektív alapokon történhet.”³⁸³

---

377 39/1997. (VII. 1.) AB határozat

378 6/1998. (III. 11.) AB határozat, 8/2011. (II. 18.) AB határozat

379 35/2002. (VII. 19.) AB határozat

380 SÓLYOM 2001. II. 583.

381 59/1993. (XI. 29.) AB határozat

382 Vö. 35/2002. (VII. 19.) AB határozatban kifejtettekkel

383 36/2013. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [32], megerősítve 21/2014. (VII. 15.) AB határozat [76]

A bírói függetlenség megvalósulásához az AB a szervezeti és státuszbeli szabadság garanciájának meglétét kívánta meg, vagyis az egyedi ügyek döntéseit a bíró mindenféle befolyásolástól mentesen, a törvények, illetve általában a jogszabályok alapján, belső meggyőződése szerint hozza meg,³⁸⁴ függetlenül más bírótól vagy külső hatalmi jogkör gyakorlásától. A bírói függetlenséget igazgatási oldalról sem korlátozhatják a szervezeten belüli, praktikus szempontokon alapuló intézkedések, vagy a szervezeten kívülről eredő, célszerűségi megfontolások.³⁸⁵ Felhasználta az érvelésben azt a nagyon hagyományos megfogalmazást is, hogy „[a] bírák ítélkezési tevékenységük során egyedül a törvényeknek és saját lelkiismeretüknek vannak alárendelve, vagyis mindenféle külső befolyástól mentesen járnak el.”³⁸⁶

A függetlenség és a pártatlanság egymásra vonatkoztatása mellett, a pártatlanságot olyan követelménynek értékelte az AB, amely szerint a bíróságnak szubjektíve szabadnak kell lennie a személyi elfogultságtól vagy előítéletektől, objektív szempontból pedig a szabályozásnak kellő garanciát kell biztosítania e vonatkozásban minden kétely kizárásához,³⁸⁷ vagyis a konkrét ügyben a bírónak nemcsak tárgyilagosan szükséges ítélkeznie, de a pártatlan ítélkezés látszatának megőrzése is feladata.”³⁸⁸

A működési garanciák esetében a tárgyalás igazságossága vagy tisztességessége nehezen meghatározható fogalom. Az AB korai döntéseiben az alkotmányos szövegből kiindulva az „igazságos és nyilvános tárgyalás” konstellációt alkalmazta, és a bírósághoz való jog „megannyi konkrét feltételét” látta benne.³⁸⁹ A tisztességes eljárás fogalmát úgy emelte ki az Alkotmány 57. § (1) bekezdéséből, hogy hozzárendelte a többi garancia teljesedését is. Ezzel a megoldással azonban egybemosódott az eljárás egészének és annak processzuális részét képező tárgyalás igazságossága.

2012 után egy új fajta felosztást generált az Alaptörvény XXIV. cikke, amely a hatósági eljárások tisztességességét is megfogalmazta. Erre tekintettel tágította az AB az eljárási alapjog fogalmát, és mondta ki, hogy a fair eljárás a közigazgatás és a bíróság hatalmi ágaira egyaránt vonatkozik. A másik tagolás a bíróság eljárásának tisztességességét érinti. Az AB a

---

384 19/1999. (VI. 25.) AB határozat

385 97/2009. (X. 16.) AB határozat

386 17/2001. (VI. 1.) AB határozat

387 67/1995. (XII. 7.) AB határozat, 20/2005. (V. 26.) AB határozat

388 25/2013. (X. 4.) AB határozat, Indokolás [26]

389 6/1998. (III. 11.) AB határozat, 15/2002. (III. 29.) AB határozat

XXVIII. cikk (1) bekezdésében foglaltakat változatlanul kettéosztja a bírósághoz fordulás és tisztességes bírósági eljárás-tárgyalás alapjogi elemekre,³⁹⁰ ez utóbbi alatt az eljárási garanciákat értve.³⁹¹

Ezzel együtt az AB 2012 után is fenntartotta a tisztességes eljárást és elemeit meghatározó korábbi gyakorlatát, ezzel együtt a kettős fogalomhasználatot is. Jól mutatja a dogmatikai tisztázatlanságot, hogy az eljárás tisztességességét vizsgálja esetről esetre, míg az egyes részjogok megjelölésekor központi fogalomként már a „tisztességes bírósági tárgyalás követelményét” használja, amelynek részévé teszi a tárgyalás igazságosságának biztosítását.³⁹² Így nem lehet azon csodálkozni, hogy felmerül egyfajta tautológiai aggály.³⁹³ Úgy tűnik, hogy az AB szinonimaként használja a két fogalmat. Álláspontunk szerint ez kiemelt jelentőségű kérdés a bíróságok gyakorlatát illetően, ezért a kettősséget – több aspektusában is – külön fejezetben vizsgáljuk.

A nyilvánosság vonatkozásában alapkoncepcióját korán megfogalmazta az AB, mégpedig a cél szempontjából: „a tárgyalás nyilvánossága és a bírósági döntés nyilvános kihirdetése biztosítja a társadalom részéről az igazságszolgáltatás működésének ellenőrzését”.³⁹⁴ Majd kiegészítette azzal, hogy „[a] nyilvánosság minden ügyben, minden fokon és mindenféle eljárási rendben olyan kiemelt követelmény, amely „megvédi az eljárás résztvevőit a titkos eljárásoktól és ítéletektől, ugyanakkor növeli a bíróságokba vetett bizalmat is”.³⁹⁵ A nyilvánosságnak része az is, hogy a perben meghozott jogerős bírói döntések – egyes kivételek mellett – bárki által megismerhetőek legyenek, hiszen „a jogot a bíróságok a saját értelmezésük szerint állapítják meg: jogvitát eldöntő tevékenységük során a jogot alkalmazva azt értelmezik, sőt tovább is fejlesztik. A konkrét ügyeket eldöntő határozatokban kifejtett jogi okfejtés, jogértelmezés hozzáférhetősége révén a bíróságokon kívüli jogalkalmazók és jogkövetők számára is láthatóvá válik egy jogi norma tartalma,

---

390 A csoportosításban tetten érhető az EJEB igazságszolgáltatáshoz való jogának két nagy egysége: a tisztességes eljáráshoz való jog és hatékony jogorvoslathoz való jog. Nem feltétlenül indokolt fenntartani a hazai felosztást, mivel az Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdése az alapeljáráshoz kapcsolt felülbírálatot és az attól független, önálló és a közjogi szervezet felelősségét vizsgáló eljárást is magába foglalja.

391 Legutóbbi megerősítése a 3230/2019. (X. 11.) AB végzés, Indokolás [19] pontjában.

392 3195/2015. (X. 14.) AB határozat, Indokolás [23]

393 TÖRÖK Dániel Viktor: *Tisztességesség a polgári jellegű ügyek elbírálása során*. Doktori Műhelytanulmányok, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr 2015. 238.

394 58/1995. (IX. 15.) AB határozat

395 20/2005. (V. 26.) AB határozat

mindez egyúttal a joggyakorlat egységesebbé válása felé is hat”.³⁹⁶

A fegyverek egyenlősége, vagyis az ügyfélegyenlőség – az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdése alapján – alapvetően a büntetőeljárásban biztosítja, hogy „a vádnak és a védelemnek egyenlő esélye és alkalma legyen arra, hogy a tény- és jogkérdésekben véleményt formálhasson és állást foglalhasson”.³⁹⁷ Ezt az alapjogelemet az AB – hasonlóan az EJEB értékeléséhez – a jogegyenlőségből következő bíróság előtti egyenlőség alkotmányos elvéből „olvasztotta ki”,³⁹⁸ majd akként terjesztette ki az értelmezést, hogy a fegyverek egyenlőségének elvét „alkalmazhatónak találta azt minden bírósági eljárás tekintetében, így polgári perek esetében is”.³⁹⁹ Kezdetben a perbeli esélyegyenlőség fogalmát alkalmazta az AB, amelynek háttérében a védelemhez való jog és a bíróság előtti egyenlőség egymásra vonatkoztatását látjuk. Később azonban karakterisztikusan a fegyveregyenlőség alapjoga kifejezés jelenik meg az AB döntésekben,⁴⁰⁰ mint a tisztességes (bírósági) eljáráshoz való jog része.

A polgári eljárások tekintetében ezt az egyenlőséget úgy határozta meg az AB, hogy a felperes, aki a pert kezdeményezi, aki jogának vagy jogi érdekének per útján való érvényesítését kéri, aki tehát az eljárást megindítja, és az alperes, akivel szemben az eljárás megindul, aki a felperes követelésével szemben védekezik, vagyis az ellenérdekű fél, az Alkotmány 57. § (1) bekezdése alapján egyenlő jogállásúvá válik. A perbeli egyenlőségen alapuló eljárás lefolytatásának alkotmányos jogát úgy konkretizálta az AB, hogy az a perbeli pozíciók egyenjogúságának, mellérendeltségének és a kétoldalú meghallgatás elvének az eljárási garanciáin nyugszik.⁴⁰¹ Ezzel az érveléssel az AB összekapcsolta a fegyveregyenlőséget a meghallgatáshoz való joggal, amelyből arra következtetünk, hogy az eljárási alapjogon belül további rész-egész viszonyt fejezett ki.

A meghallgatáshoz való jogot az AB a polgári eljárások tekintetében is alapjogként, a bírósági tárgyalás tisztességes voltához tartozó nyilatkozattételi jogként ismerte el, mivel álláspontja szerint ez a részjogosultság „azt hivatott garantálni a polgári peres eljárásokban,

---

396 3056/2015. (III. 31.) AB határozat, Indokolás [15]

397 21/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [97]

398 53/1992. (X. 29.) AB határozat

399 Összefoglalóan 15/2002. (III. 29.) AB határozat

400 Így például: 17/2005. (IV. 28.) AB határozat, 61/2009. (VI. 11.) AB határozat, 166/2011. (XII. 20.) AB határozat.

401 75/1995. (XII. 21.) AB határozat, 6. pont

hogy az egyik peres fél a másik peres fél állításaira nyilatkozhat, azok valóságát vitassa, eltérő tényállásait bizonyítsa, az eljárás anyagáról tájékozódhasson, a döntés kibocsátása előtt legalább írásban jogi és a tényállással kapcsolatos véleményét előterjeszthesse, az általa előadottakat a döntésnél figyelembe vegyék, vagyis általában a felek között érvényesülő jogosultságokat foglal magában és tipikusan az elsőfokú eljárásban kell érvényesülnie.”⁴⁰²

A kontradiktórium tárgyaláson való jelenlét, nyilatkozattétel része, de nem egésze az aktív közreműködésnek. A fél nem csupán a saját eljárási és anyagi jogi álláspontját fejtheti ki, hanem a bíróság és az ellenérdekű fél perceseikményeivel kapcsolatosan is, illetve a szolgáltatott bizonyítékokról tudomással kell bírnia, amelyre ugyancsak reflektálhat. Ezért értékelte az AB – az egyenlőség alkotmányos értelméből kiindulva – a fegyveregyenlőség keretében az iratok megismeréséhez való jogot, amely azt jelenti, hogy „a peres eljárás során minden, a per tárgyát érintő releváns iratot [...] a peres felek mindegyike ugyanolyan mélységben és teljességben, továbbá azonos módon ismerhesse meg.”⁴⁰³

Az AB – bár az Alkotmány kifejezett formában csak a védelemhez való jogot említette az alapjogok sorában – az igazságos bírósági eljáráshoz való jog részének tekintette azt is, „hogy azt, akinek valamely perben a jogairól és kötelezettségeiről döntenek, nem pedig az ellene emelt vádról, ugyancsak megilleti a jogi képviselőhöz való jog”, még pedig azon okból, hogy az eljárásban résztvevő feleknek egyenlő eséllyel kell rendelkezniük jogaik érvényesítésében.”⁴⁰⁴ A tárgyalás tisztességességéből és a fegyveregyenlőség követelményéből vonta le azt a következtetést, hogy a képviselőhöz való alapjognak az a lényege, hogy „a fél számára az eljárás egésze során biztosított legyen a szakszerű jogi képviselet igénybevétele lehetőségé”.⁴⁰⁵

Az, hogy az anyanyelvhasználatnak milyen jelentősége lehet egy polgári ügyben, illetve az eljárási alapjog szempontjából jelentős-e és részét képezheti-e ennek a jognak az anyanyelv (kisebbségi nyelv), eddig egy ügyben merült fel. Az indítvány visszautasítása folytán érdemben nem vizsgálta az AB ezt a kérdést, bár tett kitekintést a nemzetközi jog területére, és az EJEB által kialakított értelmezési gyakorlatot is felhívta a döntésében. A kérelem hiányossága folytán csak odáig ment el, hogy az eljárási joganyagokban, köztük az rPp-ben

---

402 3025/2016. (II. 23.) AB határozat, Indokolás [23]

403 15/2002. (III. 29.) AB határozat

404 8/2004. (III. 25.) AB határozat

405 770/B/2002. AB határozat

is a kiemelt alapjogi és nemzetközi védelemnek megfelelően garantált az anyanyelvhasználathoz való jog.⁴⁰⁶

Az észszerű időn belüli döntéshozatalhoz való jogot az AB az eljárási alapjog részének tekintette és elismerte, hogy alkotmányjogi panasz tárgyát képezheti,⁴⁰⁷ azonban figyelembe vette azt a korlátot, hogy a bírói döntésnek kell alaptörvény-ellenesnek lennie.⁴⁰⁸ Ha a döntést megelőző eljárás elhúzódása okozza az alapjogsérelmet, akkor az Abtv. 43. § (1) bekezdése alapján a bírói döntést nem semmisíti meg, hanem az észszerű idő követelményének sérelmét csupán jelzi.⁴⁰⁹ Kénytelen volt arra rámutatni, hogy „az Alaptörvény védelmének legfőbb szerveként a tisztességes eljáráshoz való jog részelemét képező észszerű időn belül való elbírálás alaptörvényi rendelkezéséhez kapcsolódó alapjogvédelmi feladatát nem tudja hatékonyan ellátni”, mert nem áll „rendelkezésére olyan törvényi jogkövetkezmény, amelynek alkalmazása révén ennek a speciális, Alaptörvényben biztosított rendelkezésnek (alapjogi részjogosítványnak) a sérelmét orvosolni tudná”.⁴¹⁰ Az AB egész egyszerűen nem tudja utólag orvosolni az eljárás elhúzódásából keletkező sérelmeket.

Az indokolási kötelezettség középpontjába az AB a jogszabályok értelmezését állította, amely a bíróságok hatáskörébe tartozó feladat, amelyhez képest csak az értelmezési tartomány alkotmányos kereteit jelölheti ki.⁴¹¹ Nevezetesen azt, hogy a határozatban legyen egyértelműen megindokolva, a bíróság miért tartott egy jogszabályi rendelkezést alkalmazhatónak és – szemben valamelyik peres fél értelmezésével – egy másikat miért nem. Azonban ennek az érvelésnek a vonatkozó jogszabályok szövegével összhangban állónak kell lennie.⁴¹² A bíróság az eljárásban szereplő feleknek az ügy lényegi részeire vonatkozó észrevételeit kellő alapossággal meg kell vizsgálnia, és ennek értékeléséről a döntésében számot kell adnia.⁴¹³

Tartózkodik viszont az AB attól, hogy „jogági dogmatikához tartozó kérdések helytállóságáról, illetve törvényességéről, avagy kizárólag törvényértelmezési problémáról

---

406 3192/2016. (X. 4.) AB végzés, Indokolás [38]

407 3174/2013. (IX. 17.) AB végzés, Indokolás [15]

408 Az Abtv. 27. § (1) bekezdés a) pontja értelmében a döntést semmisítheti meg az AB.

409 3167/2019. (VII. 10.) AB határozat, Indokolás [16]

410 3167/2019. (VII. 10.) AB határozat, Indokolás [17]

411 3325/2012. (XI. 12.) AB végzés, Indokolás [14]

412 3350/2019. (XII. 6.) AB végzés, Indokolás [24]

413 3277/2017. (XI. 2.) AB határozat, Indokolás [11]

állást foglaljon”,⁴¹⁴ de attól is, hogy megállapítsa, a kirendelt szakértői testület rendelkezik-e a szakvélemény elkészítéséhez szükséges szakismerettel, illetőleg az eljáró bíróságok megfelelően tárták-e fel a tényállást, megfelelően osztották-e ki a bizonyítási terhet, és megfelelően értékelték-e az indítványozó beadványait.⁴¹⁵ Nem vizsgálja azt sem, hogy „az indokolásban megjelölt bizonyítékok és megjelenő érvek megalapozottak-e, mint ahogy azt sem vizsgálja, hogy a jogalkalmazó helytállóan értékelte-e az eljárásban beszerzett bizonyítékokat és előadott érveket, vagy a konkrét ügyben a bírói mérlegelés eredményeként megállapított tényállás megalapozott-e. A tényállás megállapítása, a bizonyítékok értékelése és mérlegelése ugyanis az eljárási jogi szabályokban a jogalkalmazó számára fenntartott feladat.⁴¹⁶ Ez a felfogás annyiban szűkebb, ezzel együtt kisebb szintű védelmet biztosít, hogy az EJEB a bizonyítási eljárás módszereit vizsgálata körébe vonta azon az alapon, miszerint a tisztességes tárgyalást biztosító módon kell a bizonyítékokat befogadni.⁴¹⁷ Ezzel szemben az AB nem élt azzal az érvelési lehetőséggel, hogy – megvizsgálva a bizonyítási eljárásban való részvételt – a panaszos a bírósági eljárásban gyakorolhatta vagy sem eljárási jogait, vagyis megismerhette az adott bizonyítékot, arra észrevételt és indítványt tehetett, kifejtette azzal kapcsolatos perbeli álláspontját. Egy ilyen okfejtés – meglátásunk szerint – felelne meg a nemzetközi trendnek, egyértelművé tenné az AB hatáskörét, és nem keltene azt a látszatot, hogy az AB a fegyveregyenlőség részjogát nem, vagy csak igen szűk körben kívánja vizsgálni.

Az AB értelmezésében a jogorvoslathoz való jog tárgyi hatálya a bírósági, a hatósági érdemi, ügydöntő határozataira terjed ki, amelyek tekintetében rendelkezésre kell állnia valamely más szervhez, vagy ugyanazon szervezeten belüli magasabb fórumhoz fordulás lehetőségének.⁴¹⁸ Feltételként azt állítja, hogy a döntés lényegesen befolyásolja az érintett helyzetét, jogait.⁴¹⁹ A jogorvoslati jog nyújtotta jogvédelem hatékonyságát pedig abban értelemben kívánja meg, hogy az képes legyen a döntés által okozott sérelem orvoslására. Mindezen szempontokat összekötötte a határozat indokainak teljes bemutatásával, illetve a határozat alapjául szolgáló iratok és bizonyítékok megismerésének lehetőségével is.”⁴²⁰

---

414 3003/2012. (VI. 21.) AB végzés, Indokolás [4]

415 3351/2019. (XII. 6.) AB végzés, Indokolás [24]

416 3309/2012. (XI. 12.) AB végzés, Indokolás [5]

417 Elsholz kontra Németország 2000. július 13. 66. §, Blucher kontra Cseh Köztársaság, 2005. január 11. 65. §

418 36/2013. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [60], 12/2019. (IV. 8.) AB határozat, Indokolás [16]

419 18/2016. (X. 20.) AB határozat, Indokolás [16]

420 22/2013. (VII. 19.) AB határozat, Indokolás [26]

Az AB gyakorlata egyenlőségjelet tett az Alkotmány 57. § (5) bekezdése és az Alaptörvény XXVIII. Cikk (7) bekezdése közé. Mindkettőt a szűkebb értelemben vett perorvoslatokra vonatkoztatta, és nem terjesztette ki a jogerős határozatokkal szemben igénybe vehető jogorvoslatokra.⁴²¹ Következésképpen zárta ki abból a felülvizsgálatot és a perújítást.⁴²²

3. A rendesbíróságok

A rendesbíróságok eljárási alapjogot értelmező tevékenységét, mivel ez a dolgozat témája, részletesen fogjuk a következő fejezetekben ismertetni. E helyütt az alapjogot, ezen keresztül az alkotmányt értelmező feladat változását mutatjuk be.

A magyar duális rendszerből és az Abtv. hatáskört módosító szabályaiból eredően, mind az AB, mind a bírósági fórumrendszer meghatározó szereplői voltak és maradtak az állam aktív jogvédelmének. A két fórum azonban szervezetenként nem bír azonos ismérvekkel. Az Alaptörvény külön cím alatt tárgyalja az AB-ra vonatkozó legalapvetőbb rendelkezéseket, és külön a bíróságokat érintőket. Sarkalatos törvényi szinten is fennáll ez a különbségtétel, de a szervezeti felépítésben is lényeges eltérések mutatkoznak. A bírósági rendszer négy szinten, szintenként több szervezeti egységből épül fel, a közigazgatási terület beosztásához igazodó illetékességgel és hatáskörrel. Kizárólag a bírósági hierarchia csúcsszerve, a Kúria mutat bizonyos szervezeti hasonlóságot az AB-vel: egyetlen egységből áll és országos hatáskörrel rendelkezik.⁴²³

A bíráskodás, mint tevékenység jellemzői is eltérnek. Az AB fő feladata a jogszabályok alkotmányossági vizsgálata, előzetes és utólagos normakontroll keretében, emellett hatásköri bíráskodást is végez,⁴²⁴ sajátos szerepet lát el a választásokkal, az állambíráskodással, nemzetközi szerződésekkel és a köztársasági elnök tisztségétől való megfosztásával kapcsolatosan.⁴²⁵ A két szervezet tevékenységi körének metszéspontjában az alapjogokkal kapcsolatos tevékenység, valamint az alkotmányértelmezés áll és állt.

---

421 9/1992. (I. 30.) AB határozat, 1/1994. (I. 7.) AB határozat, 3120/2012. (VII. 26.) AB határozat, Indokolás [21]–[23], 3134/2015. (VII. 9.) AB végzés, Indokolás [15]–[16].

422 3233/2016. (XI. 18.) AB végzés, Indokolás [16]; 3025/2016. (II. 23.) AB határozat, Indokolás [24]; 3257/2020. (VII. 3.) AB határozat, Indokolás [20].

423 A személyi és tárgyi feltételek tekintetében azonban lényeges eltérés van a két bíróság között az AB javára.

424 2011. évi CLI. törvény (Abtv) 36. §

425 Abtv. II. fejezete.

A fair eljárás jogát illetően az EJEK és az AB más-más, de egyetlen joganyag szövegét értelmezik különféle módszerekkel, és az előttük folyó ügyekben állított alapjogi sérelmeket ennek fényében vizsgálják. Ehhez képest a polgári ügyek a belső jog számos jogszabálya tartalmának kifejtését igénylik. A törvénynek alávetettség a szakjogági keretek közötti mozgást jelenti, és nagyjából ki is zárja az alkotmányos kitekintést. Így a kiinduló pont, amelyhez képest a változás bekövetkezett, egy viszonylagosan zárt rendszert mutat. A rendesbírók jogszabályokat alkalmaztak az individuális jogvédelemre irányuló egyes (polgári) eljárásokban, alkotmány alatti normákat, amelyek – utalva Pokol Béla álláspontjára – a saját dogmatikai rendszerük szerint működtek.

Az Alaptörvény hatályba lépését megelőző polémia arra irányult, hogy a bíróságoknak van-e felhatalmazása az alkotmány értelmezésére vagy sem, s hogyha van, akkor mely tartományban valósítható meg az értelmező tevékenység. A folyamat az AB létrehozásakor indult el és kezdetben az erőteljes visszafogottság jellemezte a bíróságokat a hatásköri bizonytalanság miatt.⁴²⁶ Az alkotmányjogi normakontroll, illetve a hozzákötött sajátos alkotmányjogi panasz nem befolyásolta közvetlenül az ítélezési tevékenységet, a két rendszer egymástól függetlennek mutatkozott igen sokáig. Az igazságszolgáltatás megközelítésében a hatáskörmegosztás szerint az Alkotmányt az AB, az egyes jogszabályokat a konkrét jogi problémák rendezése érdekében pedig a rendesbírók értelmezték. Egy-egy vékony csatornát jelentett a jogalkotási deficit, a nemzeti jogból hiányzó külön törvény miatt magából az Alkotmányból „kiolvasztott” személyiségi jogok szórványos felbukkanása, azok is inkább az AB aktivitásának, mint a rendesbírók jogkereső tevékenységének köszönhetően.⁴²⁷

Halmi Gábor még 2003-ban határozottan érvelt amellett, hogy a bíróság önállóan, tehát más jogszabály felhívása nélkül is hivatkozhat az Alkotmányra, amennyiben az ügyet annak alapján képes eldönteni.⁴²⁸ Az idézett megfogalmazásokból pontosan kitűnik az Alaptörvény előtti időszak azon problematikája, miszerint a rendesbírók alkalmazhatják-e közvetlenül az alkotmányt. Az uniós csatlakozás időszakában az alapjogok

---

426 Az alkotmány értelmezésétől teljesen elzárkózó állásponttól (BH.1994.1.) az AB érveléseit felhasználó döntéseken át (BH.1998.99., BH.1995.533.) az Alkotmány közvetlen értelmezéséig (Legf. B. Pf.III.21 354/1991/2. és Pf.III.22 955/1993/3. sz., Monori Városi Bíróság 3.P.21.321/1997/13. sz.) megtalálható a palettán minden változat. Az első fokú bírósági ítélet anonimizálva megjelent a *Fundamentum* 1998. 4. számában, érdekessége abban állt, hogy diszkriminációs ügyben döntött, még az Egyenlő bánásmód törvényt megelőzően.

427 Az 1990-2000 közötti folyamatról lásd részletesen SÖLYOM 2001. I-II.,

428 HALMAI – TÓTH 2003. 224-230.

konkrét védelmére és érvényesíthetőségére helyeződött át a hangsúly, ez elsősorban az állam jogalkotási tevékenységében nyilvánult meg: olyan alkotmányos törvények létrehozásában, amelyek külön is szabályozták az alapvető emberi jogokat, és kifejezetten rendesbírósági útra terelték a jogok megsértése miatti igényeket, speciális perrend nélkül.⁴²⁹ 2011-re azonban megnövekedett azoknak a bírói ítéleteknek a száma, amelyek indokolásában az alkotmány tételes rendelkezéseire hivatkoztak, és felhasználták az Alkotmánybíróság által kifejtett általános, valamint az adott alapvető emberi jogra vonatkozó specifikus érveket.⁴³⁰

A hivatkozások formája és minősége az alkotmányjogászokat fajsúlyos kritikára inspirálták,⁴³¹ de nem hagyta hidegen más jogterület tudományos művelőit sem.⁴³² Igen éles kritikával jegyezte meg *Somody Bernadette* a bíróságok alapjogvédelmi munkájával kapcsolatosan, hogy „Magyarországon a bírói alapjogvédelemnek az utóbbi két évtizedben – egészen a 2010 novemberében született alkotmánymódosításig – lényegében egyetlen valóban gyenge pontja mutatkozott: az alapjogok, tágabban fogalmazva: az alapjogi érvelés és szemlélet egyedi ügyekben való érvényesülése, különösen azokban az esetekben, amelyekben az alapjogsérelemnek nem jogszabályi oka van. Ez a rendesbíróságok oldaláról közelítve a bírói gyakorlat kritikájaként [...] fogalmazódott meg.”⁴³³ Az idézet szerzője nem volt egyedül ezzel az állásponttal. *Vissy Beatrix* szerint az Alkotmányt a bírák nem tekintették konkrét ügyekben alkalmazandó jogszabálynak. *Bencze Mátyás* szerint egyáltalán nem vagy csak „díszítőelemként” alkalmazták.⁴³⁴ Ugyancsak *Somody* érvelt

---

429 A jogalkotási megoldás szerint a speciális törvény tartalmazott néhány eljárási szabályt az ügy jellege miatt, de a rPp. adta az ügy elintézésének kereteit. Pl: a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény 84. §-a, Infotv. 22. §-a.

430 A Fővárosi Törvényszék 19. P. tanácsa minden személyiségi jogi ítéletbe az alkotmány oda vonatkozó minden rendelkezését és az AB legjelentősebb döntéseinek esszenciális levezetéseit beemelte. Ez a módszer megjelent a közvetlen kollégák indokolási metódusában, de az anonimizált ítéletek megismerhetősége folytán más bírák is alkalmazni kezdték.

431 A teljesség igénye nélkül válogatva HALMAI Gábor: *Az alkotmány, mint norma a bírói jogalkalmazásban*. Fundamentum 1998/3. 77–81., SONNEVEND Pál: *Az alapjogi bíráskodás és korlátai* Fundamentum 1998. 4. szám 79–84.; KOVÁCS Krisztina: *Emberi jogaink – magánjogi viszonyokban*. Fundamentum 1998/4 85–90.; HALMAI Gábor: *Közszereplők személyiségvédelme kontra közügyek vitathatósága*. Fundamentum 2000/2. 17–32. és SOMODY Bernadette: *Megérthető alkotmány*. Fundamentum 2009/3. 115–118.

432 FLECK Zoltán: *A rendesbíróságok és az Alkotmánybíróság alkotmányértelmezési gyakorlatának összefüggéseiről*. Fundamentum 2007. évi 3. szám 31–33.; KÁRPÁTI József: *Jogállam vagy illegalitás? Független játék a Tarlós-ügyben*. Fundamentum 2001/3. 86–90.; SZOBOLSZAI Judit: *A magánélet és a személyes adatok védelme a Dávodi ítéletek apropóján*. Fundamentum 2002/2 76–82. Nem véletlen, hogy a korai időszakból származó elemzések alkotmányjogi folyóiratban láttak napvilágot. A Fundamentum folyóirat mellett kifejezetten jogesetelemzéssel a Jura, a Közjogi Szemle és a 2010-ben indult Jogesetek Magyarázata című folyóiratok foglalkoznak.

433 SOMODY Bernadette: *Alkotmányozás*, Fórum rovat, Fundamentum, 2011. 1. szám 50.

434 BENCZE Mátyás: *A magyar felsőbbbírósági gyakorlat jellemző problémái*. In: Fleck Zoltán szerk.: *Bíróságok mérlegen* II. Pallas, Budapest, 2008, 218–219.

azzal, hogy a bírói jogalkalmazás nélkülözi az alapjogi szemléletet.⁴³⁵ Mások azt kifogásolták, hogy a bírák sokszor nem látják meg a szabályozás alapjogvédő-funkcióját, nincsenek tekintettel az alapjogok dogmatikájára, ahogy az általuk képviselt értékrendre sem.⁴³⁶

Az alapjogok esetében a rendszerváltástól az Alaptörvényig eltelt időszakban a bíróságok – igaz, bizonyos ügytípusok esetén – ítéleteik indokolásában felhasználtak az AB által kifejtett általános és az adott alapvető emberi jogra vonatkozó specifikus érveket. Ez lényegében két jogcsoportot jelentett: a magánjogi személyiségi jogokat és a fair eljáráshoz való jogot minden alkotóelemével együtt.⁴³⁷ Az egyéni alapjogi igények becsatornázódtak a bírósági általános jogvédelembe, és kizárólag az ügy tárgya szerint különültek el. Ebből következően az alapjogokra a bírói jogvédelem általános tulajdonágai és mechanizmusa is jellemző. Ha pedig a bírászkodás az alkotmányos elvekhez nyúl vissza, a jogi érvelés óhatatlanul az Alaptörvény/Alkotmány szabályainak elemzését végzi.⁴³⁸

Nem voltak könnyű helyzetben a bíróságok. A magánjog tudománya felől erős presszió érkezett még 2014-ben is, miszerint a különböző jogágak dolga, hogy „mindegyik a maga eszköztárát sorakoztassa fel az alapjogok érvényesítésére.”⁴³⁹ Ugyanakkor a jogviszonyokban kettős hatás érvényesül: a viszonyt rendező jogi norma alkotmányossága és a jogviszony megsértése miatt indított eljárásban a bíróság vagy a hatóság alkotmánnyal összhangban álló anyagi és eljárásjogi jogalkalmazása.⁴⁴⁰

Az az új elvárás, hogy a bíróságok az Alaptörvény fényében értelmezzék a jogszabályokat, az alkotmányjogban meghirdetett állami céllá vált. A bíróságok jogosultak, sőt kötelesek értelmezni az Alaptörvényt, hiszen döntéseik jogszerűsége azon múlik, hogy

---

435 SOMODY Bernadette: *Absztrakt érvek – konkrét ügyek. Az alapjogi szemlélet és érvelés igénye egyedi ügyekben* In: Kocsis Miklós – Zeller Judit (szerk.): *A köztársasági alkotmány 20 éve. Tanulmányok.* PAMA, Pécs, 2009. , 242.

436 D. TÓTH Balázs – ENYEDI Krisztián – HALMAI Gábor – NÉMETH Attila – POLGÁRI Eszter – SÓLYOM Péter: *Alkotmányos és nemzetközi emberi jogi követelmények a rendes bíróságok gyakorlatában.* In: Fleck Zoltán szerk.: *Bíróságok mérlegen II.* Pallas, Budapest, 2008, 80-81.

437 Egy 2017-ben publikált kutatás eredménye szerint 2012-2016 között az AB gyakorlatának felhívása a közigazgatási határozatok felülvizsgálati és a polgári perekben volt kiemelkedő számú, ez utóbbi esetében a sajtó-helyreigazítási és a személyiség jogsértési perek álltak az élen. ZÓDI Zsolt – LŐRINCZ Viktor: *Az Alaptörvény és az alkotmánybírói gyakorlat megjelenése a rendes bíróságok gyakorlatában – 2012–2016.* MTA Law Working Papers. 2017/22 http://real.mtak.hu/73198/1/2017_22_zodi_lorincz.pdf 2019.01.18. 24. 48.p.

438 BH 1994. 1. jogeset

439 PETRIK Ferenc: *Személyiségi jogok.* In: PETRIK Ferenc szerk.: *Az új Ptk. magyarázata.* I. kötet. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2014. második, átdolgozott, bővített kiadás. 168-169.

440 CHRONOWSKI Nóra: *Az alkotmánykonform értelmezés és az alaptörvény.* *Közjogi Szemle* 2017/4. 8.

megfelelnek-e az alkotmány alapjogi szabályainak.⁴⁴¹ A megváltozott bírászkodás lényegét ma talán abban lehet megragadni, hogy az AB absztrakt szinten megfogalmazott érvei konkrét ügyekre, mindennapi élethelyzetekre vetítve is megjelennek a bíróságok gyakorlatában, és ennek megfelelő ítéletek látnak napvilágot.⁴⁴²

Az alapjogokkal kapcsolatos bírászkodás és ezen belül a tisztességes eljáráshoz való jog megsértése esetében óhatatlanul az AB értelmezéséből kell kiindulni. Így röviden áttekintettük, hogy az eljárási alapjog esetében milyen gyakorlatot alakított ki az AB és mi volt az a bázis, amit maga is felhasznált. A rendesbíróságok vonatkozásában – mintegy párhuzamként – azt a folyamatot tártuk fel, amely a teljes elzárkózástól az alkotmánykonform értelmezésig terjedt, és jellemző volt rá a természetes fejlődés mellett a jogalkotással siettetett változtatás is.

---

441 Lásd részletesen SOMODY Bernadette szerk.: *Alapjogi Bírászkodás – Alapjogok az ítélkezésben*. L'Harmattan Kiadó, h. n. 2013. 13-67.

442 VISSY Beatrix: *Mikor az ombudsman és mikor a bíróság? - Egyéni alapjog-érvényesítési lehetőségek a két alkotmányos fórum előtt*. In: *Jogi Tanulmányok 2010 – Ünnepi Konferencia az ELTE megalakulásának 375. évfordulója alkalmából*. I. kötet. 159.

V. A HAZAI BÍRÓSÁGOK ÉRTELMEZÉSÉT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

Tulajdonképpen kezelhetjük axiómaként, hogyha valami változik, jelen esetben a rendesbíróságok értelmezési tartománya kitágult az alkotmányos törvényekre, akkor a változást valamely külső vagy belső, esetleg mindkettő tényező idézte elő.⁴⁴³ Az előző fejezetben a bíróságok jogot értelmező tevékenysége változásának kezdő állapotát és az eredményt mutattuk be, ebben a részben a változást eredményező tényezőket kíséreljük meghatározni.

Annak vizsgálatához, hogy a rendesbíróságok részben vagy egészben eltérő eredményre jutottak-e a tisztességes eljáráshoz való jog értelmezése terén a mértékadó fórumokhoz képest, szükségesnek tartjuk azokat a legalapvetőbb tényezőket megállapítani, amelyek ebben képesek voltak közrehatni. Célszerű, hogy azonosságra törekvést feltételezzünk, de azt nem vélelmezhetjük eleve, hiszen sem a fórumok feladatkörében, sem módszereikben, sem az alkalmazott joganyagban nincsen teljes azonosság.

1. A jogi szöveg eltérése

A legkézenfekvőbb vizsgálati lehetőség az egyes jogi szövegek összehasonlításában rejlett.⁴⁴⁴ Elvben nem volt kizárható az a megoldás, hogy – hasonlóan a régi Bszi-hez - az rPp-be is közelítőleg az alkotmányos megszövegezés kerüljön bele.⁴⁴⁵ Nem ez történt. Az alkotmányos kifejezésekből 1993-ban az észszerű időn belüli befejezés, 2000-ben pedig a pártatlanság kifejezés került az eljárási törvénybe. Csak tartalmában – az EJEB értelmezési eredményeiből származott és u.n. beleértett jogok közül – az rPp. 3. § (6) bekezdésébe a fegyveregyenlőség, a 7. § (2) bekezdésébe, a hatékony igazságszolgáltatáshoz való jog egy változataként, a bírósághoz fordulás segítésének elve került bele. Ami viszont az rPp. 2. § (1) bekezdésében teljesen új elnevezés volt, nem jelent meg a nemzetközi és alkotmányos

---

443 Általában a változásfolyamatról és kiváltó hatásairól lásd: BELÉNYESI Emese: *Változásmenedzsment a közigazgatásban*. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2014, 139.p., különösen 9. és 19-21.

444 A jobb áttekinthetőség céljából az rPp. 2000-2017 között hatályos 1-7. §-ait a melléklet VI. pontjában magyarul és angolul feltüntettük, azzal a megjegyzéssel, hogy a 2. § (3) bekezdése 2003-ban, és (3a) bekezdései 2003-ban, illetve 2014-ben léptek hatályba.

445 A bíróságok szervezetről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. Törvény 9. §-a szerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy bírói útra tartozó ügyét független és pártatlan bíróság tisztességes eljárás során és észszerű határidőn belül bírálja el.

szövegekben sem szövegszerűen, sem beleértett elemként, az a *jogviták elbírálásának* és a *perek tisztességes lefolytatásának* fogalmai voltak.

Lényeges, hogy az rPp. 1. és 2. §-ába csak fogalmak kerültek, a VIII. Ppn. indokolásából összefoglalóan pedig annyi derült ki, hogy mindezen változtatások az EJEE követelményeinek való megfelelés érdekében lettek a joganyag részei. Ez az utalás – bár kihagyta az alkotmányjogi közvetítő területet – a nemzetközi jog anyaga és az EJEB felé irányította a figyelmet, amely mindenképpen pozitív tényező.

Az viszont rontotta a határfokot, hogy 2000-ben a törvényszöveg szintjén nem volt alapjogi utalás. Ugyanis a jogi szövegbe ágyazás esetén az adott szakjogág sajátos fogalmi rendszere és szókészlete lesz a meghatározó. A polgári eljárásjog bázikus fogalmai közé tartoztak: a peres eljárás, a jogvita, az elbírálás, a kitanítási kötelezettség, vagy az elfogultság. Az új kifejezések egyáltalán nem tűntek újszerűnek.

A perek lefolytatása magát a peres eljárást, mint folyamatot jelenti, és ebben a formában kiérlelt dogmatikával rendelkezik, még akkor is, ha jogi szaknyelvünk szinonim fogalomként használja a *per* és az *eljárás* kifejezéseket, bár ezek rész és egész viszonyában állnak egymással.⁴⁴⁶ A lefolytatás a peres eljárás végigvitelére utal. Eljárásjogi szempontból nem az érdemi eldöntésen van a hangsúly, hanem annak lezárásán, amelybe beletartoznak a perjogi befejezések is, mint például a per megszüntetése, a szünetelés vagy a félbeszakadás.

A jogviták elbírálása a bíróság általános jogvédelmi feladatának volt és maradt, ahogy azt az alapfogalmak körében közjogi szempontból meghatároztuk. A jogvita a sérelmezett jogviszonybeli jogok és kötelezettségek teljesítéséhez-kikényszerítéséhez kötődik, amelyben a bíróság eldöntő szerepet játszik.⁴⁴⁷

A többek között a tájékoztatási kötelezettséget megreformáló 1995-ös VI. Ppn-t megelőzően, a polgári perjogban a kitanítási kötelezettség lényegesen szélesebb hatókörű volt, hiszen az anyagi és az eljárásjogi felvilágosítást együtt jelentette. Amit a jogalkotás megtartott belőle a peres fél jogérvényesítő képességéhez mért, szelektált eljárásjogi tájékoztatás.

Az eljárásjognak megvannak tehát a saját szakkifejezései, amelyekhez sajátos eljárási jogintézmények társulnak, így például a pártatlansághoz az elfogultság és a kizárás szorosan összetartozó jogintézményei tartoznak, a jogvita a perbe vitt anyagi jogon alapuló igényérvényesítést jelenti.

---

446 KISS Daisy: *Per vagy nem per? Kérdések és válaszok a polgári nemperes eljárások témaköréből.* HVGORAC, Budapest, 2008. 43.p.

447 KENGYEL 2012. 34-35,

A példákkal két tényt kívántunk érzékeltetni. Az egyik, hogy a polgári eljárásjogban már hosszabb ideje meglévő és perjogi funkcióval rendelkező fogalmak vagy fogalomváltozatok kerültek a megújítás során a törvényszövegbe. A másik, hogy a jogági szókészlet alkalmazása elfedte az alapjogi eredetet. Ebből következően a meglévő perjogi tartalomhoz az alapjogi jelentés nehezebben volt hozzákapcsolható, legalábbis a perjog felől. Az értelmezett szöveg eltérősége tehát olyan körülménynek tekinthető, amely a fogalom más jellegű tartamának meghatározásához vezethetett.

2. A jogi szöveg változása

2003-ban hatályba lépett az eljárási alapjog sérelmét szankcionáló felelősségi rendelkezése, az rPp. 2. § (3) bekezdése. A normaszöveg-bővülés az értelmezés irányát az alkotmányjog felé terelte azzal, hogy a sérelmet kifejezetten alapjoginak, a tényállást adó alapelveket pedig alapjognak tekintette. Ez nem volt szokványos megoldás.

A direkt kapcsolat létrehozása azzal a szövegbeli fordulattal, hogy alapjogi sérelmet jelent az új alapelvek megsértése, többet jelentett az alkotmányos átsugárzásnál, gyökeres jogalkalmazói szemléletváltást igényelt. Az alapjogi sérelem vizsgálatához ugyanis meg kellett ismerni az alapjogi norma sajátosságait, rendeltetését, az alapjogi követelményeket, az esetleges normatív korlátokat, de mindenek előtt azokat a fundamentális fogalmakat, amelyeket a dolgozat II. Részében igyekeztünk meghatározni.

Perjogi szempontból egy új fajta pertípus jött létre, amelynek tárgya az eljárási alapjog megsértése volt, az alperese pedig – magánjogi félként – a közhatalmat gyakorló bíróság. A sajátosság azon alapul, hogy maga az eljárási alapjog nem anyagi (tartalmi) természetű alapjog, hanem a többi alapjog, illetve a magánjog érvényesülését hivatott biztosítani a bírósági eljárásokban. A bíróságok tevékenységük ellátása során viszont maguk is okozhatják az alapjog megsértését, amelyet objektívizáló felelősségi szabállyal szankcionált a jogalkotás. Ezzel az eljárási alapjogot anyagi jogi természetű is tette, hiszen a rendesbíróságok magánjogi jogviszony szereplőivé válhatnak, és egyben alanyi joggá is, hiszen – legalábbis a polgári eljárásokban megvalósult alapjogi sérelem esetében – a jogérvényesítés lehetőségét is biztosította. Igaz, ez a per nem volt alkalmas az eljárási mulasztások és hibák kiküszöbölésére, ahogy a személyiségi jogi és bírói jogkörben okozott kártérítési perek sem, de azokat kompenzálni volt képes a méltányos elégtételt biztosító kártérítéssel, majd később a sérelemdíjjal.

Dogmatikailag nem volt szerencsés, hogy anyagi jogi szabály kerüljön az eljárásjog rendelkezései közé,⁴⁴⁸ azonban az rPp.-ben lévő jogintézménnyel napról-napra szembesülni azt a hatást is kiváltotta, hogy az elvek alkalmazására nagyobb hangsúlyt fektetett a jogalkalmazás. Nem kizárólag a bírák, hanem maguk a felek és jogi képviselőik is.

Összességében a speciális pertípus kifejezett alkotmányjogi relevanciával bírt, hiszen a per tárgya az eljárási alapjog volt. A közvetlen, szövegben meghatározott alapjogi kapcsolattal együtt kifejezetten az azonos tartalom felé ható tényezőnek tekinthetjük.

3. Az igazságszolgáltatás hagyományos feladata

A bíróságok általános tevékenysége az igazságszolgáltatás, amely „egyedi jogvitát végleg eldöntő, egyéni jogsérelmet megállapító és azt helyreállító közhatalmi tevékenység, mely bírósági jogalkalmazás útján realizálja az általános jogvédelmet.”⁴⁴⁹ Itt az elvont értelemben használt konfliktus konkrét jogviták formájában fog megnyilvánulni, amelyben a bíró az elvárt, tehát jogi normába öntött viselkedéshez méri a konkrét esetben tanúsított magatartásokat. Az összevetés eredménye alapján nem etikai alapon foglal állást valamelyik fél igazáról, hanem – némi leegyszerűsítéssel – a normával való egyezőséghez mérten nyújt részleges vagy teljes védelmet valamelyik félnek, amely szükségszerűen a perbeli vita valamilyen eredménnyel történő lezárásában fogalmazódik meg. A maga egyediségében ez a perben vagy eljárásban érvényesített igény elbírálását jelenti. Ez az anyagi jog szférája.

Az eljárásjog szempontjából megközelítve az igazságszolgáltatást, az állam a vitarendező fórumai, így a bíróság működését is eljárási korlátok közé szorítja. A hitelesség és a társadalmi elfogadottság érdekében hoz létre átlátható és kiszámítható tevékenységet garantáló szabályozást. Ebben a közegben a döntéshez vezető út és annak módja játszik kiemelt szerepet: a felek és a bíróság jogi norma által engedett lehetséges közreműködése, valamint az eljárásban ténylegesen kifejtett tevékenységük. Ugyancsak az egyediség szintjén ez a kérelmeket, a nyilatkozatokat, a bizonyításbeli és egyéb perceselexményeket, valamint az azokról való eljárásjogi döntéseket jelenti.

Az anyagi és az eljárási törvények egyaránt absztraktak, a perbeli konkrét jogi

---

448 BAKOS Kitti: *A tisztességes eljáráshoz való jog: új jogalkotói irányok*. Jogelméleti Szemle, 2010/2. szám. <http://jesz.ajk.elte.hu/bakosk42.html> 2018.10.10.

449 LICHTENSTEIN József: *A bíróságok*. In: TRÓCSÁNYI László - SCHANDA Balázs: szerk.: *Bevezetés az alkotmányjogba - Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2014. 339., és FÜRÉSZ Klára: *A bíróság*. In: Kukorelli István (szerk.): *Alkotmánytan I.* Osiris, Budapest, 2007. 526.

helyzettel való kapcsolatuk a norma tartalmának kifejtését igényli. Az egyedi eljárásban az összehasonlítás, egymásra vetítés, lényegében a szubszumpció váltja ki az értelmezést. Az anyagi jog felől megközelítve úgy tehetjük fel a kérdést, hogy a.) mit jelent a törvény szövege, b.) megfeleltethető-e annak a jogvita, c.) alkalmazható-e az igényelt jogvédelem-jogkövetkezmény. Az eljárási jog oldaláról a.) a normaszöveg jelentésén túl b.) fennállnak-e az adott jogintézmény alkalmazásának feltételei, tehát a perbeli szituáció megfeleltethető-e a törvényben foglaltaknak, c.) az eljárásjogi következmények alkalmazására sor kerülhet-e.

Láthatjuk, hogy a bírói munkát két viszony-rendszer jellemzi: az egyik az anyagi jog-eljárásjog relációja, a másik az értelmezés-döntés kölcsönös függése. Meghatározó szerepük még a bírói eskü szövegében is kidomborodik, ahol az elbírálás és az eljárás tisztességes, részrehajlás nélküli, lelkiismeretes lefolytatása együttes bírói attitűd, amelyet a törvénynek való alárendeltség foglal keretbe.⁴⁵⁰ Ez a funkció változatlan, így elvben az alapjogok értelmezését eltérítő hatású körülményként jöhet szóba, hiszen egyrészt a hagyományos feladatban a magánjog és az eljárásjog belső jogi szabályai a meghatározó tényezők.

A bíróságok alapjogokkal kapcsolatos tevékenysége több irányban határozható meg. Az egyik irány a külön törvényekben szabályozott alapjogok bíróság által történő érvényesíthetősége, ahol a törvény nyitja meg az utat. Ez lehet külön törvény, mint az egyesülről, a gyülekezésről, a lelkiismereti és vallásszabadságról, az adatvédelemről szóló törvény, de lehet a személyiségi jogokra vonatkozó Ptk-ban szereplő generálklauzula. A másik irány a közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálata, amely perek ugyancsak alapjogi kérdést foglalnak magukba.⁴⁵¹ A védelemben kifejtett bírói tevékenység, igazságszolgáltatási minőségéből eredően, nem változott, amelyből az is következik, hogy az általános jogvédelmi feladatuknak része volt az alapjogok védelme is. A bírói értelmezés oldaláról ez a tényező azt jelenti, hogy az alapjogok jellemző sajátosságait már az Alaptörvény előtt vizsgálni kellett, tehát a sajátos fogalmi készlet legalább részben ismert volt.

A bírói jogvédelem és a végrehajtásához adott eszközök azok, amelyek az alapjogi védelemre alkalmassá teszik a rendesbíróságokat. Az általános feladatba bele tud illeszkedni a különös is. *Somody Bernadette* az alapjogvédelem garanciarendszerében a

---

450 „Fogadom, hogy a rám bízott ügyeket tisztességes eljárásban, részrehajlás nélkül, lelkiismeretesen, kizárólag a törvényeknek megfelelően bírálom el; hivatásom gyakorlása során az igazságosság és a méltányosság vezérel.” Bszi. 22. § (1) bekezdése.

451 SÁRI - SOMODY 2008. 370-375.

kikényszeríthetőség miatt tekinti a bíróságokat nagyon is alapvető szereplőknek, nem pedig egy esetleges momentumnak, mert rendelkeznek mindazokkal az eszközökkel, amelyek képesek az alanyi alapjogok érvényesülésének kikényszeríthetőségét, az alanyi alapjogséremlmek orvoslását biztosítani.⁴⁵² A bíróság egy alkotmányosan biztosított, független jogállású, társadalmilag és politikailag is respektált szervként, formalizált és követelményekkel övezett eljárásban jogilag kötelező, kikényszeríthető döntési jogkör birtokában van. Ez a mechanizmus képes biztosítani azt, hogy az alapvető emberi jogok valóban érvényesüljenek.

A bíróság hagyományos tevékenysége tehát rugalmas abból a szempontból, hogy nem tesz különbséget az anyagi jogi védelemben. Ehhez azonban elsősorban az szükséges, hogy a belső jog normát tartalmazzon. Az rPp-ben rögzített alapjogi utalás és a felelősségi szabály együtt alkalmas az alkotmányjogi érvek, meghatározások figyelembevételére, de hatását jelentősen gátolta, hogy az ítélezési tevékenységben a belső jog szakági dogmatikája a domináns.

4. Az Alkotmánybíróság és az erga omnes hatály

A kezdeti időszakban az AB következetes gyakorlatát úgy alakította ki, hogy a hangsúlyt arra helyezte: „az Alkotmány 50. § (3) bekezdése alapján a minden külső befolyástól független bírói ítékezés feltétel nélküli követelmény és lényegében abszolút alkotmányos védelem alatt áll.[...] A szűk határok közötti alkotmányos külső igazgatási jogkörön túl, az európai államokban is csak a – rendszerint szervezetenként elkülönült – alapjogi (alkotmány) bírászkodás, valamint az Európai Emberi Jogi Bíróság jelenti e tekintetben kizárólag a bírói szervezeten kívüli kontrollt.”⁴⁵³

A bíróságok alkotmányt értelmező tevékenysége vonatkozásában kezdettől fogva nagy fokú tiszteletben tartás mutatkozott az AB részéről. Gyakorlata ugyanis az volt, hogy „tevékenységük ellátása során a jogalkotó és a jogalkalmazó szervek is értelmezik az Alkotmányt”.⁴⁵⁴ „Ez a jogalkalmazók tekintetében azt a követelményt hordozta magában, hogy ha egy konkrét – egyedi ügyben – alkalmazandó jogszabályi rendelkezésnek több értelmezése is lehetséges, akkor az Alkotmánnyal összhangban lévő értelmezést kellett

---

452 SOMODY Bernadette : *Alkotmányozás*, Fórum rovat, Fundamentum, 2011. 1. szám 49.

453 17/1994. (III. 29.) AB határozat, II. 3.

454 31/1990. (XII. 18.) AB határozat, II.

alkalmazni.”⁴⁵⁵ A jogalkalmazás körében tehát az alkotmány-konform értelmezési elv, vagy elvárás jelen volt.

Az egyedi alapjogsérelem orvoslására való hatáskör nélkül is szembesült azzal az AB, hogy konkrét ügyben felmerülhet a jog tartalmának, pontosabban a jognak tulajdonított tartalom alkotmányossági vizsgálata. A valódi alkotmányjogi panasz hiányában az AB a hatáskörét tágította ki azzal, hogy bevezette az „élő jog” vizsgálatát, nem érintve a bírói függetlenséget. E koncepció az irányadó jogszabály szó szerinti szövege mellett azt a jelentéstartalmat is vizsgálta, melyet az állandó és egységes jogalkalmazási gyakorlat tulajdonított a jogi normának. Az így megállapított joggyakorlat-tartalom képezte az alkotmányossági vizsgálat tárgyát, és az AB a vizsgált jogszabály lehetséges értelmezésével szembeni alkotmányos követelményeket meg tudta meghatározni.⁴⁵⁶ Ehhez mérte a jogszabály hatályosuló tartalmát, ennek a tartalomnak az esetleges alkotmányellenességét vizsgálta meg. Lényegében a bíróságok és hatóságok jogalkalmazását vizsgálhatta az utólagos normakontroll keretei között, és a jogalkalmazás jelentős problémáit nyomon követhette. Ez a korlátozott módszer és a hozzárendelt eszköztár nem mutatkozott elegendőnek az alapjogi értelmezés alkotmányos ismérveinek a rendesbíróságok által történő átvételéhez.

A valódi alkotmányjogi panasz bevezetése ezen túllépett, kiszélesítette az AB által szűkebb felfogásban használt alapjogi bíráskodás fogalmát. Lehetősége nyílt arra is, hogy konkrét ügyben megjelenő alapjog-érvényesülést vizsgáljon anélkül, hogy valamely jogszabály alkotmányosságát is értékelje, bármely bírósági ügyben a bírói érdemi döntés, illetve a bírósági eljárást befejező egyéb döntés alaptörvény-ellenességét megvizsgálja,⁴⁵⁷ vagyis azt, hogy „a jogszabály alkalmazása során a bíróság az Alaptörvényben biztosított jogok alkotmányos tartalmát érvényre juttatta-e.”⁴⁵⁸

Az AB kialakított egy következetes gyakorlatot,⁴⁵⁹ amelyben első lépésként az alapjogi érintettség felismerését, az ügy alapjogi aspektusainak feltárását vizsgálja. Már ez a szűrő eredményezheti a bírói döntés megsemmisítését: „Ha a bíróság az előtte fekvő,

---

455 Dr. Czine Ágnes alkotmánybíró párhuzamos indokolása. 3/2015 (II.2.) AB határozat Indokolás [35] pontja,

456 SÓLYOM László: *Rendszeres áttekintés – Hatáskörök*. in: SÓLYOM László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 262

457 Az egyedi ügyben érintett személy vagy szervezet indíthatja meg az eljárást, ki kell merítenie a jogorvoslati lehetőségeket, vagy ilyen nem áll rendelkezésre. Abtv. 26. § (1)-(2) bekezdése.

458 3/2015. (II. 2.) AB határozat, Indokolás [18], fenntartva 14/2015. (V. 26.) AB határozat, Indoklás [51]; 30/2015. (X. 15.) AB határozat, Indokolás [54]. L. még 3173/2015. (IX. 23.) AB határozat, Indokolás [53], megerősítve 3241/2017. (X. 10.) AB határozat, Indokolás [36].

459 Ezt elemzi többek között CHRONOWSKI 2017. i. m. 7-15. és ORBÁN 2016. i. m. 1-26.

alapjogilag releváns ügy alapjogi érintettségére tekintet nélkül járt el, és az általa kialakított jogértelmezés nem áll összhangban e jog alkotmányos tartalmával, akkor a meghozott bírói döntés alaptörvény-ellenes.”⁴⁶⁰

A következő lépés a bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenesség vizsgálata,⁴⁶¹ amely a konkrét ügyben felmerült valamely alapjog sérelmét jelenti. A rendes bíróságok által elkövetett vélt vagy valós jogszabálysértések önmagukban nem adhatnak alapot alkotmányjogi panasz előterjesztésére.⁴⁶² Nem játszhat szerepet a bírói döntések tartalmi kritikája, a ténykérdésekben való felülvizsgálat, vagy a bírói döntés iránya és a bizonyítékok bírói mérlegelése sem.⁴⁶³ Az viszont alkotmányossági követelmény, hogy a bíróság az ügyben alkalmazandó szabályt az Alaptörvényben vele kapcsolatban álló alapjogi rendelkezésére, leginkább az érintett alapjog alkotmányos tartalmára figyelemmel értelmezze.⁴⁶⁴ Ez egyben egy negatív visszacsatolás is, ha abból indulunk ki, hogy az alapjogot a nemzeti jogba a konkrét jogszabályok ültették át.

A harmadik lépésben, bár ez önálló esetként is értékelhető, az AB azt vizsgálja, hogy a jogszabály korlátoz-e valamely alapjogot és maga a jogszabály milyen korlátokat állított fel. Ez ugyanis a bíróságok mozgásterét már kijelöli, mert a törvényalkotó végezte el az általános alapjog-korlátozási tesztet a szövegalkotás során.⁴⁶⁵ A bíróságokra rótt feladat abban áll, hogy „a jogszabály engedte értelmezési mozgástér keretein belül az érintett alapjog korlátozását kizárólag a szükséges és arányos mértékű beavatkozás szintjére szorítsák”.⁴⁶⁶

Az alapjogok tekintetében az AB felállított egy önmaga felé irányuló elvárást: kötelessége olyan eseti értelmezéseket adni, amelyek egyfelől lehetővé teszik a későbbi esetek által megkívánt továbbértelmezést, másfelől amelyek nem törik szét a jogági dogmatikai rendszereket, azaz amelyek a rendes bíróságok napi joggyakorlatában alkalmazhatók.⁴⁶⁷ A bíróságok irányában az AB szintén megfogalmazta az alkotmánykonform értelmezést azzal, hogy a feladatuk abban áll, hogy a jogszabályok adta értelmezési

---

460 3/2015 (II.2.) AB határozat, Indokolás [18] pontja.

461 Abtv. 29. §

462 3268/2012. (X. 4.) AB végzés, Indokolás [28]

463 Erről részletesen írt TÓTH J. Zoltán: *A „valódi” alkotmányjogi panasz használatba vétele: az Abtv. 27. §-a szerinti panasz első két éve az Alkotmánybíróság gyakorlatában.* Jogtudományi Közlöny, 2014/5. 231-231.

464 3/2015 (II.2.) AB határozat, Indokolás [17] pontja.

465 Alaptörvény I. cikk (3) bekezdés

466 3/2015. (II. 2.) AB határozat, Indokolás [21], megerősítette 3018/2016. (II. 2.) AB határozat, Indokolás [40], 3070/2017. (IV. 19.) AB határozat, Indokolás [34], 15/2017. (VI. 30.) AB határozat, Indokolás [42]

467 3/2015. (II. 2.) AB határozat [46] – [61] pontjai

mozgástér keretein belül azonosítaniuk kell az eléjük kerülő ügy alapjogi vonatkozásait, és a bírói döntésben alkalmazott jogszabályokat az érintett alapjog alkotmányos tartalmára tekintettel kell értelmezni.⁴⁶⁸ Ehhez az AB határozataiban kifejtett szempontokat, érveket kell alkalmazni.

Azt is megfogalmazta az AB, hogy milyen mélységű alapjogi szemlélet várható el a rendes bíróságtól. Az alapjogok figyelembevételének kötelezettségét lehet aktivistább vagy visszafogottabb megközelítéssel kezelni, de az biztosan nincs összhangban az Alaptörvénnyel, ha a bíróság nem vesz tudomást az alapjogokról. Az alapjogok ugyanis az Alaptörvény részei, így az alapjogi szabályok pont annyira kötelezőek, mint bármely más jogszabály.⁴⁶⁹ Az idézett AB határozat kifejezetten bátorította a bírákat az autentikus alaptörvény-értelmezésre abban az esetben, ha az AB azt még nem tette meg. A követendő módszerbe természetesen beletartozik, hogy ez nem vezethet a jogszabályok félretételéhez, és az is, az erga omnes hatály folytán, hogy amennyiben létezik AB értelmezés, akkor azt a rendes bíróságoknak követniük kell. „Ha nem ezt teszik, vagyis az Alkotmánybíróság autentikus alaptörvény-értelmezését figyelmen kívül hagyják, akkor ez önmagában okot adhat az ilyen rendes bírósági döntés alkotmánybírói megsemmisítésére.”⁴⁷⁰

Az AB valójában az Alaptörvény óta képes hatást gyakorolni a bírói értelmezésre, annak ellenére, hogy döntéseinek kötelező ereje korábban is fennállt. A valódi alkotmányjogi panasz eljárásnak a léte önmagában is külső kontrollként tud működni: látens módon befolyásolhatja a jogalkalmazót az a tény, hogy az AB egy későbbi időpontban a meghozott döntést megvizsgálhatja és megsemmisítheti, hogyha alkotmányellenesnek találja azt.⁴⁷¹ Csink Lóránt ezt azzal az analógiával érzékelteti, hogy „ha egy hatóság vagy bíróság tudja, hogy határozata a jogorvoslat rendszerén keresztül felülvizsgálható, akkor már az elsőfokú határozatban igyekszik figyelembe venni a másodfokú szerv érvkésztését, gyakorlatát.”⁴⁷²

---

468 3/2015 (II.2.) AB határozat, Indokolás [17] pont.

469 Varga Zs. András párhuzamos véleménye. 3/2015. (II. 2.) AB határozat [59] pontja

470 3/2015. (II. 2.) AB határozat Indokolás [53]

471 ORBÁN Endre: *A bírói döntések ellen benyújtott alkotmányjogi panaszok tapasztalatai*. Pázmány Law Working Papers, 2016/20. 14-15. <http://www.plwp.eu/evfolyamok/2016/178-orban-endre-a-biroi-dontesek-ellen-benyujtott-alkotmanyjogi-panaszok-tapasztalatai-nr-2016-20> 2019.01.15. 26.

472 CSINK Lóránt: *A hatáskör-korlátozás hatása a hatalom megosztására*, 83-84. in: BERKES Lilla – CSINK Lóránt (szerk.): *Az ombudsmani rendszer és az alkotmánybíráskodás átalakulása. Tanulmányok az alapjogvédelem köréből*. Pázmány Press, Budapest, 2015. 252.

5. Az alapelvek perjogi funkciója

A rendesbíróóságok jogszabályokat alkalmaztak, alkotmány alatti normákat, amelyek – utalva Pokol Béla álláspontjára – a saját dogmatikai rendszerük szerint működnek. A rendszerinti bírói feladat gyakorlásához jogelvek is hozzátartoznak, olyan általános tételek, iránymutatások vagy előírások, amelyek kiinduló pontként szolgálnak a jogi érvelésben és döntéshozatalban azokban az esetekben, amikor a konkrét jogi szabályozás hiányzik vagy hézagos.⁴⁷³ Nem az ügyet megoldani kívánó normák, hanem a megoldás alapjául szolgáló mércék, vagy a szabály használatát igazoló elvek.⁴⁷⁴

Így tehát hagyományosan kettős funkciójuk van: a jogalkalmazásban kétely esetén jogértelmező vagy megfelelő jogszabályi rendelkezés hiányában hézagkitöltő szerepet töltenek be.⁴⁷⁵ Az értelmező funkció hivatott előmozdítani, hogy ugyanannak a jogszabályi rendelkezésnek a különböző jogalkalmazók azonos tartalmat adjanak, azonos jelentéssel ruházzák fel és ugyanabban a szituációban alkalmazzák. Az alapelv másik funkciójára az általános jogi normák és az egyes életviszonyok szükségszerű különbözőségéből adódó feszültségek és hiányok megszüntetése érdekében van szükség,⁴⁷⁶ hiszen nem lehet minden egyes életviszonyt szabályozni.⁴⁷⁷ A jogi szabályozás részlegességének, hiányosságának vagy „homályosságának” feloldásához az alapelvek a jogszabályok feletti absztrakt elvi tartalmukkal tudnak hozzájárulni.⁴⁷⁸

Egy másféle megközelítésben az alapelvek olyan általános tételek, amelyek meghatározzák az eljárás felépítését, kijelölik célját, e cél megvalósításának módszereit, meghatározzák az eljárás alanyai tevékenységének természetét, tartalmát, mozgásterét, és a per tárgyához való viszonyát.⁴⁷⁹

Harmadikként kiemelhetjük a jogelvek helyes jogalkalmazást szavatoló szerepét. Hiába tekinthető ugyanis az eljárás a szabályok értelmében helyesnek, ha az eredmény ennek ellenére akár társadalmi feszültségeket is okozhat. Szükséges tehát a célt, az értéket

---

473 LAMM 2009. 341.

474 SUNSTEIN, Cass R.: *Legal Reasoning and Political Conflict*, Oxford University Press Oxford New York, 1996. 31.

475 NÉMETH János szerk.: *A Polgári Perrendtartás Magyarázata* KJK. Budapest, 1999. 24-25.

476 Kitűnő anyagi jogi példa a szívességi lakáshasználat, vagy a lízing sokáig szabályozatlan szerződése.

477 KRISTON Edit - SÁPI Edit - TÓTH Gergő: *Jogi alapismeretek*. Novotni Kiadó, Miskolc 2016. 13.

478 LAMM 2009. i. m. 341.

479 WOPERA Zsuzsa: Az alapelvek természete, jelentősége. in: WOPERA Zsuzsa szerk.: *Polgári perjog Általános rész*. Complex Kiadó, Budapest, 2008. 82. és WOPERA Zsuzsa: A polgári perjog alapelvei. in: NAGY Adrienn - WOPERA Zsuzsa szerk.: *Polgári eljárásjog I.* Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018. 33.

„felszínre hívó” eszköz is, hogy a jog alkalmazásának módja is korrekt legyen. *Bíró György és Lenkovics Barnabás* szerint „ [a] jogrendszer egészének, az egyes jogágaknak, ezen belül fontosabb részterületeknek is vannak iránymutató eszméi, azaz alapelvei. Ezek iránytűként, vezérfonalként szolgálnak, mind a jogtudomány művelői, mind a jogalkotók, mind pedig a jogalkalmazók számára (...).”⁴⁸⁰

A polgári eljárásjogban érvényesülő alapelvek is így funkcionálnak: bennük nem egyszerűen elvi szintű elvárások kerültek megfogalmazásra, hanem a helyes jogalkalmazást szavatoló követelmények is.⁴⁸¹ Ezt a Kúria úgy fogalmazta meg, hogy irányt mutatnak mind a jogalkotó, mind pedig a jogalkalmazók számára.⁴⁸² E kettő összehangolásában az alapelveknek jogfejlesztő szerepe van, a bennük kifejezett értékeknek való megfelelés indukálja a jó joggyakorlat kialakulását.⁴⁸³

Az eljárásjog alapelvei azonban „mindig a polgári per legfontosabb problémái körül kristályosodnak ki, és azokra a kérdésekre keresik a választ, amelyek nem magyarázhatók meg csupán egyetlen jogszabály vagy jogintézmény alapján.”⁴⁸⁴ Közelíthetünk onnan is, hogy a konkrét szabályok mögött általános érvénnyel hatnak, végig húzódnak a részletszabályokon és az egyes normák háttérét adják.⁴⁸⁵ Az eredmény azonban mindkét esetben az, hogy az egyes alapelvek hatóköre mindig több normára vagy normacsoportra irányul. Ezt erősíti az új Pp. alapelveinek elhelyezése is, hiszen vannak olyanok, amelyek a per teljes életciklusa alatt érvényesülnek, és olyanok is, amelyek egyes eljárási szakaszokhoz, mint például a bizonyításhoz kapcsolódnak.⁴⁸⁶

A jogelvhez kapcsolt norma betartásának ellenőrzése viszont csak egy formális vizsgálatot jelent, a jogszabály szövege szerinti jogalkalmazás még nem eredményezi az alapelvek fényében való értelmezést. Feltehetjük a kérdést úgy is, hogy mikor válnak szükségessé és hogyan segítik a bírói munkát az alapelvek. *Petrik Ferenc* álláspontja szerint akkor alkalmazhatók, ha a tételes norma a jogalkalmazó szerv számára részleges vagy teljes cselekvési szabadságot enged, illetve akkor, ha jogértelmezési vagy jogalkalmazási határesettel állunk szemben.⁴⁸⁷ *Kengyel Miklós* kiegészíti a lehetséges eseteket azzal, hogy

---

480 BÍRÓ György-LENKOVICS Barnabás: *Magyar polgári jog -Általános tanok*, Novotni, Miskolc. 1997. 53.

481 TURKOVICS 2013. 60.

482 Kúria Pfv. 20.103/2019/6. [26]

483 TURKOVICS István: *Az általános jogelvek megjelenése a hatósági eljárásban*. Miskolci Jogi Szemle 8. évfolyam, 2013/ 2. 60.

484 KENGYEL 2012. 70.

485 Lásd KISS 2009. 73-81.

486 WOPERA 2018. i. m. 34.

487 PETRIK Ferenc szerk.: *Polgári eljárásjog - Kommentár a gyakorlat számára. I. kiadás*, HVG-Orac,

közvetlen alkalmazásukra akkor is sor kerülhet, ha valamely tételes jogi szabály ellentétes az alapelvek célkitűzéseivel,⁴⁸⁸ de elegendő lehet a megfelelő tartalmú normaszöveg hiánya vagy jogintézményi határeset.⁴⁸⁹ A példákból az szűrhető le, hogy a kiváltó ok a szabályrendszer hiányosságaiban rejlik. A mód, ahogyan ki lehet a bizonytalanságokat küszöbölni az, hogy értelmezést elősegítő és joghézagot kitöltő eljárási vagy igazságszolgáltatási jogelveket alkalmazunk. A közjogi viszonyra tekintettel nem egyenrangúságról van szó, hanem egyensúlyteremtésről. Ez a többlet, az iránymutató szerep,⁴⁹⁰ egyfajta „szellemiség” hozzáadása a nemzetközi elvárást előtérbe hozhatja, és közvetlenül a szakjogágon kívülre is irányíthatja a bírói értelmezés támpontjait.⁴⁹¹

Az alapelvek alapjog felé terelő hatása nehezen ítélné meg. Szerepükből kifolyólag az értelmezés területén hatnak, ezért hagyományos feladatuk nem tekinthető akadályozó tényezőnek. A jellegükből adódóan viszont, hiszen adott jogág anyagának tartalmát segítik felfejteni, hatókörük befelé irányul, amely nem nyitja meg az alkotmányjog felé a kitekintést.

6. Az értelmezési módszerek

A bíróságokat nem csupán az alapjogi érvelés és az alkotmányos érvek mellőzése, vagy a tőlük való távolságtartás miatt érte kritika az Alaptörvényt megelőzően,⁴⁹² hanem az általuk használt értelmezési módszerek szűkkörűsége, még inkább az újszerű eszközöktől való tartózkodás miatt is.⁴⁹³ El kell ismerni, még ma is az a tendencia, hogy a bíróságok igyekeznek a közjogi szakjogág, jelen esetben a polgári eljárásjog keretein belül maradni.

Fleck Zoltán igen szkeptikus volt ezen a téren, a bírói kart képtelennek tartotta arra,

---

Budapest.1994. (1999) 1-2.

488 KENGYEL 2014. i. m. 71.

489 Lásd erről bővebben: KENGYEL 2014. 70.; SZILBEREKY–NÉVAI 1976. 54.; NÉMETH 1999. 24-25. és GÁSPÁRDY László: *Alapvetőelvek*. In: PETRIK 1994. (1999) 1-2.

490 Lásd KISS 2009. 81.

491 NÉMETH 1999. 24-25.

492 A rendes bírói jogértelmezést érő, meglehetősen kritikai hangvételű cikkek közül néhányat említünk: BLUTMAN László: *Hat tévhit a jogértelmezésben*. JeMa 2015/3. 83-92., JAKAB András: *A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében*. JeMa 2011/4, 86-94., BOTOS Viktor: *A bírói jogértelmezés útjai a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában*. (munkajogi BH-k elemzése). Jogelméleti Szemle, 2000/3. szám <http://jesz.ajk.elte.hu/botos3.html>; TÓTH J. Zoltán: *A dogmatikai, a logikai és a jogirodalmi értelmezés a magyar felsőbb bírósági gyakorlatban*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2015_17_toth.pdf . 2016.08.28. BORBÉNYI Laura Bianka: *A jogtárgyharmónikus értelmezés a bírói gyakorlat tükrében*. De iurisprudentia et iure publico. 2013/2. <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2013-2-05.pdf>. 2016.08.28.

493 Az okokkal kapcsolatban lásd JAKAB András: *A szocializmus jogdogmatikai hagyatékának néhány eleméről*. Iustum Aequum Salutare. III. 2007/1. szám 189–214. 206-208

hogy a korábbi jogalkalmazói ideológiától, a nyelvtani értelmezés kizárólagos alkalmazásától megszabaduljon, holott már bátran felhasználható lett volna a precedens, a tudományos érvelés, a törvényhozó szándékai, a törvény racionálisan levezethető céljai, az európai esetjog és az alkotmány.⁴⁹⁴

Az biztos, hogy az ítéletek indokolásában szövegszerűen megjelenítve csak a klasszikusnak tekintett értelmezési módszerek voltak, így a nyelvtani, a logikai, a történeti és a rendszertani.⁴⁹⁵ Nem kapott kiemelt szerepet a *Jhering-féle* teleologikus értelmezés, amely feltételezi, hogy a jogszabály (normatív aktus) értelmes és igazságos célra törekszik.⁴⁹⁶ Megmaradt viszont a szocialista időkből a törvényhozó akaratának vizsgálata, mint értelmezési módszer, amely mindig meghatározott cél elérésére irányult, és amelyben – a korabeli ideológiától átítatva – szerepet játszott a változtatás oka, a változtatás idejének társadalmi-gazdasági körülményei, a régi és az új jog szembeállítása. Ebből következően tekintette történeti módszernek, amely arra irányult, hogy a lehető legteljesebben feltárjuk a törvényhozó eredeti szándékát, és az értelmezés során csak olyan célokat szabad figyelembe vennünk, amelyek a törvényhozó céljai voltak.⁴⁹⁷

Az alkotmány-konform értelmezés kötelezővé tételével az Alaptörvény lezárta azt a kérdést, hogy a bíróságok értelmezhetik-e az alkotmányt és milyen módszerekkel, de azt is eldöntötte, hogy a teleologikus módszer általában is, az Alaptörvénnyel kapcsolatban pedig kiemelten fontos módszer. A hagyományosnak, vagy inkább általánosabban elterjedtnek tekinthető csoportosítás szerint a teleológiai értelmezés magába foglalja az objektív, vagyis a jog anyagát annak célja szerinti értelmezését, valamint a szubjektív, vagyis a jogalkotó akaratát, szándékát, illetve célja szerinti értelmezést.⁴⁹⁸ A jogalkotó akaratát szem előtt tartó értelmezés *Botos Viktor* rendszerezése szerint a történeti értelmezéshez (*Interpretatio Historica*) tartozik.⁴⁹⁹

Valamely törvényjavaslat indokolásának figyelembevétele – módszertani besorolásától függetlenül – jellemző volt és maradt a bírói érvelésekben. A gyakorlatban változatosan vegyülnek az érvek és a hivatkozások a jogalkotói akarat, szándék megállapítására: jogszabályhoz fűzött indokolástól kezdve az értelmezett jogszabályhoz

---

494 Fórum rovat: Az alapjogi bírászkodás - a rendesbíróságok és az Alkotmánybíróság alkotmányértelmezési gyakorlatának összefüggéseiről. *Fundamentum* 2007. évi 3. szám 31-33.

495 SAVIGNY, Friedrich Carl von : *Das System des heutigen Römischen Rechts*. Berlin: Veit 1840. 213–214.

496 JAKAB András: *A szocializmus jogdogmatikai hagyatéka*. Jogelméleti Szemle, 2003/4.szám. <http://jesz.ajk.elte.hu/jakab15.html> 2019.01.18.

497 SZABÓ Imre: *A jogszabályok értelmezése*. Budapest, KJK. 1960. 105, 201, 213.

498 POKOL (2005) i. m. 181-183., JAKAB 2011. 86-94., TÓTH J. 2015. 221-238.

499 BOTOS 2000.

fűzött miniszteri utasításon, vagy államtitkári tájékoztatáson át a preambulumig, a tervezet és az elfogadott szöveg viszonyától a korábbi és a módosított rendelkezések kapcsolatán át a törvényszöveg valamely szerkezeti egységében, vagy jogintézményében való elhelyezésének, illetve nem elhelyezésének értékeléséig bezárólag igen változatos megoldásokat találunk.⁵⁰⁰

Maga a teleológiai módszer ráirányította a figyelmet a nem hivatalos törvényi indokolásokra, amelyek legalább annyiban hasznosak, hogy rögzítik, a joganyag változása mögött milyen jogpolitikai célok, nemzetközi jogharmonizációs folyamatok állnak. Ez azonban az alkotmány-konform tartalom feltárásának csak az egyik módja, melynek során a bíróság megvizsgálja a jogszabály célját és az így kialakított eredményt összeveti az alaptörvénnyel. A másik értelmezési módszer az igénybe vett eszközöktől függetlenül csak tartalom megállapításának eredményére koncentrál, még pedig abból a szempontból, hogy az az Alaptörvénynek megfelel-e. Ez utóbbi esetben tehát sem a (szubjektív, illetve objektív) teleológiai módszer, sem más értelmezési mód nem játszik szerepet, csak az alkotmány-konformitás megléte. Az Alaptörvénynek való kettős értelmezési megfelelés volt az a pont, ahol az alapjogi réteg vagy érvelés be tudott törni a bírói gondolkodás szférájába. A hatásmechanizmusa pedig az alábbiak szerint követhető nyomon:

A kiinduló pont szerint a Kúria és az ítéletábrák kiemelt döntéseikkel (EBH, BH, EBDT, BDT) segítették elő az egységes jogértelmezést, amely folyamatban – a kontinentális jog hagyománya szerint – „a jogszabályok szövegével semmilyen módon nem lehetséges szembe menni. Azokat lehet értelmezni, de félretolni sosem”.⁵⁰¹ A hazai felsőbbbírói döntések a törvényt értelmező-konkretizáló,⁵⁰² avagy érv-igazoló precedensek.⁵⁰³ Az értelmezési változatok esetében valamelyik irányba normatív döntést adnak, de legalábbis megadják a bírák számára figyelembe veendő támpontokat. Az egységes jogalkalmazás érdekében a bíró mérlegelési szabadságát szűkítik be. Amikor a felsőbbbírói érvelésben megjelentek az AB határozatok, az elsőfokú bíróságok számára az nem csupán az adott jogintézményt konkretizáló magyarázatát jelentette, hanem a magánjog szempontjából

---

500 BLUTMAN 2015. 90.

501 ZÓDI Zsolt: *A korábbi esetekre történő hivatkozások mintázatai a magyar bíróságok ítéleteiben.* MTA Law Working Papers, Budapest 2014/01 55.
http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_01_Zodi_Zsolt.pdf. 2019.01.26.

502 POKOL II. 211.

503 Erről lásd részletesen FRÖHLICH Johanna: *Az alkotmánybíróság és a Kúria alkotmányértelmezése: az Alaptörvény R) és 28. cikkei.*
https://www.academia.edu/40245852/AZ_ALKOTM%C3%81NYB%C3%8DR%C3%93S%C3%81G_%C3%89S_A_K%C3%93RIA_ALKOTM%C3%81NY%C3%89RTELMEZ%C3%89SE_AZ_ALAPT%C3%96RV%C3%89NY_R_%C3%89S_28_CIKKEI

egyeztetett alkotmányos álláspontot is. Amennyiben az alsóbb bíróság kísérletet tett az alkotmányos és a magánjogi érvelés összhangjának kialakítására, a felsőbb bíróságok egyetértő vagy éppen cáfoló érvelése pozitív vagy negatív irányba megerősítő hatást váltott ki.

Az AB annyiban tett további megszorítást, hogy megkívánta a bíróságoktól az AB autentikus alaptörvény-értelmezésének figyelembe vételét.⁵⁰⁴ Ahogy azt már bemutattuk az alkotmánykonform értelmezés fejezetben, az alapjogok és az alkotmányos jogok esetében az AB csak az értelmezés eredményének alaptörvényi megfelelését vizsgálja. A folyamat nem volt zökkenőmentes. Maga a Kúria állapította meg, hogy a bíróságok szakmai szempontból mindig is szemérmesen kezelték az alapjogsértő ítéletek vagy eljárási helyzetek kérdését.⁵⁰⁵ „E visszafogottság mögött meghúzódott egy fajta elutasítás is, általában arra hivatkozással, hogy ezt a helyzetet nem maga a bírói döntés vagy eljárás okozta, hanem a bíró által alkalmazott jogszabály.”⁵⁰⁶

Másfelől a bírói munkában az alkotmányos tartalom szövegszintű megjelenítése az érvelésben csak kiindulásként szolgált, hiszen az alkalmazott jogot és nem az alkotmányos értelmezési szabályt kellett összekapcsolni a jogesetbeli problémával. Más megfogalmazásban: „a bírák az Alkotmánybíróság döntéseit a saját eljárásuk keretei között vizsgálják és értelmezik az egyes eljárási alapintézmények tekintetében,...s csak az egyértelműen megállapítható és kimondott rendelkezéseket követik.”⁵⁰⁷ Kritikaként is felfogható a Kúria részéről, hogy nem tartotta elegendőnek az olyan hivatkozást, amelyben a 28. cikk rögzítése mellett hiányzik az abból levont további következtetés.⁵⁰⁸

Az értelmezési módszerek közül a jogalkotó szándéka különböző elnevezések alatt, de jelen volt a bíróság jogszabály-tartalmat megállapító tevékenységében. Az Alaptörvény előtti időszakban azonban egy módszer volt a sok közül, és csak annak révén irányította az igazságszolgáltatás figyelmét az alkotmányjogon belüli alapjogokra, hogy Alaptörvényben rögzített érvelés vált belőle: az alkotmány-konform értelmezési mód egyik változata. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy nem kifejezetten az alapjogok érdekében, hanem a módszer

---

504 3/2015. (II. 2.) AB határozat Indokolás [53]

505 KALAS Tibor: *Alapjogi sérelmek a bírói ítélkezésben és elhárításuk lehetőségei*. Forum Sententiarum Curiae, 2016/2. 2. 1-6.

506 A Kúria "Az Alaptörvény követelményeinek érvényesülése a bírósági ítélkezésben" Joggyakorlat-elemző Csoportjának összefoglaló véleménye 7.

https://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/alaptorveny_osszefoglalo_velemenypdf
2020.05.10.

507 Összefoglaló 2016. 9.

508 Összefoglaló 2016. 37-38.

általánossá tétele miatt került az alkotmányos törvénybe.

Sem ennek, sem az alkotmány tartalmát visszaadó érvelés révén nem hagyható figyelmen kívül az alkotmányos kapcsolat, ebből következően az értelmezés terén bekövetkezett változás már önmagában az alkotmány és az AB által kifejtett alapjogi tartalom felé terelte a rendesbíróságokat.

7. A jogtudományi álláspontok

A 2000-től elvárt alapjogi szemlélet felkészületlenül érte a bírakat. Ebben az időben a megyei szinten ítélkező legfiatalabb bírák életkora nagyjából 35 év körül lehetett.⁵⁰⁹ Figyelembe véve egy 5-7 éves bíráskodást, az egy éves titkári és két éves fogalmazói kötelező gyakorlatot, az egyetemet 8-10 évvel korábban fejezték be, tehát 1990 körül, a rendszerváltás időszakában államvizsgáztak. A megújított alkotmány szövegét, esetleg a korai kommentárokat olvashatták, de az AB is csak ekkor alakult meg, gyakorlatát még éppen hogy csak elkezdte formálni. A szakmai képzésben a hangsúly az anyagi és eljárási jogokra helyeződött, az alkotmányjog marginális terület volt az igazságszolgáltatásban. A bírói kar központilag szervezett képzése 2000-2004 között az uniós csatlakozásra koncentrált, az egyéni szakirányú képzések pedig önkéntes alapon, a mindennapi joggyakorlat szempontjából a bíró által fontosnak tekintett jogterületre irányult.

Általánosságban elmondható a bírói munkával kapcsolatban, hogy egy új jogintézmény bevezetése, vagy a már meglévők módosítása a jogállamiság biztosítása érdekében, amely folyamatot a gyorsan változó, így stabilnak kevésbé tekinthető szabályozási környezetként jellemezhetünk, egyszerűen rászorította a bírakat a törvényi indokolások megismerésére, még ha az az ítéletek indokolásában nem mindig azonosítható be egyértelműen. Tehát a jogpolitikai céllal tisztában voltak, de ide csak járulékosan kapcsolódott a teleológiai módszer.

A megismerés (és egyben értelmezés) során a törvényi indokolások mellett a bírák a szakkönyvekre is, de talán leginkább az élen járó kommentár-irodalomra támaszkodtak. A bírói döntésekből – utalások hiányában – nem volt visszafejthető, hogy tudományos szakcikkeket felhasználtak-e a bírák az ítéletben megfogalmazott érvelésekhez. A bírói munkát segítő ugyanis számításba jöhettek volna a polgári perjogot művelők

---

⁵⁰⁹ Az eljárási alapjog sérelme megyei, majd törvényszéki hatáskörbe tartozott.

tudományos cikkei, tanulmányai,⁵¹⁰ azonban a kutatás során az első két időszakból (2000-2009) kevés szakcikket találtunk.⁵¹¹ Az alapjog büntetőeljárásban való érvényesülést vizsgáló cikkekhez képest elenyésző volt azoknak a száma, amely a polgári eljárásjog garanciáit vizsgálta. Ebből pedig csak azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a kialakuló bírói gyakorlatra ezek nem tudtak hatást gyakorolni. Azt is ki kell emelni, hogy a mértékadó és idézett elméleti szakemberek közül Szabó Imre volt az, aki szakcikket is írt a fair eljáráshoz való jog elemzéséről.⁵¹² A kezdeti időszakban csak az eljárási alapjogot elemző szakmai mű nem született, a kártérítésről szóló monográfiák csak a felelősségi szabály hatálybalépését követően tértek ki az új felelősségi formára.⁵¹³

A tisztességes eljáráshoz való jog alapelvekénti működéséről 2000-ben semmilyen hazai tapasztalat nem állt rendelkezésre, ezért a speciális jellemzőket a bíróságnak kellett meghatároznia. Az Alaptörvény előtti időben a bíróságokra ezen a téren nem volt jellemző a kreativitás a már taglalt okok miatt, inkább támaszkodtak az alapelvek hagyományos funkcióira, és az újdonságok terén a tudomány elméleti eredményeire. Azt, hogy az éppen csak alakuló bírói gyakorlatra a polgári eljárásjog korabeli meghatározó tudományos képviselői közül kiknek és milyen álláspontjai lehettek hatással a jogviták elbírálása, a perek tisztességes lefolytatása és az észszerű időn belüli befejezés vonatkozásában, az alábbiak szerint foglalható össze:

---

510 Olyan tanulmányokat, cikkeket kerestünk, amelyek témájuk szerint kifejezetten a polgári eljárásbeli tisztességgel foglalkoztak. Meg kell azonban jegyezni, hogy ez inkább résztemaként merült fel.

511 KISS Daisy: *A fair eljárás*. In: PAPP Zsuzsanna szerk.: *A magyar polgári eljárásjog a kilencvenes években és az EU jogharmonizáció*. Budapest, Eötvös Kiadó, 2003. 285-296., KISS Daisy: *Hol az igazság?* In: BENISNÉ Györfly Ilona szerk.: *Huszdik jogász vándorgyűlés – Pécs, 2003. október 9-10.* Budapest, Magyar Jogász Egylet, 2003. 117-140., és http://www.kissdaisyestarsa.hu/pub/daisy_holazigazsag.pdf 2017.01.30.; TURBULY Lilla: *Az ésszerű idő a polgári perekben*. *Bírák lapja*, 2003/ 1. sz. 41-47., SZABÓ Miklós - ÁRVA Zsuzsanna: *A tisztességes eljáráshoz való jog az alkotmányjogász szemével*. *Bírák lapja*, 2007. (17. évf.) 2. sz. 43-60., NYILAS Anna: *A bíróság és a felek perceseikményei a gyorsaság és hatékonyság szemszögéből*. *Jogtudományi Közöny*, 2009/2. szám, 65-74., NYILAS Anna: *A polgári perek időtényezőjének vizsgálata*. *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai = Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*, 2006. 7/2. sz. 75-106., GADÓ Gábor: *Javaslatok az igazságszolgáltatás hatékonyságának javítása érdekében*. *Gazdaság és jog*, 2007. (15. évf.) 8. sz. 3-11., VISEGRÁDY Antal: *A jogi kultúra és a fair eljárás*. *Acta humana : emberi jogi közlemények*, 2001. ([12. évf.]) 44-45. szám, 110-116., SZÜTS Korinna: *A fair eljárás a magyar szabályozás és a strasbourgi esetjog tükrében*. *Jogi tanulmányok*, 2000/1. szám, 319-371., MORVAI Attila: *A bírói etika és a tisztességes eljárás*. *Magyar jog*, 2007./11. 702-704., PÓCZA Róbert: *A bírói aktivizmus helyett tisztességes eljárást*. *Magyar jog*, 2007/4. sz. 223-233., valamint egy könyv jelent meg: LEGÉNY Krisztián szerk.: *A bírói etika és a tisztességes eljárás*. Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2007., BALLA Lajos - KARDOS Sándor: *A tisztességes eljárásról a strasbourgi bíróság gyakorlatában*. *Bírák lapja*, 2005/1. sz. 34-53.

512 SZABÓ 2007.

513 FÉZER Tamás: *A kártérítési jog magyarázata (e-könyv)*. Wolters Kluwer Kft., h.n. 2010, 502.p., BORBÁS Beatrix: *A bírói hatalom kárfelelőssége*. Hvg-Orac, Budapest, 2014. 262 p. és FUGLINSZKY Ádám: *Kártérítési jog* (Új magánjog sorozat 7.) HVG-Orac, Budapest, 2015. 904 p.

Németh János az új alapelveket a fair eljáráshoz való jog egyes elemeinek érvényre juttatását biztosító rendelkezéseknek tekintette. A jogviták elbírálását a bírósághoz fordulás jogával, az észszerű időn belüli elbírálást pedig az EJEE 6. cikk (1) bekezdése és az EJEB joggyakorlata szerinti alapjogként–alapjogi elemként határozta meg. A kettő között található perek tisztességes lefolytatása fogalom tartalma csupán kikövetkeztethető a Kommentárból, annak révén, hogy a 2. §-hoz fűzött magyarázat a továbbiakban a tisztességes eljárás (fair trial) alkotmányjogi tartalmáról szolt. Ebben a konstellációban ide tartozik a bírósággal és az eljárással szemben megkövetelt tulajdonság (pl. „igazságos tárgyalás”), amely egyben biztosítja az eljárási garanciák teljesedését is, de beletartozik többek között az esélyegyenlőség biztosítása a felek részére, valamint a jog a törvényesen felállított, független és pártatlan bírósághoz, az ügyek észszerű időn belüli elbírálásához, a tárgyalás igazságosságához.⁵¹⁴ Ez a rendszerezés és értelmezés gyakorlatilag az AB álláspontját veszi át.

A tárgyalás igazságosságát külön határozta meg, mégpedig úgy, hogy az érintetteket be kell vonni az eljárás folyamatába a jogegyenlőség alapján. Ez utóbbi perbeli jelentése magába foglalja többek között a kétoldalú meghallgatást, a fegyveregyenlőséget és a bíróság előtti egyenlőséget. A maga konkrétságában a bíróság ezt úgy érheti el, hogy „...biztosítani kell a feleknek, hogy rendelkezzenek a védekezés előkészítéséhez szükséges idővel (lásd: tárgyalási időköz), és eszközökkel (lásd: kérdés jog, érdemi nyilatkozattétel joga, észrevételezés joga, iratmegtekintési jog, beadványok megküldése az ellenérdekű félnek stb.), személyesen vagy az általuk választott ügyvéd segítségével védekezhessenek, és ha nem állnak rendelkezésére az eszközök a képviselő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt megkövetelik, hivatalból és ingyenesen rendelkezjenek számára ügyvédet”.⁵¹⁵ Ez utóbbi követelmény már a jogérvényesítés segítésének elvét jelenti.

Kiss Daisy annyiban árnyalta a képet, hogy igazságszolgáltatási alapelveként önállónak tekintette a bírósághoz fordulás jogát, a bíróság előtti egyenlőséget, a törvényes bíróhoz és az igazságos tárgyaláshoz való jogot is. Ez utóbbi részének tekintette a tárgyaláshoz való jogot, a tárgyalás igazságosságát, a pártatlan ítélezést és az ügyek észszerű időn belüli elbírálását.⁵¹⁶

---

514 NÉMETH János – KISS Daisy szerk.: *A Polgári Perrendtartás Magyarázata*. I. kötet, Complex Kiadó Kft. Budapest, 2007.2007. i. m. 86-87.

515 NÉMETH 2007. i. m. 93.

516 KISS 2009. i. m. 83-89.

Kengyel Miklós olyan személyisége volt a polgári eljárás tudományának, aki az új alapelveket eljárásjogi jellemzőkkel igyekezett meghatározni. Az ő kiinduló pontja a Klein-féle szociális per volt, a maga gyorsaságával, olcsóságával és egyszerű szerkezetével,⁵¹⁷ vagyis összefoglalóan a perhatékonysággal. Ebbe a hatékonysági fogalomba illeszkedett bele a gyorsaságot felváltó észszerű idő. Az ő olvasatában ettől különálló alapelv volt a perbeli esélyegyenlőség elve, amely révén biztosítható volt a bíróság előtti egyenlőség, a tisztességes eljáráshoz való jog és a jogvita pártatlan eldöntése.

A perbeli esélyegyenlőség – Cappelletti nyomán – a „fegyverzetbeli” egyenlőséget jelentette a kétoldalú meghallgatás, a bírósághoz fordulás, a kitanítási kötelezettség és a jogi segítségnyújtás elveinek együttes érvényesülése révén.⁵¹⁸ Formálisan tehát azt a következtetés vonhatjuk le, hogy Kengyelnél a perbeli esélyegyenlőség képez központi fogalmat. Ha ezt rávetítjük az alkotmányjogi rendszerre, akkor valószínűleg a tisztességes eljárást kellene érteni alatta, hiszen alkotmányjogilag ez volt a központi kifejezés a bírósági eljárások garancia-rendszerét illetően. Tartalmi szempontból azonban Kengyel a hangsúlyt az egyenlőségi követelményre helyezte,⁵¹⁹ mégpedig az Alkotmány 70/A. § (3) bekezdése szerinti, a diszkrimináció tilalmához és az esélyegyenlőtlenségek kiküszöböléséhez kapcsolt bármely másféle jogegyenlőtlenség kiküszöbölését tekintette a bíróság által megvalósítandó feladatnak.

Az eltérő alkotmányos kiindulóponton túl a bírósághoz fordulás jogát nem az rPp. 2. §-ának jogviták elbírálásában, hanem a 7. § (1) bekezdés szerinti jogok és törvényes érdekek bíróság előtti érvényesítésének elősegítésében látta.⁵²⁰ Így az alkotmányjogi tisztességes eljáráshoz való jog eljárásjogi leképzése helyett a jogegyenlőség–törvény előtti egyenlőség–perbeli egyenlőség deduktív kapcsolatán keresztül jutunk el az eljárásjogi elvekhez, amelyek csak az rPp-ben találhatóak meg.

A polgári perjog igazságszolgáltatási alapelveit *Wopera Zsuzsa* az Alkotmány egyes rendelkezései szerint azonosította be.⁵²¹ Az 57. §-hoz kapcsolta a bíróság előtti egyenlőséget, a bírósághoz fordulás jogát, a független és pártatlan bíróság előtti tárgyaláshoz való jogot, az igazságos tárgyaláshoz való jogot, a nyilvánosság elvét, a jogorvoslathoz való

---

517 KENGYEL 2003. i. m. 95.

518 KENGYEL 2010. i. m. 79-80.

519 Meg kell jegyezni, hogy az Alkotmány esetében a törvény előtti egyenlőség is az 57. § része volt.

520 KENGYEL 2010. i. m. 79-81. Ezt az álláspontját a többszöri átdolgozások, aktualizálások során is megtartotta.

521 WOPERA 2008. i. m. 84-85.

jogot, a képviselőhöz való jogot. Sajátos perjogi elvekként pedig a tisztességes eljárásból való joghoz köthető alapelvek között a perhatékonyság és a félegyenlőség elvét jelölte meg. A perhatékonyság tartalmának kifejtése során – Kengyeltől eltérően – már csak az időtényezőt hangsúlyozta, lényegében egyenlőségjelet téve a perhatékonyság és az észszerű időn belüli elbírálás közé.⁵²² A félegyenlőség esetében viszont levezetése részben egyezik Kengyel koncepciójával, amennyiben az EJEE szerinti tisztességes eljárásból való jog, az Alkotmány 57. § (1) bekezdése szerinti törvény előtti egyenlőség és az rPp. 1. §-a szerinti jogviták pártatlan eldöntése csak a peres felek perbeli esélyegyenlősége talaján teremthető meg.⁵²³ A felek perbeli egyenlőségét azonban már az Alkotmány 57. § (1) bekezdéséből vezeti le, AB határozatokra utalással. A kiinduló pont tehát Wopera esetében a tisztességes eljárásból való jog, amely jogot biztosít a perbeli pozíciók egyenjogúságának, a mellérendeltségnek és a kétoldalú meghallgatás elvének.

Ennek az egyenlőségnek a biztosítását viszont ugyanazon elemekben látja, mint Kengyel: a fegyveregyenlőség elvében, a bírósághoz fordulás jogának elősegítésében, a bíróság tájékoztatási kötelezettségében és a kétoldalú meghallgatás elvében. Egy bizonyos fokú finomhangolás itt megfigyelhető, hiszen az alkalmazott kifejezések nem teljesen azonosak, azonban tartalmuk mindkét esetben azonos rPp. szabályon alapul. Talán annyi eltérést lehet még meghatározni, hogy míg Kengyel a fegyveregyenlőséget nem tárgyalja külön alapelveként, de bevonja a perbeli esélyegyenlőség fogalmi körébe (itt egyfajta egyenlőséget láthatunk a két fogalom között), addig Wopera egyértelműen a félegyenlőség önálló elemének tekinti a fegyveregyenlőséget.

Szabó Imre az a személyiség, aki a korai időszakban, majd 7 évvel később ismét alakítója lehetett az új alapelvek tartalmi meghatározásának. A 2006-os Magyarázatokban⁵²⁴ – a hazai jogunkba beemelt nemzetközi szabályozás nyomán – a jogviták elbírálásához való jogot olyan, az állammal szemben támasztott igényként határozta meg, amely jogi szabályozás révén megteremti a tisztességes szervezeti és eljárási rendet a felek számára jogaik érvényesítéséhez. A perek tisztességes lefolytatásában az rPp-ben, kiemelten a 3-9. §-ban megfogalmazott alapelvek betartását és azok tartalmának megfelelő jogértelmezési feladatot

---

⁵²² Ez a felfogás mutatkozott meg az új Pp. koncepciójának rendszerszintű hatékonyság fogalmában és az új törvény által bevezetett sajátos eljárásjogi alapelvekben is, mint például a perkoncentráció elvében, a felek eljárástámogatási és a bíróság közrehatási tevékenységében (új Pp. 3., 5. és 6 §-ai).

⁵²³ WOPERA 2008. i. m. 104.

⁵²⁴ SZABÓ Imre: *Alapvető elvek*. In: SZABÓ Imre szerk.: A Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény kommentárja I. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest 2006. 16-28.

látott. Nála is megjelent a perbeli egyenlőség és a perhatékonyság elve, mint a polgári eljárás sajátos jogelve, de itt még külön kifejtés nélkül. Egy évvel későbbi tanulmányában a perhatékonyságot percélként határozta meg, amely „az anyagi jog oldaláról a helyes, jogszabályoknak megfelelő ítéletet, eljárásjogi oldalról az eljárási jogszabályoknak megfelelő perbeli cselekmények sorát jelenti.”⁵²⁵

Szabó mutatott rá, és idézte *Gadó Gábort*, hogy „Az eljárási igazságosság legfontosabb tartalmi jegyei a jogbiztonság elvének megfelelő szabályozás, a bíró független (pártatlan) eljárása, a felek önrendelkezési jogának a figyelembevétele, valamint az eljárás szereplői között az előnyöknek és a hátrányoknak a kölcsönösségen alapuló tisztességes (méltányos) elosztása.”⁵²⁶ Kiegészítette azonban a további követelménnyel, hogy az eljárás eredménye, amiért minden történt, szintén hatékony legyen: a jó, megnyugtató, helyes ítélet meghozatalával.⁵²⁷ Fel lehet fedezni ebben az anyagi igazságosság „visszacsempészését”, azonban a jelentős joganyag-változtatás mellett is megmaradt a bíróság konfliktust rendező-feloldó szerepe.

Az összefoglaló ismertetés alapján azt fogalmazható meg, hogy a jogtudomány terén két markáns irányvonal alakult ki. Az egyik kizárólag alkotmányjogi értelemmel ruházta fel az rPp. új alapelveit, és a használt kifejezéstől függetlenül átemelt alapjogokat vagy az anyajoghoz tartozó elemeket azonosított bennük.⁵²⁸ A másik irányzat az alkotmányos alapjogo(ka)t jellemzően mint igazságszolgáltatási alapelveket fogta fel,⁵²⁹ és az új alapelveket – alkotmányos kötődés elismerése mellett – polgári eljárásjogi tulajdonságokkal, tartalommal igyekezett definiálni. Ez tulajdonképpen észszerű lépésnek tekinthető, hiszen – a csoportosításoktól függetlenül – az rPp-ben szereplő jogelvekről volt szó.

A szerző meglátása szerint a jogtudomány képviselői – éppen eltérő álláspontjaik folytán – a kezdeti egységes értelmezést részben tudták segíteni. Az alkotmányos kapcsolatban egyetértettek ugyan, de az eljárási alapjog alkotmányjogi fogalomrendszerén túl az eljárási alapelveket vagy nem azonosították be, vagy perjogi szerepükhöz kapcsolódó egyéb megnevezést alkalmaztak, amely bizonytalanságot szült. Még az „alkotmányjogi iskola” is

---

525 SZABÓ Imre: *A hatékonyság: megvalósítható cél vagy eljárási alapelv?* 369. in: HARSÁGI Viktória – WOPERA Zsuzsa szerk.: *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században – tanulmánykötet Gáspárdy László professzor emlékére.* HvgOrac, Budapest, 2007.

526 GADÓ Gábor: *Az eljárási igazságosság a polgári perben.* Magyar Jog, 2000/1. 18-19. 18-43

527 SZABÓ Imre: *A polgári peres eljárás hatékonysága.* Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica, (69) 1-48. 2007. 640. 631-654.

528 NÉMETH 2007., KISS 2009.

529 WOPERA 2008., KENGYEL 1012.

hagyott olyan kapcsolódási hiányt, amelyben a félegyenlőség-perbeli egyenlőség leágaztatható volt a diszkrimináció tilalma irányába.⁵³⁰

A bíróságok szempontjából még egy momentumot érdemes figyelembe venni: milyen szakirodalomhoz jutottak hozzá. 2000 és 2010 között két kommentár volt, amelyek nagy számban álltak rendelkezésre, vagyis minden bíróságon legalább egy példány hozzáférhető volt: az ú.n. Kapcsos Kommentár és a KJK Kerszöv Kiadó által gondozott Németh-féle Nagykommentár. Nagyjából a két irányzatot fedte le a szerzői csoport, ezért eltérő résztémákat emeltek ki, egyes alapelveket más mélységgel is ismertettek. Az ítéleti hivatkozásokból, ahogy arról a következő fejezetben számot adunk, az állapítható meg, hogy egy minimális „összefésülés” mellett az alkotmányjogi iskola álláspontja volt ismertebb vagy lefogadottabb.

Az eljárási alapjog rendesbíróági értelmezését befolyásolni képes tényezők kiválasztásánál arra helyeztük a hangsúlyt, hogy a VIII. Ppn-nel véghez vitt alapjogi implementációt megelőző állapothoz képest tudnak-e változást előidézni, és a változásban közrehatnak-e, akár erősítő, akár gyengítő, visszatartó módon. Ugyanakkor a viszonyítási pontunk az ekkora már kialakult alapjogfelfogás volt. A tényezők egy részét a dolgozat korábbi fejezetei alapján nem volt nehéz kiválasztani, hiszen az alkotmányos törvények szövege nem, vagy csak részben egyezett a közjogi és szakjogági kifejezésekkel, amely a hagyományos keretek között tartotta a jogalkalmazást. Ebbe a csoportba sorolhatjuk az itt elvégzett vizsgálat és az alapfogalmak áttekintése alapján a jogvédelmet általánosan biztosító igazságszolgáltatási feladatot is, az alapelvek hagyományos funkciójával együtt, hiszen ezek a rendesbíróágok saját eszközei és nagyjából alkotmányjog-mentesek.

Ugyanakkor az AB előbb gyenge hatású, majd az Alaptörvény 28. cikkének köszönhetően dinamikusan érvénysülő értelmezési gyakorlata, és a valódi alkotmányjogi panasz révén kifejtett és számonkérhetővé vált álláspontjai kifejezetten az alkotmányos értelmezési tartomány felé terelték az érveléseket, ahogy az rPp. szöveg módosításai is. Érzékeny terület volt a rendesbíróágok által alkalmazott értelmezési módszerek köre. A tudomány képviselőinek kritikája nemcsak arra irányult, hogy csupán a hagyományos érvelést alkalmazták, hanem arra is, hogyha mégis alkotmányos érveléshez folyamodtak a bíróságok, akkor azt igen hiányosan vagy akár téves eredményre vezetően tették. Ebből az

---

530 Ilyen például a Wolters Kluwer elektronikus jogtárának Pp. Nagykommentárjának a Pp. 2. §-ához fűzött indokolás 3. pontjában az esélyegyenlőség kifejezésének használata.
<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/300/id/A10Y1399.KK/ts/20140315/lr/chain9547/> 2015. 09.20.

okból vettük külön szempontként az Alaptörvénynek a jogalkalmazókra, elsősorban a bíróságokra vonatkozó jogértelmezési rendelkezését, amelyet a bíróságok a szakjogágakra jellemző érvelési módszerekkel kombináltak.

Annak vizsgálatát, miszerint a jogtudomány eredményeit mennyire emelték be a bírák döntéseik érvrendszerébe, azt indukálta, hogy az újdonságokkal kapcsolatos álláspontok rendszerinti, közvetlen és leggyorsabb csatornája a kommentárirodalom volt. A jogtudomány részéről feltételeztünk bizonyos mértékű előnyt a törvénymódosítások elméleti elemzésében. Emellett párhuzamosan jelentek meg azonos jogterületet elemző és összefoglaló Magyarázatok, amelyek az egyes tudományos műhelyek egymástól eltérő álláspontjait, kutatási eredményeit is megjelenítették. Így a jogalkalmazók szélesebb ismeretanyag birtokában hozhattak döntést. Kutatásunk eredményeként két irányzatot tudtunk meghatározni, egyikük az alkotmányjogi értelmezést preferálta, a másik pedig perjogi kifejezéseket hozott létre az eljárási alapjog elemeinek perjogi szerepére. Ez a bíróságok jogértelmezésében bizonytalanságot idézett elő.

A befolyást kifejtteni képes tényezők közül ténylegesen melyek és hogyan hatottak a polgári eljárásjogban, azt a következő részben vizsgáljuk meg.

VI. AZ ELJÁRÁSI ALAPJOG A BÍRÓSÁGOK GYAKORLATÁBAN

Kiinduló pontunk szerint a jogalkotás az rPp. első fejezetébe a polgári eljárásokban is alkalmazható alapjogi elemeket emelte be, kétféle módszert alkalmazva: négy elemet csak elnevezésében, két másik elemet pedig csak tartalmában meghatározva. Az első esetben a már korábban is szereplő észszerű időn belüli befejezés mellé helyezte a jogviták elbírálásának és a perek tisztességes lefolytatásának fogalmát, továbbá a pártatlanság követelményét is. A második esetben két olyan alapjogelemet emelt be a törvénybe, amelyeket a perjog tudománya és a rendesbíróóságok fegyveregyenlőségként és a bírósághoz fordulás segítéseként azonosított be.

A jogalkotás a csak elnevezésükben megjelenített alapelvek tartalmát még indokolási szinten sem konkretizálta. E mögött állhat egy olyan megközelítés, hogy egyértelműnek tekintette az EJEE 6. cikk (1) bekezdésének szövegét, és az abból a polgári perekben is érvényesülő elemek EJEB, illetve AB által meghatározott részeit. Így egy mechanikus összekapcsolás nem kívánt további kifejtést.

Azonban a jogszabályi szóhasználat eltért az alkotmányos törvényekben szereplő igazságos vagy tisztességes tárgyalás, sőt az AB korábbi döntéseiben kifejtett tisztességes eljárás(hoz való jog) fogalmától, de még a jelenleg alkalmazott bírósági tárgyalás tisztességességétől is, és ugyanígy különbözik az EJEB által használt tágabb és szűkebb értelemben vett tisztességes tárgyalás (fair trial) fordulattól is. A tartalmi meghatározások olyan alapjogi részekre vonatkoztak, amelyek közül az egyiket az EJEB a fair eljárásba beleértette, annak szabályaiból olvasztotta ki, és ennek nyomán az AB is; a másik elemet pedig kiterjesztő értelmezéssel alkalmazta az EJEB a polgári eljárásokra is, ahogy az AB is megtette.

Nem számolt a jogalkotás azzal, hogy az eltérő szóhasználat elhalványítja az alkotmányjogi kapcsolatot, és helyébe akár sajátos perjogi viszonyrendszer helyezhető. Ebből következően az új alapelvek értelmezése több feladatot vetett fel: 1.) alkotmányjogi vagy perjogi tartalmat kell-e rendelni az elnevezés szerinti alapelvekhez; 2.) a tartalmukban szereplő elvek részei-e a fair eljáráshoz való jognak; 3.) az egyes alapelvek milyen kapcsolatban vannak egymással; 4.) az alapelvek milyen alkotmányos értékeket közvetítenek, és az mely eljárásjogi rendelkezéseket érintik.

A joganyagváltásra, mint értelmezést befolyásoló tényezőre már felhívtuk a figyelmet.

Most fejlődést mozgató erőként kifejtett szerepét emeljük ki. Az alapelvek 2000. január 1-én, a felelősségi szabály 2003. július 1-én, az Alaptörvény 2012. január 1-én lépett hatályba. Ennek hatásaként a bírói jogértelmezési folyamatban négy szakaszt azonosítottunk be:

Az elsőben, 2000 és 2003 között az új alapelvek a felsőbb bíróságok felülbírálati, illetve felülvizsgálati határozatait színesítették lépésről lépésre. A peres felek ugyanis elkezdtek arra hivatkozni, hogy az elsőfokú bíróságok eljárásuk során megsértették a tisztességes eljáráshoz való jogukat azzal, hogy nem tartották be az rPp. valamely szabályát, leginkább a bizonyításra szoruló tényekről való tájékoztatás,⁵³¹ a bizonyítás foganatosítása,⁵³² a bizonyítékok mérlegelése körében.⁵³³ A bizonyítás hiánya vagy hiányossága, és az eredményének értékelésében való tévedés – mivel az ügy érdemére hat ki – korábban is hatályon kívül helyezésre vezetett, most azonban az érvelés kiegészült az alapelv megsértésével. A bírósági érvelésekben olyan megfogalmazások jelentek meg, mint „A tisztességes eljárás alapvető kívánalom, és azt garantálja, hogy a bíróság megfelelő módon és az ellenfélnél nem lényegesen előnytelenebb feltételek mellett tárgyalja az ügyet, amely jog érvényesülése során több szempontot kell figyelembe venni.”⁵³⁴

A második, 2003 és körülbelül 2007 közötti szakaszban kezdett előtérbe kerülni – ugyancsak a felek aktív közreműködésének köszönhetően, illetve a felelősségi szabály hatálybalépése miatt – az alkotmányjogi kapcsolat. Először még csak úgy tűnt, van két-három alapelv az rPp. 2. §-ában, ami alapjog is egyben. Hatókörük az eljárás egészét átfogta, de különböző aspektusokból, ezért az Alaptörvény előtti egyenlőség bázisán az eljárásjogi igazságosság velük és általuk biztosítható. Külön megnevezett új alapelvek szerepeltek a törvényben, tehát önállóak voltak, még az azonos funkció mellett is. Ebből a mellérendeltségből következően az rPp-ben a tisztességes tárgyalás lefolytatásának elve egy volt a többi közül. Ez nemcsak a felek hivatkozásaiban mutatkozott meg, hanem a bírói érvelésekben is, olyan fordulatokban, mint „a Pp. 2. § (1) bekezdése két eljárás alapjogot különböztet meg: egyrészt a feleknek a perek tisztességes lefolytatásához, másrészt az ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát...”⁵³⁵ Esetleg olyan megközelítéssel, hogy „a tisztességes eljáráshoz fűződő jogon belül kell figyelembe venni az esélyegyenlőséghez, független és pártatlan bírósághoz, valamint az ügyek ésszerű időn

---

531 Legfelsőbb Bíróság Pfv.VII.22.069/2003/3.,

532 Fővárosi Ítéltábla 3.Pf. 21.094/2005/3., Legfelsőbb Bíróság Pf.III.24.910/2001/9.

533 Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.760/2001/5.

534 Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság P.20.960/2007/17.

535 Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.775/2009/7.

belüli elbíráláshoz, illetve a tárgyalás igazságosságához fűződő jogokat".⁵³⁶

A harmadik, 2007 és 2012 közötti időszakban lassan és nehézkesen körvonalazódott, hogy a tisztességes eljárás joga egy alkotmányjogból átemelt központi fogalom, és az is, hogy az egyes alapelveket csak az eljárási szabályok megszegésével, eljárási mulasztással, felesleges cselekményekkel, az eljárásban domináló szakmai „szabályok” figyelmen kívül hagyásával valósítható meg.⁵³⁷

A negyedik, 2012 utáni szakaszt az igazi áttörés jellemezte. Az Alaptörvény hozta meg a 28. cikkével és az alkotmány-konform értelmezéssel, amely meghatározza a bíróságok jogértelmezését és annak módját, megkövetelte az alkotmány fényében való jogszabály-értelmezést. Ez a módszer szabadságot adott az alkotmányos törvény figyelembevételére, de be is határolta az értelmezést az AB erga omnes hatályú határozataiban elfogadott és kifejtett tartalomra, vagy azzal azonos jelentésű meghatározások kialakítására. Az Alaptörvénnyel való összhang követelménye az alkotmányt tekintette bázisnak. Ahhoz – pontosabban az abban megfogalmazott alapjogokhoz, alkotmányos elvekhez, értékekhez és államcélkhoz – képest kellett az adott jogszabály tartalmát meghatározni, hiszen ezek alakultak át belső jogi normává. Másrészt a szöveg tartalmát a jogszabály társadalmi céljának figyelembevételével kellett meghatározni, amelynek megállapítására a preambulomot, a törvény címét, a szabályozott tárgykört, a szövegben rejlő társadalmi funkciót lehet felhasználni.⁵³⁸

Az alapjogi elemek rPp-beli jelenlétének nem rövid időszakában meghozott bírósági határozatokat ezen korlátokra figyelemmel vizsgáltuk, így a visszafejthető álláspontokat jellemzően felsőbb bírósági döntésekből állapítottuk meg, jogegységesítő hatásuk miatt. A vertikális szintekre tekintettel összehasonlításként pedig az EJEB és az AB által kialakított álláspontokat alkalmaztuk.

1. A tisztességes eljárás alapjogának és a perek tisztességes lefolytatásának fogalmi dichotómiája

A bírói értelmezésben kiinduló pontként mindig a jogszabály szövege szerepel, jelen esetben az rPp. azon rendelkezése, miszerint a bíróságok feladata, hogy a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és észszerű időn belül történő

---

⁵³⁶ Miskolci Törvényszék 10.P.22.470/2012/16.

⁵³⁷ Kúria Pfv.III.20.678/2011/3.

⁵³⁸ TÓTH J. 2017. 126-127.

befejezéséhez való jogát érvényesítse. Természetesen a bírósági hatáskörbe tartozó polgári eljárásokban, amelyekben a felmerült jogvitákat pártatlanul kell eldönteni. Ebből a kontextusból nem nyilvánvaló, csak feltételezhető, hogy az új fogalmak alatt (pártatlanság, jogviták elbírálása, perek tisztességes lefolytatása és észszerű időn belüli befejezés) az alkotmányjogi fair eljáráshoz való jogot, illetve a polgári eljárásokra vonatkozó egyes elemeit kell érteni.

Ha igaz ez a feltevés, akkor alkotmányjogilag az igazságos vagy tisztességes tárgyalás csak egyik eleme a tisztességes eljáráshoz való jognak, amely a közös fogalmat, az anyajogot jelenti, és a tárgyalási szakasz általános korrektségi követelményét kellene a perek tisztességes lefolytatása szóösszetételnek kifejeznie. A polgári perek lefolytatása azonban nem a per egyik, bár jelentős szakaszát fejezi ki, hanem annál tágabb kategória: a polgári eljárásnak (a peren kívüli eljárás mellett) az egyik legjelentősebb típusa. Közjogi karakterű bírósági eljárás, amelybe beletartozik – többek között a tárgyalás is,⁵³⁹ tehát rész-egész viszony áll fent közöttük. Egymással nem lehetnek sem egyenlők, sem azonosak.

Az Indokolásból már ismertettük azt, hogy a jogalkotás a nemzetközi elvárásnak kívánt a módosítással megfelelni, de célszerű annak további érveit is megismerni.⁵⁴⁰ Nyilvánvalónak vette a jogalkotó, hogy a bíróság és a törvényi igazság-fogalom viszonya a rendszerváltozással, az Alkotmány módosításával gyökeresen megváltozott. Azt is kifejtette, hogy a „polgári per alapelvei ugyanakkor nem egy abszolút, anyagi jogi értelemben vett igazságosság elérését szolgálják”, és kihangsúlyozta azt is, az rPp-nek „azt kell garantálnia, hogy a jogvita eldöntésének rendje, az a mód, ahogy a vitás ügy elbírálásra kerül, tisztességes legyen.” A levezetés azzal a mondattal, miszerint „A korrekt, fair eljárás követelménye a bírói pártatlanságot ugyanúgy feltételezi, mint a formális jogegyenlőséget tényleges jogérvényesítő képességgé alakító állami támogatást (lásd költségmentesség, pártfogó ügyvéd kirendelésének lehetősége).” továbbra sem oldotta fel azt a dilemmát, hogy vajon az anyajogból egy alapelvet képzett-e a jogalkotó, és ezzel tautológiát hozott létre (egyrészt a tisztességes eljárás önmagának része, másrészt önmagával egyenlő).

A nemzetközi egyezmények és az alkotmányos törvények által megjelenített garanciák – a szóhasználati változatoktól függetlenül – a jogviták elbírálását a nyilvános és korrekt tárgyaláshoz kötik. A meghirdetett cél mellett az fel sem merülhet, hogy a jogalkotás a

---

539 Lamm 2009. 560-561.

540 Az idézeteket az országos ítéletábra székhelyének és illetékességi területének megállapításáról, valamint az igazságszolgáltatás működését érintő egyes törvények módosításáról szóló 1999. évi CX. törvény 2. §-ához fűzött indokolásból idézzük.

nemzetközi elvárásokkal ellentétesen kívánt volna szabályt alkotni, mégis sajátos megoldást választott akkor, amikor a standard szóhasználatától eltért. Az értelmezési változatok kizárása érdekében szerencsésebb lett volna, hogyha a jogalkotó legalább az indokolásban a módszertani megközelítés mellett egyértelművé teszi a rész-egész relációt, ezt azonban nem tette meg, helyette nyitvahagyta a kérdést, mintegy a jogtudományra és a bíróságokra bízva a választ.

1.1. Jogtudományi válaszok

Elsőként a polgári eljárásjog irodalmában kimunkált álláspontokat tekintjük át abból a szempontból, hogy a kettősséget feloldották-e, és milyen szempontrendszer alkalmazásával. A VIII. Ppn. törvényi indokolása kifejezetten a nemzetközi jognak történő megfelelést hangsúlyozta, így a jogtudomány képviselőinek figyelmét a szakjogági rendelkezéseken túlra irányította.

Talán csak véletlen egybeesés, hogy *Németh János* éppen abban az időszakban volt az AB tagja és elnöke,⁵⁴¹ amikor ez a módosítás két lépcsőben hatályba lépett, viszont az alkotmányjog és a polgári eljárásjog közötti kapcsolatot a módosítástól függetlenül, azt megelőzően kifejtette a 1999-ben megjelent és az év januárjában lezárt kéziratú Magyarázatban.

Az alapvető elveket alkotmányjogi megközelítéssel is tárgyalta,⁵⁴² kifejezetten rámutatva arra, hogy „az igazságszolgáltatás alapelveihez az igazságszolgáltatással kapcsolatos alanyi jogok kötődnek, azok az alapjogok, amelyek elsősorban az igazságszolgáltatással kapcsolatos eljárásokban érvényesülnek (tehát alkalmazhatók más hatósági eljárásokban is) és a jelenleg hatályos szabályozásban különböző – büntető és/vagy polgári *eljárásjogi alapelvként* jelennek meg.”⁵⁴³ A Kommentár – még igazságszolgáltatási alapelvekként – a hamarosan hatályba lépő, törvénybeli alapelveket úgy mutatta be, hogy az EJEE 6. cikkét, az Alkotmány 57. §-át, együtt az AB akkor irányadó határozataival, összekapcsolta a korabeli Bszi. ide tartozó §-aival.⁵⁴⁴

---

541 A Magyar Köztársaság Alkotmánybíróságának 1997. júniustól 2003. augusztusig tagja, 1998 novembere és 2003 augusztusa között az elnöke volt.

542 Ez az irányzat a Magyarázat bíróságok által való használata, majd az elektronikus jogszabálygyűjtemény Kommentárja révén jelentős hatást tudott kifejteni.

543 NÉMETH 1999. 26-29.

544 A szerző meglátása szerint a polgári eljárásjogot illetően ez a Kommentár honosította meg az alapelvek alkotmányjogi-alapjogi ismertetését és az egyes elvekre vonatkozó AB határozatok közlését.

A 2006. július 1-én lezárt, és a Wolters Kiadó által elektronikus Nagykommentárként minden bíró számára elérhetővé tett második (átdolgozott) kiadásban – a VIII. Ppn. változtatásaira reflektálva – a tisztességes eljáráshoz való jogot az egyes elemeket magába foglaló, közös kategóriaként jelenítette meg, kiemelve, hogy 2. § (1) bekezdésének alapelvei gyakorlatilag a fair eljáráshoz való jog egyes elemeinek érvényre juttatását jelentik, amelybe többek között beletartozik a tárgyalás igazságossága is.⁵⁴⁵

Az ELTE egyetemi tankönyvében *Kiss Daisy* megtartotta az alapvető emberi jogi megközelítést,⁵⁴⁶ így a legális rendszer szempontjából az rPp-ben szabályozott alapelvek között az anyajogot, vagyis a tisztességes eljárás elvét jelölte meg,⁵⁴⁷ nem a négy elemet külön-külön (t.i. a pártatlanságot, a jogviták elbírálását, a tárgyalás igazságosságát és az ésszerű időn belül befejezést). Ugyanebből a megközelítésből ismertette⁵⁴⁸ az AB által kimunkált tisztességes eljárás követelményeit szervezeti és eljárási oldalról is, mely utóbbi csoportba tartozónak tekintette – más elemekkel együtt – a tárgyalás igazságosságát. Az igazságszolgáltatás alapelvei között azokat az elveket szerepeltette, amelyek mind a büntető-, mind a polgári eljárásban érvényesültek. Nem a közös fogalmat, hanem annak egyes elemeit sorolta ide, köztük az igazságos tárgyaláshoz való jogot.⁵⁴⁹ Azzal viszont részlegesen feloldotta az egyértelműséget, hogy a tárgyalás igazságosságába tartozónak tekintette a bíróság pártatlan és ésszerű időn belüli eljárását. Ezt a felosztás úgy is lehet értelmezni, hogy a polgári eljárás szintjén a tárgyalás igazságossága egyenlő a tisztességes eljáráshoz való joggal.

A polgári eljárásjog másik nagy személyisége, *Kengyel Miklós* a módosításokat rendszeresen feldolgozó és nyomon követő tankönyvében csak az rPp-ben található rendelkezéseket vette alapul és az alkotmányban rögzített alapvető emberi jogi tartalmú elveket (például bíróság előtti egyenlőség, jogorvoslati jogosultság), valamint az igazságszolgáltatásra vonatkozó általános elveket (például bírói függetlenség) mellőzte. Az így meghatározott eljárási alapelvek körében sem a tisztességes eljáráshoz való jog, sem a tisztességes tárgyalás

---

545 NÉMETH 2007. 85-87.

546 KISS 2009. i. m. 73-78.

547 KISS 2009. i. m. 79.

548 A polgári eljárási alapelveket a fair eljárás követelménye szerint is csoportosította, és azokat az AB által kimunkált szempontok szerint szervezeti és eljárási (működési) elvekre osztotta fel. Az utóbbi csoportban a tárgyalás igazságosságához való jogot szerepeltette.

549 KISS 2009. i. m. 80-81. és 86-87.

fogalmát nem elemezte, még más elnevezés alatt sem.⁵⁵⁰

Wopera Zsuzsa 2008-ban egy másik, a polgári perjog általános részét bemutató tankönyv alapelvi fejezetben rendszerezés szintjén sem említette a tisztességes eljárás elvét, azonban az igazságszolgáltatás alapelvei között sorolta fel a független és pártatlan bíróság előtti tárgyaláshoz való jogot, az igazságos tárgyaláshoz való joggal együtt.⁵⁵¹ A polgári perjog sajátos jogelvei között egyik általunk vizsgált fogalom sem szerepel, bár a fejezet szerzője az rPp. „Alapvető elvek” című első fejezetben megtalálható elvekkel kívánt behatóan foglalkozni.

Ugyanakkor a 2016-ban könyv formában megjelent és a Wolters Jogtár-Kommentárjaként minden bíró számára elektronikusan hozzáférhetővé tett Magyarútatban a perek tisztességes lefolytatását egyenlővé tette a tisztességes eljárás fogalmával.⁵⁵² Ugyanis az rPp. 2. § (1) bekezdését ismertette, majd felsorolta az ott rögzített igazságszolgáltatási alapelveket, melynek során a két kifejezést szinonimaként használta. Ugyanakkor az AB-nek a fair eljárás értelmezése során hozott mértékadó döntéseit sorakoztatta fel, elemzés nélkül. Ezek a felsorolt határozatok, együtt az EJEE 6. cikk (1) bekezdésére utalással és az EJEB gyakorlatát reprezentáló egyik döntéssel, megkülönböztették ugyan a tisztességes eljáráshoz való jogtól a tisztességes tárgyalást, kétségtelenül bemutatták a nemzetközi és az alkotmányjogi felfogást, de – szerzői kifejtés hiányában – nem teremtették meg a kapcsolatot az eljárásjogi alapelvvel, nem adtak arra választ, hogy mit kell pontosan érteni a perek tisztességes lefolytatása alatt, csak felerősítették a bizonytalanságot.

Az ú.n. „Kapsos Kommentár” főcíme szerint az rPp. 2. §-át a perhatékonyság elvével azonosította és kiemelte,⁵⁵³ hogy e rendelkezés „a bíróság feladatainak tárgyalása során a tisztességes eljárás, valamint a per ésszerű időn belül történő befejezését hangsúlyozza”, mindkét elvet egyazon nemzetközi dokumentumra, az EJEE-re vezette vissza.⁵⁵⁴ A részletező ismertetésben az ésszerű idő fogalmát taglalta. A megfogalmazásból tehát itt is

---

550 KENGYEL 2012. i. m. 73.

551 CSERBA Lajos - GYEKICZKY Tamás - KORMOS Erzsébet - NAGY Adrienn - NAGY Andrea - WOPERA Zsuzsa: *Polgári perjog – Általános rész*. Complex Kiadó, Budapest, 2008. 85.

552 WOPERA Zsuzsa szerk: *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016. elektronikus kiadás, rPp. 2. §-ához fűzött magyarázat.

553 PETRIK Ferenc szerk.: *Polgári eljárásjog – Kommentár a gyakorlat számára*. Hvg-Orac Kiadó, Budapest, 2010. 6. (20. pótlap)

554 PETRIK 2010. i. m. 7-10. (20. pótlap) és 11-12/1. (22. pótlap).

arra következtethetünk, hogy a szöveg szerinti perek tisztességes lefolytatása a közös fogalom tartalmának felel meg.

Szabó Imre a peres eljáráshoz köthető általános emberi jogi elvek között tartotta számon a tisztességes eljáráshoz való jogot. Felfogása szerint az komplex követelményként foglalta magában a tisztességes eljárás követelményét,⁵⁵⁵ amely megtestesített eljárási garanciákat és nem jogi elemeket. E fogalomba beletartozott a bírósághoz fordulás joga az aktív és passzív oldalával együtt, a nyilatkozattétel, a rendelkezési jog érvényesülésének garanciája, a költségkihatás és pertartam előreláthatósága, a pártatlanság, a gyengébb fél jogérvényesítő képességének elősegítése, mint az eljárási igazság egyik eleme, a perbeli jogokról és kötelezettségekről szóló tájékoztatás. A tárgyalás igazságossága kiterjedt a nyilvánosságra, a szóbeliségre, a közvetlenségre és az anyanyelv használatának jogára is. Bár ez a megközelítés nem pontosan egyezik az alkotmányos elemekkel, de az eljárás tisztességét adó perjogi körülményeket összefogta. Ami viszont kiemelendő, hogy a tisztességes eljáráshoz való jogot és annak elemeként a tárgyalás korrektségét adó tényezőket meghatározta.

A kommentárirodalom egy másik műve, az Opten Kiadó gondozásában megjelent Nagykommentár is a perek tisztességes lefolytatásának követelményét a tisztességes eljáráshoz (fair trial, proces équitable) való joggal azonosította, a jelentését pedig az Alkotmány 57. §, az Alaptörvény XXVIII. cikke és az EJEE 6. cikke alapján kialakított gyakorlat szerint adta meg. Példákat kiemelve az AB és az EJEB döntéseiből, tartalmi ismérvként olyan részjogosítványokat jelölt meg, mint a pártatlanság, a perek észszerű időn belül való befejezése, a kontradiktórius eljárás, a kétoldalú meghallgatás elve, a tárgyalás nyilvánosságának elve, a fegyverek egyenlőségének elve, az eljárásban való hatékony, érdemi részvétel biztosításának követelménye a képviselőten és a nyelvhasználat biztosításán keresztül, a közvetlenség elve, valamint az indokolás kötelezettsége.⁵⁵⁶ A felsoroláshoz pedig hozzátette azt, hogy az alapelv „voltaképpen egységbe fogja az 1. fejezetben külön is nevesített többi alapelvet, s mintegy „utaló szabályként” azokat az eljárásjogi alapelveket is, amelyeket a Pp. 1. fejezete külön nem említ.”⁵⁵⁷ Ezen

---

555 OSZTOVITS András szerk.: *Polgári eljárásjog I. - A polgári per általános szabályai*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2013. 23-24.

556 OSZTOVITS András szerk.: *A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény Nagykommentárja*. Opten Kiadó, Budapest, 2015. 19.

557 OSZTOVITS 2015. i. m. 7.

megközelítés szerint az rPp. által a többi alapelvvel egy szintre helyezett „perek tisztességes lefolytatása” kifejezés tehát a közös fogalmat jelenti.

Hasonló álláspontot képviselt *Pribula László* is, aki az Alaptörvényben is nevesített elvnek a tisztességes és nyilvános tárgyalást tekinti, összekapcsolva az észszerű határidőn belüli döntéssel; az igazságszolgáltatás minden területére érvényes és az rPp. 2. §-ában foglalt jogelvnek pedig a tisztességes eljárás elvét határozta meg, ugyancsak az észszerű időn belüli befejezéssel együtt. Ebből az szűrhető le, hogy a törvénybeli „perek tisztességes lefolytatása” ebben az olvasatban is a tisztességes eljáráshoz való joggal azonos. Elméleti álláspontja csak erősíti ezt az értelmezést, hiszen a komplex követelmény jelleget hangsúlyozza, amely alatt a jogszabályoknak megfelelő eljárást, a kétoldalú meghallgatás biztosítását, és annak a biztosítását érti a szerző, hogy a felek eljárási jogait gyakorolni tudják.⁵⁵⁸

Amit mindenképpen levonhatunk következtetésként az elmélet területéről rendelkezésre álló válaszok alapján az, hogy a jogtudomány képviselőinek többsége az alapjogi kapcsolatot egyértelműen meghatározta. Ebben nem volt hangsúlyos, hogy nemzetközi- vagy alkotmányjogi relációban tették. Kisebbséget alkotnak azok, akik nem foglaltak állást a törvényben alkalmazott kifejezés jelentésének meghatározásában. Többségük viszont nem konkretizálta, hogy az eljárásjogi elvek közül melyiknek mi az alapjog szerinti vertikális párja. Általános fejtegetéseikből csak kikövetkeztetni lehet azokat. Azt is megállapíthatjuk, hogy a törvénytörvényben történt megjelenítés ellenére voltak olyan szerzők, akik igazságszolgáltatási elvnek, mások a polgári eljárás sajátos elvének tekintették az új jogelveket, köztük a perek tisztességes lefolytatását is.

Az alkotmányjogi struktúrát is elismerő perjogászok a perek tisztességes lefolytatásának elvét az tisztességes eljáráshoz való joggal azonosították be, vagyis egy tág értelmezést vettek figyelembe. Ezt abból állapíthatjuk meg, hogy – bár változó terjedelmű felsorolással – hangsúlyozták, a fogalom az eljárás korrektségét adó garanciákat együtt jeleníti meg. Ez visszautal az AB kezdeti álláspontjára, miszerint „[a]z Alkotmány az “igazságos tárgyalás” kifejezést használja a “tisztességes eljárás” (fair trial) megjelölésére...”,⁵⁵⁹ de mindig hozzátette, hogy „a tisztességes eljárás követelménye az

---

558 MOLNÁR Judit – NYILAS Anna – PRIBULA László – ZÁKÁNY Judit: *Polgári eljárásjogi ismeretek igazságügyi igazgatás szakos hallgatók számára*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2017. 10.

559 35/2002. (VII. 19.) AB határozat

Alkotmány 57. § (1) bekezdésében foglalt követelményeken túl az Alkotmány 57. § többi garanciájának teljességét is átfogja.”⁵⁶⁰

Ebből a meghatározásból tehát az tűnik ki, hogy az AB a fair eljárás tágabb és szűkebb értelmét úgy alakította ki, hogy az egyes garanciális elemek közül az igazságos tárgyalást emelte ki és tette meg a központi fogalomnak, egyenlőségjelet téve az eljárás és a tárgyalás tisztességessége közé. Az eredmény nagyjából azonos az EJEB szűkebb és tágabb értelemben vett tisztességes eljárás fogalmának tartalmával, azonban a kiindulási pont miatt (egy részelem egyben a közös egész is, amelybe más elemek is beletartoznak) belső ellentmondást hozott létre, és lehetőséget adott arra, hogy a bírósági eljárások (rPp. szerinti) tárgyalási szakaszával szemben megkívánt általánosan tisztességes jelleg elsikkadjon vagy kiüresedjen. Hogy ez mégsem következett be, egyrészt annak köszönhető, hogy az AB az akkori Alkotmány teljes 57. §-át, az abban foglalt minden garanciális elemet bevonta az általános fogalom hatókörébe; másrészt az egyébként a tárgyaláshoz (tárgyalási szakaszhoz) kapcsolódó és az EJEB által kimunkált elemekre, így például az indokolt döntésre és a fegyveregyenlőségre, is kiterjesztette az értelmezési tartományt. *Ezzel a dogmatikailag problémás kiinduló ponttal jellemzett rendszerezés jelenik meg a VIII. Ppn. által bevezetett alapelvek esetében is.*

Tett ugyan az AB lépéseket a korrekcióra, például olyan hangsúlyváltással, hogy „[a] tisztességes eljáráshoz való jog az Alkotmányban explicit módon nem nevesített, de az alkotmánybírósági gyakorlatban az 57. § (1) bekezdésébe foglalt független és pártatlan bírósághoz való jog, illetve a 2. § (1) bekezdéséből eredő eljárási garanciák védelmének egymásra vonatkoztatásából tartalmilag levezetett alkotmányos alapjog..., amely komplex védelmet nyújt...”⁵⁶¹ de rendszerinti indokolásában megtartotta a 57. § (1) bekezdésében meghatározott tisztességes eljárás fogalmának kiemelését, valamint mellé tette a komplex követelmény jellegét és a teljes 57. § érvényesülését.⁵⁶²

A jogtudomány a polgári eljárásjog terén követte az AB értelmezését, legalábbis ami az alkotmányos fogalmakat és struktúrát illeti. Az igazságszolgáltatási elvek – az azonos szóhasználat miatt – könnyen megfeleltethetőek voltak az alapjog egyes elemeivel, az erga omnes hatály folytán pedig az AB határozatban kifejtettek az értelmezési tartományt is behatárolhatták. A szakjogágon belüli eltérő fogalom azonban két irányban nyitotta meg az

---

560 6/1998. (III. 11.) AB határozat

561 14/2004. (V. 7.) AB határozat

562 19/2009. (II. 25.) AB határozat

absztrakció lehetőségét: a jogág sajátosságait és a már régóta funkcionáló alapelveit figyelembe vevő definíció megalkotását, illetve a vertikális beazonosítás mellett az alkotmányjogi tartalom teljes átvételét. Megjegyezzük, hogy a kettő kombinációja sem volt kizárt.

Az Alaptörvény hatálybalépését követően ez az elméleti probléma megszűnt, az AB egyértelművé tette, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog tartalmát kitöltő ún. részjogosítványok különösen: a bírósághoz fordulás joga, a tárgyalás igazságossága (ami nem garantálja a döntés igazságosságát), a tárgyalás nyilvánosságának és a bírói döntés nyilvános kihirdetésének a követelménye, törvény által létrehozott bíróság, a bírói függetlenség és pártatlanság kívánalma, továbbá az észszerű időn belüli elbírálás, valamint értelmezése szerint része a tisztességes eljárásnak az is, hogy az eljárásban biztosítva legyen a fegyverek egyenlősége.⁵⁶³ S mindezt a nemzetközi szerződések szerinti lényeges tartalommal azonosan fogalmazta meg.⁵⁶⁴

1.2. A rendesbíróságok válasza

A törvényszövegnek az alapjogtól való eltérése és a felelősségi szabály későbbi hatályba lépése mellett a rendesbíróságoknak figyelemmel kellett lenniük arra is, hogy az indokolás a korábbi és a VIII. Ppn. által hozott újításokhoz (módosításokhoz) kötötte az új alapelvek hatókörét. Ebből következően a jelentésük valahol az eljárásjogon kívül a nemzetközi jogban – alkotmányjogban, tartalmuk pedig a tételes joganyag még be nem azonosított rendelkezéseiben helyezkedett el, ezzel kétirányú értelmezést kiváltva.

A kezdeti időszakban a tartalom kifejtéséhez szükséges korszerű alkotmányjogi ismeretekkel nem rendelkeztek a bírák, és speciális képzést sem kaptak belőle. Az alapjogokkal kapcsolatos ismereteik legfeljebb egyéni érdeklődésből vagy az elolvasott AB határozatokból származhattak. Annyi ismeretet vehetünk figyelembe, amely a személyiségi jogok alapjogi érintettségével járt együtt, de ez sem volt tekinthető minden bíró által rendszerint birtokolt információnak. A felsőbbbíróságok jogot egyértelműsítő kifejtései sem álltak még rendelkezésre,⁵⁶⁵ hiszen a joggyakorlat kialakítása az elsőfokú bíróságoktól

---

563 22/2014. (VII. 15.) AB határozat, indokolás [49], 7/2013. (III. 1.) AB határozat, indokolás [24].

564 61/2011. (VII. 13.) AB határozat

565 Pokol Béla szóhasználatával törvényértelmező bírói precedensekről (POKOL 2005. i. m. 211.,) Bencze Mátyás szerint jogegységesítő tevékenységről van szó. BENCZE Mátyás: *A magyar legfőbb ítélkezési fórum jogegységesítő szerepének jogszociológiai dilemmái*. JeMa 2012/4. 87-91

indult ki ebben az esetben (is), amelyek egyéb támpont hiányában fordultak a rendszerint használt kommentáriumokhoz. Ez a megoldás a felsőbbbíráskodás döntéseiből is kitűnt.

A részleges hatályba lépés miatt átmenetinek tekinthető időszakban az LB volt abban a helyzetben, hogy a felülbírálat és felülvizsgálat során felhívott eljárási jogelvek érvényesülését vizsgálja és szükség szerint érvényt szerezzen annak.⁵⁶⁶ A tételes szabályok alapján azt vizsgálta, hogy van-e olyan eljárási szabálysértés, amely kihatott az ügy érdemi elbírálására és a jogorvoslati eljárásban nem hozható helyre. Ebben a relációban – legalábbis kezdetben – nem bírtak jelentőséggel sem az alapelvek, sem a eljárási alapjog külön felhívása, hiszen kialakult gyakorlata volt annak a szempontrendszernek, amely szerint a hatályon kívül helyezésre sor kerülhetett. Csupán megerősítő érvelési fordulatokként szerepeltek az ide vonható alapelvek.

A felek érvelésében viszont igen korán megjelent, az alapügyekben és a bíróságok elleni kártérítési perekben is, a tisztességes eljárás sérelmére való hivatkozás. Az elsőfokú perszakasz szabályszerűségének vizsgálatába így épült be az eljárási alapelveknek való megfelelés is: az azokban meghatározott feladatot ellátta-e az alsóbb fokú bíróság. Ebből az okból kapott hangsúlyt például a bizonyítási kötelezettségről szóló tájékoztatás többszöri megtétele, és a hivatalbóli bizonyítás hiánya,⁵⁶⁷ vagy a perbeli jogok helyes gyakorlásához szükséges kellő tájékoztatás.⁵⁶⁸ 2003-ban már ítéletábrái felülbírálat mutatott arra rá, hogy az elsőfokú bíróság eljárási hibát követett el egy speciális nemperes eljárásban, amikor ellenérdekű félként idézte személyes meghallgatásra a megelőző hivatali eljárásban észrevételt tévő jogi személyt, majd ezt követően nem rendelkezett az eljárásból történő elbocsátásáról, amely perrendi hiba az eljárás lényeges szabályait sértette meg. Azonban arra a következtetésre jutott, hogy ez nem tette szükségessé a határozat hatályon kívül helyezését és az eljárás megismétlését, mert a jogszabálynak megfelelő eljárási helyzet a meghallgatás és a fellebbezés közötti elsőfokú eljárási szakaszban helyreállt. Célszerűségi és időszzerűségi okokból, különös figyelemmel a Pp. 2. §-án alapuló, az eljárás észszerű befejeződéséhez fűződő kérelmezői érdekre, nem látta szükségét a másodfokú bíróság a végzés hatályon kívül helyezésének, mivel az eljárás megismétlése esetén is csak ugyanezen érdemi döntés születhetne, de tovább emelkednének azok az eljárási költségek, amelyek nem érvényesíthetők.⁵⁶⁹

---

566 Az ítéletábrák felállítására 2003-tól került sor, addig a Legfelsőbb Bíróság másodfokú és felülvizsgálati bíróságként is eljárta.

567 Legfelsőbb Bíróság Pf.III.24.910/2001/9.

568 Legfelsőbb Bíróság Pfv.VII.22.069/2003/3.

569 Fővárosi Ítéletábrá 8.Pkf.21.568/2003/3.

A példákból kitűnik, hogy ekkor az alapelvek eljárásjogi kapcsolatára koncentráltak a döntések, nem pedig jelentésük meghatározására. Ez utóbbi folyamat a felelősségi szabály hatálybalépése után kezdődött. Nem azonnal, hiszen a 2003. július 1. után indult és rendszerint jogerősen befejezett alapügyekben bekövetkezett alapjogi sérelmeket vizsgálhatták érdemben a bíróságok. Ez hozzávetőleg 2-4 éves eltérést jelentett. A tárgyukban speciális eljárások így 2007-2008 körül kezdték el generálni az alapelvek definiálását.

Hasonló tárgyú döntések és felsőbbirósági iránymutatás hiányában a törvényi indokolás és a jogelméleti álláspontok tudtak használható információkkal szolgálni a gyakorlat számára, és 2006-tól rövid időn belül több Kommentár is készült.⁵⁷⁰ A dolgozatban az eljárási alapjog és egyes elemeinek meghatározása során ezért térünk ki a jogtudomány képviselői álláspontjainak ismertetésére is. Feltehető volt, hogy jelentős hatással lesznek a fogalmak jelentésének meghatározására.

A gyakorlatot segítő jogirodalomból leginkább hozzáférhető a „Kapsos Kommentár” és a Németh-féle Kommentár volt a bírák számára. Mindkettő beszél a felek perbeli egyenjogúságáról és ezt azonos elvi alapokon magyarázza, mégis a 2007-2012 közötti határozatokban lévő megfogalmazások a Németh-féle Kommentár szóhasználatára engednek következtetni. Ez a magyarázat hivatkozik ugyanis olyan AB határozatokra, mint például a 6/1998. (III.11.) AB határozat, Papp Zsuzsanna által szerkesztett kötetre, a tárgyalás igazságosságára, és az új alapelveket a fair eljárás elemeinek tekinti. Ezek a momentumok rendre meg is jelentek a döntésekben.

A Kommentár által felhozott AB határozat szerepelt pontos megjelöléssel és egyszerű hivatkozás formájában is:

„A tisztességes eljárás terjedelmét az Alkotmánybíróság 6/1998. (III.11.) AB határozatában foglaltak szerint nem egyszerűen az Alkotmány 57. § (1) bekezdése szabályozza, hanem az azt jelenti, hogy a peres fél hiánytalan és teljes eljárási pozíciót foglalhasson el, azaz az érdemi elbíráláshoz való jogot is magában foglalja.”⁵⁷¹ illetve

„Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint a „tisztességes eljárás” (fair trial) – Pp. idézett törvényhely által megfogalmazott követelménye magában foglalja a bírósággal és az eljárással szemben megkövetelt tulajdonságokat (pl. „igazságos tárgyalás”) és egyben biztosítja az Alkotmány 57. §-ában írt valamennyi eljárási garancia teljesedését is.”⁵⁷²

---

570 Ma már nem egy, erősen rendszerhű ideológiával átítatott magyarázat áll rendelkezésre, hanem – ahogy az láttuk – különböző, gyakorló és elméleti perjogászokból álló team-ek dolgozzák fel a joganyagot.

571 Győri Ítéltábla Pf.I.20.238/2008/5.

572 Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.223/2007/5.

A szakirodalmi idézetet hivatkozással és anélkül is átvették a bíróságok:

„A tisztességes eljárás fogalmába tehát beletartozik többek között az esélyegyenlőség biztosítása a felek részére, valamint a jog a törvényesen felállított független és pártatlan bírósághoz, az ügyek ésszerű időn belüli elbírálásához, a tárgyalás igazságosságához.”⁵⁷³

„A tisztességes eljáráshoz való jog lényegében azokat a garanciákat foglalja magában, amelyek rendeltetése, hogy a jogok bíróság vagy más hatóság előtti érvényesítése olyan eljárásban történjék, amely biztosítékot jelent a törvényes és elfogulatlan döntésre. Ezt a biztosítékot az Alaptörvényben, a bírósági szervezeti törvényben és az eljárási törvényekben, köztük a Polgári perrendtartásban rögzített eljárási alapelvek - mint pl. a bíróság előtti egyenlőség, a bírói függetlenség, a fegyveregyenlőség, a nyilvánosság elve, a jogorvoslathoz való jog - érvényesülése jelenti, fogalmába beletartozik többek között az esélyegyenlőség biztosítása a felek részére, valamint a jog a törvényesen felállított független és pártatlan bírósághoz, az ügyek ésszerű időn belüli elbírálásához, a tárgyalás igazságosságához (Kiss Daisy: Fair eljárás - ELTE Eötvös Kiadó)”⁵⁷⁴

Az rPp. 2. §-a direkt alkotmányjogi kapcsolatának figyelembe vétele és az Alkotmány 57. §-ával való összekötése 2009-től jelent meg a rendesbíróságok határozataiban olyan fordulattal, hogy

„...az eljárás ésszerű időn belül történő befejezéséhez való, az Alkotmány 57. § (5) bekezdésben, illetve a Pp. 2. § (1) bekezdésben biztosított jogával kapcsolatban...”⁵⁷⁵

Az indokolásokban kezdetben az esélyegyenlőség kifejezéssel találkozhatunk:

„A tisztességes eljáráshoz való jog, mint a bírósági eljárás alkotmányos garanciája, alapvetően a bíróság eljárását meghatározó törvényi rendelkezések, az ott felsorolt alapelvek és az *esélyegyenlőség* érvényesülése szempontjából vizsgálándó, célja az, hogy az ügyfél „ügyféljogaiban” ne szenvedhessen hátrányt.”⁵⁷⁶

„A tisztességes eljárás lefolytatásához való alapjog sérelme sem állapítható meg az alperes részéről, mivel kontradiktórius eljárás keretében mindkét peres fél jogait és kötelezettségeit figyelembe véve *egyenlő bánásmódban* részesítette a peres feleket.”⁵⁷⁷

„...a tisztességes eljárás követelménye akkor sérül, ha a felek részére az *esélyegyenlőség*, a törvényesen felállított, független és pártatlan bírósághoz, a tárgyalás igazságosságához fűződő jog sérült.”⁵⁷⁸

A fogalom háttérbe szorulását mutatja, hogy a bíróságok a fegyveregyenlőség kifejezést kezdték használni, amely lassan fel is váltotta a másik szóhasználatot:

„A tisztességes eljáráshoz való jog akkor sérül, ha az eljárásban nem érvényesül a fegyveregyenlőség elve, vagyis a felek eljárási jogait nem, vagy nem azonosan

---

573 Miskolci Törvényszék 10.P.22.470/2012/16., Gyulai Törvényszék 17.P.20.170/2012/25.

574 Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.358/2012/4.

575 Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.20.106/2009/4.

576 BDT.2009. 1976.

577 Győri Ítéltábla Pf.I.20.238/2008/5.

578 Fővárosi Ítéltábla 9.Pf.22.220/2011/4.

gyakorolhatták, és emiatt az eljárási jogok egyensúlya megbomlik.”⁵⁷⁹

„...azáltal hogy az alperes nem küldte meg kérelmezett ellenkérelmét a felperesnek, mint kérelmezőnek, sérült a fegyveregyenlőség követelménye...”⁵⁸⁰

Valóban szerencsésebb volt az új kifejezés használata, mert az esélyegyenlőség 2003-tól az egyenlő bánásmód–diszkrimináció fogalompáros köré kiépült személyiségi jogvédelem fundamentális fogalmává vált.

Emellett találkozhattunk egyedi variánsokkal is, amelyek az eljárási alapjogot, vagy a tárgyalásra vonatkozó elemét tekintették a magyarázat kiinduló pontjának:

„A tisztességes tárgyaláshoz való jog körében azt kell vizsgálni, hogy az eljárás egésze tekintetében egyik fél nem került-e hátrányosabb helyzetbe a másiknál, eljárási jogaik gyakorlása megfelelő volt-e, az úgynevezett fegyverek egyenlőségének elvét betartották-e.”⁵⁸¹

„A tisztességes eljáráshoz való jog lényegében azokat a garanciákat foglalja magában, amelyek rendeltetése, hogy a jogok bíróság vagy más hatóság előtti érvényesítése olyan eljárásban történjék, amely biztosítékot jelent a törvényes és elfogulatlan döntésre.”⁵⁸²

„A sérelmezett bírósági eljárás megfelelt a bírósággal és az eljárásával szemben megkövetelt tulajdonságoknak, valamennyi eljárási garancia teljességét magában foglaló „tisztességes eljárás” (fair trial) követelményének.”⁵⁸³

Születtek továbbá olyan meghatározások is, amelyek a bíróság szemszögéből a kötelezettséget emelték ki:

„A tisztességes eljárás követelménye azt jelenti, hogy a per során a bíróságnak megkülönböztetés nélkül, mindvégig lehetőséget kell biztosítania mindkét félnek arra, hogy eljárási jogait gyakorolhassa, illetve eljárási kötelezettségeinek eleget tegyen.”⁵⁸⁴

„A tisztességes eljárás alapvető kívánalom, és azt garantálja, hogy a bíróság megfelelő módon és az ellenfélnél nem lényegesen előnytelenebb feltételek mellett tárgyalja az ügyet, amely jog érvényesülése során több szempontot kell figyelembe venni.”⁵⁸⁵

A felsorakoztatott esetekkel azt kívántuk bemutatni, hogy a bíróságok már az Alkotmány időszakában többször hivatkoztak ítéleteik indokolásában az alkotmány tételes rendelkezéseire, és használták fel az AB által kifejtett általános és az adott alapvető emberi jogra vonatkozó specifikus érveket. A kérdés az, hogy milyen értelmezési módszert

---

579 Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.21.457/2010/5.

580 Győri Ítéltábla Pf.I.20.141/2015/6/I.

581 Fővárosi Bíróság 28.P.24.850/2009/18.

582 Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.358/2012/4.

583 Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.454/2013/4.

584 Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 5. P. 22.114/2009/10.

585 Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság P.20.960/2007/17.

kapcsoltak hozzá. Úgy véljük, az alkotmány-konform értelmezést a korai döntéseknél még nem szabad számításba venni, hiszen az az Alaptörvényhez kapcsolódik. Azonban egy szűk értelemben vett, alkotmányos alapjogok, alapelvek, alapértékek, alkotmánybíróági határozatok alapján történő értelmezés kimutatható.⁵⁸⁶

A példák alapján azt is megállapíthatjuk, hogy a perjogi értelmezésben legelfogadottabb a Németh-féle Nagykommentár volt. A magyarázat azt a jogelméleti álláspontot követte, hogy a jogalkotás az eljárási alapjog egyes elemeit implementálta az rPp-be, hiszen a 2. §-beli három új elvet a fair eljáráshoz való jog egyes elemeinek tekinti, ám nem mondja ki egyértelműen, hogy a perek tisztességes lefolytatása alatt a tárgyalás(i szakasz) korrektségének követelményét kellene érteni. Külön beszél azonban az eljárás tisztességességéről, amelynek része a tárgyalás igazságossága.

Ebből azt a következményt váránk, hogy az alkotmányjogi értelmezés és kategorizálás is „áthelyeződött” a polgári eljárásjogba. Azonban ha figyelmesen olvassuk az idézeteket, ez részben történt meg: az AB értelmezését csak annyiban vették át a bíróságok, hogy az eljárási alapjog milyen jellemzőkkel bír vagy milyen elemekből áll, ellenben a kategorizálás terén fennállt az a bizonytalanság, hogy az eljárás vagy a tárgyalás tisztessége számít-e a központi fogalomnak. A bíróságok egyes határozataiban az alapelvek alapjogként jelennek meg, de mindkét minőségükben a tisztességes tárgyaláshoz kapcsolódnak, míg más döntésekben a tisztességes eljárás (fair trial) részei voltak. Ez utóbbira példa: „a Pp. 2. § (1) bekezdése két eljárási alapjogot különböztet meg: egyrészt a feleknek a perek tisztességes lefolytatásához, másrészt az ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát...”⁵⁸⁷

Alkotmányjogilag a tisztességes eljáráshoz való jog fogja át a teljes eljárást, és az ésszerű időn belüli lefolytatás csak az egyik eleme, még ha az az egész eljárásra is vonatkozik. A bírói indokolásokból viszont az alapelvek szintjén az egymás mellé rendeltség tűnik ki. Erre olyan érvelésekből következtethetünk, mint „tisztességes eljárást biztosító eljárási alapelvek”,⁵⁸⁸ vagy „... a Pp. 2. § (1) bekezdésében foglalt jogok nem feltétlenül önállóan, hanem jellemzően egymás mellett, egymást feltételezve, időnként egymást is átfedve - jellemzően a perek tisztességes lefolytatásához való jog primátusa mellett - érvényesülnek.”⁵⁸⁹ illetve a törvény „két eljárási alapjogot deklarál, a perek tisztességes

---

586 TÓTH J. 2017. i. m. 127, 129.

587 Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.775/2009/7., Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.21.971/2010/5., Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.174/2011/6.

588 Fővárosi Ítéltábla 9.Pf.22.220/2011/4.

589 Győri Ítéltábla Pf.I.20.238/2008/5.

lefolytatásához, valamint az észszerű időn belül történő befejezéséhez való jogot, melyek egyenrangú, együtt érvényesülő alapjogok”.⁵⁹⁰ A bíróságok tehát az alapelvek között nem rangsoroltak, azokat egymáshoz képest egyenlőnek tekintették még alapjogi jellegükben is, bár az idézett példa szerint felmerült olyan megközelítés is, hogy a perek tisztességes lefolytatása egy „primus inter pares” helyzetű jog.

Az ítéleti érvelés alkotmányjogi bázisaként megjelenítették a bíróságok a tisztességes eljáráshoz való jogot, vagy annak szinonimájaként a tisztességes tárgyalást, de azt, hogy a perjogi-alapelvek változatuknak a perek tisztességes lefolytatását tekintették, azt csak kikövetkeztetni lehetett, például olyan szó szerkezetekből, mint „a tisztességes eljárás lefolytatásához való felperesi jog”,⁵⁹¹ ahol a perek kifejezést a bíróság felváltotta az eljárással. Mivel a bírósági határozatok jogi indokolásában meg kell adni a legfontosabb jogszabályokat, amelyek a döntésnél alkalmazott a bíróság, és ott az alapjogvédelmi perekben rendszerint szerepelt az alkotmányos törvény és az rPp. 2.§-a is, ezért vontuk le következtetésünket a fogalmak összekapcsolása terén. Nem zárható ki, hogy a háttérben az egyértelműnek vett azonosság áll, de az is számba vehető, hogy a konkrét szabályok megsértésének vizsgálatában az alapelv közvetítő szerepe már nem volt meghatározó, mert az alapjog sérülését, vagy annak hiányát kellett megállapítani. Magukból a döntésekből viszont egyik változat sem volt egyértelműen megállapítható.

A tárgyalás, mint perbeli szakasz tisztességére a bíróságok alapjog-elemként hivatkoztak, de csak felsorolás szintjén, esetleg a fegyveregyenlőséggel összekapcsolva. Ha konkrét hivatkozás történt, az a kontradiktórium és nyilvános tárgyalás relációjában, vagy olyan klasszikus alapelvekkel összefüggésben, mint a közvetlenség és a szóbeliség. Az ilyen helyzetekben viszont nem az alapjogi kontextus, hanem az eljárási alapelv viszonyrendszere érvényesült.

Az Alaptörvény hatálybalépésével és a valódi alkotmányjogi panasz bevezetésével fennállt annak a lehetősége, hogy az értelmezési bizonytalanságot feloldja a 28. cikk szerinti alkotmány-konform értelmezés. Az érvelés jellemző módszerére az Alaptörvény nemcsak általánosságban, hanem az alapjogvédelem területén kifejezetten erős hatást gyakorolt. Az általános szempontokat meghaladóan, itt a bírói döntések alkotmányjogi vizsgálata során hozott AB határozatok világítottak rá egyes összefüggésekre. Eredményként kell értékelni, hogy a személyiségi jogi perek mellett az eljárási alapjog megsértése tárgyában hozott

---

590 Fővárosi Ítéletábrla 5.Pf.21.269/2015/3/II.

591 Fővárosi Ítéletábrla 5. Pf. 21.134/2008/6.

döntéseknél is a jogszabályok megjelölése kitágult az Alaptörvény XXVIII. cikkének felhívására.⁵⁹² Az AB érvelései és alkalmazott fogalmai a bírósági indokolások vázát alkották. Ahogy az AB felsorolta a tisztességes eljáráshoz való jog meghatározó elemeit, a bírói döntések is visszaadták azt:

„A tisztességes eljáráshoz való jog tartalmát kitöltő részjogosítványok különösen: a bírósághoz fordulás joga, a tárgyalás tisztességessége, a tárgyalás nyilvánossága és a bírói döntés nyilvános kihirdetésének követelménye, a törvény által létrehozott bíróság, a bírói függetlenség és pártatlanság kiválasztása, továbbá az ésszerű időn belüli elbírálás.”⁵⁹³

Egy másik hatás, hogy az ítéletek a legfrissebb AB határozatokat is idézték, amint azt az alábbi példák mutatják:

„A tisztességes eljárással foglalkozva az Alkotmánybíróság a 3025/2016. (II.23.) AB határozatában kifejtette, „Az Alkotmánybíróság korábbi döntései szerint egy eljárás tisztességességét mindig esetről esetre lehet csak megítélni a konkrét ügy körülményeinek figyelembe vételével, ettől függetlenül ugyanakkor nevesíteni lehet számos olyan követelményt, amelynek egy eljárásnak meg kell felelnie ahhoz, hogy tisztességesnek minősüljön [indokolás (19. pont)].”⁵⁹⁴ vagy

„az Alkotmánybíróság több alkalommal [pl. 3005/2014. (I. 31.) AB végzés, 3112/2015. (VI. 23.) AB határozat] kifejtette: az eljárás tisztessége az eljárás törvényes kereteit, az eljárási jogok érvényesülését biztosítja. A tisztességes eljáráshoz való jog olyan esetekben sem sérül, amikor a bíróság ugyan helytelen következtetésekre jut döntésében, de a tisztességes eljárás követelményeit egyébként betartja.”⁵⁹⁵

Az alkotmány-konform értelmezési feladat visszavezet arra a kérdésre, hogy az alkotmányjogi struktúra, most már az Alaptörvény hatására, átkerült-e a bírói gyakorlatba. Nevezetesen eldőlt-e véglegesen, hogy a perek tisztességes lefolytatásának alapelve milyen konkrét értelemmel bírt. Ki kell hangsúlyozni, amit az első két szakasz bemutatásánál nem tettünk meg, hogy a bírói határozatoknak csak egy része tett kísérletet az alapelvek valamiféle alkotmányjogi beazonosítására, az esetek többségében a felperes által megsértettnek jelölt rendelkezéseknek az egyes alapelvekhez köthetőségét vizsgálták a bíróságok, nagyjából alapjogi kitekintés nélkül.

A változás szempontjából biztatónak voltak tekinthetők az olyan megfogalmazások, mint

„az elsőfokú bíróság az állandó bírói gyakorlat alapján arra a következtetésre jutott, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog nem személyiségi jog, hanem egy adott eljáráshoz

⁵⁹² Ezt emelte ki a Debreceni Ítéltábla a Pf.I.20.634/2018/5. számú határozatában.

⁵⁹³ Kúria Pfv.III.20.026/2014., Győri Ítéltábla Pf.V.20.140/2015/11/I., Kúria Mfv.I.10.545/2016/7., Veszprémi Törvényszék P. 20.171/2016/28., Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.20.106/2019/6., Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.179/2017/6. Ez a fordulat szerepel például a 22/2014. (VII. 15.) AB határozatban.

⁵⁹⁴ Kúria Mfv.I.10.545/2016/7. [91] Ahogy látszik is, a Kúriai eljárás is és az AB határozat is azonos évből származik.

⁵⁹⁵ Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.092/2018/8-II.

fűződő alapvető eljárási garancia.”⁵⁹⁶

Azok a levezetések is egyfajta elméleti rendezést mutattak, amelyek szerint

„...az Egyezmény az alapvető emberi jogok közé sorolja a tisztességes eljáráshoz és ezen belül az ügyek észszerű időn belül történő elintézéséhez fűződő jogot”,⁵⁹⁷

és az olyan érvelések is, amelyek a bírósági jogkörben okozott kárért fennálló felelősségtől megkülönböztették a tisztességes eljáráshoz való jog megsértését,⁵⁹⁸ illetve – a tárgyi keresethalmazat folytán – a személyiségi joghoz képest a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét is alaposan megvizsgálták,⁵⁹⁹ mégpedig a felperes tényelőadása szerint, nem pedig a jogcímként megjelölt egyes alapelveket-részjogokat. Ugyancsak nem általánosan, de előfordult, hogy az rPp. 2. §-ában felsorolt alapelvek alapjogokként való megjelenítése helyett az adott bíróság egyes számot használt, vagyis eljárási alapjogról beszélt, és úgy foglalt állást, hogy

„a tisztességes eljáráshoz való jog fogalmába beletartozik az esélyegyenlőség biztosítása a felek részére, a jog a törvényesen felállított független és pártatlan bírósághoz, az ügyek észszerű időn belüli elbírálásához és a tárgyalás igazságosságához.”⁶⁰⁰

Sőt, az AB határozatok átvétele együtt járt azzal is, hogy az alkotmányjogi meghatározást is átvették a bíróságok; valamint azzal is, hogy a bírói indokolásokban az eljárásjogi kívánalmakat és az alkotmányos garancia-szerepet összekapcsoló érvelések is megjelentek. A jogi indokolásban a perek tisztességes lefolytatása már eljárási alapjogként is megjelent, amely

„lényegében azt garantálja, hogy a jogok bíróság vagy más hatóság előtti érvényesítése olyan eljárásban történjék, amely biztosítékot jelent a törvényes és elfogulatlan döntésre.”;⁶⁰¹ vagy

„ mint a bírósági eljárás alkotmányos garanciája, alapvetően a bíróság eljárását meghatározó törvényi rendelkezések, az ott felsorolt alapelvek és az esélyegyenlőség érvényesülése szempontjából vizsgálendő, célja az, hogy az ügyfél „ügyféljogaiban” ne szenvedjen hátrányt.”⁶⁰²

Minden pozitív elmozdulás ellenére is többségben maradtak azok az ítéleti kiindulópontok, miszerint:

---

596 Kúria Pfv.IV.20.997/2017/4.

597 Kúria Pfv.IV.20.152/2017/4. [28]

598 Kúria Pfv.IV.21.511/2017/10.

599 Kúria Pfv.IV.20.997/2017/4.

600 Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.845/2015/4

601 Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.845/2015/4.

602 Győri Ítéltábla Pf.V.20.170/2018/4/I.

„A Pp. 2. § (1) bekezdésében nevesített igazságszolgáltatási alapelvek egyike a felülvizsgálati kérelemben kifogásolt tisztességes eljáráshoz való jog.”⁶⁰³ vagy

„A Pp.2.§. (1) bekezdésében nevesített igazságszolgáltatási elvek az alábbiak: a fél joga a bírósághoz forduláshoz, a tisztességes eljáráshoz és a jogvita ésszerű időn belüli befejezéséhez. A tisztességes eljáráshoz való jog mintegy gyűjtő fogalomként tartalmazza a részletezett alapjogokat.”⁶⁰⁴

A tisztességes eljárás fogalmát illetően az AB leszögezte, hogy az nem képez lezárt rendszert, ezzel fenntartotta magának a jogot, hogy további elemeket határozzon meg, vagy a büntető ügyekre szánt részjogokat kiterjessze a polgári ügyekre is. Ugyanakkor az alkotmány időszaka alatt azt is kimondta, hogy csak általános ismérvek megállapítására van lehetőség. Klasszikus módon tehát definíciót nem tudott meghatározni.

A rendesbíróságok részéről azonban, mivel a értelmező tevékenységük hagyományos része a meghatározás és ezzel egyben az elkülönítés, felmerült az az igény, hogy megállapítsák a jog tartalmát. Különösen a felelősségi szabályon belül a pontos törvényi tényállásokat, hogy azokhoz képest végezzék el a szubszumpciót. Viszont a tisztességes tárgyalás fogalmát sem az EJEE, sem az rPp. nem fogalmazza meg, és e körben a törvényi indokolások sem adtak iránymutatást, legfeljebb utaltak arra, hogy az rPp. ezen új jogait „az emberi jogi bíróság eseti döntéseit is figyelembe véve kell értelmezni”.⁶⁰⁵

Így merült fel az a dilemma, hogy szükséges-e az eljárásjogban önálló értelmezést adni annak az alapelvnek, amely egyébként alapjogként – alkotmányjogi szempontból – meghatározott tartalommal rendelkezik. Mivel nem azonos jogág fogalmairól, illetve definícióiról beszélünk, az is kérdéses volt, hogy a bíró juthat-e eltérő eredményre az AB által kifejtett tartalomhoz képest. Az alapelvek esetében ez úgy nyilvánult meg, hogy lehet-e eltérő tartalma annak a fogalomnak a perjogban, amelynek az alkotmányjogi fogalmi ismérveit az AB már meghatározta.

Az egyik ítéletábra az EJEB-nek 2008-ig terjedő, Magyarországot érintő jogeseteinek áttanulmányozása után azt fogalmazta meg, hogy nem sikerült feltalálni olyan döntést, amely kifejezetten a tisztességes eljáráshoz való jog megsértését róta volna a magyar bíróságok terhére, marasztalásra a rendelkezésre álló eseti döntések alapján csak az eljárás késedelmességének okából került sor. Tehát a fogalomalkotáshoz nem talált nemzetközi példát. Ennek ellenére megkísérelte a definiálást, kimondva azt, hogy a fair eljárás joga „a bírósági eljárás alkotmányos garanciája, elsősorban a bíróság eljárását meghatározó törvényi

603 Kúria Pfv.V.20.103/2019/6. [20] pontja,

604 Győri Ítéletábra Pf.V.20.140/2015/11/I.

605 Debreceni Ítéletábra Pf. 20.722/2008/9.

rendelkezések, illetve az azokban foglalt alapelvek, így a pártatlanság, az ügyfél egyenlőség, a függetlenség, a jogorvoslati jog biztosítása, az ártatlanság vélelmének biztosítása, a tárgyalás nyilvánosságának érvényesülése szempontjából vizsgálendő. Tartalmában e jog azt kívánja biztosítani, hogy az eljárásban az ügyfél kifejezetten az ügyféli pozíciója alapján őt megillető jogainak érvényesítésében ne szenvedjen hátrányt."⁶⁰⁶

Egy másik ítélőtábla a meghatározást a 2009. évi CLXIII. törvényben látta meg, mely úgy szólt, hogy a tisztességes eljárás követelménye alapján az eljáró személy, illetve döntéshozó testület a jogszabályban meghatározott eljárása során előítéletmentesen és elfogulatlanul, a mérlegelési jog gyakorlása során az eljárás résztvevőinek jogos érdekeit, ésszerű, méltányolható körülményeit is szem előtt tartva az előírt határidőn belül köteles eljárni.⁶⁰⁷ Csakhogy ez a jogszabály a hatósági eljárásokra, azaz a közigazgatás eljárásaira vonatkozott, ahol átfedések mellett ugyan, de speciális elvek is érvényesülnek, mint a mérlegelési jog, a jogos elvárás, a szerzett jogok védelme, vagy az egyenlő bánásmód követelménye. Alaptörvényi szinten a közigazgatásra a XXIV. cikk, a bírósági eljárásra pedig a XXVIII. cikk vonatkozik, amely elkülönítő szabályozásban bizony tetten érhető a hatalmi ágak szétválasztása is. Ami mégis figyelemre méltó a döntés érvelésében, hogy *általános és egységes követelményt meghatározó definíció* használatára törekedett, amelynek tartalma lehetőleg nem az egyes bírói értelmezésektől függ, hanem zsinórmértékként követhető.

A tisztességes eljáráshoz való jog fogalmát tekintve nem találunk egységes definíciót a jogirodalomban sem. Minden szerzőnek megvan a maga elképzelése arról, hogy mi legyen a tisztességes eljárás és annak tartalma, és bár a jogászok általában egyetértenek a tisztességes eljárás alapvető jellemzőiben, számos szempont továbbra is ellentmondásos.⁶⁰⁸ Egyes szerzők az emberi jogi jelleget,⁶⁰⁹ mások a védelmi jog minőséget vagy az elérni kívánt célt emelik ki,⁶¹⁰ míg megint mások a szerkezeti tagoltság alapján gyűjtőfogalomnak tekintik,⁶¹¹ és van olyan felfogás is, amely az egyes elemek összességével határozza meg a jogot.⁶¹² Ez utóbbi a leggyakoribb megközelítés.

---

606 u.o.

607 Pécsi Ítélőtábla Pf.III.20.031/2015/15.

608 LEANZA-PRIDAL 2014.

609 KISS 2009. i. m. 84-91

610 VARGA Zs. 2012. különösen 209-234.

611 TRÓCSÁNYI – SCHANDA 2014. 348.

612 DOEBBLER, Curtis F. J.: *Introduction to International Human Rights Law*. Washington DC: CD Publishing, 2006, 108.

A szóhasználatból nyilvánvalóan kitűnik, hogy a törvényi fogalmat (a perek tisztességes lefolytatása) változatlanul a tisztességes eljáráshoz való alapjoggal tartották azonosnak, ami lényegében konzerválta a jogalkotó már bemutatott technikai megoldását: a perek tisztességes lefolytatása azonos a központi fogalomként használt fair eljáráshoz való joggal, azonban eljárási alapelvként a részét képező más elemekkel azonos szinten áll, velük egyenrangú jogelv. Azt is megállapíthatjuk azonban, hogy a tisztességes eljáráshoz való jognak részét képezik az eljárási garanciák, és amelyeket a jogtudomány is szervezeti és működési garanciák szerint csoportosított.

Elemzésünk konklúzióját mindenképp előtt azzal kezdjük, hogy két további befolyásoló tényezőt is meg kell határozni, amely jelentőséggel bír: a) a bírák modern alkotmányjogi ismereteinek hiányát és b) a peres felek érvelését. Az első nyilvánvalóan akadályozó körülmény volt általánosságban is és az eljárási alapjog értékelése tekintetében is. A másik viszont olyan körülmény, amely lényegében 8 év előnyt jelentett a peres felek javára, hiszen az EJEE-hez való csatlakozástól 2000-ig egyre növekedő számban fordultak a volt peres felek az EJEB-hez éppen a tisztességes eljárás sérelme miatt. A perbeli érvelés az EJEB gyakorlatához kötődött, így a magyar ügyek, illetve az azokban felhozott más döntések hamarabb váltak vagy válhattak ismertté.

Tematikailag a tisztességes eljáráshoz való jogot vizsgáltuk meg elsőként, hiszen az a központi fogalom. Bár az rPp-ben nem szerepelt, de rendező elvként (csoportképző tényezőként) megjelent. A 18 év alatt kialakult gyakorlat első szakaszában csak díszítőelem szerepet kapott az eljárási hibák vizsgálatában. Később az alapjogvédelmi eljárások bevezetésével már meg kellett határozni, hogy az új alapelveknek milyen többlétszerepe van. Ekkor, a jogtudomány közvetítő hatásának köszönhetően, az AB meghatározásai és érvei, a rendszerint alkalmazott kifejezések beépültek a rendesbírói indokolásokba. Ki kell azonban emelni, hogy a törvény előtti egyenlőség perbeli változataként – valószínűleg az AB gyakorlatához képest önállóan – a perbeli esélyegyenlőség, ügyfélegyenlőség fogalmak használata is megjelent, ami egy bírósági alapfeladathoz közeli tartalom-kialakítást jelzett. Az Alaptörvény új elvárásai pedig azzal a hatással jártak, hogy mind a korai, mind az újabb meghatározások visszaköszöttek a bírói döntésekben.

Az rPp. új alapelvei közül a perek tisztességes lefolytatását a fejlődési folyamat eredményeként a rendesbírói eljárások a központi fogalommal, az eljárási alapjoggal azonosították be. Ez hasonlít az AB kezdeti működésének arra a módszerére, hogy a tisztességes tárgyalás elemből vezették le az alkotmányban nem rögzített tisztességes

eljáráshoz való alapjogot. Azonban amíg az AB a nemzetközi rendszerezést megtartotta, addig a bíróságok teljesen önállóan, a több közül egynek tekintették a perek tisztességes lefolytatása alapelvét, és csak kikövetkeztethető volt, hogy az anyajogot értik alatta. Ez strukturális bizonytalanságot mutatott.

Végül az alkotmányos standarthoz való alkalmazkodás körében megállapíthatjuk, hogy a jogi szöveg eltérése, a modern alkotmányjogi ismeretek hiánya, a hagyományos bírói feladat – ahogy azt prognosztizáltuk – hátráltatta az alkotmányjogban kialakult álláspontok átvételét, míg a szövegváltozás, az AB munkássága, az Alaptörvény értelmezési szabálya elősegítette azt. A felek érvelései a központi fogalom szintjén még mellőzhetőek voltak, viszont a várakozástól eltérően a jogtudomány a kommentárirodalom révén hatni tudott a szakjogon kívüli szempontok figyelembe vételére.

2. Tartalmi kettősségek

A jogalkotás a perek tisztességes lefolytatásának alapelvét a fair eljárás alapjogának perjogi változatául szánta, a bíróságok pedig ezt a kapcsolatot nagyjából realizálták is. Egyfelől azzal, hogy szókészletükben megjelent az *alanyi jog* mellett az *alapjog* kifejezés: „az igazságszolgáltatással kapcsolatos alanyi jogok, alapjogok (tisztességes eljáráshoz való jog, az eljárás ésszerű időn belül való befejezéséhez való jog)”,⁶¹³ illetve „a Pp. 2. § (1) bekezdése két eljárási alapjogot különböztet meg: egyrészt a feleknek a perek tisztességes lefolytatásához, másrészt az ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát”.⁶¹⁴ Másfelől úgy is, ahogy az idézetekből kitűnik, tartalmilag a törvényszövegbeli alapelveket jogként, még pedig alapjogként is értékelték, valamint a perjogi és alkotmányjogi kifejezéseket összekötötték.

A rendesbíróóságok szóhasználatában megjelent tisztességes tárgyalás – tisztességes eljárás variációk lényegében az EJEE szerinti „right to a fair trial” bírósági tárgyalást kiemelő címszaván és a bírósági eljárás egészének korrektségét biztosító elvárás kapcsolatán alapultak.

Azonban az előző alfejezetben idézett döntésekkel nem csupán az eljárás és a tárgyalás kifejezések szinonimakénti alkalmazását, felcserélését, és ezzel a fogalomhasználat terén egyfajta bizonytalanságot kívántunk érzékeltetni, hanem azt is, hogy az „anyajog”

613 Fővárosi Ítéletábla 5.Pf.21.971/2010/5.

614 Fővárosi Ítéletábla 5.Pf.20.775/2009/7.

tartalmának meghatározását illetően is fennállt, még pedig egy nagyobb mérvű tartalmi dilemma: mit jelent pontosan az, hogy az eljárás/tárgyalás legyen tisztességes. Ez a kifejezés mindannyiunk számára morális levárást jelent, értve ez alatt az erkölcsi, a becsületességi kívánalomnak megfelelő, azaz rendes magatartást.⁶¹⁵

A bíróságok hol az egyenlőség esélybeli ismérvével, hol az EJEB által „kiolvasztott” fegyveregyenlőség kifejezéssel adták meg a konkrét tartalmat. A fogalomhasználati kettősség – vagy nevezhetnénk inkább többségnek a perbeli esélyegyenlőség és a fegyveregyenlőség kifejezések váltakozó használata miatt – azt a kérdést vetették fel, hogy a perek tisztességes lefolytatásának fogalmát a bíróságok végül is milyen tartalommal ruházták fel.

Az alkotmányjog területén a központi fogalom a tisztességes eljáráshoz való jog, az alkotóelemei egymással egyenrangúak, és szükségképpen nem álltak azonos helyen a közös ismérveiket megadó anyajoggal, éppen az egész-rész reláció miatt. Az AB-ra 2012 előtt és után is jellemző módszer felsorolja a szövegbeli elemeket és megjelöli az értelmezéssel meghatározott,⁶¹⁶ beleértett részeket,⁶¹⁷ de nem von egyenlőségjelet a központi fogalom és valamely része közé. Legfeljebb a vizsgált elemet emeli ki a többi közül olyan fordulattal, hogy az AB a tisztességes bírósági eljáráshoz való jog részjogosítványai közül a [...] való jog kapcsán összefoglalta az általa – a nemzetközi jog alapelveire és gyakorlatára is tekintettel – korábban tett legfontosabb elvi megállapításokat,⁶¹⁸ vagy „Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdéséből következő [...] való jog sérelmét állító indítványi elemmel összefüggésben az Alkotmánybíróság az alábbiakat állapította meg”.⁶¹⁹ Esetleg alkalmaz olyan fordulatot, hogy „[a]z Alkotmánybíróság állandó gyakorlata szerint a fegyverek egyenlősége a tisztességes eljárás egyik meghatározó eleme”.⁶²⁰ Ezzel a módszerrel az AB a határozataiban él, ahol érdemben vizsgálja meg a panaszt. Így nyilvánvalóvá tette az alapjog tartalmát a teljes körű felsorolással, és összefoglalta az adott részjog addig megfogalmazott tartalmi elemeit.

Foglalkozott az AB az eljárási alapjog feladatával is, és arra a megállapításra jutott,

---

615 JUHÁSZ József – SZÖKE István – O. NAGY Gábor – KOVALOVSKY Miklós szerk. *Magyar Értelmező Kéziszótár*. Akadémiai kiadó Budapest, 1972. 1378. oldal

616 A felsorolás más a 39/1997. (VII. 1.) AB határozatban megjelent, a jellegadó ismérvek meghatározása az utólagos normakontrollhoz volt köthető a megalakulástól kezdődően.

617 22/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [49] pont, vagy 7/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [28]–[34] pontjai.

618 28/2019. (XI. 4.) AB határozat, Indokolás [81]–[82] pontjai.

619 3161/2019. (VII. 10.) AB határozat, Indokolás [23] pontja.

620 3064/2019. (III. 29.) AB határozat, Indokolás [15] pontja.

hogy „az eljárásnak ahhoz kell vezetnie, hogy a bíróság a perbe vitt jogokat és kötelességeket az ott írt módon valóban elbírálja.”⁶²¹ az összes, az Alkotmányban részletezett követelmény ... ezt a célt szolgálja, csak e követelmények teljesítésével lehet alkotmányosan véglegesnek számító, érdemi, a jogot megállapító döntést hozni.”⁶²² Ez pedig egybecseng az rPp-ben meghatározott céllal, hogy az alapelvek betartásával szükséges a jogvitákat elbírálni. Végső soron az eljárási igazságosságot kell érvényre juttatni.

2.1. Az esélyegyenlőség és a fair eljárás

Az egyenlőségi klauzula, vagyis minden ember státuszbeli egyenlősége,⁶²³ általános tételként és speciális elvárásként is megjelent az alkotmányban,⁶²⁴ és jelen van az Alaptörvényben.⁶²⁵ Így kifejezetten az (anyagi) alapjogok szerinti egyenlőségben a „mindenkinek joga van”, „mindenkit megillet”, „senki sem lehet...” fordulatokkal, a törvény előtti egyenlőséggel, a fegyveregyenlőséggel és az esélyegyenlőséggel. Az egyenlőkénti kezelés megvalósításához hozzátartozik a társadalmi helyzetből fakadó egyenlőtleniségek kiküszöbölése is.⁶²⁶ Mindenfajta demokrácia felfogásnak, bármennyire is különbözzenek azok egymástól, szükségszerű eleme a közösség tagjainak jogegyenlősége, az alkotmányos demokrácia nem gondolható el a jogegyenlőség alkotmányos garanciái nélkül.⁶²⁷

Az általános jogegyenlőségi szabály alkotmányos szinten meghatározható törvény előtti egyenlőségként is, amelynek része a bíróság előtti egyenlőség,⁶²⁸ és ugyanúgy hozzátartozik az esélyegyenlőség vagy diszkrimináció tilalma. Egy ponton találkoznak: a jogegyenlőtleniség megszüntetése terén, amely a bírósági eljárásokat illetően a jogi képviselő igénybevétele, a költségkedvezmények biztosítását (így együtt a hatékony bírósághoz fordulás segítségét) jelentette. Az esélyegyenlőség, egyenlő bánásmód fogalmát az alkotmányjog egy másik, anyagi alapjogra alkalmazta, a tisztességes eljáráshoz csak a fegyverek egyenlősége tartozott.

---

621 Ez utalás az Alkotmány 50. és 57. §-ainak egymásra vonatkoztatására, és a közigazgatási perek rPp. XX. fejezetében foglalt rendelkezéseire.

622 39/1997. (VII. 1.) AB határozat

623 Az Alkotmány 54. § (1) bekezdéséből levezetett általános tétel, az Alaptörvény XV. cikk (1) bekezdése.

624 SÓLYOM 2001. I. kötet, 42., 152-153., KOVÁCS Kriszta: *Az egyenlőség felé.* L'Harmattan Kiadó, 2012. 56-62.

625 Egyenlő munkáért egyenlő bér Alkotmány 70/B. §, diszkrimináció tilalma 70/A. § (1) bekezdés, a bíróság előtti egyenlőség 57. § (1) bekezdés, a választójogbeli egyenlőség, 71. §. KOVÁCS 2012. 62.

626 Alkotmány 70/A. § (3) bekezdése.

627 BRAGYÓVA András: *EGYENLŐSÉG ÉS ALKOTMÁNY. Az alkotmányos egyenlőségi szabály jelentése és alkalmazása.* www.uni-miskolc.hu/.../alkotmany/egyenloseg_es_alkotmany.doc 1.p. 2015.02.15.

628 53/1992. (X. 29.) AB határozat, 75/1995. (XII. 21.) AB határozat.

A törvény előtti egyenlőségnek a bírósági eljárásokban érvényesülő egalitárius felfogása tűnt kezdetben olyan bázisnak a bíróságok számára, amelyre fel lehetett építeni az eljárásbeli garanciarendszert. Alkotmányos elvárásként ez mutatkozott a legáltalánosabb vezérfonalnak, különös tekintettel arra, hogy az Alkotmány 57. § (1) bekezdése, amelyet az AB a tisztességes eljárást szabályozó rendelkezésnek tekintett, tartalmazta a bíróság előtti egyenlőséget. Ennek jegyében fogalmaztak úgy a felsőbbbíróságok, hogy

„A bíróság „kontradiktórius eljárás keretében mindkét peres fél jogait és kötelezettségeit figyelembe véve *egyenlő bánásmódban* részesítette a peres feleket.”⁶²⁹

„A tisztességes eljárás követelménye azt jelenti, hogy a per során a bíróságnak *megkülönböztetés nélkül*, mindvégig lehetőséget kell biztosítania mindkét félnek arra, hogy eljárási jogait gyakorolhassa, illetve eljárási kötelezettségeinek eleget tegyen.”⁶³⁰

„A tisztességes tárgyaláshoz való jog körében azt kell vizsgálni, hogy az eljárás egésze tekintetében egyik fél nem került-e *hátrányosabb helyzetbe* a másiknál, eljárási jogaik gyakorlása megfelelő volt-e, az úgynevezett fegyverek egyenlőségének elvét betartották-e.”⁶³¹

„a tisztességes eljáráshoz fűződő jogon belül kell figyelembe venni az *esélyegyenlőséghez*, független és pártatlan bírósághoz, valamint az ügyek ésszerű időn belüli elbíráláshoz, illetve a tárgyalás igazságosságához fűződő jogokat.”⁶³²

Azonban a fogalompárosításnak nem várt eredményeként értékelhető, hogy a perbeli egyenlőséget egyfajta egyenlő bánásmóddal, esélyegyenlőséggel történt azonosítása újabb fogalmi zavart okozott. 2004. január 27-én lépett hatályban az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. Törvény (Ekbtv.), amely a két fogalmat speciális területre vonatkozó tartalommal ruházta fel, a diszkrimináció tilalmához kapcsolta. Lényegében kisajátította. Így maga a jogalkotó zavarta meg az organikus fejlődést, hiszen az alkotmányos bíróság előtti egyenlőségből eredeztetett, a bíróság részéről a felek felé tanúsítandó egyenlő perbeli bánásmód és a perbeli sikeres érdekérvényesítésre való esélyegyenlőség biztosítása összemosódott a megkülönböztetés tilalmával. Érdemes kiemelni, hogy valószínűleg ez lehetett a leginkább meghatározó tényező, a 2009-es Ptk-tervezet szövege mellett, hogy a peres felek igényérvényesítési gyakorlatába mélyen ágyazódott bele az alapjog személyiségi jogként történő megjelölése.

Mintegy válaszként, a bírósági ítéletekben a személyiségi jogoktól elhatárolás érdekében megjelentek az ügyfélegyenlőség, ügyféljogok kifejezések, és a perbeli

---

629 Győri Ítéltábla Pf.I.20.238/2008/5.

630 Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 5. P. 22.114/2009/10.

631 Fővárosi Bíróság 28.P.24.850/2009/18.

632 Miskolci Törvényszék 10.P.22.470/2012/16.

egyenlőség ellentétpárjával az ügyféljogokban szenvedett hátrány szolgált. A joggyakorlás terén való kiegyenlített helyzettel, az eljárási jogok gyakorlásával, pontosabban azok tényleges biztosításával lehetett kiküszöbölni az egyenlőtlenséget.⁶³³

Az elgondolás önmagában igaz, és helytálló is. Csakhogy a bíróságok által megfogalmazott, az ellenérdekű félhez képest nem hátrányos helyzet az AB értelmezésében a felek közötti tisztességes egyensúlyt jelentette, amely a fair eljárás egyik elemét alkotja az EJEB kialakított gyakorlat alapján,⁶³⁴ és arra a fegyverek egyenlősége kifejezés szolgált.⁶³⁵ A fegyveregyenlőséget, mint eljárási alapjog-elemet a Pp. is magában foglalta, mégpedig az AB által meghatározott konkrét tartalommal:⁶³⁶ a felek minden, az eljárás során előterjesztett kérelmet, jognyilatkozatot, valamint a bírósághoz benyújtott okiratot megismerhessenek és azokra – törvényben előírt időn belül – nyilatkozhassanak.⁶³⁷

2.2. A fegyveregyenlőség és a fair eljárás

Az előző fejezetben idézett bírósági hivatkozásoknál azt emeltük ki, hogy a központi fogalom tartalmát a rendesbíróságok az esélyegyenlőséggel, vagy annak változataként a fegyveregyenlőséggel adták meg. Úgy fogalmaztunk, hogy a két egyenlőségi fogalmat felcserélték a rendesbíróságok. Érdemes akként finomítani, hogy az egyenlőség fair eljáráshoz tartozó elemére váltották fel a perbeli esélyegyenlőség kifejezést. Azonban ez sem változtat azon a helytelen elméleti megközelítésen, hogy a tisztességes eljáráshoz való jogot ilyen módon a fegyveregyenlőségi elemével tették azonossá. Ezzel egy erősen leszűkítő értelmezésnek engedtek elméleti teret. A logikai kapcsolat a jogegyenlőségből levezetett bíróság előtti és egyben perbeli egyenlőségen alapult. Így az érvelések az azonos jogok és kötelezettségek megléte mellett az eljárási jogok egyensúlyát, az egyenlő elbírálást emelték ki.

Ebben a megközelítésben több befolyásoló tényezőt is közrehatott. Elsőként az Alkotmány szövege, amely a tisztességes eljáráshoz való jogot és törvény előtti egyenlőséget egy szakaszban fogta össze. A második, hogy az AB a peres felek esélyegyenlőségét akként értelmezte, hogy azok azonos eljárási jogokkal és kötelezettségekkel, vagyis azonos

---

633 BDT.2009.1976.

634 17/2005. (IV. 28.) AB határozat

635 6/1998. (III. 11.) AB határozat

636 „...egyenlő esélye és alkalma legyen arra, hogy a tény- és jogkérdésekben véleményt formálhasson, és állást foglalhasson” 6/1998. (III. 11.) AB határozat

637 A Pp. 3. § (6) §-a.

fegyverekkel rendelkeznek.⁶³⁸ A harmadik ilyen tényező, hogy a törvény vagy bíróság előtti egyenlőség nem újszerű kívánalom a polgári eljárásjogban, a felek egyenjogúsága elvének felelt meg már a szocialista korszakban is.⁶³⁹ Ez nem csupán azt jelentette, hogy a feleket egyenlő eljárási jogok illették meg, hanem magába foglalta a kölcsönös meghallgatás kötelezettségét is, amely a felek oldaláról azt a jogot jelentette, hogy a tárgyaláson megjelenve tény- és jognyilatkozatokat tegyenek, álláspontjukat kifejthessék. Másrészt pedig magában foglalta a kitanítási kötelezettséget, amely a felek eljárási jogai gyakorlásának egyenlő lehetőségét, a perbeli egyenjogúság tényleges megvalósításának eszközét jelentette.⁶⁴⁰ Ha nem is a jogállamiság követelményeinek megfelelő tartalommal, de maguk a fogalmak és az általuk elérni kívánt cél a polgári eljárásjogban ismertek voltak.

A bírói értelmezés mégis továbblépett, ami annak köszönhető, hogy inkább a garancia-együttes céljaként fogták fel az egyenlő perbeli helyzetet, mint definíciónak. A tisztességes eljáráshoz való jog és a fegyveregyenlőség közötti azonosság akkor maradt el a döntésekből, amikor a fair eljárás elemeit az AB már példálózó jelleggel sorolta fel.

A váltás pedig teret engedett a fegyveregyenlőség valódi feladatának, amelyet az EJEB értelmezés útján „olvasztott ki” az egyezményből és jutott arra az álláspontra, hogy az EJEE-ben foglalt korrektségi követelményeknek része a fegyveregyenlőség is. Azt méltányos egyensúlyként fogta fel,⁶⁴¹ lehetőséget arra, hogy a fél az ügyét a bizonyítékaival együtt előadja.⁶⁴² A kiegyenlítetttség abban valósul meg, hogy a beadványokat a másik fél megkapja, arra reagálhasson saját érveivel,⁶⁴³ az ügy szempontjából lényeges bizonyítási indítványait foganatosítsák,⁶⁴⁴ kérdéseket intézhessen a tanúkhöz,⁶⁴⁵ de egyik esetben sem terjed odáig az EJEB hatásköre, hogy azok értékelését vizsgálhassa.

Az AB a fegyveregyenlőséget a bíróság előtti eljárásban való hatékony, érdemi részvétel követelményének értékelte. Megvalósításának módját az EJEB-el azonos módon tartotta szükségesnek: a felek számára nem lényegesen hátrányosabb helyzet biztosítása a

---

638 75/1995. (XII. 21.) AB határozat

639 NÉVAI László – SZILBEREKY Jenő: *Polgári eljárásjog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1976. 84-85.

640 1972-től a bíróságnak csak a jogi képviselővel nem rendelkező felet kellett kioktatnia. Más kérdés, hogy a bírói joggyakorlat ettől függetlenül mindkét felet és nem csupán eljárás jogi, hanem anyagi jogi jogaira és lehetőségeikre oktatta ki ezzel sértve a felek perbeli rendelkezési jogát.

641 Feldbrugge kontra Hollandia, 1986. május 29. 44. §.

642 Wierzbicki kontra Lengyelország, 2002. június 18. 45. §.

643 Beer kontra Ausztria, 2001. február 9. 19. §.

644 Dombo Beheer B.V.kontra Hollandia, 1993.október 27. 34-35. §§.

645 Mantovanelli kontra Franciaország, 1997.március 18. 36. §.

per során. Meg kell azonban jegyezni, hogy egészen 2002-ig a büntető eljárásokban merült fel az egyenlőség biztosítása.⁶⁴⁶ Még az alapvetőnek tekintett 6/1998. (III.11) AB határozat is ezzel, nem pedig a polgári eljárásokkal kapcsolatos elvi álláspontot határozta meg.

A tisztességes eljáráshoz való jog fogalmának az egyes elemek megadása útján történt meghatározása nyilvánvalóvá tette, hogy a fegyveregyenlőség egy részjog, és saját jelentéssel rendelkezik. A rendesbíróságok számára viszont ez a tartalomvizsgálat egybekapcsolódott a konkrét rPp. rendelkezéseinek beazonosításával, ezért találkozunk olyan érvelésekkel mint

„...a fegyverek egyenlősége az eljárásban végig biztosított volt, a felek a tárgyaláson jelen lehettek, nyilatkozatot tehettek. Nem volt olyan irat, dokumentum, amelyet a felperes nem ismerhetett volna meg, ezért a tisztességes eljáráshoz való joga nem sérült”⁶⁴⁷ vagy

„...a bíróság részletes tájékoztatást adott a tényállás alapjául szolgáló per alperesének de a jegyzőkönyvek szerint korábban hasonló részletes tájékoztatásra került sor a felperes irányába is”⁶⁴⁸ valamint

„Mindenekelőtt a Pp. 3. § (3) bekezdése és 336/A. § (2) bekezdése értelmében [az elsőfokú bíróságnak] tájékoztatnia kell az alperest a bizonyítási teher megfordulásáról és ezt követően az alperes, illetve a felek által előterjesztett szakértői véleménnyel kapcsolatos bizonyítási indítványokat (szakértő megidézése, szakértői vélemény kiegészítése... stb.) fogatosítani kell.”⁶⁴⁹

„A felperesnek módjában állt a csatolt iratban szereplő valamennyi bizonyítékra, tényre, adatra vonatkozóan álláspontját kifejteni, észrevételeit megtenni, bizonyítási indítványait előterjeszteni, következésképpen az iratsatolással sem a fegyveregyenlőség, sem más eljárásjogi alapelv nem sérült.”⁶⁵⁰

Ha a fegyverzetbeli eszközöket vesszük figyelembe, azok jól behatárolható perceselemek. A bíróság minden okiratot, nyilatkozatot, kérelmet megismerhetővé tesz a felek számára, és azokra való nyilatkozat megtételét biztosítja. A megismerhetőség nem kizárólag az iratoknak a fél részére történő megküldését jelenti, bár ez a legegyszerűbb mód, hanem azok hivatali időben való megtekintését, tanulmányozását, másolatok kiadását is értjük alatta. Ez utóbbiakat természetesen formalizált keretek között.

A válaszok, refleksiók, tehát a saját jogi álláspont kifejtésének és alátámasztásukra a bizonyítási eszközök megjelölésének színtere jellemzően a tárgyalás volt, ezért tapasztalhatunk átfedést a tárgyalás igazságosságának alapjogelemével.

---

646 Az elv polgári ügyek tisztességének vizsgálatában is alkalmazhatóságát az AB a 15/2002. (III. 29.) AB határozatban mondta ki először.

647 Gyulai Törvényszék 17.P.20.170/2012/25.

648 Győri Ítéltábla Pf.V.20.072/2015/14/I. szám

649 LB Kfv. V. 35.526/2008.

650 Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.640/2013/3. szám

Lehetőség volt mindezek írásbeli úton való előadására, csakhogy a hazai bíróságok számára nehezen feloldható dilemmának bizonyult a fegyveregyenlőség és az észszerű időn belüli befejezés összehangolása. A per időkeretek között tartása érdekében a bíróság a nyilatkozatok írásbeli megtételére határidőt adott a feleknek, annak a törvényi szankciónak a kilátásba helyezésével, hogy az elkésett beadványokat figyelme kívül fogja hagyni. Mégis az érdemi döntés megalapozottsága céljából az elkésett beadványokat általában és rendszerint befogadta a bíróság, és tartalmát is figyelembe vette.⁶⁵¹ A formai egyenlőség helyett egy tartalmi egyenlőséget érvényesítettek főként az elsőfokú bíróságok, amelynek háttérében olyan felülbírálati álláspontok álltak, mint

„A bíróságnak a felek bizonyítási kérelmeik keretei között is törekednie kell a valóságnak megfelelő tényállás felderítésére. Összességében tehát a már eddig felajánlott bizonyítékok mélyebb, szélesebb körű vizsgálatát kellett volna lefolytatnia az elsőfokú bíróságnak, ennek hiányában ítélete nem megalapozott.”⁶⁵²

A bizonyításra vonatkozó, bíróságtól megkívánt konkrét elvárásokat az rPp. normaszövege tartalmazta. A feleknek és képviselőiknek külön rögzített joga volt arra, hogy közvetett vagy közvetlen módon kérdéseket intézzenek a tanúkhöz, kérdezési joga volt a tanú meghallgatás során és ez a jog magában foglalta a tanú nyilatkozatának vitatási lehetőségét is, valamint tanúvallomással szembeni ellenbizonyítást. Szakértői bizonyítás révén feltárt releváns tények értékelése sem lehetett egyoldalú vagy önkényes a bíróság részéről, hiszen a felek nyilatkozataival, valamint a bizonyítási eszközökkel összevetve kellett értékelnie azt. S amennyiben a bíróság kizárt valamely bizonyítékot, illetőleg valamely bizonyítási indítvány mellőzött, annak ítéletbeli indokát köteles volt megadnia.⁶⁵³

A tanúk, szakértő meghallgatásával kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy azt az rPp. a bíróság kezébe adta az összefogottság és az aktív pervezetés érdekében. Szövegszerűen engedélyt kellett kérni az eljáró bírótól, hogy a fél vagy képviselője közvetlenül tehesse fel kérdést a tanúhoz, de a gyakorlat természetesnek kezelte mind a kérdésfeltevés jogát, mind

---

651 Az rPp. 141. § (6) bekezdése „gumisabályként” működött. Amikor a felek a részükre biztosított bírói határidőt elmulasztották és ezzel rendszerint adott tárgyalási határnap előkészítését akadályozták, az így elkésettnek tekintendő indítványaik, nyilatkozataik esetében legfeljebb pénzbírságot alkalmaztak az elsőfokú bíróságok. Azt sem nagy sikerrel, a másodfokú bíróságok méltányos gyakorlata alapján. Egyébként pedig nehéz volt annak meghatározása, hogy a bizonyítási szakaszban előadott további és lényeges indítványok mennyiben akadályozzák a megalapozott és véglegesnek szánt bírói döntést.

652 Debreceni Ítéletábrla Pf. II. 20.538/2009/4.

653 Pp. 206. §-ban foglalt szabályok rendezik a mérlegelés fő irányát, kötöttséget jelent a bíróság számára a Pp. 169. § (6) bekezdése, 170. § (7) bekezdése, 192/A. § (1) bekezdése. Tanúvallomások és a minősített adatot tartalmazó okirat vonatkozásában, míg az okiratokkal kapcsolatos a Pp. 195. § és 196. § adnak iránymutatást. A törvényes vélelmek vonatkozásában a 3. § (5) bekezdés és a büntető bíróság marasztaló ítélete vonatkozásában a Pp. 4. § (2) bekezdés. Az indokolási kötelezettséget a Pp. 221. § (1) bekezdése tartalmazza.

annak sorrendjét: a bíróságot követően a tanú meghallgatását kérő, majd az ellenérdekű fél tett fel kérdéseket. Azt azonban ki kell emelni, hogyha a kérdések ún. irányító kérdések voltak,⁶⁵⁴ vagy nem kapcsolódtak szorosan a perbeli jogvitához, a bíróság megtilthatta a kérdés feltevését. Akár az ügy tétje, akár a felek személyes ellentéte miatt eljuthatott odáig a meghallgatás, hogy a bíró „tolmácsolta” a kérdéseket a tanú felé a válaszadás érdekében, de jellemzően jól működött a rendszer, és a felek aktív közreműködői lehettek saját vitájuk rendezésének. Az ügyben eljáró szakértőnek semlegesnek kellett lennie és maradnia a felek irányába, amelyet az rPp. a kizárási szabályok kiterjesztésével biztosított. Ennek oka az ügy szempontjából az volt, hogy a speciális tudást igénylő tények, amellyel kapcsolatban a bíróságnak nincsen ismerete, nagy valószínűséggel kihatnak az érdemi elbírálásra.

Rövid összegezésként a bírói gyakorlat esetében azt fogalmazhatjuk meg, hogy az Alaptörvényig és ezzel együtt az AB módszerváltásáig inkább az egyenlőségi elvet részesítette előnyben, amely valószínűleg jobban visszaadta az igazságszolgáltatástól elvárt objektivitást. Ez azonban a fegyveregyenlőség önálló részjogának törvényszövegbeli beazonosítását és perjogi szempontú meghatározását késleltette. Amikor viszont ez megvalósult, az okiratok megküldésén és megismerésén túl, az egyéb bizonyítási eszközökre, a kérdezés jogára, a bizonyításra szoruló tényekről való tájékoztatásra, s a szakértői bizonyítás szükségességére is vonatkoztatta. Lényegében azokra a perceseletekre, amelyek befolyásolták a megtett állítások alátámasztását, igazolását. Az így kialakított garancia-együttesben a fegyveregyenlőség elve biztosította, hogy egyik fél se kerüljön eljárásjogi szempontból hátrányosabb helyzetbe a másik félhez képest, amelynek módja az iratok, beadványok bizonyítékok megismerése, megküldése, bizonyítás indítványozása, kérdések intézése a tanúkhöz és észrevételek megtétele volt.

3. Az eljárási törvényben elnevezés szerint szereplő alapelvek

A VIII. Ppn. alapelvi reformja vegyes képet mutat abból a szempontból, hogy az alapjog egyes elemeit milyen módon emelte be az rPp-be. Arra már utaltunk, hogy egyes elvek csak megnevezés szerint kerültek a szövegbe, mint a pártatlanság, a jogviták elbírálása, a peres tisztességes lefolytatása és az észszerű időn belüli befejezés, de az alapelvi fejezet kibővült

---

654 Más elnevezéssel zárt kérdések, amelyekre csak igen, vagy nem válasz volt adható.

olyan elvekkel is, amelyeknek a tartalmát határozta meg a szöveg, az elnevezését, beazonosítását a jogtudomány, illetve a rendesbíróságok végezték el. Sőt, a hagyományos elvek egy részét is a tisztességes eljárás alapjogának hatókörébe vonták, és u. n. beleértett jogelveket is alkalmaztak.

Ebből kiindulva rendszereztük a fair eljáráshoz kapcsolható alapelveket, és a dolgozat következő fejezeteiben ezen koncepció mentén felosztva ismertetjük az egyes alapelveket. A perek tisztességes lefolytatásának tartalmát és összefüggéseit didaktikai szempontból itt lenne szükséges ismertetni, azonban nem térünk vissza az alapelvhez, mivel azt egy sajátos értelmezési kihívás keretei között ezen Rész 1. fejezetben már ismertettük.

3.1. Pártatlanság

Az rPp. első fejezetében a csak elnevezésében megjelenített alapelvek közül a pártatlanság követelménye szerepel elsőként. Sem a fogalom, sem a jelentése nem új a polgári eljárásjog területén. Az 1911. évi I. törvénycikkben épp úgy megtaláljuk az igazságszolgáltatási elvhez tartozó rendelkezéseket,⁶⁵⁵ mint az rPp.-ben,⁶⁵⁶ még pedig lényegi eltérés nélkül. A törvény hatályban léte során a jogtudományi megközelítésben egyfajta finomodás ment végbe. Kezdetben a bírói függetlenség elvéhez tartozott, hogy külső befolyást ne gyakorolhassanak sem a felek, sem az állam egyes szervei, a bíró maga pedig részrehajlás nélkül, lelkiismeretesen döntsön. ⁶⁵⁷ Jelenleg a függetlenség a szervezeti garanciák egyike, míg ennek személyi oldala, a pártatlanság inkább működési követelmény. Szerepük változatlan: a bírósági eljárás a maga teljességében legyen korrekt. Ezt a szoros kapcsolatot az AB úgy fogalmazta meg, hogy „[a] bírói függetlenség egyedi aspektusában [...] a bíró szervezeti és státusbeli szabadságának garanciáját jelenti, annak érdekében, hogy az egyedi ügyekben a jogviták eldöntése és a jogsérelmek orvoslása tárgyában hozott kötelező erejű és végrehajtható döntését mindenféle befolyástól mentesen, a törvények, illetve általában a jogszabályok alapján, belső meggyőződése szerint hozza meg.”⁶⁵⁸

A bíró feladata is konstans maradt: az igazságszolgáltató hatalmat képviseli, megítél és egyensúlyt teremt a törvény szigorával, hatalomtól, pénztől és gyengeségtől mentesen, részrehajlás nélkül. Ezt az autoritást jeleníti meg a bekötött szemű, kezében mérleget és

---

655 1911. évi I. tc. 59-69. §§-ai.

656 rPp. 13-19. §§-ai

657 SZILBEREKY – NÉVAI 1976. I. kötet, 66.

658 19/1999. (VI. 25.) AB határozat

kardot tartó Justitia. A pártatlanság a döntést hozó egyéni jellemzője,⁶⁵⁹ kizárja a részrehajlást, a rokon- vagy ellenszenvet épp úgy, mint az érdekalapú kötődést, kapcsolatot a perbeli felekkel, képviselőikkel. A bíró ebből az okból van alárendelve a törvénynek és saját belső meggyőződésének, ez adja személyének hitelességét. Nem elég azonban a belső meggyőződés, azt a perben résztvevők felé is ki kell nyilvánítani, az igazságszolgáltatásba vetett bizalom megőrzése érdekében. Kétség se merüljön fel arra, hogy nem pártatlan bíróság jár el. ⁶⁶⁰

Abban hozott újdonságot a jogállamiság eszméje, hogy igyekezett ha nem is szétválasztani a két elvet, de ismérveit egymástól jól elhatárolható módon megadni. A függetlenség a bírói pártatlanság előfeltételeként is felfogható, amely „ elválaszthatatlan része az igazságszolgáltatás hitelességének és annak a bizalomnak, amelyet ösztönöznie kellene a demokratikus társadalomban.”⁶⁶¹

Az EJEB – a függetlenség szempontjai szerint működő bírósági rendszerre alapozva – vélelmet állított fel amellet, hogy a bíróság mentes a személyes előítéletektől.⁶⁶² Ugyanakkor ez a vélelem megdönthető és az előítélet, illetve az elfogultság meglétéről vagy hiányáról meg lehet győződni. Az objektivitás tesztje alapján vizsgálható, hogy a bíró megadta-e a jogszerű kétséget kizáró garanciákat,⁶⁶³ a szubjektivitási teszt alapján pedig a személyes meggyőződés és érdek értékelhető.⁶⁶⁴ A pártatlanság objektív követelményének nem felelt meg a családi kötelék vagy a szakmai kapcsolat,⁶⁶⁵ de a bírói tanácskozáson a kormány hivatalos jelenléte sem.⁶⁶⁶ A szubjektív követelmény körében értékelhető az előre

---

659 Parlov-Tkalčić kontra Horvátország, 2009. december 22. 86-87. §.

660 „Ha a bíró személyes függetlensége, pártatlansága megkérdőjelezhetetlen, akkor nem lehet ezzel ellentétes látszat sem, aminek a védelmére külön gondot kellene fordítania. Amennyiben a személyében, a több évtizedes munkálkodásával meg tud testesíteni egy olyan erkölcsi, hivatásbeli mércét, amelyből következően a függetlenségét oktalan vád már nem érheti, és a nemtelen vádaktól való elhatárolódást is méltósággal tudja viselni, akkor már csak a bíróság, mint szervezet függetlenségének, pártatlanságának, elfogultlanságának a látszatát megőrző védelemre kell figyelmet fordítania.”

FICSOR Gabriella: A bírói függetlenség szükségszerű kialakulása és tartalma.

https://debreceniitotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/biroi_fuggetlenseg_1.pdf, 2. 2020.05.09.

661 Az Európa Tanács keretében működő Európai Bírák konzultatív Tanácsának (CCJE) 3. számú Ajánlása (2002. november 19.) 16. pontja.

662 Kyprianou kontra Ciprus, 2005. december 15., 119. §.; Le Compte, Van Leuven és De Meyere kontra Belgium, 1981. június 23. 58. §; Driza kontra Albánia, 2008. június 2. 75. §.

663 Morice kontra Franciaország, 2015. április 23., 119. §.; Gautrin és társai kontra Franciaország, 1998. május 20., 58. §.

664 Kézikönyv 2016. i. m. 42-43.

665 Az első esetre példa a Micallef kontra Málta, 2009. október 15., 102. §., a másakra a Pescador Valero kontra Spanyolország, 2003. június 17., 27-28. §.

666 Martinie kontra Franciaország, 2006. április 12., 53-55. §.

kialakított meggyőződés,⁶⁶⁷ a bíró ellenségeskedése vagy rosszindulata,⁶⁶⁸ tehát a bíró személyes viselkedése.

Az AB a pártatlanság követelményével összefüggésben is az EJEB szempontjait érvényesítette.⁶⁶⁹ Irányadónak tekintette tehát azt a megközelítést, miszerint a pártatlanságnak objektív és szubjektív oldala is van. Az elfogulatlanság esetében az AB igen karakterisztikusan fogalmazta meg azt az elvárást, hogy a bírónak nemcsak pártatlannak kell lennie, hanem annak is kell látszania.⁶⁷⁰ Amiben viszont óhatatlanul el kellett térnie, az az objektív követelmény vizsgálat módja volt. A belső jog szerint ugyanis az eljárási törvények rendezik azokat a helyzeteket, amelyek kizárják a bíró pártatlanságával szembeni jogos kétséget.

A szabályozási környezet a polgári eljárásban résztvevő bíró esetében egyértelmű és részletes szabályokat tartalmazott, egyaránt meghatározta a kizárás feltételeit, amelyek az objektív követelményeket jelentették, és rendelkezett a szubjektív követelményről is, nevezetesen az elfogulatlanság kivánalmáról. Azt azonban a bírói gyakorlat munkálta ki, még 2000 előtt, hogy milyen magatartás vezethet az elfogultság megállapításához. A felmerült esetekben kifejtett érvek nem különböztek az EJEB által kimunkáltaktól, hiszen az elvárások is azonosak voltak: a bíró esetében ne álljon fent az előtte folyó per feleivel, képviselőivel vagy a per tárgyával olyan kapcsolat, amely akadályozná az egyenlőség érvényesülését, és ne is keltse viselkedésével vagy egyes perbeli cselekményeivel az elfogultság látszatát.

A törvényi kizárási okokat hivatalból kellett vizsgálni. A bíró tehát a keresetlevél megvizsgálásakor erre is figyelmet fordított. A felek számára a kizártság ténye legfeljebb abban nyilvánul meg, hogy igazgatási úton újabb bíró kerül kijelölésre. Megfigyelhető volt egy olyan tendencia a közhatalom gyakorlásával okozott kár megtérítésére irányuló és a közhatalom gyakorlója által megsértett személyiségi jogi perekben, hogy a felperesek – elégedetlenkedve a bírói pervezetéssel – magát az eljáró bírót, illetve a jogi személy bíróságot is perbe vonták annak elérése céljából, hogy a per tárgyalására más bíró vagy bíróság kerüljön kijelölésre. Így a meg nem engedett keresetváltogatás szabálya összekapcsolódott az objektív kizárási rendelkezésekkel. Akadt azonban példa arra is, hogy

---

667 Buscemi kontra Olaszország, 1999. szeptember 16. 67-68 §.

668 Piersack kontra Belgium, 1982. október 1., 30. §; Hauschliedt kontra Dánia, 1989. május 24., 46. §; Castillo Algar kontra Spanyolország, 1998. október 28., 43. §; Romenskiy kontra Oroszország, 2013. június 13., 26. §.

669 CZINE Ágnes: Tükörkép a bírói függetlenségről és pártatlanságról az Alkotmánybíróság gyakorlatában. Alkotmánybíróság Szemle 2018/2. 7.

670 21/2014. (VII. 15.) AB határozat, indokolás [105]-[106] pontjai.

dologi jogi vagy kötelmi perben került sor az ilyen tartalmú személyi és tárgyi keresetkiterjesztéssel kizárta az rPp. szerint meghatározott törvényes bíróság).

Az egy eljárásban többször megtett ilyen jellegű keresetkiterjesztés irányította rá a figyelmet arra, hogy az eljárási alapjog ütközhet a perbeli rendelkezési joggal, vagy a fair eljáráshoz való jog elemei egymással (pártatlanság-döntési kötelezettség, pártatlanság-észszerű időn belüli befejezés) is konfrontálódhatnak. Különös tekintettel arra, hogy ezek a részjogok a polgári eljárás önálló alapelveiként működtek. Ilyenkor legtöbbször a per észszerű időn belüli érdemi lefolytatása kerül veszélybe, az eredeti jogvédelmi igény elbírálását maga a felperes akadályozza. Mivel a bíróságnak mindkét fél alapjogát érvényre kellett juttatnia, az alperest is megillető döntéshez való jog sem szenvedhetett csorbát. Az adott ügyben eljáró bíróságra történő keresetkiterjesztés megengedhetősége tárgyában igen megosztott joggyakorlatot kísérelte meg a Szegedi Ítéltábla mindkét jogintézmény felől perjogi alapokon mederbe terelni, amikor kimondta, hogy a bíróság ellen indított polgári perben nincs helye a kereset kiterjesztésének az ügyben eljáró megyei bíróságra, ha az újonnan előterjesztett kereset ténybeli alapja nem kapcsolódik az eredeti kereseti kérelemhez. A meg nem engedett keresetkiterjesztést önálló keresetként kell kezelni és iktatni, és nincs kihatása – a bíróság kizárása szempontjából – az eredeti kereset elbírálására.⁶⁷¹

A magyar jog szerinti elfogultság, avagy a pártatlanság szubjektív oldalának hiánya körében a felek hivatkozásai széles skálán mozogtak. Az indokolást egyáltalán nem tartalmazó kifogás,⁶⁷² az általánosságban mozgó, konkrét és objektív tényeket nem tartalmazó indok,⁶⁷³ a hiánypótlásra felhívás, az ellenérdekű fél beadványa mellékleteinek meg nem küldése, vagy a fél képviselőjének napi kapcsolata felsőbb bíróságokkal épp úgy szolgált indokul,⁶⁷⁴ mint annak tudomása, hogy a másik fél olyan kapcsolatrendszer épített ki a megyében, mely a független bírósági eljárást jelentősen csorbíthatja, „illetve a bírói szervezetben és jogi képviselők között is tagadhatatlanul léteznek összefonódások.”⁶⁷⁵ Elfogultságot láttak abban, hogy egy tanács a társasházakkal kapcsolatban olyan joggyakorlatot folytat, melyet jogsértőnek tartottak,⁶⁷⁶ de abban is, hogy egy adott

---

671 Szegedi Ítéltábla Pkk. III. 20 075/2009/2.

672 Fővárosi Ítéltábla 17.Pkf.25.071/2018/5.

673 LB. Pkk.V.24.719/2016/2.

674 LB. Pkk.VIII.24.512/2010/2.

675 Győri Ítéltábla Pkk.III.25.928/2018/2.

676 LB. Pkk.III.24.553/2009/2.

fellebbviteli tanács korábban a félre nézve kedvezőtlen döntést hozott.⁶⁷⁷ A pártatlansághoz fűződő érdeket sértőnek tartották a felek az általuk észlelt vagy vélelmezett szakmai mulasztás,⁶⁷⁸ vagy valamely fél és a pert tárgyaló bíróság között másik per okából,⁶⁷⁹ és történt hivatkozás jogszabálysértő eljárásra, amelyet okiratként maga a perben meghozott ítélet támaszt alá.⁶⁸⁰

Maguk a bírák, illetve a bíróságok is jelentettek be egy-egy ügyben elfogultságot, a felhozott indokok ugyancsak vegyes képet mutattak, de jelentős szerepet játszott benne a pártatlanság látszatának megóvása. A peres félként résztvevő, de az eljáró bíróság székhelyén működő végrehajtóval,⁶⁸¹ vagy valamelyik peres féllel meglévő munkakapcsolat, vagy peres féllel meglévő munkakapcsolat főleg a vidéki bíróságok esetében szolgált hivatkozási alapul.⁶⁸² Megtalálható volt az okok között valamely kolléga tulajdonosi mivolta egy peres félként eljáró cég vonatkozásában,⁶⁸³ a megyei bíróság korábbi bírója az alperes törvényes képviselője,⁶⁸⁴ de az eljáró bíróra a felperes által tett minősíthetetlen, személyiségi jogot durván sértő kijelentések is.⁶⁸⁵

A pártatlanság kifelé történő érzékeltetésének egyik következménye volt az a megoldás, hogy a bíró vagy a bíróság magát nem érezte elfogultnak, de hozzájárult a perből történő kizáráshoz.⁶⁸⁶ A megoldás korántsem tekinthető szerencsésnek, mert az elfogultság megállapítására nem volt alkalmas az ilyen nyilatkozat, de az ellenkezőjére sem. Ez pedig nem volt összeegyeztethető azzal az elvárással, hogy a per törvényes bírójának egyértelműen tudnia kell, hogy van-e olyan személyes körülmény, amely gátolja a pártatlan pervezetését.

Az ügyet tárgyaló bíró belső meggyőződése az elfogultság tárgyában tett nyilatkozatában mutatkozott meg, amelyet a felsőbb bíróságok vagy azonos bíróság másik tanácsa csak objektíven vizsgálható okok alapján mérlegelhetett, még pedig kizárólag a kifogást benyújtó fél által felhívott szempontok szerint. Az elsőfokú bíróságok gyakorlata, amikor egy másik bírói tanács elfogultságának kérdésében kellett állást foglalni, a hangsúlyt

---

677 LB: Pkk.III.24.737/2014/2.

678 Debreceni Ítéltábla Pkk.II.20.005/2012/2., Fővárosi Ítéltábla 1.Pk.25.638/2018/2.

679 Fővárosi Ítéltábla 3.Pkf.25.717/2019/2., Pécsi Ítéltábla Pkk.V.25.243/2018/2.,

680 Pécsi Ítéltábla Pkk.V.25.243/2018/2.

681 Győri Ítéltábla Pkk.V.25.626/2018/2.

682 LB. Pk.IX.25.076/2004/2.

683 LB Pkk.VIII.24.583/2009/2.

684 Debreceni Ítéltábla Pkk.II.20.015/2012/3

685 Fővárosi Ítéltábla 7.Pkf.25.548/2018/2.

686 LB. Pkk.VIII.24.507/2007/2.

annak vizsgálatára helyezte, hogy „A kizárás iránti kérelemnek konkrét okot kell tartalmaznia, meg kell jelölni azokat a tényeket, amelyekből okszerűen következik az, hogy annak feltétele objektíve fennáll. A fél szubjektív vélekedése nem szolgálhat alapul az elfogultság fennállásának megállapítására.”⁶⁸⁷ Ebből kiindulva tekintették át a fél által hivatkozott okokat egyenként, hogy azok alkalmasak-e az elfogultság megállapítására.

A felsőbb bíróságok rövidebbre fogott indokolását adták az elfogultság hiányának olyan fordulatok alkalmazásával, miszerint „... a bírák nyilatkozataival szemben a felperes nem hozott fel olyan okot, amely az eljárásra hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság kizárásához kellő alapot szolgáltatna. Ilyenek a panaszban megjelölt körülmények nem minősíthetők.”⁶⁸⁸ Az egy ügyben többszöri kifogás benyújtása vezetett oda,⁶⁸⁹ hogy a garancia-rendszer egy másik elemét tették a bíróságok a mérleg másik serpenyőjébe, még pedig a törvényes bíróhoz való jogot.⁶⁹⁰

Ahogy minden ügyben külön kellett megvizsgálni az elfogultság meglétét a fél által bejelentett esetekben, úgy az elfogultságot bejelentő bíró esetében is ez volt az irányadó. A törvényes bíróhoz való jog szempontjából nem találta a felsőbb bíróság kellő indoknak, hogy az adott bíró a fél másik ügyében már elfogultságot jelentett be. Ez a jog a bíró oldaláról kötelesség, nem korlátlan jogosultság. Nincs arra törvényi felhatalmazása a bírónak sem, hogy elfogultságát indok nélkül jelentse be. Ezért jegyezte meg a vizsgálatot elvégző bíróság, „...az elfogultsági nyilatkozatot még e mulasztás esetén sem bírálhatja felül, azonban hivatalból köteles a bírák figyelmét felhívni e kötelezettségük megtartására”.⁶⁹¹

Néhány peres fél a Kúria eljárását is szeretne volna megakadályozni a kifogás jogintézményét felhasználva. Az ilyen kérelmek egy része valamely tanácsra, vagy tanácselnökre vonatkozott, amelyet az általános szabályok szerint a Kúria egy másik tanácsa bírált el.⁶⁹² A Kúria teljes kizárására azonban az rPp. rendszeréből fakadóan nem kerülhetett sor.⁶⁹³

A kifogás jogintézményének hosszú gyakorlatába sokáig nem épült be az alapjogi-alapelvi hivatkozás, annak ellenére, hogy a kétféle megközelítést dogmatikai alapossággal már 2008-ban egyesítette a Debreceni Ítéltábla indokolása:

---

687 Pest Megyei Bíróság 21.Pk.21.545/2011/3.

688 LB Pk.VIII.26.179/2002/2.

689 LB Pfv.IV.20.102/2008/14.

690 Fővárosi Ítéltábla 7.Pkk.25.345/2012/2.

691 Pécsi Ítéltábla Pkk. III. 20.152/2012/2.

692 LB. Pkk.III.24.553/2009/2

693 LB. Pkk.VIII.24.728/2011/2.

„A[z r]Pp. alapvető rendelkezéseinek megfelelően a tisztességes eljárás, a pártatlan bíró eljárásának biztosítékát jelentik a bíró kizárására vonatkozó szabályok a polgári eljárásban. Az eljárási törvényben felsorolt kizáró okok azonban már nem általában fogalmazzák meg a tisztességes eljárás követelményét, hanem azokat az okokat sorolják fel, amelyek ennek érvényesülését a bíró személye folytán a konkrét ügyben veszélyeztetnék. Az a-d) pontban írtak abszolút kizárási okok, azaz olyan tények, amelyek fennállásakor az elfogultságot a jogalkotó vélelmezi, és ez a vélelem megdönthetetlen. Az abszolút kizárási ok az érintett bíró kizárását eredményezi minden további vizsgálódás nélkül. Relatív kizárási okot jelent az e) pontban írt egyéb okból való elfogultság. Ez a pártatlanságnak olyan esete, amikor vizsgálni kell, hogy az ok valóban fennáll-e.”⁶⁹⁴

Közel egy évvel később, 2009-ben jelent meg a Legfelsőbb Bíróság érvelésében a pártatlanság alapelveivel kiegészített kizárási szempontrendszer,⁶⁹⁵ és további öt évnek kellett ahhoz eltelnie, hogy az általános indokolási gyakorlat részévé váljon az olyan fordulat, hogy „az elfogultság objektív körülmények, tények alapján állapítható meg, mely alapján nyilvánvaló, hogy az adott eljárásban az ügy tárgyilagos, tisztességes eljárásban történő elbírálása nem biztosított.”⁶⁹⁶

A polgári korszaktól kezdve a pártatlanság a tételes joganyag része. A szabályozás a bíróság szembeni elvárás hiányát rendezte. A gyakorlat, amely az elfogultság eseteit kimunkálta, korábbi, és ezért az alkotmányos átsugárzástól független is volt. Az eljárási alapjog ezen a területen annyi változást, vagy inkább árnyalást hozott, hogy a pártatlanság látszatát is beépítette. Ezzel nagyobb fegyelmet követelt meg az eljáró bírótól a tárgyalóteremben. Másik hatása pedig a kizárás feltételeinek vizsgálatában, pontosabban a határozatok indokolásában jelentkezett. Az érvelésnek részévé vált a tisztességes eljárásra történő hivatkozás.

3.2. Jogviták elbírálása

A második, csak elnevezésében megjelenített alapelv a jogviták elbírálása. Maga a szókapcsolat szerepel az rPp. 1. és 2. §-ában is. Először a pártatlan jelzővel mint a polgári bíróság hagyományos közjogi célja, majd a tisztességes eljáráshoz való jog polgári eljárásban is érvényesülő elemeként. Az első viszonyrendszer a konfliktus feloldását, rendezését, az egyensúly újbóli megteremtését jelenti.⁶⁹⁷ A második, bár látszólagos szóismétlésnek hat, a bírósághoz fordulás jogát jelenti, vagyis a percel eléréséhez vezető

---

694 Debreceni Ítéletábla Pf. II. 20.586/2008/4.

695 LB. Pkk.VIII.24.691/2009/2.

696 Például: Kúria Pkk.IV.24.920/2014/3. szám, Pkk.V.24.502/2015/2.szám, Pkk.V.24.763/2019/2 vagy Pkk.II.24.551/2020/2. számú döntések.

697 Bírósági ügyviteli szempontból felfoghatjuk bírósági útra tartozó ügynek (Bszí. 5. §).

bírósági eljárás korrekt kereteit biztosítja.

Az eljárásjog tudományos képviselői közül *Kengyel Miklós* a bíróság által nyújtott jogvédelmet látta a bírósághoz fordulás jogában, amely magában foglalja a modern értelemben vett keresetindításhoz való jogot és a bíróság érdemi döntésére való igényt.⁶⁹⁸ Az emberi jogi dokumentumokból kiindulva a tágabb értelemben vett jogok és kötelezettsége érvényesítését látta benne, amely kiterjed a nyilvános tárgyalásra és a független bíróság ésszerű időn belüli méltányos döntésére vonatkozó igényre is. Ugyanakkor az rPp-beli 7. §-ban megjelölt, a pártfogó ügyvéd és költségkedvezmények igénybevételéről szóló tájékoztatást vonta még az elv hatókörébe, és arra a következtetésre jutott, hogy a törvény lényegesen szűkebb körben rendelkezik a bírósághoz fordulás jogának a biztosításáról.

A perjog szempontjából három tartalmi követelményt azonosíthatunk be. A bírósághoz fordulás joga áll a keresetindítási jogból, az eljárás megindításához szükséges szakmai és pénzügyi feltételek biztosításából, de legalábbis az azokról szóló tájékoztatásról, valamint a perbe vitt igényekről való döntési kötelezettségből. Azonban megfigyelhető egyfajta bizonytalanság abban a tekintetben, hogy a bírósághoz fordulás joga önállósággal rendelkezik-e a fair eljáráshoz való joggal szemben, esetleg ez képezi a tágabb kategóriát és ebből következően a tisztességes eljáráshoz való jogot kell a részének tekinteni, vagy éppen fordítva kell a kapcsolatot figyelembe venni.

Az AB korai döntéseiben is megjelent az a felfogás, hogy az Alkotmány 57. §-a az eljárási garanciákon túl, a bírósághoz fordulás jogát is magában foglalja,⁶⁹⁹ és az Alaptörvény hatályba lépését követően is általánosan megtartotta az AB ezt az irányvonalat. Így valóban felmerülhetett az a dilemma, hogy melyik a rész és melyik az egész. Azonban az AB kategorikusan úgy értelmezte a szabályt, hogy a bírósághoz fordulás a tisztességes eljáráshoz való jog jogába tartozik bele, annak részjogosítványa.⁷⁰⁰

Az eljárási alapjog ezen eleme nem a teljes eljárást fogja át, hanem annak kezdeti perindítási és a lezáró döntési szakaszában játszik szerepet. Azért képes ilyen módon hatást gyakorolni, mert az alapjog(rész) alkotmányjogilag többes értelemmel rendelkezik. Egyrészt az államnak jogalkotási kötelezettsége áll fent arra, hogy általában a jogsérelmek esetén igénybe vehető legyen a bírósági fórum,⁷⁰¹ amelyet tág értelemben vett jogorvoslatnak vagy

---

698 KENGYEL 2012. i. m. 224.

699 59/1993. (XI. 29.) AB határozat

700 36/2014. (XII. 18.) AB határozat, Indokolás [66] pontja, 22/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [49] pontja, 2/2017. (II. 10.) AB határozat [50] pontja.

701 9/1992. (I. 3.) AB határozat, 59/1993. (XI. 29.) AB határozat, 1/1994. (I. 7.) AB határozat, 46/2007. (VI.

jogvédelemnek tekintünk.⁷⁰² Ezt recipiálta jól-rosszul, sokszor félreértelmezve az Alkotmány 70/K. §-a az alapjogok tekintetében.⁷⁰³ A jogorvoslat biztosítása az oka annak is, hogy az rPtk. 7. § (1) bekezdése és a Ptk. 1:6. §-a kinyilvánítja a jogok érvényesítésének bírói útra tartozását. Másrészt ugyanebből az okból vált általánossá a közigazgatási határozatok bírói felülvizsgálhatósága.⁷⁰⁴

Az AB nem állt meg a bírói út jogszabályban biztosított lehetőségénél, azt is az alkotmányos garancia részének tekintette, hogy az állam a bírósághoz fordulást ténylegesen lehetővé tegye,⁷⁰⁵ mindezt oly módon, hogy érdemben érvényesüljön a jogszerűség és a hatékony jogvédelem.⁷⁰⁶ Az EJEB gyakorlatából merítette azt az érvelést, hogy nem tekinthető hatékonyak a bírói jogvédelmet akkor, ha „eljárási vagy anyagi jogi akadálya van annak, hogy a bíróság önálló, érdemi vizsgálatot végezzen, a felek jogairól érdemben döntsön.”⁷⁰⁷ Így kapott hangsúlyt, hogy „[a] bírósághoz való fordulás alapvető joga nemcsak a beadványok előterjesztésének jogára szorítkozik...” és az is, hogy a feleknek az Alkotmányban biztosított joga van arra, hogy „ a bíróság az eljárásba vitt jogaikat és kötelességeiket elbírálja, (s ne csak az ezeket tartalmazó beadványról mondjon véleményt)...”⁷⁰⁸ Még egy aspektusban értékelte az alapjogelemet az AB, még pedig a hatékonyság szempontjából. Ide tartozónak értékelte – ugyancsak az EJEB értelmezésének elfogadása révén – a képviselőhöz való jogot és a költségkedvezményeket, amelyek ténylegesen lehetővé teszik a perbeli igények érvényesítését.⁷⁰⁹

3.2.1. A bírósághoz fordulás joga

Az rPp. az alkotmányos törvényekbeli jogokkal és kötelezettségekkel szemben a jogviták elbírálása kifejezést használta. A tartalmi egyezés okán, mivel a jogok és kötelezettséget

---

27.) AB határozat, 329/E/2010. AB határozat.

702 VISSY Beatrix: *Mikor az ombudsman és mikor a bíróság? Egyéni alapjog érvényesítési lehetőségek a két alkotmányos fórum előtt.* In: Jogi tanulmányok 2010 – Ünnepi Konferencia az ELTE megalakulásának 375. évfordulója alkalmából. III. kötet. 151-164.

703 Erről lásd részletesen JAKAB i. m. II. köt. 2011-2022., és VISSY 2010. i. m. 152.

704 Németh 2007. II. kötet 1901-1902.

705 Az államnak az igazságszolgáltatás igénybevételéhez szükséges, a perrel kapcsolatos kiadásokra is kiterjedő támogatási rendszert kell kiépítenie. 685/B/2001. AB határozat

706 1074/B/1994. AB határozat

707 8/2011. (II. 18.) AB határozat, a hivatkozott EJEB döntések: Delcourt v. Belgium 1970. január 17. Series A no. 11.; Barbera, Messegué és Jabardo v. Spanyolország 1988. december 6. Series A. no 285-C

708 59/1993. (XI. 29.) AB határozat

709 Részletesebben lásd UDVARY Sándor: *A képviselőre vonatkozó egyes szabályok az Alkotmánybíróság határozatainak tükrében.* In: PAP Zsuzsanna szerk.: *A magyar polgári eljárásjog a kilencvenes években és az EU jogharmonizáció,* ELTE ÁJK Budapest, 2003, 328-345.

fennállta, teljesítése vagy éppen azok hiánya keletkezteti a vitát, nem a szóhasználati különbség miatt, hanem az alapjogi szemlélet kezdeti hiánya vagy részlegessége miatt, valamint a jogviták elbírálásának alapvető bírósági feladata folytán az alapelvi szerep és alapjogi tartalom marginalizálódott.

A bírói döntések a jogviták elbírálásának alapelvét egyértelműen a bírósághoz fordulással azonosították, tartalmát pedig úgy adták meg, hogy az egyrészt jelenti azt is, a bíróság a törvény által a polgári peres, illetve nemperes eljárásra utalt jogviták eldöntését nem háríthatja el, másrészt jelenti azt is, hogy köteles biztosítani azokat a feltételeket, amelyek a fél jogérvényesítő képességének megteremtéséhez szükségesek.⁷¹⁰ A keresetlevél benyújtásával létrejön egy – a felperes és a bíróság közötti – közjogi jogviszony, mely alapját jelenti a bírósági jogvédelemnek, az érdemi ítélet iránti igénynek. E közjogi jogviszony tartama a bíróságnak a keresetlevél alapján tett intézkedéseitől függ:⁷¹¹ megszűnhet a keresetlevél idézés kibocsátása nélkül, és véget érhet érdemi ítélettel – azaz határozattal – is.

712

A konkrét jogvédelem kikényszerítése terén a peres felek, főként a felperesek a keresetlevelek befogadásának, a perindítás szakaszában érveltek azzal is, hogy őket a bíróság megfosztja a bírósághoz fordulás jogától azzal, hogy anyagi és perjogi akadályok hiányában utasította el a bíróság a keresetlevelet, és ezzel elzárta őket igényük érdemi vizsgálatától. Az esetek többségében nem arról volt szó, hogy a keresetindítási jog nem illette meg a felperesként fellépő személyt, hanem arról, hogy a jogszabályban megkövetelt feltételeken túl további elvárásokat támasztott a bíróság, vagy helytelenül értékelt perakadályokat olyan körülményeket, amelyet valójában nem bizonyultak annak. Az ilyen érvelések alapján tekintjük át szisztematikusan, hogy a bírósághoz fordulás jogának érvényesítését milyen okok befolyásolták.

A felperesi pozíció eljárásjog szempontjából történő tényleges elfoglalásának többféle előfeltételét rögzítette az rPp, így a bíróságok, hagyományos szerepükben megmaradva, azt vizsgálták, hogy a konkrét feltételeket a felperes teljesítette-e és a perbe vinni szándékozott igény előtt állnak-e objektív, azaz el nem hárítható akadályok.

A magánjogi igények tekintetében általánosan biztosította az rPtk. és a Ptk. is a bírói utat, a közhatalmi-közigazgatási ügyekben viszont a bíróság felülvizsgálati jogkörrel

---

710 A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság P.20.960/2007/17. és Debreceni Ítéletábrla Pf. III. 20.485/2006/6

711 A közjogi viszonyt, valamint a pergátló akadályokat rendszerezve a Polgári Perrendtartás tervezete alapján Magyary Géza fejtette ki. MAGYARY Géza: *A magyar polgári peres eljárás alyptanai. (A perbeli cselekvények tana.)* Franklin-Társulat, Budapest, 1898. Különösen 5-11. és 141-148.

712 KISS 2009. 415.

rendelkezett, amely feltételezett egy megelőzően lefolytatott hatósági eljárást. Az egyedi ügyekben tehát meg kellett állapítani a jogvita jogági jellegét.

A szakképzési támogatásra kötött, állami forrásból, pályázat útján adott pénzösszeg célhoz kötött felhasználásáról szóló szerződés esetében annak tartalma nem minősült magánjogba tartozó megállapodásnak, ezért a szerződés megszegése és a támogatás visszafizetésére vonatkozó határozat sem. A bíróság hatásköre hiányára hivatkozva szüntette meg a pert.⁷¹³ A másodfokú bíróság emelte be a döntés indokolásába a bírósághoz fordulás jogát, egyben különbséget tett absztrakt és konkrét jog között, mely utóbbit az egyes törvények szabályozzák, meghatározva egyben a jogvita elbírálására hatáskörrel rendelkező bíróságot is. Érvelésében arra helyezte a hangsúlyt, hogy a nem magánjogi jogviszonyokat rendező jogszabályok külön teremtik meg a bírói utat. Amennyiben ilyen rendelkezés nincsen, a bírói út sem vehető igénybe.⁷¹⁴

A közérdekű adatok kiadása körében többször felmerülő kérdés volt, hogy az adatkiadás megtagadása, elutasítása esetében a kérelmező nem fordulhat bírósághoz, azaz kizárt a bírósághoz fordulás. A másodfokú bíróság úgy foglalt állást, bár ezt csak az adott ügyben felmerült döntés-előkészítési anyagok tekintetében mondta ki, hogy sem az Avtv., sem más jogszabály nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely az adatkezelő által ilyenek tekintett adatok megismerésének megtagadása esetén a bírósághoz fordulás jogát kizárná.⁷¹⁵ A Legfelsőbb Bíróság már általános érvénnyel mondta ki, hogy az adatközlési kötelezettség alól kivételt engedő jogszabályok nem zárják ki annak lehetőségét, hogy az adatot igénylő az Avtv. 21. §-a alapján elutasított igényét a bíróság előtt érvényesítse.⁷¹⁶

Azokban az esetekben, ahol a Ptk. az általános szabályokat, egy külön törvény a speciális rendelkezéseket tartalmazza, a Ptk. általános bírósági hatásköri és bírósághoz fordulási szabálya folytán a külön törvény bírói utat kizáró rendelkezéseit kell figyelembe venni. Egy átigazolási sportszerződésből eredő perben mondta ki azt a felsőbb bíróság, hogy a jogviszony polgári jogi, mert egy társadalmi szervezet vagyoni és személyi viszonyait is a Ptk. szabályozza. A sporttörvény kizárást nem fogalmazott meg az igény rendes vagy választottbírói eljárási érvényesíthetőségével kapcsolatban a bírósághoz fordulás lehetősége

---

713 Fővárosi Bíróság 4.G.42.142/2009/18. számú végzése.

714 Ítéletábrla 9.Pf.21.286/2010/4. A pályázati pénz visszafizetésére kötelező közigazgatási határozat esetében inkább a bírósági felülvizsgálatból való törvényi kizártságot kellett volna vizsgálni, valamint azt, hogy egyáltalán közigazgatási per keretében kellett volna döntenie az igényről. A példát nem a helyessége hanem az érvelésében felhívott alapjogi megközelítés miatt mutattuk be.

715 Fővárosi Ítéletábrla 2.Pf.21.250/2003/4.

716 Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.20.871/2008/9.

fennállt.⁷¹⁷ Érdemes kiemelni a határozattal kapcsolatban, hogy itt a bíróság szinonimaként használta a tág értelemben vett jogorvoslati jogot a bírósághoz fordulás jogával.

A teljesség kedvéért meg kell említeni, hogy a Ptk. nagyon szűk körben, de tartalmaz kizáró szabályt. Ez az rPtk. 204. §-a, valamint azonos tartalommal a Ptk. 6: 121. §-a szerinti *naturalis obligatio*: játékból, fogadásból eredő követelések, kivéve ha a játékot vagy fogadást állami engedély alapján bonyolítják le; az ilyen célra ígért vagy adott kölcsön, illetve azok a követelések, amelyeknek állami szerv útján való érvényesítését jogszabály kizárja.

A bírósághoz fordulás joga akár perjogi, akár alapjogi értelemben személyeket illet meg. Igen szűk körben adott felhatalmazást az rPp., illetve valamely anyagi jogi szabály arra, hogy nem jogi személy indíthasson pert vagy legyen alperes.⁷¹⁸ Ilyen speciális rendelkezés hiányában a nem jogi személy szerv vagy szervezet, esetleg szervezeti egység nem rendelkezik keresetindítási joggal.

Ezen elvi tétel mellett mondta ki a felsőbb bíróság, hogy jogi személynek csak a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciáját minősíti a jogszabály és kizárólag az önkormányzati jogok megsértése esetére biztosítja a közvetlen bírósághoz fordulás jogát,⁷¹⁹ így az egyetem hallgatói önkormányzata – bár alapszabállyal rendelkező demokratikus érdekvédelmi szervezet – perbeli jogképességgel nem rendelkezik.⁷²⁰ Ez a körülmény zárta ki a hallgatói önkormányzatot a bírósághoz fordulás jogából. Nem arról volt szó tehát, hogy a törvény megtiltaná a bírósághoz fordulást (korlátozza a jogot), hanem arról, hogy az alanyi alapjog (természetes vagy jogi) személyt illet meg.

Az alperesi pozícióban is személynek kell állnia. Jogi személyek jogalanyisága hatósági nyilvántartásba vétellel jön létre. Ezek hiányában nem perelhetőek. A békéltető testületek esetében olyan szervezeti egységekről beszélünk, amelyek valamely jogi személy keretében működnek, de ők maguk nem jogi személyek. Ezért vizsgálta meg a felsőbb bíróság, hogy speciális, illetve egyéb jogszabály jogalanyisággal felruházta-e a testületet. A nemleges eredmény alapján pedig a felperes nem érvényesíthette a bírósághoz fordulás jogát.⁷²¹

Tulajdonképpen az rPp. 130. §-ában felsorolt feltétlen és feltételes perakadályok teljes

---

717 Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.21.499/2006/4.

718 Példaként említjük, hogy perindításra feljogosítást kapott a gyámhatóság és az Ügyész, mint fiktív személy a személyállapotú perek esetében, alperesként pedig a sajtó-helyreigazítási perekben perelhető a szerkesztőség vagy a hírügynökség. Minden ilyen esetben a perbeli legitimáció a jogvita tárgyára nézve szűk körben és kizárólag törvényi felhatalmazás alapján valósul meg.

719 2005. évi CXXXIX. tv. (Ftv.) 79. § (2) bekezdése és 77. § (5) bekezdése.

720 Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.393/2010/1.

721 Győri Ítéltábla Pf.IV.20.352/2006/2.

skálájában felmerült a bírósághoz való jog. Ezen belül is a fél keresetindítási jogának vizsgálata joghatóság kérdése,⁷²² a megelőző eljárások és a hozzájuk kapcsolt anyagi jogi jogvesztő határidők,⁷²³ és az ítélt dolog is.⁷²⁴ A rendesbíróságok, de kiemelten a felsőbb bíróságok – mintegy válaszul a fellebbező fél érvelésére – a bírósághoz fordulás jogának érvényesülését az ilyen tárgyú határozatok felülbírlata során rendszerint megvizsgálták.

Ebből levonhatjuk azt a következtetést, hogy a jogviták elbírálásának érvényre juttatása a jogorvoslati eljárásban is megvalósítható volt. Ha ugyanis eljárásjogi befejezést hozott az elsőfokú bíróság, de annak feltételei nem álltak fent, a másodfokú bíróság az eljárás folytatására utasítással, vagy a döntés hatályon kívül helyezése mellett az eljárási szakasz megismétlésével elháríthatta a jogszerűtlenséget és megnyitotta újból az utat az érdemi elbírálás felé. Az átmeneti akadályok támasztása a keresetlevél elutasításával, illetve a per megszüntetésével, esetleg a felfüggesztéssel azonban nyitva hagyta a felek számára az eljárás ismételt megindítását, vagy folytatását az érdemi döntés céljából.

Előfordulhat azonban, hogy az eljáró bíró hibázik, akár a jogalkalmazás, akár a jogértelmezés terén, ezért a jogalkotói célkitűzés az eredeti eljáráson belüli reparálás biztosítását tartotta szem előtt. A jogvita feleinek az volt az érdeke, hogy a viszonyukat rendező eljárás legyen korrekt, és csak a kijavíthatatlansága, vagy kijavíthatatlansága szolgáljon pénzbeli ellentételezésre. Az AB ugyancsak ezt emelte ki: „[a] tisztességes eljárás követelménye szempontjából nem az anyagi jogvédelmen [a speciális felelősségen] van a hangsúly, hanem azon, hogy magában az eredeti eljárásban történjen meg a hibák kijavítása, a mulasztások pótlása.”⁷²⁵

A bírósághoz fordulás jogának, mint a peres félkénti pozíció elfoglalása esetében azt összegezhethetjük, hogy a felperes személyéhez kapcsolódik, érvényesülésének törvényi korlátjait jellemzően a pergátló akadályok képezik. Amennyiben az alapjog-elem sérelme bekövetkezik, a rendes perorvoslatokkal az alapeljárásokban megfelelően reparálhatóak. Kérdés azonban, hogy ez működött-e olyan hatékonyan, hogy nem volt szükség alapjogvédelmi eljárásra. Kutatásunk során olyan jogesetet nem találtunk, amelyben a fél azt hozta fel a sérelem alapjául, hogy nem válhatott belőle felperes. Arra azonban találtunk példát, hogy a kérelmükről való döntésnek a bíróság kötelezettsége ellenére való elmaradását sérelmezték. Ez a kontextus erőteljesen alkotmányjogi volt, ezért a következőkben azt

---

722 Fővárosi Ítéltábla 9.Pkf.26.427/2010/3., valamint Fővárosi Ítéltábla 1.Pf.21.326/2017/9/II. és Kúria Pfv.III.21.365/2018/6.

723 Kúria Pfv.V.21.479/2018/7. ítélet [12] pontja.

724 Fővárosi Ítéltábla 32.Pf.20.623/2017/13-II.

725 30/2014. (IX. 30.) AB határozat, Indokolás [78] pontja.

vizsgáljuk meg, hogy a bíróságok a jogviták elbírálása alapelvbe bevonták-e a döntési kötelezettséget.

3.2.2. A döntési kötelezettség

Ebben a harmadik aspektusban, az érdemi döntéshez való jogban nyilvánul meg a bíróság nyújtotta, általános értelemben vett jogvédelem. Az érdemi döntés, vagyis az ítélet vagy ítélet hatályú határozatok a legintenzívebb hatásúak, hiszen a peres felek közötti jogviszonyról mondanak ki mindenki számára kötelező, mindenki felé érvényes és hatályos értékelést, ezért teljes a jogtudomány konszenzusa abban, hogy a bíróság percelemekényei közül legfontosabbak a határozatok.⁷²⁶ hiszen bennük testesül meg a döntés.

A szerző véleménye szerint még egy feladatot betöltött a jogviták elbírálásához való jog, mégpedig az anyagi igazság mellőzése után egy másféle egyensúlyi helyzetet teremtett meg: az anyagi jogi hatással is rendelkező döntési kötelezettséget emelte általános, tehát az eljárás egészére ható alapelv rangjára. Az új jogelv sem köthette azonban a döntési kötelezettség teljesítését időhöz, csak annyiban, hogy az észszerű, tehát adott perre általában és annak konkrétságában felmerült, szükséges és elegendő percelemekények megvalósítását követően lehet döntést hozni, de ekkor feltétlenül szükséges. Ellenkező esetben maga döntés lehet megalapozatlan, hiányos, vagyis jogszabálysértő. Az egyensúlyt azzal lehetett megtartani, hogy a bíróság ne csak foglalkozzon az ügyel, tárgyalja, hanem érdemben döntsön, így rendezze, ha lehet véglegesen a felek közötti jogvitát.⁷²⁷

A felek által az alapjogi perekben felhívott sérelmek összhangot mutatnak az EJEB gyakorlatával, amely a bírósághoz való jog sérülésének tekinti, amikor a bíróság a kötelező határidőn belül nem dönt a korlátozott időtartamra szóló döntések elleni fellebbezésekről,⁷²⁸ vagy ha egyáltalán nem születik döntés.⁷²⁹

Az EJEB gyakorlatából az tűnik ki, nyilvánvaló tényként kezelte és kezeli, hogy a bírósági eljárásnak elválaszthatatlan része az eljárás tárgyáról szóló érdemi döntés.⁷³⁰ Az

---

726 SZILBEREKY-NÉVAI 1976 i. m. I. kötet 1025.; MAGYARY Géza: *A magyar polgári peres eljárás alaptanai*. Budapest, 1898. 33.; PETRIK 2010/b 123.; KENGYEL 2012. i. m. 343., JUHÁSZ László: *Határozatszerkesztés a polgári eljárásokban*. Akadémiai Füzetek, OITH Magyar Biróképző Akadémia, 2009. 15.

727 TÖRÖK 2015. 247.

728 Musumeci kontra Olaszország, 33695/96, 2005. január 11. 41-43. §.

729 Ganci kontra Olaszország, 41576/98. 2003. október 30. 31. §.

730 Az álláspont olyan megfogalmazásból tűnik ki, mint „Illuzórikus lenne, ha egy szerződő állam nemzeti jogrendszere lehetővé tenné az egyének számára, hogy a bíróság előtt úgy indítsanak polgári keresetet, hogy az nem biztosítja számukra az eljárásban hozott végleges (jogerős) határozatot.”Kutic kontra Horvátország, 2002. június 1. 25. §.

AB a valódi alkotmányjogi panasz révén tudta részleteiben kifejteni a döntéshez való jogban megtestesülő garanciális elvárásokat, meghatározni azt, hogy az egyedi bírói döntésekkel szemben is érvényesíthető az az alkotmányos igény, hogy a perbe vitt jogok és kötelezettségek érdemi elbírálást nyerjenek.⁷³¹ A hatékony bírói jogvédelmet, amely a tisztességes eljáráshoz fűződő jog körébe tartozik, egyedül a bírói út igénybevételének formális biztosítása nem képes biztosítani, szükséges hozzá a bíróság oldaláról az előírások megtartásával, a véglegesség igényével meghozott érdemi döntés is.⁷³² Minimális elvárásként azt fogalmazta meg, hogy a bíróság az eljárásban szereplő feleknek az ügy lényegi részeire vonatkozó észrevételeit kellő alaposággal vizsgálja meg, és ennek értékeléséről adjon számot határozatában.⁷³³

A rendesbíróságok a döntési kötelezettség mibenlétének megítéléséhez is az AB határozatokban kifejtetteket vették támpontul már az Alkotmány időszakában is. Ezért jelent meg érvelésükben olyan fordulat, miszerint a bírósághoz fordulás tekinthető a jogviták elbírálásához való jognak, és nem merül ki a keresetlevél benyújtásában, hanem arra irányul, hogy a felperes „hiánytalan és teljes eljárási pozíciót” foglaljon el, azaz az érdemi elbíráláshoz való jogot is magába foglalja.⁷³⁴ Az már más kérdés, hogy az AB szerinti rendszerezést is átemelték ezzel, de ellentétben az AB-vel, nem vitték következetesen végig a kialakított joggyakorlatukban.

Az alapjog tartalmának meghatározásában megfigyelhető egyfajta értelmezési fejlődési folyamat. Ha a peres fél ebben a típusú eljárásban a bírósághoz fordulás jogának sérelmére, vagy arra is hivatkozott, a törvény által biztosított keresetindítási jog meglétét elegendőnek tartotta a bíróság a jog érvényesüléséhez: „A felperes alapvető joga, a bírósághoz való fordulás joga nem sérült, mert jogérvényesítésének lehetőségét jogszabály nem korlátozza, illetőleg nem zárja ki.”⁷³⁵ A jogsérelem vizsgálata tehát arra korlátozódott, hogy a bírói út igénybe vétele megengedett volt-e. Ebből fakadóan ismét felmerült az alapjogelem marginalizálódásának lehetősége.

Ahol a bírósághoz fordulás jogának sérelmére is hivatkoztak a felperesek, rendszerint a tisztességes eljáráshoz való jog és az észszerű időn belüli befejezés is szerepet kapott. A három alapjog-elemet a bíróságok együtt, a tisztességes eljárás és az észszerű időn belüli

---

731 7/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [27] pontja,

732 7/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [24] pontja, megerősítve a 3312/2018. (X. 16.) AB határozat [25] pontjában.

733 7/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [34] pontja,

734 Győri Ítéltábla Pf.I.20.238/2008/5. számú ítélete, amely az 59/1993. (IX.29.) ÁB. határozatot hívta fel.

735 Fővárosi Ítéltábla Pf. 1. 20.029/2006/6

befejezés részjogokat a jogviták elbírálásához fűződő alapjoghoz kapcsoltnak értelmezték azon az alapon, hogy a tisztességes eljáráshoz és a perek észszerű időn belüli befejezéséhez fűződő jog sérelme a felek közötti jogvitát végleg elbíráló „eldöntő” határozattal, jogerősen befejeződött eljárásban merülhet csak fel.⁷³⁶

Ez a felsőbbbíróági leszűkítő értelmezés 2007-ben kezdődött és az észszerű időn belüli elbírálás kötelezettsége vonatkozásában jelent meg. Az irányzat az alapjogvédelmet attól tette függővé, hogy a jogsérelemmel érintett alapügy érdemi döntéssel záruljon le. Ennek szükségességét abból vezette le, hogy az EJEE 6. cikk 1. bekezdésének „valamennyi elemét együttesen értelmezve csak arra a következtetésre lehet jutni, hogy az észszerű időn belüli elbírálás kötelezettsége az érdemi döntésre vonatkozik. Ha perjogi akadályok miatt kerül sor az eljárást befejező, nem érdemi határozat meghozatalára, akkor azok nem tartoznak a Pp. 2. §-ának (3) bekezdése körébe.”⁷³⁷ Az álláspont szerint perjogi befejezés esetén a törvény nem biztosítja az alapjogvédelmet.⁷³⁸

A még jogerősen be nem fejezett alapügyekhez képest megindított alapjogvédelmi perekben a kialakított elv alapján a keresetet el lehetett utasítani,⁷³⁹ de az rPp. szerint lehetőség volt a keresetlevél elutasítására vagy a per megszüntetésére azon az alapon, hogy a követelés idő előtti. Ezzel a megoldással csupán egy-két esetben éltek a bíróságok, érdemben utasították el a kereseteket.⁷⁴⁰

Az alapjogi perek között néhány olyan eset volt, ahol a hangsúly ténylegesen a bírósághoz forduláson volt, az érdemi döntés a bíróság hibájából, mulasztásából maradt el, és valóban a felelősségi ügyben eljáró másik bíróság a három alapelv érvényesülését együtt vizsgálta, azonban nem kizárólag a felperes hivatkozása folytán. Az érdemi döntés hiányához az elvekben kifejezett jogszabályi kötelezettségek megszegése vezetett. A szerző álláspontja szerint a hiba fogalmába beletartozik a bírói know-how hiánya is, ugyanis a „hogyan célszerű eljárni” azon a szakmai tapasztalaton alapul, hogy valamely perjogi problémára milyen eljárási jogintézményt célszerű vagy kell alkalmazni a lehetséges

---

736 Kúria Pfv.IV.21.685/2014/18., Kúria Pfv.II.20.117/2019/15.

737 Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.471/2007/6..

738 Bár ebben az esetben az alapügynek nem volt ismételt keresetlevél-benyújtással folytatása, de általánosságban azt megállapíthatjuk, hogy önmagában a téves nem érdemi befejezés rontja annak esélyét, hogy az eljárás észszerű időn belül fejeződjön be.

739 Győri Ítéltábla Pf.V.20.072/2015/14/I., BDT2008. 1811., Legfelsőbb Bíróság Pfv.VIII.20.221/2007/4., A civilisztikai kollégiumvezetők 2015. május 18-19. napján tartott országos tanácskozásáról készült emlékeztető BH.2015/7., Kúria Pfv.IV.20.120/2016/8.

740 A megszüntetésre példa a Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.21.085/2006/5. és Fővárosi Ítéltábla 1.Pf.21.135/2015/3. számú döntése, a kereset elutasítására hozzuk korai példaként Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.821/2010/2. számú döntését.

szabályok közül.⁷⁴¹

Az eljárás befejezésének elmaradása kevés esetben fordult elő, és az alapjogvédelmi perben eljáró bíróságok jogi álláspontja nem volt egységes az ügy érdemét tekintve. Az első eljárásban a jogsérelem a fizetési meghagyás nem szabályos kézbesítésén alapult. A kötelezett jogutódlással történt megszűnése miatt a korabeli szabályok szerint eljáró bíróság nem szüntette meg az eljárást, de nem tett egyéb intézkedéseket sem az eljárási törvény szerinti kötelező valamelyik befejezés érdekében sem, csak annyit, hogy a jogerősítő záradékot hatályon kívül helyezte. Így az eljárás tulajdonképpen „megrekedt”. A szabályszerű befejezés hiányából adódó eljárási hiba azzal eredményezett súlyos alapjogi sérelmet, hogy egész egyszerűen elmaradt a jogvita elbírálása, méghozzá azért, mert az eljáró bíróság a fizetési meghagyásos eljárást törvényes ok nélkül befejezte úgy, hogy az igény érvényesítésére annak keretei között már nem látott lehetőséget. Ebből következően a másodfokú bíróság úgy látta, hogy a jogvita érdemi elbírálásának megtagadása szolgáltat alapot, amely a tisztességes eljárás (fair trial) részét képező bírósághoz fordulás jogának súlyos megsértését jelenti.⁷⁴²

A másik esetben az alapjog megsértése abban állt, hogy a bíróság, amely nem rendelkezett sem hatáskörrel, sem illetékességgel, másfél év után tette át a keresetlevelet a törvényes bírósághoz. A bírósághoz való jog szempontjából a hatásköri és illetékességi szabályok egyszerre fejezik ki az eljárásra való jogosultságot és az elbírálási kötelezettséget. A megfelelő szintű és feljogosított bíróságtól várható el ugyanis a bírói munka lényegét adó döntés: a bizonyítékok értékelése alapján a tényállás megállapítása, és a megállapított tényállásra irányadó jogszabályok értelmezése és alkalmazása.⁷⁴³ Kétséges volt, hogy az egyébként érdemi döntéssel be nem fejezett ügyben vizsgálható-e az alapjog megsértése, de a felsőbb bíróság abból indult ki, hogy a per a jogosulatlanul eljáró bíróság előtt befejeződött, ezért nem látta akadályát a jogvédelmi eljárásnak. Érvelésének súlypontja szerint mindaddig, amíg a felperes nem törvényes bíróság előtt érvényesítette az igényét, sérült a bírósághoz fordulás joga is. Közel másfél évig az eljárás nem a „megfelelő funkcióval” valósult meg.⁷⁴⁴

A harmadik ügyben a felperesi permegszüntetési kérelem ellenére nem hozott döntést az alapügyben eljáró bíróság, hanem a 2010. június 3. óta a perben eljáró és ott érdemi, valamint perjogi nyilatkozatok tevő felperes 3 évvel korábbi perbelépési kérelmét – nem

---

741 Ennek módszerét a Kúria elvi éllel és általános követelményként úgy fogalmazta meg, hogy a pervezetésnek az elbírálást szolgáló céllal kell megtörténnie. Legfelsőbb Bíróság Pfv.III.20.678/2011/3.

742 Debreceni Ítéltábla Pf.I.21.124/2017/4.

743 Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.21.251/2010/5.

744 Győri Ítéltábla Pf.V.20.140/2015/11/I.

fellebbezhetőnek nyilvánított végzéssel – elutasította. Az ügyben a felperes eljárás elhúzódása miatti kifogást is benyújtott, amelynek folytán a felsőbbíróság megállapította az eljárási hibákat és további intézkedések megtételére hívta fel az elsőfokú bíróságot, amelyet az figyelmen kívül hagyott. Az alapjogi per elsőfokú bírósága a keresetet alaposnak találta, a méltányos elégtételt biztosító kártérítés összegét viszont túlzott mértékűnek. A másodfokú bíróság kizárólag azt értékelte, hogy a per folyamatban, ezért a jogsérelem nem vizsgálható.⁷⁴⁵

A negyedik ügyben a III. rendű alperes hirdetményi idézéséhez szükséges feltételeket hiányosan jelölte meg a felperes, nem volt megállapítható, hogy a megadott címen kívül egyéb lakóhellyel vagy tartózkodási hellyel nem rendelkezett, így az eljáró bíróság megállapította az eljárás szünetelését, amely ennek folytán meg is szűnt. A felperes a jogsérelmét abban látta megvalósulni, hogy jogszerűtlen volt a szünetelés megállapítása, és azt is, hogy kérelme ellenére nem tett intézkedéseket a bíróság az eljárás folytatására. A jogvédelmi perben egy feladóvevény állt csupán rendelkezésre, hogy a felperes a járásbírósághoz címzett küldeményt adott postára, de a megérkezést már nem támasztotta alá semmi.⁷⁴⁶

Az elsőfokú bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a folytatás iránti kérelemnek a bírósághoz való megérkezése bizonyítatlan maradt a felperes ilyen irányú kötelezettsége ellenére, a szünetelés jogszerűtlensége esetében pedig elháríthatta volna a felperes a per megszűnését azzal, ha annak megállapításáról való tudomásszerzését követően, a szünetelés hat hónapos időtartamán belül az eljárás folytatása iránti kérelmet terjesztett volna elő.⁷⁴⁷ A másodfokú bíróság a felállított általános koncepciót alkalmazta és a három alapelv összekapcsolásával arra a következtetésre jutott, hogy a tisztességes eljáráshoz és a perek észszerű időn belül történő befejezéséhez való jog sérelme a felek közötti jogvitát végleg elbíráló határozattal jogerősen befejeződött eljárással összefüggésben merülhet csak fel. Mivel azonban a kereset tárgyává tett perben a bíróság a felek közötti jogvitát érdemben jogerősen nem bírálta el, ezért ennek észszerű időtartamát vagy tisztességességét sem találta vizsgálhatónak.⁷⁴⁸

A felülvizsgálat során a Kúria arra helyezte a hangsúlyt, a felperes keresete azon

---

745 Fővárosi Ítéltábla 1.Pf.21.272/2018/13/II.

746 A bíróságra beérkezett küldemények borítékjait a bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelt (Büsz.) szerint három hónapig kell megőrizni, amely a 2015 évben indított alapjogi perhez képest többszörösen eltelt. Azt érdemes megjegyezni, hogy a postai szolgáltató az ajánlott és tértivényes levelek címzetthez történt megérkezéséről kérelemre (tudakozványra) írásbeli tájékoztatást ad.

747 Székesfehérvári Törvényszék 10.P.20.769/2015/26.

748 Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.067/2017/5/II.

alapult, hogy jogszabálysértően tagadták meg tőle a per tárgyává tett jogvita érdemi elbírálását. A bírósághoz fordulás jogának megsértésére alapított kereset érdemi vizsgálata és elbírálása nem mellőzhető azzal az indokkal, hogy a per érdemi ügydöntő határozat meghozatala nélkül fejeződött be. Ezért a perben érdemben kellett vizsgálni, hogy a felperes által állított eljárási szabálysértések valóban jogszabálysértő módon vezettek-e a per érdemi ügydöntő határozat nélküli befejezéséhez. ⁷⁴⁹

A Kúria döntése áttörni látszik az addig képviselt és magát erősen tartó értelmezési irányvonalat, hogy csak jogerősen és érdemben befejezett eljárásban lehet vizsgálni az alapjogi sérelmet. Igaz, itt nem az észszerű időn belüli befejezés sérelme volt a meghatározó, hanem a bírósághoz fordulás joga. Az is kikövetkeztethető a határozatból, hogy a perjogi okból megszűnő ügyekben, amelyek az esetek többségében ismételt keresetlevél-benyújtással folytathatóak és érdemi döntéssel befejezhetők, a megvalósult eljárási hibák alapjogot sértenek.

Ezt látszik igazolni, hogy a Kúria határozatát követően született olyan felsőbb bírósági döntés, amely egyértelműen kimondta, hogy a feleket nem csupán az ítélettel befejezett ügyekben illeti meg az rPp. 2. § (3) bekezdése szerinti igényérvényesítési lehetőség, hanem az igény már az eljárás folyamatban léte alatt megnyílik az egyes elhúzódó eljárási szakaszokra is, és ebből levezethetően a bírósághoz fordulás jogának megsértésére alapított kereset érdemi elbírálása nem mellőzhető azzal az indokkal sem, hogy az alapper a felperesek elállása folytán érdemi ügydöntő határozat meghozatala nélkül fejeződött be.⁷⁵⁰

A személyállapoti perek, köztük kiemelten a szülő-gyermek közötti kapcsolat rendezése esetében kiemelt jelentősége van az időtényezőnek. Ha az egyik szülő elzárja a gyermeket a másiktól, ellene fordítja, a meglévő ragaszkodást tudatosan gyengíti vagy kioltja, akkor ténylegesen a másik szülővel kapcsolatot megszünteti. Az idő múlásával a különélő szülő igényérvényesítési lehetősége deformálódik. Ilyen szituáció valósult meg abban az alapügyben, ahol az apa alapjogsérelmét az okozta, hogy az ideiglenes intézkedési kérelmében másfél éven át nem döntött az eljáró bíróság, holott nyilvánvaló volt a felek közötti feszült rossz viszony, és a perben a bíróságnak hivatalból is lehetősége volt ideiglenes intézkedést hoznia.⁷⁵¹

Az ítéletábla később, egy hasonló tárgyú perben álláspontját kiegészítette annyiban,

---

749 Kúria Pfv.III.22.259/2017/11.

750 Győri Ítéletábla Pf. I. 20.105/2019/5

751 Győri Ítéletábla Pf. I. 20.138/2007/6

hogy a peres eljáráson belül az ideiglenes intézkedés iránti kérelem jogerős elintézése olyan - a per további menetétől elkülönülő - eljárás, melynek során a bíróság a felek által perbehozott anyagi jogi igény tekintetében dönt ideiglenes jelleggel, soron kívül. Ebből következően önállóan is vizsgálható, hogy egy bíróság megfelelően biztosította-e a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és észszerű időn belül történő befejezéséhez fűződő jogának érvényesítését. Ennek elmulasztása esetén a fél az alapper befejezése előtt is érvényesítheti a méltányos elégtételt biztosító kártérítés iránti igényét.⁷⁵²

A példák azt mutatják, hogy bár a bíróságok gyakorlatukban azt az elvet alakították ki, hogy az alapjogi sérelmeket a jogerősen befejezett ügyekben lehet vizsgálni,⁷⁵³ mert a cél elsődlegesen nem a sérelem kompenzálása, hanem azok jogorvoslással történő elhárítása, maguk a bíróságok jutottak olyan következtetésre, hogy a felállított zsinórmérce alól kivételeket kell meghatározni. Az ilyen ügyek indokolásából az a szempontrendszer szűrhető ki, hogy voltak olyan jogszabálysértések, amelyek természetüknél fogva nem orvosolhatók,⁷⁵⁴ ezért megengedhető volt a jogerős befejezést megelőzően is az alapjogvédelmi per lefolytatása.

A rendesbíróságok esetében lokálisan megjelent egy olyan irányvonal, amely szűkítette az alapjogi védelem körét, még pedig a döntéshez való joghoz kapcsolódóan. E megközelítés szerint az alapjogvédelmi per akkor lehetett sikeres, ha a félnek – vagylagosan – volt bírói útra tartozó jogvitája, vagy az alappert megnyerte. A bírói útra tartozó jogvita kérdése az EJEB gyakorlatában is a jogvédelem feltétele, azonban csak annyit kíván meg, hogy a nemzeti jogban legyen jogi alapja az igénynek, tehát létezzen ilyen jog,⁷⁵⁵ de nem kívánja meg a perbeli legitimációt.⁷⁵⁶

A konkrét alapjogvédelmi perben a felperes a fizetési meghagyás kibocsátására irányuló alapeljárásban, amely akkor még bírósági hatáskörbe tartozott, megvalósult késedelmes ügyintézés sérelmezte a kibocsátás és a jogerősítés tekintetében. A másodfokú bíróság álláspontja az volt, hogy a fizetési meghagyás iránti kérelmet vissza kellett volna utasítani, mert az abban meghatározott igény, a bírósági eljárásban lerótt illeték visszatérítése

---

752 Györi Ítéltábla Pf.III.20.386/2010/5. szám

753 BDT 2017.3704., Kúria Pfv.IV.21.685/2014/18.

754 Györi Ítéltábla Pf.V.20.140/2015/11/I

755 Masson és Van Zon kontra Hollandia, 1995. szeptember 28. 48. §., Gutfreund kontra Franciaország, 2003. június 12. 41. §.

756 Tehát nem az a mérvadó, hogy a jog megillessen a felperest, hanem az, hogy állítható jog legyen. KÉZIKÖNYV A 6. CIKKRŐL- A TISZTESSÉGES ELJÁRÁSHOZ VALÓ JOG (polgári jogi ág) e-könyv, Európa Tanács/Emberi Jogok Európai Bírósága, 2013. 6.

adóhatósági eljárásra tartozik, a felperesnek tehát nem volt polgári bírósági útra tartozó jogvitája. Ha pedig ilyen nem volt, nem lehet azt mondani, hogy sérültek a jogai. A felperesnek nincs sérelme, hiszen már jogvitája sem volt.⁷⁵⁷ A felsőbb bíróság ugyan kifejtette azt is, hogy a közigazgatási hatóság illeték visszatérítéséről szóló majdani jogerős határozatával szemben bírósági felülvizsgálatnak van helye, de nem értékelte, hogy ez a tág értelemben vett polgári ügyek kategóriájába tartozik, valamint azt sem, hogy az igény közigazgatási jogkörben okozott kártérítés is lehetett. Az alapjogvédelem szempontjából pedig a bírósági eljárás korrektségének és nem az ott érvényesített igény alaposságának van jelentősége.

A Legfelsőbb Bíróság – a jogerős döntéssel szembeni felülvizsgálata során – arra helyezte a hangsúlyt, nem annak van jelentősége, hogy az igény érvényesítése nem tartozott bírósági útra, hanem annak a ténynek, hogy a bírósági utat a felperes ténylegesen már igénybe vette, tehát ehhez képest kellett megítélni a felperes (jogvédelmi) igényét. Miután a méltányos elégtételt biztosító kártérítés feltételei fennálltak a 8,5 hónapos inaktív időszak miatt, az összecszerülésben kellett állást foglalni, amelyben az elsőfokú bíróság helyesen döntött.⁷⁵⁸ A felülvizsgálati döntés a bíróság előtti eljárás tényét és az abban szükségszerűen megvalósítandó eljárási korrektséget, mint követelményt tekintette mércének.

Az alapügy szempontjából nézve a bíróság feladatát, azt mondhatjuk ki, hogy a keresetlevél – akár hatáskörrel és illetékességgel rendelkező, akár ezekkel nem rendelkező bírósághoz nyújtották is be – bíróságra történő benyújtásával, érkeztetésével megkezdődik a polgári eljárás, a bíróság köteles a keresetlevél tárgyában a[z r]Pp. szerinti intézkedéseket megtenni.⁷⁵⁹ A magánjogi érdeknek nem kell léteznie, elegendő azt állítani, ugyanis a per érdemére tartozik annak vizsgálata, hogy a peres felek anyagi jogi legitimációja valóban létezik-e.⁷⁶⁰

A bíróság által biztosítandó alapjogi védelem szempontjából a felsőbbbíróság korlátozó tényezőként határozta meg a pernyertesség-pervesztesség eredményét. Azt mondta ki ugyanis, hogy az rPp. 2. §-a szerinti sérelemdíj iránti eredményes kereset csak jogerősen befejezett ügyben, elhúzóadás miatt pedig csak akkor terjeszthető elő, *ha a felperes az alapügyben pernyertes lett*. Ebből pedig az is következett, hogy a pereszetes felet nem illette meg az alapjogvédelem, nem volt keresetlétési joga. Ezt úgy vezette le a bíróság, hogy a

---

757 Fővárosi Ítéletábla 5.Pf.20.731/2010/5.

758 Legfelsőbb Bíróság Pfv.III.20.102/2011/3.

759 Győri Ítéletábla Pf.I.20.093/2008/4.

760 KENGYEL 2003. 164-165.pp.

felperesek az általuk megjelölt perben pervesztesek lettek, ezért az eljárás elhúzódásának érdemi vizsgálata szükségtelen, mert részükre az eljárás elhúzódása esetén sem ítéhető meg sérelemdíj. „A pervezetés elhúzódása ugyanis legfeljebb az ellenérdekű fél, de nem a vesztes sérelmeként értékelhető. Sérelem nélkül pedig a sérelemdíj iránti igény nem lehet alapos.”⁷⁶¹

A jogértelmezést kétirányúan egészítette ki a felsőbb bíróság. Egyrészt azzal, hogy bár az rPp. törvényi vélelmet fogalmaz meg, amely szerint az eljárási alapjogok megsértése sérelmet okoz, de ez megdönthető vélelem, mert itt is érvényesülni kell annak a polgári jogi alapelvnek, hogy kár nélkül nem jár kártérítés, amely e jogalap esetében azt jelenti, hogy sérelem nélkül sérelemdíj sem ítéhető meg. Másrészt azzal, hogy aki az eljárás vesztese, arra biztosan nem mondható, hogy sérelem érte, ezért részére sérelemdíj sem ítéhető meg.⁷⁶²

A pernyertes fél – keresetösségi jogának elismerése mellett – azonban azért nem jogosult méltányos elégtételt biztosító kártérítésre, mert éppen pernyertessége folytán az eljárásban bekövetkezett sérelmek korrekciót nyertek, és erre figyelemmel jelentőséggel nem bírnak.⁷⁶³ Az elhúzódáson a tisztességes eljáráshoz fűződő alapjog esetére is kiterjesztette ezt a kizáró értelmezést a felsőbb bíróság azon megfontolásból, miszerint ezen eljárási alapjog is az egész peres eljárás tekintetében értékelendő. Ebből vont le azt a következtetést, hogy a végső soron pernyertes felperes sérelmei az eljárás egészét figyelembe véve a neki kedvező jogerős ítélet és az azt hatályában fenntartó alperesi döntés folytán korrekciót nyertek: az alperesi eljárás egyes mozzanatai ezért jelentőséggel már nem bírnak.⁷⁶⁴

Az alperesi bíróságok ezt az érvelést érdemi védekezésükbe beemelték és mint gyakorlatra hivatkoztak: „a felperes az alapeljárás során pernyertes lett, ezért nem merült fel, hogy a jogorvoslati eljárásban kellett volna a sérelmét reparálni.”⁷⁶⁵ Ezzel együtt az alapjogi elsőfokú ítélet hiányosságát is megkísérelték olyan érvekkel alátámasztani, hogy az indokolás nem tartalmazza, a bíróság miben látta annak a félnek az alapjogi sérelmét, aki pernyertes lett az alapeljárás során.

A felsőbb bírósági álláspont nagyjából abban foglalható össze, hogy az alapügyben vesztes félnek nincsen keresetösségi joga, mert a vesztes fél kizárt az alapjogvédelemből. A

---

761 Fővárosi Ítéletábla 5.Pf. 20.736/2010/6

762 Fővárosi Ítéletábla 5.Pf.20.964/2010/5.

763 Fővárosi Ítéletábla 5.Pf.20.775/2009/7.

764 Fővárosi Ítéletábla 17.Pf.20.539/2011/5.

765 Fővárosi Ítéletábla 5.Pf.20.590/2011/5.

pernyertes fél pedig indíthat ugyan ilyen speciális eljárást, de a számára eredményes alapügybeli döntés miatt súlytalanná, érdektelenné, avagy vizsgálhatatlanná válnak az egyébként megvalósult eljárási szabálysértések.⁷⁶⁶

Ezzel a lehetséges eredménnyel nem értett egyet az a bíróság, amely kifejtette, hogy „...sem az Egyezmény törvényben kihirdetett szövege (1993. évi XXXI. tv. 6. cikk), sem a[r]Pp. 2. §-a nem tartalmaznak az érintett alanyi kört illetően olyan szűkítést, amely a jogvédelmet csak a pernyertes fél javára biztosítaná. A rendelkezések által védett, az ésszerű időn belüli tárgyaláshoz, illetve a per befejezéséhez fűződő alanyi jog tisztán eljárási tartalmú, még utalás szinten sem foglal magában anyagi jogi vonatkozást, nevezetesen a kereset vagy az ellenkérelem anyagi jogi megalapozottságát.”⁷⁶⁷ Az érintett ítélőtábla másik tanácsa is ezt az álláspontot osztotta, hogy a pernyertesség nem feltétele a jogvédelemnek, az rPp. nem csak a pernyertes fél javára biztosítja a jogvédelmet.⁷⁶⁸ A Kúria az aggályokat felvető jogértelmezést szintén azzal vágta el, hogy kimondta, az rPp. 2. §-a nemcsak a pernyertes fél javára biztosítja a jogvédelmet.⁷⁶⁹

A lokális értelmezéssel kapcsolatban, amely szerint az alapjog és a bírói jogvédelem nem illette meg azt, aki az alapeljárásban peresztes lett, vagy nem volt bírósági útra tartozó igénye, az ilyen szűkítő felfogás felveti az alapjog korlátozás kérdését, amelyet a személyiségi jogok, mint anyagi alapjogok esetében az Alaptörvény előtti időszakban is alkalmaztak a bíróságok. Az alapjogvédelmi eljárás már az anyagi jogvédelem körébe tartozik, és lényegében az alapjog megsértéséről mond értékelést. Annak meghatározása, hogy valamely magatartás vagy mulasztás sérti-e az alanyi alapjogot, illetve annak valamely elemét, egyben arról való döntés is, hogy meddig terjedhet a védelem, fennáll-e olyan szükségesség, amelyre tekintettel arányosan megvonható a védelem, jelen esetben az utólagos kompenzáció.

3.2.3. Az indokolási kötelezettség

Egy bírói döntés legfontosabb része ugyan a rendelkező rész, de az indokolás a döntés okaira ad választ, rajta múlik a meggyőzés ereje. Az indokolás alapozza meg a döntést rekonstruált tényállásával, a bizonyítékok értékelésével, a jog helyes megállapításával és az ahhoz kapcsolt anyagi jogszabályok helyes alkalmazásával, tehát a döntés ténybeli és jogi

---

⁷⁶⁶ Ebből egyenesen az a következtetés is levonható, hogy az ilyen álláspont kiüresíti a tisztességes eljáráshoz való alapjogot és a védelmére megalkotott felelősségi szabályt.

⁷⁶⁷ Székesfehérvári Törvényszék 25.P.21.867/2011/15.

⁷⁶⁸ Fővárosi Ítélőtábla 3.Pf.21.101/2012/6.

⁷⁶⁹ Kúria Pfv.III.20.444/2013/16.

okfejtését jelenti.⁷⁷⁰ A döntés és annak indokolása egymásnak elválaszthatatlan része. Ebből következően az eljárási alapjognak nem kizárólag a döntési kötelezettség, hanem az indokolási kötelezettség is részét képezi. Akkor is, ha az alapjogi szövegekben nincsen megjelenítve.

Az AB maga is úgy tekinti, hogy „[a]z indokolt bírói döntéshez fűződő jog [...] az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében foglalt tisztességes eljárás alkotmányos követelményrendszerén belül jelentkezik”,⁷⁷¹ e rendelkezésben rejlik az indokolási kötelezettség alkotmányos követelménye.⁷⁷² Ezt az álláspontot az EJEB joggyakorlatának áttekintése után alakította ki. hiszen ezen a téren számos döntésben kimunkált, széles körű gyakorlat állt rendelkezésre.⁷⁷³

Az EJEB kiindulópontja az, hogy a bírói döntésekkel szemben valamennyi demokratikus jogállamban elvárható az objektivitás és az átláthatóság, ami egyfelől elejét veszi az önkényes hatósági és bírósági döntéshozatalnak, másrésztől erősíti a bírósági döntéshozatalba vetett közbizalmat, és a bírói döntések tekintélyét.⁷⁷⁴ Következetes gyakorlata szerint a tisztességes eljárás követelményét összekapcsolja a jogállamiság elvével, melyekhez hozzátartozik, hogy a bíróságok a döntéseik alapjául szolgáló indokokat kellő részletességgel mutassák be.⁷⁷⁵ Ugyan a hazai bíróságoknak van bizonyos mérlegelési szabadságuk az érvek kiválasztása és a bizonyítékok befogadása tekintetében, de döntéseik indokolásával kötelesek igazolni lépéseiket.⁷⁷⁶ Az indokolás terjedelme körében részletes választ nem kíván meg minden egyes évrre,⁷⁷⁷ azonban amikor egy fél beadványa döntő jelentőségű az eljárás kimenetele szempontjából, az egyéni és kifejezett választ igényel.⁷⁷⁸ Az EJEB azt kívánja meg a tagállami fellebbviteli bíróságtól, hogy bármennyire is szűkszavúan indokolják döntésüket, ténylegesen érintsék az eléjük tárt alapvető kérdéseket,⁷⁷⁹ és ne csak minden további nélkül hagyják helyben az alsóbb bíróság

---

770 NÉMETH 2007 I. kötet 1234.p.

771 7/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [33] pontja.

772 7/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [34] pontja.

773 7/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [29]-[34] pontjai.

774 Taxquet kontra Belgium, 926/05.; 2010. november 16.; § 90.

775 Vojtechová kontra Szlovákia, 59102/08.; 2012. szeptember 25.; § 35.

776 Suominen kontra Finnország, 37801/97.; 2003. július 1.; § 36.;

777 Van de Hurk kontra Hollandia, § 61; Garcia Ruiz kontra Spanyolország [GC], § 26; Jahnke és Lenoble kontra Franciaország (dec.); Perez kontra Franciaország [GC], § 81.

778 Ruiz Torija kontra Spanyolország, § 30; Hiro Balani kontra Spanyolország, § 28

779 Karakasis v. Görögország, 38194/97.; 2000. október 17.; § 27.; Vojtechová v. Szlovákia, 59102/08.; 2012. szeptember 25., § 35.

megállapításait.⁷⁸⁰

A bírósági döntések – tehát nem kizárólag az ítéletek, hanem bármely határozat – indokolása, amennyiben sérti a tisztességes eljárás követelményét, tartalmi feltételekkel összevetve vizsgálhatóak meg. Általános megközelítésében az EJEB az adott bírói döntés természetére, és az alapul fekvő egyedi ügy körülményeire helyezi a hangsúlyt, hiszen azok határozzák meg, hogy milyen terjedelmű és mélységű indokolás elégíti ki az indokolási kötelezettség egyezménybeli követelményét.⁷⁸¹ A meghatározott minimumszint – negatív megközelítésben – azt jelenti, hogy az ügy szempontjából fontos, nem pedig a felek által felhozott összes érvelésre terjed ki az indokolási kötelezettség.⁷⁸² A releváns kérdések nem merülnek ki a bíróság szerint az ügyben jogilag fontos körülményekben, azok lehetnek a felek által meghatározott problémák is.⁷⁸³ Így együtt jelentik a fontos eljárásbeli kérdéseket, amelyekre a bíróságnak reflektálnia kell, ellenkező esetben az indokolás hiányos volta sérteni fogja az alapjogot. Az indokolásnak még két jelentős momentumát hangsúlyozta az EJEB. Az egyik, hogy azt közvetíti a fél számára, hogy a bíróság figyelmesen meghallgatta őt.⁷⁸⁴ A másik, hogy a fél csak a bíróság döntését alátámasztó indokok ismeretében tud a határozat ellen érdemben fellebbezni, s a fellebbviteli bíróság is csak ez alapján tudja a támadott határozatot érdemben felülbírálni, tehát az indokolás az alaki jogvédelem hatékony gyakorlásának az eszköze is.⁷⁸⁵

Az AB – hasonlóan az EJEB metódusához – maga is szükségesnek tartotta a bírói döntések indokolásának alkotmányossági mércéjeként szolgáló, a tisztességes eljárásban rejlő, minimális követelményrendszer kidolgozását, amely alapján az alkotmányjogi panasszal támadott ítéleteket a jövőben alkotmányossági vizsgálat alá fogja venni. Érvelésének részévé tette, hogy „a bíróság az eljárásban szereplő feleknek az ügy lényegi részeire vonatkozó észrevételeit kellő alapossgal megvizsgálja, és ennek értékeléséről határozatában számot adjon,⁷⁸⁶ illetve „az eljárási törvény rendelkezéseinek megfelelően a határozat törvényességét érintő lényeges kérdéseit kellő mélységben vizsgálja meg, és ennek

---

780 Helle kontra Finnország, § 60.

781 Tatishvili kontra Oroszország, 1509/02.; 2007. február 22.; § 58.; Gradinar kontra Moldova, 7170/02.; 2008. április 8.; § 107., Sholokhov kontra Örményország és Moldova, 40358/05.; 2012. július 31.; § 67.

782 Ruiz Torija kontra Spanyolország, 18390/91.; 1994. december 9.; § 29.; Hirvisaari kontra Finnország, 49684/99.; 2001. december 25.; § 30..

783 Hiro Balani kontra Spanyolország, 18064/91.; 1994. december 9.; § 28.; Ilyadi kontra Oroszország, 6642/05.; 2011. május 5.; § 44.

784 Suominen kontra Finnország 37801/97.; 2003. július 1. § 36. és 37. és Baucher kontra Franciaország, 53640/00.; 2007. július 24., §§ 47–51.

785 Shala v. Norvégia, 15620/09.; 2012. július 10., § 29.

786 Lásd 7/2013. (III. 1.) AB határozat Indokolás [34], és 20/2017. (VII. 18.) AB határozat, Indokolás [26] pontja.

indokait döntésében részletesen mutassa be.”⁷⁸⁷ Konkrétan is meghatározta az AB, hogy milyen jellemzőket tart fontosnak: a jogvita természetét, az alkalmazandó eljárási törvény rendelkezéseit, a felek által az adott ügyben előterjesztett kérelmeket és észrevételeket, valamint az ügyben választ igénylő lényeges kérdéseket.⁷⁸⁸ Az általános elvárás vonatkozásában azt is kifejtette, hogy „[e] követelmény irányadó bármely fokon hozott bírósági ítéletre, legyen az akár a felülvizsgálati eljárásban hozott ítélet is, mely – az alkotmányjogi panasz kivételével – további jogorvoslással már nem támadható. A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülésén túl ezáltal ellenőrizhető ugyanis az Alaptörvény 26. cikk (1) bekezdésének, a bírói törvény alá rendeltségének, valamint a 28. cikkben megfogalmazott értelmezési követelmények teljesülése is.”⁷⁸⁹

Amiben az AB tovább lépett az EJEH-hez képest, az a belső jogi szabályok alkalmazásának összekapcsolása az Alaptörvénynek megfelelő értelmezéssel, valamint az indokolási kötelezettségnek a bíróság döntési szabadságának abszolút korlátjaként való felfogása, nevezetesen az, hogy döntésének indokairól az eljárási törvényeknek megfelelően szükséges számot adnia.⁷⁹⁰ Figyelembe vette azt, hogy „[a]z alkotmányos előírás [...] kizárólag az eljárási törvényekben foglaltak szerint kötelezheti a bíróságot a döntésének alapjául szolgáló indokok bemutatására.”⁷⁹¹

Milyen tehát egy jó indokolás? Világos és teljes körű, vagyis a döntés minden elemét megmagyarázó, az ügyfél szempontjából érthető módon megfogalmazott, vagyis kerüli a bonyolult szavak használatát, ha azoknak általánosabb megfelelői ismertek, avagy az idegen szavak idézését, ha az ország nyelvében annak megfelelő szó létezik.⁷⁹² Ezek a szempontok inkább formai – nyelvezeti igényeket tartalmaznak. A praktikus szempontokon túl, ezeknek a feltételeknek, jellemvonásoknak a megléte tisztességessé is teszik az indokolást?

Az rPp. – a bíróság közjogi szerepét állítva központba – az indokolás tartalmi

---

787 30/2014. (IX. 30.) AB határozat, Indokolás [88] pontja.

788 7/2013. (III. 1.) AB határozat Indokolás [34] pontja.

789 30/2014. (IX. 30.) AB határozat, Indokolás [88] pontja.

790 u.o.

791 7/2013. (III. 1.) AB határozat Indokolás [33] pontja. Egyben az AB kijelölte azt a határt is, amelyben nem foglalhat állást: "a rendes bíróságoktól eltérően nem a felülbírálatra alkalmasság szempontjából vizsgálja a bíróságok indokolási kötelezettségének teljesítését, és tartózkodik attól, hogy jogági dogmatikához tartozó kérdések helytállóságáról, illetve törvényességéről, avagy kizárólag törvényértelmezési problémáról állást foglaljon {3003/2012. (VI. 21.) AB végzés, Indokolás [4]}; A tényállás megállapítása, a bizonyítékok értékelése, és mérlegelése ugyanis az eljárási jogi szabályokban a jogalkalmazó számára fenntartott feladat {3237/2012. (IX. 28.) AB végzés, 3309/2012. (XI. 12.) AB végzés, Indokolás [5]}.

792 Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (94) 12 számú Ajánlása V. Alapelv 3.f. pontjához fűzött indokolása. [http://www.europatanacs.hu/pdf/CMRec\(94\)12.pdf](http://www.europatanacs.hu/pdf/CMRec(94)12.pdf) 2017.08.22.

követelményeire vonatkozó rendelkezésében⁷⁹³ kötelezően írta elő a bíróságok részére, hogy röviden elő kell adni a bíróság által megállapított tényállást az arra vonatkozó bizonyítékok megjelölésével, hivatkozni kell azokra a jogszabályokra, amelyeken a bíróság ítélete alapszik, meg kell röviden említeni azokat a körülményeket, amelyeket a bíróság a bizonyítékok mérlegelésénél irányadónak vett, végül utalni kell azokra az okokra, amelyek miatt a bíróság valamely tényt nem talált bizonyítottnak, vagy amelyek miatt a felajánlott bizonyítást mellőzte.⁷⁹⁴ Ezek a szabályok a fellebbezhető, éppen ezért indokolással ellátott határozatokra is irányadóak voltak.

Amennyiben az EJEB és az AB által megfogalmazott elvárásokat egybevetjük a szabályozással, megállapíthatjuk egyrészt azt, hogy az eljárási alapjogtól függetlenül a bírósági eljárásokban, ezen belül is a polgári eljárásjogban lényegesen korábban alapszintű követelmény volt a döntések indokolása, kivéve azon kevés esetek körét, amikor a törvény adott felmentést alóla.⁷⁹⁵ Másrészt a nemzeti jogban a rövidség, a lényegre törő jelleg, és a ügyben – az érdemi döntés szempontjából – releváns körülmények köré csoportosuló érvelés jelentette a mércét. Azokat az alkotmányossági és emberi jogi elvárásokat, amelyek a jogszabály szövegében nem voltak megjelenítve, a bírói gyakorlat már a paradigma-váltást megelőzően kialakította. Az alkotmányos elvárások legfeljebb csak finomítottak az értelmezésen.

Az indokolás teljessége szempontjából a bíróságnak kettős kötelezettsége állt fent. A rendelkező részbe foglalt döntésének minden elemét alá kellett támasztania érvelésével, ez eredményezte a döntés és indokolás összhangját.⁷⁹⁶ Emellett a felek érdemi (az ügy kimenetelét befolyásoló) kérelmeire, amelyet az indokolásban rögzíteni volt köteles a bíróság, szintén állást kellett foglalnia. Az eljárási kérelmeket tekintve egyszerűbb indokolást kívánt meg egy költségmentesség engedélyezése vagy a perindítás tényének ingatlan-nyilvántartásban történő feljegyzése, de módszerében nem állt fent eltérés. Az érdemi döntések kellő mélységű és részletességű érvelésében egyaránt fontos volt a tényállás felállítása és az ahhoz felhasznált bizonyítékok értékelése. Ez a bíró feladata volt, mint ahogy azt is a bírónak kellett meghatároznia, hogy a per eldöntése szempontjából melyek a

---

793 Az rPp. 213. § (1) bekezdése

794 Kúria Pfv.IV.21.809/2013/9.

795 Ilyenek a pervezető végzések, vagy az egyoldalú kérelemnek helyt adó végzések. Meg kell azonban jegyezni, hogy perceseletek indítványozó kérelmeket elutasító, de nem fellebbezhető végzések, továbbá az eljárás szabálytalansága miatti kifogást elutasító végzés indokait az eljárást érdemben lezáró határozatban meg kellett indokolni.

796 Legfelsőbb Bíróság Kfv. V. 35.014/2009. - BH2010. 132.

jelentőséggel bíró tények és ezek bizonyítására milyen eszközök alkalmasak.⁷⁹⁷ Eljárási szempontból ez bírt jelentőséggel, helyességük már az anyagi jogi szabályok és értelmezésük körébe tartozott.

A bíróság számára a kellő arány kialakítása jelentett problémát. A fellebbezések gyakran olyan kérdések meg nem válaszolását rótták az elsőfokú bíróság terhére, amelyek nem mutatkoztak jelentősnek a jogvita elbírálásánál. Ezzel kapcsolatban fejtette ki a felsőbb bíróság, hogy „a bíróságnak a jogvitát kell elbírálnia, ehhez a releváns tényeket kell megállapítania, és a bizonyítékokat is csak a releváns tények szempontjából kell értékelnie.”⁷⁹⁸

Az indokolás hiányosságainak orvosolhatósága, hasonlóan más hibákhoz, mindig felveti a döntés hatályon kívül helyezését és az eljárás megismétlését. Az eljárás tisztességességének biztosítása mellett célszerűségi okok is vezérlik a másodfokú bíróságot, amikor azt kell eldönteni, hogy helye van-e az eljárás megismétlésének, vagy orvosolható-e az indokolás hiányossága. „Az eljárási szabálysértés önmagában nem ad alapot az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezésére csak akkor, ha emiatt a tárgyalás megismétlése is szükséges. Az indokolási kötelezettség elmulasztása esetén ez csak akkor állapítható meg, ha az ítéletből nem állapítható meg, hogy a bíróság a döntését mire alapította, mert ebben az esetben a döntés nem vizsgálható felül.”⁷⁹⁹

Ehhez azonban minimálisan az szükséges, hogy az elsőfokú határozatból és az eljárás adataiból állapítható legyen, hogy az elsőfokú bíróság döntését mire alapította, ez az alapja ugyanis a felülbíráhatóságnak. A felsőbbbírósági érvelések szerint az indokolás részleges hiányossága nem teszi szükségessé a tárgyalás megismétlését, hiszen az indokolási kötelezettségnek nem a tárgyalás megismétlésével lehet eleget tenni, hanem a határozat felülbírálatával.⁸⁰⁰ Az viszont sem hatályon kívül helyezésre, sem az alapjogi sérelemre nem vezetett a hazai gyakorlat szerint, hogyha az ítélet indokolása nem a fél által igényelt részletességgel tartalmazza a tényállást, a bizonyítékok számbavételét, illetve a felek érveinek ismertetését, sem megalapozatlanságot, sem az indokolási kötelezettség megsértését nem eredményezi.⁸⁰¹

Az indokolási kötelezettség leginkább a felsőbbbíróságok érvelésében hozott változást.

---

797 Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.775/2009/7

798 Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.540/2012/6. A konkrét ügyben a per eldöntéséhez a helyszín megtekintésének nem volt jelentősége, és a szakértői bizonyítás mellőzése is okkal történt, mert a felperes a díjat felhívás ellenére nem előlegezte.

799 Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.056/2012/6.

800 Kúria Pfv.III.21.155/2013/4.

801 Kúria Pfv.IV.21.423/2014/4.

A másodfokú döntések indokolását is vitatják a felek, hivatkoznak azok hiányosságaira. A jogerős döntés indokolásának terjedelme tárgyában a lényeges szempont volt, hogy „a másodfokú bíróságnak a határozatát mindig a szükséges mértékben kell megindokolnia. Az indokolási kötelezettség kiterjed a fellebbezés lényegét jelentő jogszabály értelmezéssel kapcsolatos álláspontjának kifejtésére (BH 2003.240.), melynek terjedelme az elsőfokú bíróság érdemi döntéséhez, ténybeli és jogi indokaihoz igazodik. Ha a másodfokú bíróság az elsőfokú ítéletet indokai alapján hagyja helyben, és a másodfokú ítélet indokolásában csupán erre utal, az indokolási kötelezettség elmulasztása nem állapítható meg.”⁸⁰² Ezen utóbbi módszeren változtatott az alapjogi követelmény abból a szempontból, hogy a fellebbezésben és a felülvizsgálati kérelemben foglalt aggályokra reflektálnia kell a felsőbb bíróságnak, ki kell fejtenie jogi álláspontját a jogorvoslati kérelemben foglaltakra.⁸⁰³

A „helyes indokainál fogva helybenhagyja” fordulat kibővült a fellebbezésben és fellebbezési ellenkérelemben felhozott sérelmekkel, érvekkel kapcsolatos okfejtésekre, annak megmagyarázásával, hogy az ügy érdeme szempontjából miért voltak azok helytállóak vagy éppen súlytalanok, helyesen vagy tévesek. Így a felülbírálati és felülvizsgálati határozatok kibővültek a „fellebbezésben foglaltakra tekintettel mutat rá az alábbiakra:” formalizált fordulattal is.⁸⁰⁴ A Kúria, mint felülvizsgálati bíróság az indokolás hiányosságának reparációja körében fejtette ki, hogy a másodfokú bíróság a felperes mindkét kereseti kérelmét annak tartalma szerint vette figyelembe és bírálta felül. A másodlagos keresetet – a fellebbezés, illetve az ellenkérelem keretei között maradván – helyesen minősítette a perben rendelkezésre álló adatok alapján.⁸⁰⁵

A jó, törvényes és megalapozott, tehát az eljárási alapjogot érvényre juttató indokolás ismérveit úgy foglalhatjuk össze, hogy az:

1. a felek szempontjából világos, érthető módon megfogalmazott, kerülje a bonyolult szavak használatát, az általuk lényegesnek tartott problémákra reflektál;
2. a törvényesség szempontjából mindazokat az elemeket tartalmazza, amelyeket az rPp. előír;
3. a teljesség szempontjából a szükséges mértékben részletező magyarázatát adja a rendelkező részben foglalt minden döntésnek és a felek érdemi kérelmeire adott bírósági válasznak; és végül
4. a perben releváns ténybeli és jogi kérdésekre ad választ.⁸⁰⁶

802 BH 2002.275. és Pfv.II.21.897/2015/4

803 3203/2017. (VII. 21.) AB végzés Indokolás [13] pontja.

804 Például a Györi Ítéltábla Pf.I.20.226/2016/5/I. számú ítélete

805 Kúria Gfv. VII. 30.181/2012.

806 Az rPp. És az új Pp. azonos abból a szempontból, hogy az állított joghoz tartozó törvényi tényállás elemeit és az állított jog fennálltát, mint releváns elemeket kell kifejteni a jogi indokolásban.

Ezek a kívánalmak a belső joghoz igazodnak, ezért összegzésként röviden áttekintjük, hogy az EJEB és az AB gyakorlatával is összhangot mutatnak-e. A 3. fejezet elején ismertetett elvárásokhoz képest többletként jelentkezik az rPp-nek a határozatokra és azok indokolására vonatkozó szabályai. Ezek formai és szerkezeti kellékek, inkább kapcsolódnak a törvényességhez, mint az alapjoghoz, de szakmai szempontból kötelező elemek.⁸⁰⁷ A kellő részletesség elvárásának a négy pontba szedett, az egyedi ügyre figyelmet fordító szempontok megfelelnek. A bizonyítékok befogadására vonatkozó indokolás a magyar perjogban törvényi követelmény, míg a döntő jelentőségű beadványokra reflektálás azért nem kerülhető el, mert az 1. pont a felek érdekét, a 3. pont pedig az érdemi kérelmeket (döntő jelentőségű nyilatkozatait, beadványait) emeli ki.

3.2.4. A jogorvoslathoz való jog

A nemzetközi egyezmények, de főleg az EJEE – eltérő kiindulópont folytán – külön cikkben határozza meg a bírósági eljárások tisztességességét biztosító garanciákat, legyen szó büntető vagy polgári bírósági tevékenységről, és attól teljesen külön kezeli az egyezményi alapjogok megsértésének orvoslására szolgáló védelmi mechanizmust, amely általánosan kell, hogy az egyezményben védett emberi jogokat szolgálja. A 13. cikkben megfogalmazott védelem az egyezményi jogok megsértésének nemzeti hatóság előtti jogorvoslatára-jogvédelmére vonatkozik.⁸⁰⁸ A tagállam nemzeti jogába való átemelés azonban nem képes megtartani ezt az aspektust, mert az alkotmányban megjelenített „jogorvoslat” kifejezéshez automatikusan kapcsolódik a belső jog szerinti – akár hatósági, akár bírósági, de mindenképpen alulról építkező – komplex jogorvoslati rendszer.

A jogorvoslathoz való jog általánosságban annak biztosítását jelenti, hogy az egyén jogainak vélt vagy valós sérelme esetén az állam valamely szervéhez orvoslás céljából kérelmet terjeszthessen elő. A jogorvoslatot kiváltó okok szempontjából a magánjogi sérelmek orvoslásának eszköze a bírósághoz fordulás, az állam megalkotta jog vagy normatív aktus okozta sérelem esetén az alkotmánybírósági eljárások nyújtanak tényleges védelmet, a bíróságok vagy más hatóságok egyedi határozataival szemben pedig a jogok és jogos érdekek védelmét az Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdése biztosítja.

A bírósági eljárás rendszerén belül a jogorvoslati követelmény abban ölt testet, hogy annak döntéssel szemben ugyanazon szervezeten belüli magasabb fórumhoz fordulás

---

⁸⁰⁷ Elsősorban az rPp. 213. §, 215-127. §-ai és 220-222. §-aiban foglalt előírásokra gondolunk.

⁸⁰⁸ Kézikönyv 2016. i. m. 22.

lehetőségét is biztosítani kell.⁸⁰⁹ A minimum-követelmény az, hogy az eljárásban érdekelt személyek részére biztosítva legyen legalább két, egymástól elkülönült döntéshozatal, amelyek közül a második az elsőre visszahatni képes.⁸¹⁰ Az igazságszolgáltatás szervezeti rendszerében ez jelenthet más, de magasabb szinten álló szervet: valamelyik ítélőtáblát vagy a Kúriát. A bírói döntéseket tekintve – mintegy korlátozó tényezőként – az érdemi, ügydöntő, az érintett személyek jogait lényegesen befolyásoló határozatok esetében kell a felülbírálatot vagy felülvizsgálatot biztosítani.⁸¹¹ A valós és hatékony jogorvoslat pedig kiterjed arra is, hogy a magasabb fórum állást foglaljon a döntés helyessége, törvényessége tekintetében, esetleg a döntést megváltoztathassa vagy azt hatályon kívül helyezhesse.

Látszólag kétféle eljárási jogvédelmi eszközzel találkozhatunk az EJEE-ben és láthattunk az alkotmányban. Miben különböznek egymástól? Eljárásjogi szempontból a tág értelemben vett magánjogi ügyekben a bíróság legyen döntő fórum és a bíróság döntésével szemben legyen magasabb fokú bíróság, amely felülbírálja a döntést, a közhatalom egyéb résztvevőinek döntésével szemben pedig a bírói fórum legyen az az eszköz, amely jogszerűségi kontrollt jelent. Tehát egy része a jognak arról szól, hogy jogvita esetén, legyen az magánjogi vagy közjogi alapokon nyugvó, a bíróság mondja ki az utolsó szót. Ez tehát azonosságot jelent. A különbség a jogvédelem formájában áll: az egyik az eljárásokon belüli kontrollt, a másik a közhatalom gyakorlóival szembeni kontrollt jelenti.

A két rendelkezés együttes értelmezése arra utal, hogy a hatékony jogorvoslathoz (effective remedy) való jog lényegében két önálló jogosultságot takar. Egyfelől magában foglalja az egyes eljárásokon belüli jogorvoslathoz való jogot (végső soron a döntések bírói felülvizsgálatát). Másfelől azonban az alanyi jog kiterjed a közhatalmi eljárásokkal okozott károk és más jogsérelmek miatti, a szóban forgó eljárások körén kívül eső, a károk megtérítése vagy legalábbis kompenzálása iránti eljárásra.⁸¹²

Az AB a jogorvoslati jog jelentőségét abban határozta meg, hogy "az eljárási szabályok által meghatározott keretek között a jogorvoslati eljárást lefolytassák és a jogorvoslati kérelemben írtakat a jogszabályban foglaltak szerint érdemben megvizsgálják."⁸¹³ A jogorvoslathoz való jog mint alapjog sérelme tehát akként is megvalósulhat, hogy más

---

809 5/1992. (I. 30.) AB határozat

810 VARGA István: 57. § (5) bekezdés, *A jogorvoslathoz való jog mint alapjog*, In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja. Századvég*, Budapest 2009. II. kötet 2089.

811 Erről részletesen lásd VARGA 2009. 2088-2091.

812 VARGA Zs. András: *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának hatása jogszemléletünkre - A közhatalom perlése mint alapvető jog, Iustum Aequum Salutare V. 2009/2. 107.*

813 18/2017. (VII. 18.) AB határozat, Indokolás [10] pont

(alap)jogi sérelem esetleg nem állapítható meg az ügyben.⁸¹⁴

A jogorvoslati fórumrendszer többszintűsége a jogalkalmazói hibák korrigálására szolgál. Rendszerint, de csak rendszerint alkalmas arra, hogy a ténybelileg, vagy jogilag nem megfelelő döntéseket orvosolja. Ez utóbbi kategória eljárásjogot és anyagi jogot egyaránt magában foglal, azonban a fellebbviteli fórumok kizárólag az érdemi döntésre kiható eljárásjogi perceseleteket tudják vizsgálni, szükség esetén reparálni, vagy az eljárás újra lefolytatását elrendelni, az ezen a körön kívül eső eljárásjogi hibákat, tévedéseket, vagy szabályok be nem tartását azonban nem tudják korrigálni.

Az alapjogi érintettségén túl, amelyet beleértett elemként értékel az EJEB, az AB számára pedig az alkotmányos törvényekben egyértelműen meghatározott része a fair eljárásnak, a jogorvoslat (perorvoslat) hagyományos jogintézménye a perjognak, részletes szabályozással és kiérlelt gyakorlattal. Ez olyan tényező, amely az alapjogi érveket mellőzni tudja. Az AB elvárása, mint azt már ismertettük, abban nyilvánul meg, hogy az indokolás térjen ki az alapjogi tartalomra, és tűnjön ki belőle, hogy azt a bíróság figyelembe is vette. A kettő ötvözését úgy érték el a rendes bíróságok, hogy alapjogi érvelésként AB határozatokból emeltek ki részeket, és a konkrét szabályok érvényesülésének vizsgálatával kötik össze:

"A „tárgyalás igazságossága” csupán az objektív igazság érvényre juttatásához szükséges és az esetek többségében alkalmas eljárásra ad jogot, azt azonban nem garantálja, hogy az eljárás eredménye minden esetben helyes lesz 9/1992 (I. 30.) AB határozat). A döntés „igazságtalansága”, azaz a jogszabályok téves alkalmazásán alapuló bírói hiba jogorvoslat útján küszöbölhető ki. A perbeli esetben a felperes az elsőfokú döntéssel szemben fellebbezést terjesztett elő, majd a jogerős ítélet ellen felülvizsgálati kérelemmel élt, így a jogorvoslatához fűződő joga nem szenvedett sérelmet..."⁸¹⁵

Az alapjogi szemlélet, vagy inkább az AB határozatok szóhasználata hatással volt a bírósági határozatokban használt kifejezésekre is. Míg korábban a törvényi szóhasználat volt kizárólagosan jellemző, tehát a konkrét jogorvoslat-perorvoslat fajtáját jelölték meg a bíróságok (fellebbezés, fellebbezési ellenkérelem, felülvizsgálati kérelem, perújítási kérelem, stb.), most kiegészült a jogorvoslat általános fogalmával és az alapjogi szókészlettel is:

Az „eljárás tekintetében lehetséges volt annak vizsgálata, hogy az 1952. évi Pp. 2. §-ában foglalt alapjogok sérelmet szenvedtek-e vagy nem. Mivel pedig a felperes jogelődje minden esetben élt az 1952. évi Pp. által biztosított jogorvoslati jogokkal, az érdemi vizsgálatot a jogorvoslati lehetőségek kimerítésének hiánya sem akadályozhatta meg.”⁸¹⁶

814 3064/2014. (III. 26.) AB határozat, Indokolás [16]-[17] pont

815 Szegedi Ítéltábla 19 Pf.II.20.358/2012/4.

816 Kúria Pfv.V.20.072/2015/14.

„...nem sérült a felperesnek a jogvita elbírálásához és a per tisztességes lefolytatásához való alapvető joga, de a 8/2011. (II.18.) AB határozatban is hivatkozott hatékony bírói jogvédelem követelménye sem...”⁸¹⁷

„Azonban a felelősségi szabály tényállásaként nem eljárási alapelvek, hanem alapvető alanyi jogok, azaz az Alkotmányban védett alapvető emberi jogok, amelyek kikényszeríthetők.”⁸¹⁸

Mindezek mellett a jogorvoslat perbeli „alrendszerében” a fél sikeres valódi alkotmányjogi panasza egyfajta többlet-tevékenységet eredményezett. Az AB által megsemmisített határozatok hibája az alkotmánykonformitás hiányában szenved: vagy nem érvényesült az alapjogi szemlélet, vagy nem derül ki a döntés indokolásából. Így a megismételt döntés jogi érveléseit alapjogi elemekkel szükséges kiegészíteni.

Végezetül még egy, döntően a jogorvoslatot érintő hatást ki kell emelnünk, amely a jogértelmezéssel függ össze. Az EJEB a hatékony bírósághoz fordulás akadályának tekintette a túlzott formalizmust, a különösen szigorú eljárási jogértelmezést.⁸¹⁹ Az rPp-hez kapcsolódó gyakorlatban a fellebbezési határidőben érkezett beadványt fellebbezésnek (is) kellett tekinteni és a hiánypótlási bírói cselekménnyel volt szükséges azt tisztázni, hogy a fél azt valóban annak is szánta.⁸²⁰ Az is megfelelt az eljárási alapjogban kifejezett értékrendnek, hogy a fellebbezési tájékoztatás téves volta, vagy elmaradása esetén a jogkövetkezmény nem értelmezhető a peres félre nézve hátrányosan.⁸²¹

Annak összefoglalása során, hogy mint jelent a jogviták elbírálásának alapelve, ismét ki kell emelni, hogy a polgári eljárásjogba helyezett alapjogelemek nem maradtak intaktak az eljárásjogi szereptől, hanem a kettő kombinálódott. Így tisztán alkotmányjogi vagy eljárásjogi értelmet nem lehetett tulajdonítani az rPp-be helyezett alapelveknek. A bírói jogértelmezés bizonytalanságában vagy eltérő eredményeiben ez is közrehatott.

A jogviták elbírálása esetében a közjogi célt megkülönböztettük az alapelvi minőségtől, és ez utóbbi esetében az AB értelmezéséből indultunk ki. Ha a tisztességes eljáráshoz való alapjog a bírósági eljárás egészében és minden részletében a korrekt feltételeket biztosítja, akkor ennek a funkciónak a polgári eljárásjogban is érvényesülnie kell.

---

817 Miskolci Törvényszék 13.P.20.192/2018/10.

818 Fővárosi Ítéltábla I.Pf.21.272/2018/13/II.

819 Perez de Rada Cavanilles kontra Spanyolország, 1998. október 28. 49. §; Société anonyme Sotiris és Nikos Koutras ATTEE kontra Görögország, 2000. november 16. 20. §; Beles és mások kontra Cseh Köztársaság, 2002. november 12. 50. §. A három ügyből kettőben a jogorvoslati jog megsértését vizsgálta a bíróság

820 LB P. törv. V. 20 020/1974. - BH1975. 185., LB P. törv. I. 20 705/1988. - BH1989. 154.

821 BH2012. 96., BDT2005. 1121.

A jogvita elbírálása olyan fogalom, amely az eljárás folyamatát és a lezáró bírói döntést is képes kifejezni. Perjogi értelemben mindig hozzákapcsolódik a jogerős, végleges eldöntés is. Így előfeltevésünk az volt, hogy a jogvita elbírálásának fogalmához kapcsolódhatnak a bírósághoz forduláshoz, a bírói döntéshez, az indokoláshoz, valamint a jogorvoslathoz való alapjogelemek.

A bírói döntések a bírósághoz fordulás jogát a jogviták elbírálásaként értelmezték, s nemcsak a bírói út törvényi megengedettségeként, hanem a felperesi pozíció elfoglalásaként is értelmezték. Az érdemi elbíráláshoz való jogot a bírósághoz fordulás részeként azonosították. Abban a néhány esetben amikor egyáltalán a (perjogi vagy érdemi) döntés maradt el, a bíróságok álláspontja teljesen kettészakadt. Egy részük megállapította az alapjogi sérelmet, mert a befejezés a bíróság hibájából maradt el, míg más részük speciális előfeltételként kezelte a döntés elmaradását, amely kizárta a jogsérelem orvoslását. Sajátos eredményként értékelhető tehát, hogy alapjogi perekben a döntés megléte, a döntési kötelezettség teljesítése az igényérvényesítés speciális előfeltételévé vált, mint a közigazgatási, bírói, vagy ügyészségi jogkörben okozott károk megtérítése iránti perekben. Azonban maguk a bíróságok teremtettek kivételt, így az ideiglenes intézkedés és a hatáskör-illetékesség nélkül történt pervezetés esetében.

Sőt, ugyancsak a döntéshez kapcsolódóan feltártunk egy lokális irányzatot, amely egy önmagába záródó érveléssel lényegében kiüresítette az alapjogi védelmet a kompenzáció szempontjából azzal, hogy az alapper nyertese esetében a perjogi hibák orvoslást nyertek, hiszen a fél a pernek is nyertese lett, az alapügy vesztes fele pedig ezen az alapon nem rendelkezik anyagi jog nyújtotta perbeli legitimációval.

Az indokolási kötelezettség perjogi szempontból a döntéshez tartozik, részletes szabályozás és stabil gyakorlat állt rendelkezésre az alapjogi átalakítás előtt is, hogy a hiányosságokat kiküszöbölje. Az alapjogi behatás a felülbírálat és felülvizsgálat döntéseinek indokolását tartalmi szempontból alakította át annyiban, hogy a felek által a perorvoslati kérelemben jelentősnek tartott tényekre, körülményekre ki kellett térni.

A jogorvoslathoz való jog esetében az alapjogi elvárás kevés változást hozott, hiszen a jog korlátozása a jogalkotáson múlt, a beadványok perorvoslatként való értelmezése pedig kiérlelt és félközpontú gyakorlaton alapult. Az AB annyi többlet-elvárást fogalmazott meg, hogy a döntésekből ki kell tűnnie az alkotmánykonformitás tünjön ki az indokolásból. Ennek eredményeként a felsőbbbírói döntések alapjogi érvelésként AB határozatokból átvett idézetekkel kötötték össze a konkrét perbeli esettel kapcsolatos álláspontjukat.

3.3. Észszerű időn belül történő befejezéshez való jog

Akár alapjogi, akár eljárásjogi szempontú tanulmányokat olvasunk, szinte egyetlen szerző sem irányítja a figyelmet arra, hogy az észszerű időn belül történő befejezés alapelve, amely a gyorsaság követelményét váltotta fel, hét évvel megelőzte a tisztességes eljárás alapjogának többi elemét.⁸²² Ez az előny elvben alkalmas volt arra, hogy az LB alapügyekben, valamint a közigazgatási jogkörben okozott kárfelelősségi esetekben az akkor megyei bíróságokkal együtt az alapelv tartalmát és perbeli garanciális szerepét kialakítsák. Illuzórikus lenne azonban olyan elvárást támasztani, amely az alapjogi szemlélet megjelenését várná el, hiszen ebben az időszakban az Alkotmánytól és annak értelmezésétől a bíróságok távol tartották magukat.⁸²³

Az „ésszerű idő” kifejezés, mint a bíróság tevékenységével szembeni elvárás konkrét ügyben 1995-ben jelent meg először, kiegészítő érvként a ma bizonyítási szükséghelyzetnek tekinthető perjogi szituációban,⁸²⁴ majd 1997-ben negatív hatásköri összeütközést feloldó kijelölés során az igazságszolgáltatáshoz fűződő alapvetően fontos érdek megerősítő indokaként.⁸²⁵ Ez utóbbi megoldás és érvelés erőteljes hasonlóságot mutat a 2000 év utáni bírósági kijelölések módszerével, ahol a tisztességes eljárás kívánalma vette át ezt a szerepet.

A fogalom ellentét-párja, az „eljárás elhúzódása” az időszerűséget megelőző gyorsaság elvárásához is kapcsolódott, és a közigazgatási jogkörben okozott kár ténybeli alapjaként hivatkoztak rá a felpereseket, az LB pedig határozatainak indokolásában alkalmazta.⁸²⁶ A sajátos kártérítési perekben 1997-ben következett be az a fordulat, hogy az eljárás elhúzódása kifejezést elkezdte felváltani a törvény szerinti észszerű időn belüli befejezés.⁸²⁷

Ki kell emelni azt is, hogy az objektív jellegű felelősségi szabály hatálybalépésének idejére kialakult egyfajta értelmezési gyakorlat. Az eljárás elhúzódása, a perre irányadó eljárási szabályok megsértése egymagában a felelősség megállapításához nem volt elegendő, ahhoz szükséges volt továbbá az is, hogy a jogszabálysértés szándékos (vétkes) vagyis

---

822 1992. évi LXVIII. törvény 1. §-a módosította az rPp. akkori 3. § (2) bekezdését.

823 Lásd ezzel kapcsolatban a bírói értelmezést befolyásoló tényezőket.

824 LB mint másodfokú bíróság Pf.V.20.062/1995/3.

825 LB Pk.VIII.21 325/1997.szám

826 Így például az LB mint másodfokú bíróság Pf.V.21.613/1996/3. számú, Pf.V.20.285/1996/3. számú és LB Pf.V.23.529/1996/12. számú ügyekben.

827 LB Pf.V.21.837/1997/5.

felróható legyen, hiszen a szerződésen kívüli kárfelelősség szabályait kellett alkalmazni.⁸²⁸ Nem kifejezetten és kiemelve az eljárási alapelv megsértéseként, hanem a felelősség ténybeli alapjaként, de összekapcsolták a garanciális elvárást azzal, hogy konkrét jogszabályt kell megsértenie a bíróságnak.

1999 nyarán pedig olyan döntést hozott a Legfelsőbb Bíróság, amelyben konkrét alkotmányos hivatkozás, illetve EJEE kapcsolatra utalás nélkül, tartalmilag azonban azok szövegét jelenítette meg: a „bíróságok a felperes kereseteit és perújítási kérelmeit az eljárási szabályok megtartásával lefolytatott eljárásokban, észszerű határidőn belül tárgyalták és hoztak ezek felől határozatot.”⁸²⁹

Mivel az rPp. nem adott pontos meghatározást abban a kérdésben, hogy a pert mennyi idő alatt kell a bíróságnak befejezni, a bíróság késedelmének megítélése során csak a gyors és alapos tárgyalásra vonatkozó szabályok – 1993. január 1-ei hatállyal az alapos tárgyalás és észszerű időn belül történő befejezés – megsértése jöhetett szóba. Erre a követelményre nyilvánvalóan hatással volt a jogvita bonyolultsága, a felek bizonyítási kötelezettsége és készsége és a bíróságnak az igazság kiderítésére vonatkozó kötelezettsége.⁸³⁰ Ez a fejtegetés a VIII. Ppn. hatálybalépését követően született, bár a per tárgyát képező, állított eljárási jogsértések korábbiak voltak. Azt viszont jól mutatja a példa, hogy az észszerű időn belüli befejezés vizsgálatához bevezetett szempontokat az LB hamar beépítette indokolásába.

Az alapügyekben a döntést elérni kívánó felek az eljárás elhúzódására azért hivatkoztak, mert az általuk indítványozott bizonyításról nem foglalt állást a bíróság, nem tudhatták, hogy azt elfogadja és el is végzi, vagy majd az eljárás végén szembesülnek azzal, hogy elutasította az. A felek az általuk lényegesnek tartott bizonyítási cselekményeket 2006-ig az elfogultsági kifogás keretében próbálták elérni, ezt követően pedig az eljárás elhúzódása miatt kifogást vehették igénybe. A jogintézmény hasznossága abban mutatkozott meg, hogy a későbbi másodfokú bíróság az addig keletkezett peranyagból ellenőrizhette az ügyet előrevívő cselekmények elvégzését, és – bár ez lehetett némileg szubjektív is – a még szükséges és egyben a felek által indítványozott bizonyítási cselekményekre javaslat szintjén rámutathatott.⁸³¹

Az észszerű idő fogalmát a legnagyobb természetességgel használjuk, de konkrét

---

828 LB mint másodfokú bíróság Pf.V.21.613/1996/3. és LB mint másodfokú bíróság Pf.V.20.285/1996/3.

829 LB Pf.V.21.837/1997/5.

830 LB mint másodfokú bíróság Pf.IX.26.424/2000/4.

831 BDT2007.1542, BDT2008.1851.

jelentésének meghatározása nem egyszerű feladat. Az „észszerűség” ugyanis nem jogi kategória. Észszerű az, ami értelmes, logikus, racionális, célszerű, következetes, konzekvens.⁸³² Németh János szerint „az észszerű idő” mint eljárási határidő az az időtartam, amely az ügy ellátáshoz, a megalapozott döntéshez szükséges és elegendő”.⁸³³ Ez a megközelítés magában foglal minőségi és mennyiségi követelményt is. Ugyanis a per célja és egyben feladata a jogvita eldöntése volt, vagyis a jogalap körében fel kellett tárnai a *releváns tényeket*, *minősítésük* alapján pedig *jogkövetkezményeket* kellett levonni. Ez a minőségi oldal. A mennyiségi követelményt azon perbeli cselekmények összessége és hozzájuk kapcsolódó időtartam adta, melyek szükségesek a felek perjogi szempontú bírósághoz fordulásának biztosításához (az rPp. szerinti eljárás megindításától a tárgyalás kitűzéséig terjedő perszakasz), a perbe vitt anyagi jogi igények vizsgálatához (nyilatkozatok, bizonyítási eszközök és bizonyításfelvétel) és a döntés meghozatalához.

Czoboly Gergely megközelítésében az optimális időtartam túllépése eredményezi a per elhúzódását. A két fogalmat a több-kevesebb relációjába állította, ahol a tágabb fogalom az észszerű, a szűkebb pedig a optimális pertartam.⁸³⁴ A szerző inkább onnan közelíti meg a kérdést, hogy az észszerű pertartam szubjektív kategória, hiszen valamely peres fél perjogi vagy anyagi jogi kérelme szükséges ahhoz, hogy külön vizsgálat tárgya legyen. Másrészt vélelemként működik, mert nem általában, hanem csak a tényleges pertartam kifogásolása esetében, és csak adott ügyet kell elemezni, az abban felmerült cselekmények szükségességével és időbeli foganatosításukkal együtt.

A per tartama szempontjából fontos tényező a per tárgya, az érvényesített anyagi jogi igény jellege és mennyisége, de a résztvevő felek száma is.⁸³⁵ Ezek befolyásolják az egyes eljárási cselekmények számát vagy időtartamát, a mindenképpen előfordulókhöz képest további sajátos cselekmények foganatosítását.⁸³⁶ Az is befolyásoló körülmény, hogy az

---

832 EÖRY Vilma szerk.: *Értelmező szótár+* . I. kötet, Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2007. 375.

833 NÉMETH 1999. I. kötet, 58.

834 CZOBOLY Gergely: A perelhúzódás megakadályozásának eljárási eszközei. PhD dolgozat. 2014. 15. <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/czoboly-gergely-istvan/czoboly-gergely-istvan-vedes-ertekezes.pdf> 2018. 09.14.

835 Tapasztalati tény, hogy az élettársi és házastársi, valamint a tulajdonjogon alapuló vagyoni igények pereiben nagyszámú perceselemnét kell elvégezni a feleknek és a bíróságnak is. Ha több kereseti kérelmet kell a bíróságnak megvizsgálnia, szintén növeli a perceselemnét számát. Amennyiben több peres fél vesz részt az eljárásban, külön-külön tesznek nyilatkozatokat, egymástól eltérően bizonyíthatnak tényeket, amelyek tovább növelik a perceselemnét számát és a teljesítésükhöz szükséges időt, még akkor is, ha egyesek párhozamos is elvégezhetőek.

836 A már felsorolt példákon túl, az öröklési, a szerződés érvénytelenségi, a szavatossági, a kártérítési perekben is a felmerülő szakkérdések tisztázására a legkülönbözőbb szakértők kirendelése szükséges. Korabeli írásos bizonyítékok hiányában rendszerint nagy számú tanú meghallgatására kerül sor, akár megkeresett bíróság útján is.

igény igazolása vagy cáfolása végett a felek eljárási cselekményeket indítványoznak.⁸³⁷ A törvény egyes határozatokkal szemben fellebbezési jogot biztosít, mellyel hogyha élnek a felek, akár többször is másodfokú eljárási szakasszal és percselekményekkel egészül ki az eljárás.⁸³⁸ Ezeket az eljárásban felmerülő momentumokat fogalmazta meg úgy a törvény, hogy a per befejezésének észszerű időtartamát a jogvita tárgyára és természetére, valamint az eljárás lefolytatásának egyedi körülményeire figyelemmel lehet meghatározni.

Vizsgálat tárgyává tették a rendesbíróóságok azt is, hogy vannak-e az eljárásban olyan ügynevezett holt idők, inaktív időszakok, amikor a bíróság indokolatlan módon nem tevékenykedett, nem intézkedett az ügyben, valamint azt is, hogy az eljárás elhúzódásának megakadályozása végett a bíróság a szükséges kényszerítő eszközöket alkalmazta-e avagy azoktól indokolatlanul eltekintet.⁸³⁹ Ezt egészítette ki az elsőfokú bíróság azzal, hogy közreható tényezőnek vette a perben résztvevők külföldi vagy belföldi lakóhelyét, a jogi képviselő közreműködésének hiányát, a vizsgálat tárgyát képező iratanyag terjedelmét.⁸⁴⁰ Felsőbíróság pedig olyan tényezőket is lényegesnek minősített, mint a komplexitás, vagy a nemzetközi vonatkozás.⁸⁴¹

Az alapjogvédelmi perekben a nem, vagy késve megtett percselekményeket az elsőfokú bíróságok hónapra-napra és együttesen is pontosan kimutatták,⁸⁴² mégpedig percselekményenként (keresetlevél megvizsgálása, tárgyalások kitűzése, tanúk meghallgatása, szakértő kirendelése és sürgetése a szakvélemény előterjesztésére, stb.). Csak ezt követően értékelték az egyéb körülményeket, és foglaltak állást abban a kérdésben, hogy a pertartam az észszerű időn belül vagy kívül maradt. Az inaktív időszak megállapításához a Kúria a bíróság valamely konkrét szabálysértésének vizsgálatára, az eljárási és ügyviteli szabályok alkalmazásának ellenőrzésére helyezte a hangsúlyt, és az ügy előbbre vitelét szolgáló hatékony intézkedésekre.⁸⁴³

A bíróságok az egyedi ügyek szükséges pertartamát nem határozták meg, tehát mennyi idő alatt lehetett volna befejezni az adott pert. Ebben szerepet játszott az AB 8/1992. (I.30.) AB határozatának azon okfejtése, hogy az ügyek elbírálására az az észszerű idő, amelynek

---

837 Ilyen a perindítás tényének bejegyzése, az ideiglenes intézkedés, tárgyalás felfüggesztése iránti kérelem más eljárásra tekintettel, szemle.

838 Kártérítési perben gyakori a közbenső ítélet, melynek jogerőre emelkedéséig az eljárást nem lehet folytatni (Pp. 213. §. (3) bekezdése)

839 Scopelitti v. Olaszország, 1993. november 23-i ítéletre (Series A no.278) hivatkozott a Székesfehérvári Törvényszék a 25.P. 21.867/2011/15. számú döntésében.

840 Székesfehérvári Törvényszék 25.P. 21.867/2011/15.

841 Debreceni Ítéletábla Pf.II.20.619/2012/6.

842 Fejér Megyei Bíróság 3.P.20.393/2005/13. , Fejér Megyei Bíróságnál 25.P.22.468/2009.,

843 Kúria Pfv.III.20.678/2011/3.

tartama alatt az adott ügy elbíráható; de felsőbb bíróságok olyan érvelései is, miszerint nem elegendő a jogsérelemhez az eljárási határidők mechanikus összeszámítása,⁸⁴⁴ vagy az észszerű idő abszolút számban nem meghatározható, az az eset körülményeitől függ.⁸⁴⁵

Az elsőfokú bíróságok tehát azokat az időszakokat vizsgálták, amelyekben nem történt az ügy érdemét előre vivő intézkedés az eljárás bíróság részéről. Az inaktív időszakokat az EJEB is vizsgálat tárgyává teszi,⁸⁴⁶ amelyet az ügy (érdemi) előrehaladása szerint állapít meg, de gyakorlatának közvetlen felhívása lokálisan történt meg.⁸⁴⁷ Az eredmény nem vezetett téves helyzetmegítélésre, hiszen a hosszabbodást és annak okait kellett vizsgálni. Azt azonban viszonyítási alapként tekintették, hogy a per a jogvita tárgya és természete, az eljárás egyedi sajátosságai folytán tovább tartott-e más hasonló ügyek elbírálásához képest.⁸⁴⁸

Az ítélőtáblák és a Kúria értelmezésében egy-egy határidő meg nem tartása önmagában nem okozott sérelmet. Ez szintén egybecsengett az EJEB gyakorlatával, csak egyoldalú volt. Az EJEB ugyanis a különböző késedelmek mellett vizsgálta azok kumulálódó hatását,⁸⁴⁹ és azt is, hogy egy eljárási szakaszban bekövetkezett késedelem mellett az egész eljárás hossza nem vált-e túlzottá.⁸⁵⁰ A hazai felsőbb bíróságok az első szempontot egyáltalán nem vették be értékelésükbe,⁸⁵¹ a második szempontot pedig csak szubjektív elemként használták, egy bizonytalan ismérveken alapuló mérlegelés alapján.⁸⁵² Nem volt megállapítható ugyanis, hogy egy három év pertartamú ügyben bekövetkezett 3-4 hónapos inaktív időszak miért bizonyulhatott jelentéktelennek. Itt a felsőbb bíróság eltért az elsőfokú bíróság által felállított szempontrendszerétől, de az általa alkalmazott érvekből csak annyi derült ki, hogy mégsem eltúlzott az pertartam és több hiba is megengedhető. Mindezt a kialakult gyakorlatra hivatkozva tette.⁸⁵³

---

844 LB Pfv.III.22.128/2009/15., Fővárosi Ítélet 6.Pf.20.119/2013/5.

845 BDT.2008. 1811.

846 Beaumartin kontra Franciaország, 1994. november 24. 33. 0.

847 „Azt is vizsgálni kell, hogy a bíróság ténykedése mennyiben áll összefüggésben a megalapozott döntés hozatalával, azaz mennyiben volt szükséges és hatékony és ezáltal indokolt tevékenysége.” A Bock v. Németország, 1989. március 29-i ítéletre (sereics A No. 150.) hivatkozott a Székesfehérvári Törvényszék a 25.P. 21.867/2011/15. számú döntésében. Nyíregyházi Törvényszék 5.P.21.192/2013/58.

848 LB Pfv.III.20.505/2010/5.

849 Deumeland kontra Németország, 1986. május 29. 90. §,

850 Pretto és mások kontra Olaszország, 1983. december 8. 37. §.

851 Egy kivételt azért érdemes megemlíteni, a Győri Ítélet 6.Pf.III.20.384/2017/3/I. számú döntésében az első ítélet meghozataláig eltelt időszakot önmagában nem tekintette késedelmesnek, azonban a további eljárási hibákkal és késedelmekkel együtt már alapjogot sértőnek minősítette az alperesi bíróság perbeli tevékenységét.

852 Kúria Pfv.IV.21.556/2016/9.,

853 Fővárosi Ítélet 8.Pf.21.132/2015/8

Fel lehetett volna állítani a „be nem hozható”, illetve később sem orvosolható késedelem kategóriáját. Tapasztalati példák szerint ide sorolható a keresetlevél késedelmes megvizsgálása és hiánypótlásának elrendelése,⁸⁵⁴ vagy a keresetlevél más bírósághoz történő áttételének késedelme,⁸⁵⁵ a szakértő késedelmes kirendelése.⁸⁵⁶ Itt lehetett volna értékelni, hogy az eljáró bíróság valamely perorvoslással támadható határozatát késedelmesen rendeli megküldeni a feleknek,⁸⁵⁷ vagy a fellebbezéssel együtt előterjesztett költségkedvezmény iránti kérelmet késedelmesen bírálja el, az iratokat a fellebbezés folytán késedelmesen terjeszti fel a felülbírálati bírósághoz,⁸⁵⁸ avagy a végzés elleni fellebbezés elbírálásának időszakában nem folytatja a tárgyalási szakaszt,⁸⁵⁹ Az eset körülményeitől függő tényezők is idesorolhatók lettek volna: a felek, a tanúk meghallgatásával való indokolatlan késlekedés,⁸⁶⁰ bár meg kell jegyezni, hogy ezek tárgyaláson történnek, s amennyiben a 4 hónapos határidő helyett kéthavonta-hat hetenként, akár előre több tárgyalási határnapot meghatározva tart a bíróság tárgyalást, az elhúzóadás bepótolható, kiküszöbölhető.

Az alapügy jogerős befejezését, mint sajátos feltételt már megvizsgáltuk, most annyiban térünk vissza rá, hogy a pertartam, pontosabban az eljárás jogerős befejezésének észszerű időhatáron belüli befejezése vizsgálatánál, jellemzően a felsőbbbíróságok miatt láttak akadályt a hiányában. Az EJEB jogértelmezésével teljesen azonos módon az eljárást megindító iratnak a bírósághoz történt érkezésétől a jogerős befejezésig terjedő időszakot veszik figyelembe,⁸⁶¹ azzal az eltéréssel, hogy a perújítási eljárás tisztességességének vizsgálatát nem zárták ki az alanyi jogvédelem köréből.⁸⁶² Ennek elméleti alapjait arra helyezik, hogy a polgári eljárás egységes szabályrendszert jelent, az ügy fogalmát is

---

854 Fejér Megyei Bíróságnál 25.P.22.468/2009.

855 Győri Ítéltábla Pf.V.20.140/2015/11/I.

856 Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.21.187/2015/7-II.

857 Székesfehérvári Törvényszék 27.P.20.407/2014/16.

858 Székesfehérvári Törvényszék 27.P.20.407/2014/16.

859 A XXI. századi technikai felszereltség mellett a beadványokról másolatot lehet készíteni, lényegében a teljes iratanyag ilyen formában produkálható, és a per folytatható. Természetesen nem a költségkedvezményekre elbírálására gondolunk, hiszen az előfeltétele a keresetlevél hiánytalaná válásának, ilyen formán a megküldésnek és a tárgyalás kitűzésének is.

860 Kúria Pfv.IV.21.185/2016/5.; Győri Ítéltábla Pf.III.20.238/2018/4.

861 Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.21.085/2006/5., Heves Megyei Bíróság 13.P.20.295/2010/14. A döntések érvelése azonos módszert hoz az EJEB Bock kontra Németország, 1988. november 21. 35. §-ban és Poiss kontra Ausztria, 1987.március 24. 50. §-ban kifejtettekkel.

862 Az EJEB Az eljárás újraindítására, vagyis a jogerős döntéssel lezárt polgári eljárások perújítására vonatkozó (kérelmekre nem tartja alkalmazhatónak az EJEE-t. Sablon kontra Belgium, 2001. április 10. 86. §.

egységesen kell értelmezni, bármilyen szakaszban is tart az.⁸⁶³ Az általánosan elfogadott szabályhoz képest azonban sajátos perjogi helyzetek esetén – itt szintén csak utalunk rá – maguk a bíróságok tettek kivételt.

Az, hogy a felek részéről nagyon is kihangsúlyozott volt az észszerű időn belüli eljárás alapelve, végül felveti annak a kérdését is, hogy a tisztességes eljáráshoz való alapjog elemeként más részjoghoz képest, azok hátrányára érvényesült-e. Egy olyan alapügyet találtunk,⁸⁶⁴ amelyben ez közvetve felmerült: a jogviták elbírálása és az időszerű eljárás (a bírósághoz fordulás és az észszerű időn belül történő befejezés joga) konkurált egymással.

A felperes a házassági vagyoni perben a féli pozíciót azért nem tudta elfoglalni, mert az érintett ingatlanok tulajdonosainak igen nagy száma miatt (200 fő) nem tudta minden alperes idézhető címét bejelenteni. Ezen alperesek esetében a keresetlevél elutasítására, az egyéb alperesek esetében a per megszüntetésére került sor. A másodfokú bíróság a mezőgazdasági ingatlanok társtulajdonos alpereseivel szembeni döntést helybenhagyta, a többi alperessel szemben az eljárás folytatását rendelte el. Döntésének indokolásában anyagi és eljárásjogi elvekre egyaránt hivatkozott, mi azonban az eljárási elvekkel kapcsolatos érvelést emeljük ki. Tulajdonképpen elkerülte a felsőbb bíróság a választást és az anyajog fogalmát, a tisztességes bírósági eljáráshoz való jogot használta.⁸⁶⁵ Ezt kapcsolta össze a rendeltetészerű joggyakorlattal, megismételve az LB azon álláspontját, hogy ezekkel „nem egyeztethető össze az olyan jogértelmezés, amely nem a jogvitás ügy észszerű időn belüli és költségtakarékos megoldását részesíti előnyben.”⁸⁶⁶

Az észszerű időbeliség – ahogy az EJEB gyakorlatában, úgy a magyar alapjogi speciális perekben is – kiemelt szerepet játszott. Kutatásunk során azzal szembesültünk, hogy legtöbbször ennek az alapelvnek sérelmére hivatkoztak a felperesek. Az alapügyekben kifogás formájában történt hivatkozás a felek részéről, annak érdekében, hogy a bíróság az általuk indítványozott bizonyítást folytassa le. A bíróságok első fokon annyiban vették figyelembe az alapelvet, hogy perceseikményeiket a törvényi határidőben igyekeztek

---

863 1/1998. PJE számú jogegységi határozat indokolás

864 Pécsi Ítéltábla Pf.III.20.018/2011/2.; BDT 2011.2457.

865 A Kúria 1/2010. (XI. 8.) Közigazgatási-polgári jogegységi határozatának VII. pontjában kifejtett értelmezés.

866 Lásd részletesen a döntésről VIRÁG Csaba – SZIGETI Krisztina: *A Pécsi Ítéltábla határozata a kötelező perben állás egyes polgári eljárásjogi kérdéseiről. Van-e primátusa a bírósághoz fordulás jogának?* Jogesetek Magyarázata, 2012. 2. sz. 20-26.

megtenni, másodfokon pedig a kifogás elbírálásánál vizsgálták meg a nem teljesített perceslekmény szükségességét az észszerű idő relációjában.

Az észszerű időn belüli elbírálás alapelve az egyetlen, amely esetében a törvény a legfontosabb értékelési szempontokat is megadta. A bírói gyakorlat ezeket figyelembe is vette, csupán az alapjogi perekben történt értékelésüknél mutatkozott nagy fokú eltérés. Az elsőfokú bíróságok az inaktív időszakokat rendre összeszámolták és a pertartamra való kihatásukat igyekeztek értékelni, vagyis szükségtelen időtöbbletet vizsgáltak. A felsőbb bírósági gyakorlat azonban egy a jogsérelem alsó határát megvonó szempontként kezelte, hogy az egy eljárási határidő be nem tartása nem eredményez jogsérelmet, azonban egyáltalán nem vizsgáltak kumulálódó hatást, és azt sem, hogy egyes mulasztások pótlása bekövetkezett-e, illetve azok pozitívan kihatottak-e a pertartamra. Valószínűleg a sok, alapjogi igényt ilyen érvekkel elutasító, és meggyőző erőt nélkülöző döntésnek köszönhető, hogy az EJEB előtt nemhogy csökkent volna, hanem nőtt az észszerű időt elmulasztó bírósági eljárások miatti ügyek száma.

4. A hatékony jogérvényesítés segítésének elve

A bírósághoz fordulás, mint alapvető jog gyakorlásához nem elegendő a jogszabályi engedély, tehát legyen bírói út, és nem elegendő a keresetindítási jog, azaz ténylegesen vagy elvileg legyen érvényesítendő jog vagy kötelezettség. Az is szükséges, hogy a majdani felperes képes legyen megindítani a bírósági ügyet. Ez a képesség főként az anyagi és az eljárási jogi ismereteket, valamint az eljárás során felmerülő költségek megfizetését jelenti. Ugyanígy alapjogi követelmény, hogy az alperessé váló személy képes legyen védekezését jogi szempontból meghatározni és az azzal járó költségeket finanszírozni. Bármelyik hiánya ténylegesen megakadályozza az igények érvényesítését.

Az EJEB valószínűleg ilyen megfontolások mentén alakította ki a bírósághoz fordulás jogán belül az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés jogát is, még pedig a polgári ügyekre vonatkozóan is. Két elemet vezetett le az EJEE-ből. Az egyiket a 6. cikk (3) bekezdés (c) pontjából: a polgári jogviták tekintetében is biztosítani kell a jogi segítségnyújtást az ügyvédi segítség révén.⁸⁶⁷ A másikat a 6. cikk (1) bekezdéséből: a bírósághoz gyakorlati és hatékony hozzáférést kell biztosítani, amelynél figyelembe vette az érintett személy anyagi

---

⁸⁶⁷ Kézikönyv 2013. 18-19.

lehetőségeihez mérten jelentős eljárási költséget tekintett csorbító tényezőnek.⁸⁶⁸ E jogokról való tájékoztatás azonban nem jelenik meg tényezőként az EJEB gyakorlatában.

Az AB kiinduló pontja azonos volt az EJEB-ével, és külön ki is emelte, hogy „[a]z Alkotmány 57. § (1) bekezdéséből az államnak nemcsak az a kötelezettsége folyik, hogy bírói utat biztosítson a személyek polgári jogi jogvitái esetére, hanem az is, hogy a bírósághoz fordulást valóságosan lehetővé tegye. Ehhez hozzátartozik, hogy az igazságszolgáltatás igénybevételéhez szükséges, a perrel kapcsolatos kiadásokra is kiterjedő támogatási rendszert kell kiépítenie”.⁸⁶⁹ A költségkedvezmények rendszerét illetően – hasonlóan az EJEB-hez – az AB is arra a következtetésre jutott,⁸⁷⁰ hogy a fair eljáráshoz való jognak nem része az ingyenes jog segítségnyújtás minden ügyben.⁸⁷¹ Az Alaptörvényt követően sem változott ez a felfogás, a perrel és a per során felmerülő illetékek, ügyvédi munkadíj, tanú és szakértői díj, levelezési költség mind a perköltség része,⁸⁷² és a tisztességes eljáráshoz való jogból fakadó követelmények nem azonosíthatók a perlekedéssel kapcsolatos költségviselési kockázat teljes mérvű kiküszöbölésével.⁸⁷³ Mindkét fórum kimondta, hogy a bírósághoz fordulás joga korlátozható alanyi alapjog, és ez arra a részére is kiterjed, amely az igényérvényesítést segítő feltételeket jeleníti meg.

A belső fejlődés ennél szélesebb jogokat biztosított a feleknek az igazságszolgáltatáshoz hozzájutás tekintetében, amely a polgári ügyekben eljáró bíróságok részéről a.) ügyvéd kirendelésében, b.) a költségkedvezmények engedélyezésében és c.) az eljárásban felmerült jogkérdésekről való részletes tájékoztatásban állt. A (hatékony) jogérvényesítéshez tehát az rPp. a tájékoztatási kötelezettséget is hozzákapcsolta. Negyedikként érdemes ide sorolni az *eljárást megelőző segítség* intézményesített formáját, a jelenleg is működő bírósági „panasznapot”, ahol ingyenes jogi felvilágosítást és a beadványok elkészítésére vonatkozó segítséget nyújt maga a bíróság.⁸⁷⁴

A szerves jogfejlődés kialakította az állami támogatási rendszert már a jogállamisági

---

868 Itt az eljárási illetékek játszanak kiemelt szerepet. Kreuz kontra Lengyelország, 2001. június 19. 60-67. §-ok; Podbielski és PPU PolPure kontra Lengyelország, 2005. július 26. 65-66. §-ok; Weissman és mások kontra Románia, 2006. május 24. 42. §.

869 1074/B/1994. AB határozat,

870 Airey kontra Írország, 1979. október 9. 26. §.

871 1283/B/1993. AB határozat,

872 1074/B/1994. AB határozat, megerősítve 3120/2017. (V. 30.) AB határozat, Indokolás [50] pontja

873 3120/2017. (V. 30.) AB határozat, Indokolás [50] pontja

874 A bíróság sajátos feladatáról lásd BALÁZSY Péter: *Panasznapi dilemmák: az ügyfélszolgálat helye és szerepe*. Miskolci Jogi Szemle 14. évfolyam (2019) 1. szám 2. kötet 124-145.; BÁKI Gabriella - MAYERNÉ PATAKI Krisztina - TRAPPNÉ KISZELY Rita: *Gondolatok a "panasznap" intézményéről*. Bírák Lapja, 2012/1-2. sz. 98-106.

átalakítást megelőzően. Az rPp. ugyanis rendelkezett a költségmentességről, a pártfogó ügyvédéről,⁸⁷⁵ a részletszabályokat pedig szakminiszteri rendeletek tartalmazták.⁸⁷⁶ Mivel részletes és tételes joganyag tartalmazta a tényleges és hatékony bírósághoz fordulás jogát, ezért kérdéses, hogy a jogalkotásnak szükséges volt-e polgári eljárási alapelv formájában is megerősíteni az eljárási alapjogot, létrehozott-e egyáltalán ilyen alapelvet.

Az ingyenes jogi képviselet és a költségkedvezmények biztosítása terén ilyen nem történt. Az állam a meglévő szabályozást alakította át, hogy megfeleljen az Európa Tanács Ajánlásaiban megfogalmazott szempontoknak.⁸⁷⁷ Az igazságszolgáltatáshoz történő hozzáférés valóságos lehetőségének biztosítása ugyanis azt követelte meg, hogy a jogérvényesítés ne függjön az adott személy jogi, gyakorlati ismereteitől, illetve anyagi viszonyaitól, hanem kompenzálja, egyenlítse ki a jogi ismeretekben vagy az anyagi lehetőségekben mutatkozó esetleges hiányosságokat, és a jogi képviseleti költségeken túl terjedjen a bírósági eljárással kapcsolatos kiadásokra is.⁸⁷⁸

Király Lilla arra mutatott rá, hogy a bírósági és hatósági eljárásokon kívüli jogi segítségnyújtás intézményének megteremtése szintén az esélyegyenlőség biztosítására irányuló jogalkotói szándékon és elhatározáson múlik. Ez az Alkotmányban megfogalmazott alapjogok érvényesítéséhez kapcsolódó jogosítvány, amely a pozitív diszkrimináció eszközével támogatja mindazok jogainak érvényre juttatását, akik arra hátrányos helyzetükből kifolyólag egyébként nem lennének képesek.⁸⁷⁹

Az ingyenes jogi képviselet és a költségkedvezmények terén viszonylag későn, 2008. év elején történt meg az átalakítás.⁸⁸⁰ Megyei szintű szakszolgálatokat hoztak létre, amelyek a perbeli képviseletet a bíróságtól függetlenül engedélyezték. Célszerű volt, de nem szükségzerű, hogy a bíróság a pártfogó ügyvéd igénybevételére kiterjedő költségkedvezményt engedélyezzen. A jogintézmény akkor értékelődött fel, amikor a kötelező jogi képviseletet egyes ügycsoportokban bevezették. Mivel hatálytalannak kellett

---

875 Az rPp. 84-88. §-ai.

876 A 6/1986. (VI. 26.) IM rendelet a költségmentesség alkalmazásáról a bírósági eljárásban, és a költségmentesség engedélyezésének alapjául szolgáló körülmények igazolásáról szóló 2/1968. (I. 24.) IM rendelet.

877 A polgári, kereskedelmi és közigazgatási ügyekben nyújtandó jogi segítségnyújtásról szóló ajánlás, No. R (76) 5. és a jogi segítségnyújtásról és a jogi tanácsadásról szóló ajánlás, No. R (78) 8., Az igazsághoz való hozzáférés elősegítéséről szóló ajánlás No. R (81) 7. és A szegényeknek a joghoz és igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzáféréseinek biztosításáról szóló ajánlás No. R (93) 1.

878 KISS 2009. i. m. 372.

879 KIRÁLY 2011. 23.

880 A jogi segítségnyújtással kapcsolatos egyes törvények módosításáról szóló 2007. évi CLI. törvény.

tekinteni a személyesen eljáró fél nyilatkozatát, azzal az eredménnyel járt, hogy a fél lényegében nem gyakorolhatta ügyféli jogait. A kötelező jogi képviselő esetei azonban jelentős tárgyú vagy nagy összegű követelésekre vonatkoztak.⁸⁸¹ Ez az alapjog-korlátozás azonban kiállta az alkotmányosság próbáját.⁸⁸²

A magánszemélyeket illetően a kedvezmények köre differenciálhatóvá vált a vagyoni helyzet és a rászorultság jellege szerint, vagyis a részleges költségmentesség révén egyes perbeli költségek előlegezése, akár viselése alól is mentesülhetett a fél, vagy valamely százalékos mértékben engedélyezhetővé vált a kedvezmény. Ugyanakkor a szabályozás kivételessé tette a teljes személyes költségmentesség engedélyezését, az csak akkor volt megadható, ha a várható perköltség összege a rendelkezésre álló adatok alapján előreláthatólag lehetetlenné teszi a bírósághoz fordulást. Ennek körülményeit úgy határozta meg a jogalkotó, hogy a fél jövedelme nem haladta meg a munkaviszony alapján megállapított öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegét (28.500 Ft), vagyona pedig – a szokásos életszükségleti és berendezési tárgyakon felül – ne legyen. A szociális juttatásokból az aktív korúak ellátását értékelte a jogalkotás, és a létfenntartást veszélyeztető helyzetet. A költségkedvezményekkel kapcsolatos határozatok az alapperben születtek meg, és a másodfokú bíróságok méltányossága volt a jellemző. Ez azonban a természetes személyekre igaz.

A jogi személyek tekintetében 1999-ig mondta ki az rPp. a költségmentesség engedélyezésének tilalmát. A VIII. Ppn. ezt hatályon kívül helyezte, de nem változott meg a költségmentességet szabályozó rendelet,⁸⁸³ ezért a bírói gyakorlat értelmezésére maradt annak meghatározása, hogy megilleti-e jogi személyt a költségmentesség. Így a tiltó szabály hiányában abból indult ki a bíróság, hogy egyrészt nincsenek meghatározta a jogi személy számára költségmentességi feltételek, ezért azok nem vizsgálhatóak, a rendelet a költségmentesség engedélyezését változatlanul olyan feltételek fennállásához kötötte, melyek csak és kizárólag természetes személy peres felek vonatkozásában irányadóak, ezért a jogi személyek számára személyes költségmentesség nem volt engedélyezhető.⁸⁸⁴ Az újabb változás egyértelművé tette, hogy az rPp. 84. §-a csak természetes személyekre vonatkozik.⁸⁸⁵

---

881 Az rPp, kötelező jogi képviselőt írt elő az u. n. kiemelt ügyek, a 30.000.000 Ft-ot meghaladó vagyoni perek, illetve a DH törvényekben szabályozott perek esetében.

882 685/B/2001. AB határozat

883 6/1986. (VI. 26.) IM számú rendelet

884 BDT 2004/1015. és BH 2008.152. számú eseti döntés

885 2008. évi XXX. törvény 64. § (3) bekezdése

A felek személyéhez kapcsolt kedvezményeken kívül a jogalkotás a bírósághoz fordulás jogát más eszközökkel is biztosította, mint például a tárgyi illetékfeljegyzési joggal, és a tárgyi költségfeljegyzési jog viszonylagosan széles körével. Ilyen esetben a mindét fél a per tárgya, a perbe vitt igény jellege miatt mentesül az illetékek előzetes megfizetése alól, azzal, hogy az eljárást befejező határozatban a bíróság a pernyertesség-pervesztesség aránya szerint kötelezi a feleket azok utólagos megtérítésére. A rendesbíróságok álláspontja szerint ezekben az eljárásokban a felek megfelelően rendelkeznek azzal a lehetőséggel, hogy hatékonyan érvényesítsék igényüket a bíróság előtt.⁸⁸⁶ Ebből a megfontolásból mondta ki felsőbb bíróság, hogy a bírósághoz fordulás lehetőségének akadályai teljes mértékben elhárulnak, a perrel járó valamennyi költséget ugyanis az állam előlegezi, költségviselésre a felperesek csak pervesztességük esetére lesznek kötelesek.⁸⁸⁷

Mindezen jogokkal vagy lehetőségekkel kapcsolatos tájékoztatás esetében viszont az rPp. az Alapvető Fejezetben tartalmazott rendelkezést. A hatékony jogérvényesítéshez a róla szóló tájékoztatási kötelezettséget kapcsolta. A már hivatkozott, 2008. évben hatályba lépett módosítás a pártfogó ügyvéd kirendelését kivonta a bírói hatáskörből, azonban a pártfogó ügyvéd és a támogató lehetőségéről, valamint igénybeviteléről szóló *tájékoztató* lépett a helyébe. A rendesbíróságok egyöntetűen eljárási alapelvnek tekintették az rPp. 7. §-ában foglalt két rendelkezést. Ellenben az eljárási alapjogot nem kötötték hozzá.⁸⁸⁸ Kizárólag odáig mentek az érvelésben, hogy a tájékoztatással a fél perbeli eljárási jogainak érvényesítését segíti elő az alapelv.

Ami a bírósági jogértelmezést mégis kiváltotta az volt, hogy a jogérvényesítés segítségét célzottan a jogi képviselő nélkül eljáró felet az eljárási jogairól és kötelezettségeiről a bíróság köteles volt és maradt a szükséges tájékoztatással ellátni, de fennállt egy széles körű, eljárási jogintézményekhez kapcsolt „kitanítási” kötelezettség is. A kétféle tájékoztatás vonatkozásában az volt a kérdés, hogyan illeszkednek egymáshoz.

A bíróságok összekapcsolták az rPp. 7. §-ának rendelkezéseit. Így leszűkítő értelemben tekintették a bírósághoz fordulás jogát a perelőfeltételek biztosítása lehetőségeinek, a segítségnyújtást pedig úgy kapcsolták hozzá, hogy annak révén a felek

---

⁸⁸⁶ Szegedi Ítéltábla Pkf.III.20.425/2011/2.

⁸⁸⁷ Fővárosi Ítéltábla Pfv.26.838/ 2008

⁸⁸⁸ Csak példálózóan hivatkozunk a Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.021/2012/3. számú, Pécsi Ítéltábla Pf.IV.20.151/2017/4. számú, Győri Ítéltábla Pf.I.20.235/2016/4/I. számú, Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.481/2010/2. számú, Fővárosi Ítéltábla 2.Pkf.26.665/2015/2., 32.Pf.20.396/2017/4-II., 3.Pkf.25.967/2018/2. és 17.Pkf.25.567/2018/2. számú eseti döntéseire.

szociális körülményei a jogaik érvényesítését ne akadályozza. Ebben a konstellációban a tájékoztatási kötelezettséget kizárólag a segítségnyújtásnak a jogszabályban előírt eseteire vonatkoztatták.⁸⁸⁹ A Kúria a tájékoztatás terjedelmében foglalt állást, mégpedig úgy, hogy az a szükséghez képest terheli a bíróságot, amelyben a jogvitában jelentős tények és a szükséges bizonyítási eszközök megjelölése játszik szerepet.⁸⁹⁰ Ez azonban inkább az igény elbírálhatóságát szolgáló követelmény volt, mint a bírósághoz fordulást akadályozó, szociális helyzeten alapuló akadály.

A szerző meglátása az, hogy 2008. január 1-ig az volt inkább a jellemző, hogy a felek számára a bíróság igen aktívan nyújtott segítséget mindhárom pontban, ezért a nemzetközi elvárás bevezetése a segítség korlátozását jelentette. Ez arra alapozható például, hogy korábban a költségmentesség kiterjedt a pártfogó ügyvéd kirendelésére való igényre is, így a költségmentes fél kérelmére további vizsgálat nélkül rendelt számára jogi képviselőt a bíróság.⁸⁹¹ 2008-tól ez a feladat a jogi segítségnyújtó szolgálatokhoz került, és szólhatott a kirendelés egyes beadványok elkészítésére, vagy a teljes perbeli képviseletre.⁸⁹²

Más példával élve: a szocialista időszak kitanítási kötelezettsége az anyagi és az eljárási jogra egyformán kiterjedt, egyben túlzott officialitásra vezetett. A bíróság közreműködésének ez a típusa a felek perbeli egyenlő helyzetét is felboríthatta, és a jogállamiság követelményének nem felelt meg. A VI. Ppn. egy szűkebb körű, az eljárási jogokra vonatkozó tájékoztatási kötelezettséget vezetett be. A törvény általánosságban is meghatározta, hogy a segítségnyújtásnak a bírósághoz fordulást kell támogatnia, és azt is, hogy a jogi képviselő nélkül eljáró fél vonatkozásában kifejezetten a szükséges mértékű tájékoztatást kell megadni.

Harmadik példaként a tárgyi költségmentességet érdemes említeni, amely kiterjedt a személyállapoti perekre, a törvényen alapuló tartási és a munkavisztonnyal kapcsolatos perekre, s mentességet adott az illeték, az eljárás során felmerülő költségek megfizetése, továbbá a perköltségbiztosíték letétele alól. 2008. február 6-tól ezek az eljárások tárgyi költségfeljegyzési jog kedvezményben részesültek, amely csak az illeték és a költségek előlegezése alól, de nem a viseléstől, megtérítésétől mentesítette a feleket.

---

889 Fővárosi Ítéltábla 9.Pf.21.474/2013/6.

890 EBH 2007.1612. és Kúria Pfv.III.22.330/2017/9.

891 Az rPp. 84. §-ának 2007. december 31-ig hatályos szövege szerint.

892 A jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény 1. § (2) bekezdésének 2008. január 1-től hatályos szövege.

A rövid áttekintés alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az EJEK által az egyezményi szövegből kiolvasztott bírósághoz fordulás jogának (jogi képviselő biztosítása és költségekbeli kedvezmények nyújtása) elemei hazai jogunkban sokkal korábban kialakult, önálló jogintézmények voltak, de nem eljárási alapelvek és később sem váltak azzá. Legfeljebb a szabályok átalakítása köthető az EJEK gyakorlatához. A rendesbíróságok a perbeli jogokról és kötelezettségekről általában és a fél helyzetének megfelelően, vagyis szükség szerint adtak felvilágosítást. Ezt a tájékoztatást sajátos eljárási alapelvnek tekintették, de a tisztességes eljárásból való jogtól függetlennek tartották.

5. A tárgyalás igazságossága

Tulajdonképpen a tárgyalás igazságosságát tekinthetnénk „kakukktójásnak”, hiszen az rPp-ben nem találunk ilyen alapelvet. Az az ok, ami miatt szükségesnek tartottuk kitérni az alapjog-elemként megjelenő fogalomra, hogy a.) a tisztességes eljárásból való jog tartalmazza a tisztességes és nyilvános tárgyalás kifejezést;⁸⁹³ b.) az rPp. hivatalos angol nyelvű fordítása a perek tisztességes lefolytatásának a „right to the fair trial” kifejezést adta meg;⁸⁹⁴ c.) az AB a tisztességes eljárásból már megkülönbözteti a tisztességes bírósági tárgyalásból való jogot.⁸⁹⁵ Mindez a bizonytalanság, de tekinthetjük szinonim értelmű szóhasználatnak is, megjelent a rendesbíróságok döntéseiben is, ahogy azt bemutattuk a formai kettősség esetében.

Másrészt az eljárás egészén belül a tárgyalási szakasz korrektségét is szükséges biztosítani, amelyhez annak nyilvánossága szükséges, de nem elegendő. A jogállami megreformálást megelőzően is találunk a bírósági eljárásokban – kiemelten a tárgyalás során – érvényesülő, történetileg kialakult, más hagyományos alapelveket a nyilvános tárgyaláson kívül is: a nyilvános határozathirdetés jogelvét, a kontradiktórium elvét, a szóbeliséget, a közvetlenséget, az anyanyelv használatának jogát, vagy a kétoldalú meghallgatás elvét, amely utóbbi alapján a tárgyalás menetének törvényileg rendezett keretében a bíróságnak kötelessége volt meghallgatnia a feleket a vita eldöntését megelőzően, vagy legalábbis – a felek perbeli önrendelkezési jogára is tekintettel –

---

893 Az angol nyelvű EJEK szöveg a „fair trial” kifejezést alkalmazza összefoglaló megnevezésként, amely a tárgyalás szónak felel meg, ugyanakkor a tárgyalási szakaszra a „fair and public hearing” összetételt használja.

894 <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/62/id/95200003.TV/ts/20171119/>

895 3195/2015. (X. 14.) AB határozat, Indokolás [23]

lehetőséget nyújtani a jogi vagy ténybeli álláspontjuk előterjesztésére. Az alapjogi átalakításnál tehát nem szorultak implementálásra.

Ha megvizsgáljuk, hogy alkalmasak-e a korrekt eljárásban garancia-szerepet betölteni, mélyre ható elemzés nélkül is egyértelműen csak igenlő választ adhatunk. A nyilvánosság jogelméleti háttere szerint közismerten visszatartó erőt jelent az adott szituációhoz nem tartozó, vagy társadalmilag nem tolerált magatartásokkal szemben.⁸⁹⁶

Gyakorlati szempontból az alapelv jelentőségét az mutatja, hogy a nem peres eljárások során is érvényesülnie kell, legalábbis azokban, ahol tárgyalás helyett meghallgatást tart a bíróság. Így például egy felszámolási eljárásban, ha az adós a követelés vitatását tanúkkal kívánja igazolni, a bizonyítási eljárást a bíróságnak a felek jelenlétében, a tanúk szóbeli meghallgatásával kell lefolytatnia. A tanúkihallgatások során van mód az esetleges ellentmondásoknak szembesítés útján történő feloldására is. A tanúnyilatkozatokat tartalmazó okiratok lehetnek ugyan teljes bizonyító erejű magánokiratok, azonban arra nem alkalmasak, hogy a bennük foglalt nyilatkozatok valóságtartalmát bizonyítsák.⁸⁹⁷

A szóbeliség is korrekt eljárási feltételeket volt hivatott biztosítani. Megsértését az LB abban látta egy konkrét ügyben, hogy a felperesnek és képviselőjének idézése nem volt szabályszerű a tárgyalás helyének megváltoztatásáról szóló értesítés elmaradása miatt, és az így megtartott tárgyaláson felvett tanúvallomások esetében nem volt elegendő azok ismertetése a következő tárgyaláson. Az egyik fél ugyanis nem élhetett a kérdezés jogával a tényállás tisztázása érdekében.⁸⁹⁸ Ennek azért volt fokozott jelentősége, mert a bíróság éppen az egyik így meghallgatott tanú vallomására alapozva utasította el a keresetet.

A közvetlenség elve is szolgált ilyen garanciális szerepet, hiszen a bíróság döntését kizárólag olyan tényekre alapozhatta, amelyek a per során közvetlenül rendelkezésre álló bizonyítékból származnak.⁸⁹⁹ Ezzel párhuzamosan a szabad bizonyítási rendszer (elv) szerint bármilyen jogszerű bizonyítási eszköz felhasználható, így ugyanazon felek közötti más per anyaga is, természetesen ismertetés révén. A közvetlenség elvének érvényesülésével tehát nem összeegyeztethetetlen a más perben meghallgatott tanú vallomásának felhasználása, azonban azt úgy kell a per részévé tenni, mint más bizonyítási eszközt, és tartalmát is össze kell vetni más bizonyítékokkal. Emiatt foglalt úgy állást a Kúria, hogy a per anyagává tétele mellett is sértette a közvetlenség elvét a bíróság, amikor a más perben

---

896 NAVRATIL Szonja: *A tárgyalások nyilvánossága*. Jogi tanulmányok. 2. kötet, 2010. 108-109. 107-118 http://epa.oszk.hu/02600/02687/00002/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2010_02_107-118.pdf

897 BH1999. 570.

898 BH1989. 329. M. törv. I. 10 238/1988

899 Kúria Pfv.I.21.347/2011/11.

keletkezett tanúvallomások közötti ellentmondásokat nem észlelte és azok feloldására meghallgatásukat nem rendelte el.⁹⁰⁰

Az AB a megújított Alkotmány időszakában a tárgyalás fontosságát azzal domborította ki, hogy tárgyalási (tárgyalás tartási) elvként⁹⁰¹ határozta meg és a tisztességes eljáráshoz való jog részének értelmezte.⁹⁰² Majd azzal fokozta ezt a kiemelt szerepet, hogy kimondta: "[a] tárgyalási elv, az ehhez kapcsolódó nyilvánosság, a közvetlenség és a szóbeliség az Alkotmány ... elsőrendű garanciális követelménye."⁹⁰³ Végül úgy fogalmazott,⁹⁰⁴ hogy ezek a polgári eljárási alapelvek alaptörvényi szabállyá emelt alapelvek.⁹⁰⁵ Az AB tehát igen korán összekapcsolta a fair eljárás követelményét a klasszikus, a tárgyalás korrektségét biztosító alapelvekkel.

Az EJEB gyakorlatából az ítélethirdetésre is kiterjedő nyilvánosságon túl a kontradiktórium tárgyalás elvének meghatározása tűnik ki. Fontos körülmény, hogy itt következetesen „hearing” kifejezést használ a bíróság az angol nyelvű határozatokban,⁹⁰⁶ amely a magyar szaknyelvben a tárgyalást, tárgyalási szakaszt fejezi inkább. A szóbeliség jelentőségét a felek és a tanúk meghallgatásával kapcsolatban emeli ki az EJEB, szintén garanciális szabályként,⁹⁰⁷ de a nyilvánosság körében értékeli.

A nyilvános és igazságot tárgyalásra hivatkozás a rendesbíróságok határozataiban jellemzően az AB döntések citálása folytán jelent meg. Annak érdekében ismertették

---

900 BH1993. 748.

901 „A [közigazgatási] másodfokú bíróság azonban az ügyben általában már negyedfokú hatóság, amelynél a tárgyalási elv feltétlen érvényesítése más eljárási alapelveknek (az eljárás egyszerűsítésének és időszűrésének) a csorbítását jelentené és ezzel a fél jogainak – az Alkotmány 57. § (1) bekezdésében garantált – érvényesítését hátráltatná.” 38/1991. (VII. 3.) AB határozat.

902 Az AB határozataiból az tűnik ki, hogy a tárgyalási elv kifejezést nem a felek általi peranyagszolgáltatás elvének tekintette, hanem a perben főszabályként tárgyalást kell tartani, ahol egyébként jellemzően a bizonyítás zajlik. Az AB előtti eljárások tárgya ugyanis az volt, hogy a közigazgatási, illetve polgári perekben sérül-e a tisztességes eljárás joga, ha a másod- és harmadfokú eljárásokban nem kötelező a tárgyalás tartása. 26/1990. (XI. 8.) AB határozat, 339/B/2003. AB határozat, 215/B/1999. AB határozat, 880/D/2010. AB határozat,

903 20/2005. (V. 26.) AB határozat, 880/D/2010. AB határozat, 3115/2013. (VI. 4.) AB határozat, indokolás [43] pontja; megerősítve 3251/2019. (X. 30.) AB határozat, indokolás [59] pontja, 3239/2014. (IX. 22.) AB végzés, indokolás [12] pontja, 3064/2016. (IV. 11.) AB határozat, indokolás [14] pontja, 3179/2018. (VI. 8.) AB határozat, indokolás [84] pontja, 15/2019. (IV. 17.) AB határozat, indokolás [34] pontja és 3373/2019. (XII. 19.) AB határozat, indokolás [28] és [32] pontjai.

904 26/1990. (XI. 8.) AB határozat, 880/D/2010. AB határozat. Ki kell emelni, hogy az Alaptörvény esetében az AB az alkotmányos követelmény kifejezést használja.

905 A szerző álláspontja szerint ebből a megfogalmazásból ered az alkotmányos perjogi alapelvek kifejezés, amelynek dogmatikailag téves voltáról már részletesebben kifejtette álláspontját.

906 Allan Jacobsson kontra Svédország (No. 2), 1998. február 19. 48-49. §§; Döry kontra Svédország, 2003. február 2. 37. §; Martinie kontra Franciaország [Nagytanács], 2006. április 12. 42. §.

907 Malhous kontra Cseh Köztársaság [GC], 2001. július 12. 60-61. §§; Fredin kontra Svédország (No. 2), 1994. február 23. 21-22. §§.

összefoglalóan az alkotmányos álláspontot, hogy a per tárgyává tett alapjogelemet kiemeljék a további érvelés érdekében. Így például jellemző volt az alábbi felvezetés:

A per tisztességes lefolytatásához való jog a bírósággal szemben azt a követelményt támasztja, hogy az eljárás vezetése a[z r]Pp. előírásainak megfelelően történjen. A bírói gyakorlat szerint, amely figyelembe veszi a Rómában kelt Európai Egyezmény 6.cikkében foglaltakat, a tisztességes eljárás követelménye akkor sérül, ha a felek részére az esélyegyenlőség a törvényesen felállított független és pártatlan bírósághoz, a tárgyalás igazságához fűződő jog sérült...⁹⁰⁸

A tárgyalás igazságosságának sérelmére még maguk a jogvédelmi eljárás felperesei sem, de az alapügyek felei sem hivatkoztak, egy-egy esetet kivéve. Az egyik ilyen kivételszámba menő perben a felperes sérelemként azt jelölte meg, hogy az alperes mint másodfokú bíróság nem tartott tárgyalást, emiatt sérült a kontradiktórius eljáráshoz való joga. Előadta, hogy ennek kiküszöbölésére megoldást jelentett volna a hatályon kívül helyezés is. Érvelése nem volt sikeres, mert a rendelkezésre álló peradatokból a jogvédelmi per másodfokú bírósága azt állapította meg, hogy a fellebbezési eljárásban tárgyalás tartás iránti kérelmet egyik fél sem terjesztett elő, ezért jogszabályszerűen hozott határozatot tárgyaláson kívül a fellebbviteli fórum.⁹⁰⁹ Abban az esetben viszont, amikor a fél kérelme ellenére nem tartott tárgyalást a másodfokú bíróság, a Kúria a tárgyalás nyilvánossága, mint részjogosultság sérelmét látta megvalósulni.⁹¹⁰

A tárgyalás a felek meghallgatásán túl a bizonyítás lefolytatásának közege,⁹¹¹ a legfontosabb percselekmények itt zajlanak, a bíróság és a felek személyes közreműködése mellett.⁹¹² Ennek korrektségét, átláthatóságát – felsőbbbírói döntés szerint – a nyilvánosság és közvetlenség elve, a bizonyítás szabadsága és a szóbeliség alapelve adja meg. Amennyiben a bíróság kontradiktórius eljárás keretében mindkét peres fél jogait és kötelezettségeit figyelembe véve egyenlő bánásmódban részesítette a peres feleket, nem

---

908 Fővárosi Ítéltábla 9.Pf.22.220/2011/4.; Győri Ítéltábla Pf.V.20.042/2015/5/I.

909 Fővárosi Ítéltábla 7.Pf.21.289/2018/6.

910 BH2013. 75. (Kúria Gfv. VII. 30.126/2012)

911 Az rPp. általános szabályai közül 113. §, 117. § (2) bekezdés, 126. § (3)-(4) bekezdés, 133. §, 135. §, 138-139. §§, 141. § (1)-(2) bekezdés, 144. §, 168. § (1) bekezdés, 172. §, 180. §, 184. §, 185. §, 186. §, 188-191. §§, 218. § (1) bekezdés, 224. § (2) bekezdés, 225. § (3) bekezdés, 243. §, 246. § (2) bekezdés, 249. §, 266-267. §, 274. §.

912 SZABÓ Imre: *A tárgyalás és a határozatok*. In: OSZTOVITS András szerk.: *Polgári eljárásjog I. - A polgári per általános szabályai*. HVG-ORAC, Budapest, 2013. 236-237., KISS Daisy: *A tárgyalás*. In: NÉMETH János szerk.: *A Polgári Perrendtartás Magyarázata. I. Kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1999. 563-565. és KENGYEL 2012. 242-243.*

állapítható meg a tisztességes eljárás lefolytatásához való alapjog sérelme sem.⁹¹³

Egyes tárgyalási szakban megvalósítható mulasztásokhoz a döntésekbeli okfejtések több alapjogelem sérelmét kapcsolják. Ilyen módon értékelte a Kúrai a másodfokú bíróságnak azt a cselekményét, hogy amikor közvetlenül a tárgyalás berekesztése előtt hivatkozott az egyik fél az elévülésre, egyéb intézkedések nélkül került sor a határozat meghozatalára. Az érvelés szerint a másodfokú bíróság nem biztosította a felperes részére a tárgyalás igazságosságát, megakadályozva ezzel a kétoldalú meghallgatás, a fegyveregyenlőség és a bíróság előtti egyenlőség elvének az érvényesülését az eljárásban. Lehetővé kellett volna tennie ugyanis a felperes részére azt, hogy az alperes elévülési kifogására érdemi nyilatkozatot tegyen és az azzal kapcsolatos észrevételeit, esetleges bizonyítékait, bizonyítási indítványait előterjessze.⁹¹⁴

A levezetések alapjogi szempontból a fegyveregyenlőség egyes tartalmi részeit vették figyelembe, illetve kombinálták azokat. Ahogy az EJEB érvelésében és kategorizálásában tapasztaltunk részleges átfedést, úgy a bíróságokban is. Valós problémát viszont nem idézett elő, csak bizonytalan belső csoportosítást, hiszen a bírósági eljárás korrektségét adó követelményeket a fair eljárás fogja egybe.

6. Konklúziók

Többirányú elemzést végeztünk el ebben a részben, amelynek egyik eredménye azt mutatta, hogy a bírósági jogértelmezés nem statikus volt, hanem egy fejlődési ívet járt be, és amelyet a joganyag változása erőteljesen befolyásolt. Így négy szakaszt alakítottunk ki: 2000 és 2003 között az új alapelvek jelenlétének időszakát, 2003 és 2006/2007 között a felelősségi szabály alkalmazás nélküli időszakát, 2007 és 2013 között az Alkotmány és a felelősségi szabály (tényállásának) együtt értelmezett szakaszát, végül a 2013-tól napjainkig tartó, az Alaptörvény és a felelősségi szabály (tényállásának) együtt alkalmazott időszakát. Az utóbbi három szakasz nem teljesen esik egybe a jogszabály módosítással, hiszen tekintettel kellett lenni az értelmezési gyakorlat fáziseltolódására. Az Alaptörvény utáni időszakot egyben kezeltük, mivel az új Ptk. az alapjogsérelem jogkövetkezményeit változtatta meg, amely módosítás az alapjogi elemek, illetve a polgári eljárásjog alapelveinek jelentéstartalmára

---

913 Győri Ítéletábla Pf.I.20.238/2008/5.

914 BH2013. 273. és (Kúria Pfv. VI. 20.753/2012.)

nem gyakorolt hatást.

Az új alapelvek beazonosításában és tartalmuk meghatározásában a rendesbíróóságok nem tudományos alapossággal vállaltak utat törő feladatot, hiszen a jogalkalmazásnak ez nem feladata. A jogtudomány eredményeit leginkább csak a kommentár-irodalmon keresztül emelték be, és azokra a – főként az Alkotmány időszakában meghozott – AB döntésekre támaszkodtak, amelyekre a magyarázatok is ráirányították a figyelmet. Másfelől, egy-egy esetet kivéve,⁹¹⁵ az elsőfokú bíróságok gyakorlata a felsőbbíróósági döntésekben kifejtett értelmezési eredmények keretei között igyekezett maradni, míg az ítéletáblai értelmezési folyamat regionálisan és lokálisan is kialakított álláspontokat, amelyek nem feltétlenül illeszkedtek a Kúria által képviselt – folyamatosan fejlődő – felfogásba. Ez a tendencia lassította a jogértelmezés egységessé válását.

Azt a szempontot sem mellőzhetjük, hogy az esetről esetre vizsgált és a felek által felvetett kérdések a háttérben megvonható struktúrájának csak egy aktuális részét világították meg, ezért a bíróságok által adott válaszok is erre fókuszáltak. Ha a konkrét ügy bíróái végeztek is átfogóbb elemzést-értelmezést, annak sem a folyamata, sem a részeredményei nem jelentek meg a döntés indokolásában, csak a jogvitához szorosan kapcsolódó esszenciális eredmények. Azonban a részkérdések vizsgálata mindig magában hordozza annak lehetőségét, hogy az átfogó (rendszer szintű) összefüggések elsikkadnak, és az értelmezés eredménye disszonáns lesz az alapelvben meghatározott célhoz képest.

Az Alkotmány időszakában csak egy feléje irányuló nyitottság, és a jogrendszer egységének az alkotmányt is magába foglaló felfogás kialakulásáról beszélhetünk. Az új alapelvek jelentéstartalmának megállapításában mutatkozó bizonytalanság csak megnyitotta az alkotmánynak megfelelés felé az utat, oda ténylegesen a törvényi indokolás és a kommentárokból (tankönyvekben) kifejtett tudományos álláspontok vezették a bíróságokat. Az indokolás, de főleg a perjog tudománya szerint az Alkotmányban található olyan garanciális jellegű emberi jogok, amelyek igazságszolgáltatási alapelvekként vannak jelen a belső jogban. Az általános közjogi szinten túl (Bszí.) az rPp-ben is megtalálhatóak. Ebből logikusan következett, hogy a magasabb szintű joganyag definícióit fel lehet használni. A lehetőséget tényleges döntéssé a kommentárokból kifejtett álláspontok és a felhívott AB

---

915 Például a Székesfehérvári Törvényszék 25.P. 21.867/2011/15., illetve Budapest Környéki Törvényszék 21.P.20.504/2017/16.

határozatok alakították. A bírósági határozatok jogi indokolásában ezen az elvi alapon jelent meg az Alkotmány szövege és a tartalom kifejtése céljából az AB határozatok idézése.

A bírói döntésből is jól kimutatható, hogy az új alapelvek az eljárás korrektségének képezik részét és az is, hogy a bíróságok az alkotmányjogi szerkezetet átemelték a polgári eljárásjogba is. Az eljárásjogban nem maradt háttér-fogalom a tisztességes eljáráshoz való jog, önálló alapelveként működött mint a perek tisztességes lefolytatása. Vele egy sorban további alapjogelemek váltak alapelvekké, vagy nyertek beazonosítást a perjog szempontjából:

- a pártatlanság
- a bírósághoz fordulás joga a perbeli pozíciók elfoglalásával és a törvény engedte bírói út igénybevételével, ide kapcsolva a közigazgatási határozatok bírói felülvizsgálatát is, és az indokolt döntési kötelezettséggel;
- az észszerű időn belüli befejezés;
- a fegyveregyenlőség, benne az iratok megküldése, megismerése, arra történő észrevételek, a bizonyítási indítványok előterjesztése, a bizonyítékok vitatása, kérdések feltevése tanúkhöz, szakértőhöz részjogosultságokkal, és a bírósághoz fordulás segítségéről adandó tájékoztatás;
- a nyilvános és szűk értelemben vett igazságos tárgyalás, hozzákapcsolva a kontradiktórius eljárás elvét, a közvetlenséget, a szóbeliséget és a kétoldalú meghallgatás elvét;
- a jogorvoslathoz való jognak a perorvoslati része.

A rendesbíróságok döntéseiben kifejtett érvelések alapján felállított lista és az AB határozatokból felállított struktúra között minimális eltérés mutatható ki. A leglényegesebb, hogy az AB által eddig meghatározott elemek mind jelen voltak a bíróságok által kialakított szerkezetben is. Az eltéréseket tekintve, a tisztességes eljáráshoz való jog egyszerre volt anyajog, amely a garancia-együttest fogja össze, és a többivel azonos alapelv. Az Alkotmány időszakában azonban ez az érv-kapcsolat az AB kifejtéseire is jellemző volt. A módszer 2012-től vált el a fórumok esetében, mert az Alaptörvény lehetőséget adott az AB-nek korrekcióra, a bíróság értelmezését behatároló rPp. szövege viszont ebből a szempontból változatlan maradt. Az újabb AB döntések idézése azonban ezt az eltérést jelentősen elhalványította. Különbségként értékelhető továbbá, hogy a jogorvoslathoz való jog részben tagozódott be a bírósághoz fordulás jogelemei közé, a perorvoslati részét a bírói gyakorlat

közvetlenül az anyajoghoz kapcsolta.

Az egyes alapelvek fogalom-tartalom viszonyában a perhatékonytságot, mint jogtudományi álláspontokban meghatározott eljárási alapelvet ismertettük, de az észszerű időn belüli befejezéshez való jog(elem) körében mellőztük a fogalmat. A bírósági határozatokban ugyanis nem jelent meg a perhatékonytság kifejezés.

Az egyes alapelvek vizsgálatánál az értelmezését befolyásoló tényezőket igyekeztünk meghatározni, azonban azt a következtetést is le kell vonni, hogy az egy csoportba sorolt befolyásoló tényezők alapvetően erősítették egymást. A kumuláló hatásra egyik példa, hogy az alapjogi sérelem kifejezés beemelése mellett a jogtudományi értelmezés az AB határozatokkal annak érvelését is általánosan ismertté tette, majd később az Alaptörvény 28. cikke kifejezetten az alapjogi érvelést-értelmezést erősítette. A „kioltó” hatást pedig a polgári eljárásjogi hagyományos kifejezések, a perjogi jogintézmények egymáshoz kapcsolása és az alapelvek hagyományos feladata szerinti jogértelmezés együtt érte el.

Az eljárási alapelvek esetében megfogalmaztuk, hogy a tradicionálisan jogértelmező és joghézagot kitöltő szerepük mellett az alapjogi felfogás egy harmadik, a helyes jogalkalmazást elősegítő feladatukat is kialakította. Ezt azonban nem vehetjük általánosnak, tehát minden eljárásjogi alapelvet érintőnek, hiszen nem tekinthető a bíróság feladatának a kérelemre történő elbírálás elve, a felek perbeli önrendelkezésének joga, a peranyag-szolgáltatás elve, a jóhiszemű eljárás elve, mert azok a peres felekre vonatkozó alapelvek. A fennmaradó és ténylegesen csak a törvény adta keretek között szabad bizonyíték mérlegelés-értékelés pedig már nem köthető az eljárás tisztességességéhez, az az érdemi döntéshez tartozik, amelynek téves vagy helytelen volta sem az EJEB, sem az AB szerint nem vonható az eljárási alapjog körébe. Így konklúzióként azt fogalmazhatjuk meg, hogy az új feladat az eljárás korrektségét biztosító, alapjogi érintettséggel bíró alapelvek sajátossága lett.

VII. ÖSSZEGZÉS

A dolgozat címében azt a kérdést fogalmaztuk meg, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog alapjog vagy alapelv? A problematikát több irányból vizsgáltuk meg. Elsőként a közös fogalom kialakulásának folyamata felől, másodsor a fogalomhasználat és fogalom-készlet szempontjából, harmadszor a fogalmat tartalmazó joganyag szabályai és értelmező fórumai felől. Negyedik megközelítésben azzal a részproblémával foglalkoztunk, hogy a hazai bíróságok értelmezését mely tényezők és hogyan képesen befolyásolni, s végül az rPp. első fejezetébe helyezett új alapelveknek a rendesbíróságok által tulajdonított tartalmát tártuk fel, amelyet konkrét ítéletekből határoztunk meg.

A közös fogalom kialakulása szempontjából három szakaszt határoltunk el: a nemzetállamokon belüli fejlődést, a nemzetközi szinten a közös fogalom kialakítását, amely egy összetett és strukturált emberi jogot jelent, valamint a nemzeti jogokba történő visszacsatornázás szakaszát.

Az első, a nemzetállamokon belüli fejlődési szakaszban a tisztességes eljáráshoz való jog egyes elemei önállóan alakultak ki és az individuális jogok között jelentek meg először. Az eljárási alapjog összefoglaló elnevezésével nem találkozhattunk még ebben az időszakban, de meghatározó elemeinek jelenléte miatt egy óvatos megfogalmazással – kölcsön véve Székely László szavait – kijelenthetjük, hogy a majdani tisztességes eljáráshoz való jog „forrásvidékeként” szolgáltak. Merészebb felfogás mellett, az alkotmányokban vagy a történeti alkotmányok részeként, és a XX. századot megelőzően megjelent elemek miatt eljuthatunk odáig is, hogy a tisztességes eljárás joga az úgy nevezett első generációs emberi jogokhoz tartozik.

A fogalomkészlet szempontjából a magánjog közjogiasodása, az alapjogok, valamint a polgári jogok és kötelezettségek közötti direkt jogi kapcsolat kialakítása miatt azt állapítottuk meg, hogy ezek a tényezők kölcsönösen kibővítették a szakjogi szókincset. Az új kifejezések nemzetközi és alkotmányjogi szavakat kapcsoltak össze klasszikus polgári eljárásjogi fogalmakkal.

Az alapjogok között különbséget tettünk anyagi és eljárásjogi jellegük szerint. A bírói jogvédelem általános kategóriáján belül nemcsak az alapjogvédelmet, hanem a közhatalommal szembeni jogvédelmet is meghatároztuk. Felállítottuk továbbá az eljárási jogvédelem és az anyagi jogvédelem csoportot is. Célunk az volt ugyanis, hogy

megállapítsuk: a belső jog szakjogágába helyezett eljárási alapjog miben és miért különbözik az anyagi alapjogoktól. Ez probléma 18 éven át jelentett kihívást az alapjogi védelmet gyakorló rendesbíróságok számára. A peres felek ugyanis vélt vagy valós polgári eljárásbeli sérelmeiket egyaránt jelölték meg személyiségi joginak, tisztességes eljáráshoz való joguk megsértésének és közhatalom gyakorlásával okozott kárnak, durva becsléssel az esetek 50-60 %-ában.

A vizsgálat eredményeként azt állapítottuk meg, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog nem tartozik a személyiségi jogok közé. Alanyi jog ugyan mindkettő, de a fair eljárás joga – szerkezete szerint – nem kizárólagos jog, hasonlóságot inkább a követelési jogokkal mutat, amely alatt a kötelezett személyének konkrétságát értjük. Az eljárási alapjog nem az ember személyes szférájába, hanem a bírósági tevékenységhez tartozik, tehát a személyiségi jogok absztrakt, mindenki mást tartózkodásra kötelező jellege nem valósulhat meg egy eleve három pólusú közhatalmi jogviszonyban. Még akkor sem, hogyha mindkét esetben immateriális a jogsérelem és részben azonos jogkövetkezmény vonható le.

Elvégeztünk még egy további elhatárolást: miben különbözik a bírói jogkörben okozott kárfelelősségtől az eljárási alapjog megsértéséhez rendelt anyagi jogvédelem. Az utóbbi magánjogi felelősségi jogintézmény rendelkezett olyan sajátosságokkal, amelyek a közhatalom gyakorlásához kötődtek, ezért annak felelősségi rendszerében egy változatnak is felfogható volt. A hasonlóságok között meghatározó volt, hogy a sérelmet csak bíróság követhette el, előfeltétel volt a jogorvoslat kimerítése (vagy ezen az úton a sérelem nem volt elhárítható). Azonban a deliktuális felelősség jellemzője, hogy kiválthatta anyagi és eljárási jogszabálysértés is, amely vizsgálata során a kirívóan súlyos jogsértés teremti meg a felelősség alapján. Jogellenességet, de legalább felróható magatartást kell tanúsítani, és nem objektivizáló felelősségről van szó. A sérelem pedig mindig materiális, és jogkövetkezményként csak kártérítés igényelhető.

Az alapjogi felelősségi szabály tulajdonságai, kiemelten eredete, az alapjog immateriális sérelme és az azt kompenzáló sérelemdíj jogkövetkezménye, a megsérthető jogok eljárási alapelvi minősége, az objektivizáló felelősségi szabály viszont annyira speciálissá tették, hogy a teljesen önálló jogvédelmi eszköz is lehetett. Az elemzés a többségi álláspontot támasztotta alá, amely szerint egy egyedi és új, sui generis felelősségi szabály volt.

A fogalmak körében az Alaptörvénynek megfelelő értelmezést is megvizsgáltuk, és az AB kifejtette levezetésekéből azt a következtetésre jutottunk, hogy általánosságban is, az alapjogok esetében pedig kiemelten, az AB csak az értelmezési tartomány alkotmányos

kereteit jelöli ki. Ez lehetőséget biztosít a teleológiai módszereken kívül más értelmezési módok alkalmazására, a hangsúly az értelmezés eredményén van. Így arra következtettünk, hogy a teleológiai értelmezés és az alkotmány-konformitás két külön módszer.

1. Szabályozók

A III. Részben három szabályozási szintet tekintettünk át: a nemzetközi, az alkotmányjogi és a belső szakjogi szinteket. A szabályozás nemzetközi szintjén az Európa-térségben meghatározó szerepet játszó három egyezményt vizsgáltunk és megállapítottuk, hogy azok inkább szóhasználati és szövegszerkezeti, mint tartalmi eltérést mutatnak. Az egyes elemek csoportosítása a legújabb EuCharta esetében ugyan eltér, azonban a szervezeti és működési kategóriákat emelte ki a csoportosítás, valamint már szövegszinten is tartalmazza az EJEB értelmezési eredményeit, így például a bírósághoz fordulás segítése tekintetében.

A magyar alkotmányjogi szinten azt állapítottuk meg, hogy az Alkotmány szövege inkább a PPJNE-hez hasonlított, az Alaptörvény pedig az EJEE-vel mutat alapvető hasonlóságot. Mindkét alkotmányos törvény szó szerint és teljes terjedelmében átvette a korabeli emberjogi egyezmények normaszövegét, "összefésülve" az egyes szóhasználatokat. Rámutatunk arra is, hogy a szabályozás célja nemzetközi és alkotmányos szinten az volt, hogy összefogja mindazokat a garanciákat, amelyek biztosítják a kellő (due), a tisztességes (fair) és a méltányos (equitable) eljárást, a belső jog szintjén pedig az, hogy ténylegesen megvalósítsa ezeket a garanciákat. Az összetett fogalom értelmezhető gyűjtőkategóriaként is, vagyis garanciális eljárási elvek emberi jogi vagy alkotmányos szintű közös megnevezéseként, de legalább annyira felfogható egyetlen és egységes alanyi alapjognak, amely több elemből tevődik össze.

A közjogi fejezetben a belső jog többlépcsős átalakítását belső jogfejlesztését mutattuk be. A folyamat jellemző eredményének az eljárási alapjog térnyerését fogalmazzuk meg. Minimum programmal indult, de csak jelentős és többszöri módosítással volt elérhető, hogy a perrendtartás elvei kifejezzék a nemzetközi egyezményben vállalt kötelezettségeket. Előbb a tételes szabályok átalakításával, majd az alapelvek bővítésével emelte a jogalkotás a védelmi szintet, végül speciális jogvédelmi eljárással tette teljes körűvé.

2. Értelmező fórumok

Bár a magyar rendesbíróságok közvetlenül nem alkalmazták az EJEB döntéseit, de az AB

határozataiból kitűnik, hogy azok közrehatottak az alkotmányos törvények értelmezésében. Mivel pedig a hazai bíróságok az eljárási alapjog esetében – változó intenzitással ugyan, de merítették az AB által kifejtett álláspontokból – nyilvánvaló volt, hogy e két fórum értelmezési maximáit szükséges bemutatni.

Kimutattuk az értelmezés és rendszerezés eredményeit, valamint azt, hogy ez a két fórum, milyen szempontokat vesz figyelembe és melyeket nem. A tisztességes eljáráshoz való jog struktúráltsága folytán feltételeztük, hogy a részjogok eltérő alcsoportokat alkothatnak valamelyik szinten

Az AB esetében eltérő osztályozást tártunk fel, amely mögött az Alaptörvény értelmezendő szövege áll. A normaszövegben nem kizárólag a bíróságokkal szembeni alkotmányos elvárásként jelenik meg a tisztességes eljárás komplex követelménye, hanem a közigazgatás szervezeteivel szemben is. Ebből következően a tisztességes eljáráshoz való jog két további jelentős részre oszlik: a hatósági és a bírósági eljárásokban tanúsítandó fair (és nem csupán a jogszabályoknak megfelelő) követelményre. Azt is megállapítottuk a határozatok alapján, hogy az AB 2012-től a bírósági tárgyalás tisztességessége kifejezést használja, felváltva ezzel a tisztességes bírósági eljáráshoz való jog szóösszetételt. A bíróságokra vonatkozó alapjog tartalma és felosztása ennek ellenére sem különbözik az EJEB által kimunkált értelmezéstől. Ott is jelen van a tárgyalás-eljárás szinonimaként történt alkalmazása. Megállapítottuk továbbá, hogy szélesebb körű az AB felfogása abból a szempontból, hogy a perújítás eljárásokat nem zárja ki a speciális jogvédelemből, Abban viszont szűkebb az AB álláspontja, hogy a bizonyítékok befogadásának módját, a bizonyítási eljárás módszereit – ellentétben az EJEB-el – nem vizsgálja, azt tisztán polgári eljárásjogi feladatnak tekinti, és abban is, hogy a közigazgatási eljárásokat nem számítja hozzá a peres vagy nemperes eljárások időtartamához.

Az igazságszolgáltatás bírósági esetében azt a következtetést vontuk le, hogy a teljes távolságtartástól jutott el az értelmezési folyamat az alkotmány díszítő elemként való felhasználásán át addig, hogy a bíróságok az AB által meghatározott absztrakt érveket mindennapi élethelyzetekre vetítették ki. Azt is kimutattuk, hogy a perben érvényesített alapjogokra a bírói jogvédelem általános tulajdonági és mechanizmusa a jellemző, vagyis a maguk eszköztárát sorakoztatják fel. Ugyanakkor a jogviszonyokban kettős hatás érvényesül: a viszonyt rendező jogi norma alkotmányossága és a jogviszony megsértése miatt indított eljárásban a bíróság alkotmánnyal összhangban álló anyagi és eljárásjogi jogalkalmazása.

3. Befolyásoló tényezők

Az igazságszolgáltatás bíróságainak eljárási alapjogot értelmező tevékenységét befolyásoló tényezőket két nagy csoportba soroltuk: 1.) a jogalkalmazást hagyományos keretek között tartó és 2.) az alkotmányjogi tartalom felé irányító tényezők.

Az első csoportba soroltuk egyrészt az alkotmányjogtól eltérő normaszöveget. Az alapjogra jellemző kifejezések helyett a hosszabb ideje meglévő és perjogi funkcióval rendelkező fogalmak vagy fogalom-változatok, a jogági szókészlet alkalmazása – kombinálva is – elfedte az alapjogi eredetet. Másrészt ide tartozónak vettük a jogvédelmet általánosan biztosító igazságszolgáltatási feladatot is, hiszen az alapjogi koncepció ellenére is a bírói tevékenység változatlan maradt, saját eszközeik nagyjából alkotmányjog-mentesek és az ítélkezésben a belső jog szakági dogmatikája a domináns. Emellett rugalmas abból a szempontból, hogy nem tesz különbséget az anyagi jogi védelemben. Harmadik tényezőként az alapelvek hagyományos funkcióját és befelé irányuló hatókörüket vettük figyelembe.

A második csoportba soroltuk a jogi szöveg változását, mivel az eljárási törvényben elhelyezett felelősségi alakzat a sérelmet kifejezetten alapjoginak, a tényállást adó alapelveket pedig alapjognak tekintette. Másik tényezőnek az AB előbb gyenge hatású, majd az Alaptörvény 28. cikkének köszönhetően dinamikusan érvényesülő értelmezési gyakorlatát tekintettük, amelyet megerősített és számon kérhetővé tett a valódi alkotmányjogi panasz. A rendesbíróságok által alkalmazott értelmezési módszerek esetében külön szempontként vettük figyelembe az Alaptörvénynek a jogalkalmazókra, elsősorban a bíróságokra vonatkozó jogértelmezési rendelkezését, amelyet a bíróságok a szakjogágakra jellemző érvelési módszerekkel kombináltak. A teleológiai módszer és az alkotmánykonform értelmezés hatását abban mutattuk ki, hogy az Alaptörvény 28. cikke az alkotmánynak megfelelő értelmezéssel egyrészt megszilárdította és kikerülhetetlenné tette az alapjogi kapcsolatot, másrészt kikényszerítette a jogalkalmazás terén az AB erga omnes hatályú határozatainak a figyelembevételét is.

Megvizsgáltuk azt is, hogy a jogtudomány eredményeit mennyire emelték be a bírák döntéseik érvrendszerébe, mivel az újdonságokkal kapcsolatos álláspontok rendszerinti, közvetlen és leggyorsabb csatornája a kommentárirodalom volt. Kutatásunk eredményeként két irányzatot tudtunk meghatározni, egyikük az alkotmányjogi értelmezést preferálta, a másik pedig perjogi kifejezéseket hozott létre az eljárási alapjog elemeinek perjogi szerepére. Az alkotmányos kapcsolatban egyetértettek ugyan, de az eljárási alapjog alkotmányjogi fogalomrendszerén túl az eljárási alapelveket vagy nem azonosították be,

vagy perjogi szerepükhöz kapcsolódó egyéb megnevezést alkalmaztak, amely bizonytalanságot szült. Még az „alkotmányjogi iskola” is hagyott olyan kapcsolódási hiányt, amelyben a félegyenlőség-perbeli egyenlőség leágaztatható volt a diszkrimináció tilalma irányába. A Kommentárok esetében is nagyjából a két irányzatot fedte le a szerzői csoport, ezért eltérő résztémákat emeltek ki, az egyes alapelveket eltérő részletességgel ismertettek. Az ítéleti hivatkozásokból az volt megállapítható, hogy egy minimális „összefésülés” mellett az alkotmányjogi iskola álláspontja volt ismertebb vagy lefogadottabb.

A dolgozat további fejezeteiből az elemzés során még két befolyásoló tényezőt azonosítottunk be. Közülük a peres felek alapjogi érvelése – az indokolás megújított elvárásai miatt – az eljárásjogból kitekintő, míg a 2000-es években a bírák modern alkotmányjogi ismeretének hiánya a szakjogág keretei közt tartó hatással járt.

Vizsgálatunkba beépítettük szempontként a feltárt befolyásoló tényezőket, azonban a kutatás során egyértelművé vált, hogy ezek nem azonos intenzitást fejtenek ki, és egyes tényezők kumuláló, míg mások „kioltó” hatást is kifejtettek.

4. Az eljárási alapjog és a bírói gyakorlat

A jogalkotás az eljárási alapjogot vagy annak elemeit alapelvekként implementálta, de vegyes megoldást alkalmazott: részben csak elnevezésében, részben pedig tartalmában jelenített meg új alapelveket, ugyanakkor a csak elnevezésükben konkretizált alapelvek tartalmát még indokolás szintjén sem konkretizálta. Így csak feltételezhető volt, hogy az új fogalmak (pártatlanság, jogviták elbírálása, perek tisztességes lefolytatása és észszerű időn belüli befejezés), valamint az rPp. 3. § (6) bekezdésében és 7. §-ban tartalmában megadott két további új alapelvek alatt az alkotmányjogi fair eljáráshoz való jogot, illetve a polgári eljárásokra vonatkozó egyes elemeit kell érteni.

Ez a helyzet inspirálta a bíróságok értelmezését. De ez egyben választóvonal is volt abból a szempontból, hogy a többségében polgári eljárásjogi kifejezések az értelmezést a szakjogág keretei között tartják, vagy az alapjogi irányba térnek el. A fejlődési szakaszok felállítása vizsgálhatóvá tette a folyamatot, és a konkrét döntésekből azt szűrhattuk le, hogy külön kell vizsgálni az egyes alapelveket. A rendszerezés szempontjából viszont azt néztük meg, hogy az alkotmányos struktúra – függetlenül az AB határozatok idézésétől – megjelent-e a bírói értelmezésben.

A kiinduló pontot lényegesen befolyásolta az is, hogy a bírák többsége modern

alkotmányjogi ismeretekkel nem rendelkezett, valamint a kommentárirodalomnak hagyományosan nagy szerepe volt az újdonságok értelmezésében, a törvényi indokolások mellett. Az új alapelvek esetében az indokolás a nemzetközi jog felé irányította a figyelmet, a jogirodalom pedig az alkotmányjogot is beemelte. Az első két szakaszban a felsőbbbíróságok kiegészítő érvelésként nyúltak az új alapelvek közül az észszerű időn belüli befejezéshez, illetve az alkotmányos központi fogalomhoz. A harmadik szakasztól viszont, mivel a felelősségi szabályt alkalmazni kellett, egyszerre két irányú értelmezést végeztek el: 1.) mi a tartalma az új alapelveknek a polgári eljárásjogban, 2.) a tisztességes eljáráshoz való alapjog és egyes elemei mely alapelveknek felelnek meg.

Az eltérő fogalomhasználat miatt két jelentős diverzitást tártunk fel és elemző-érvelő módszerrel végeztük el vizsgálatukat. Az első ilyen alapelv a perek tisztességes lefolytatása volt, amely direkt módon nem mutatott egyezőséget az eljárási alapjoggal vagy valamelyik elemével. Az ítéleti érvelésekben a bíróságok a tisztességes eljáráshoz való jogot, vagy annak szinonimájaként a tisztességes tárgyalást megjelenítették, leginkább AB határozatokat idézve, de azt, hogy a perjogi-alapelvi változatuknak a perek tisztességes lefolytatását tekintették, azt az első két szakaszban csak kikövetkeztetni lehetett. Később a szóhasználatokból kitűnt, hogy az alapelvet a központi fogalomnak tekintették, viszont konzerválódott az a technikai megoldás, hogy a perek tisztességes lefolytatása eljárási alapelveként a részét képező más elemekkel azonos szinten áll, velük egyenrangú jogelv.

A másik jelentős diverzitás abból adódott, hogy bíróságok a korrekt eljárás feladatát és célját emelték ki: a viszonylag egyenlőtlen pozíciók ellenére is érvényesüljön a bírósági eljárásban az alkotmányos törvény előtti egyenlőség. A tisztességes eljáráshoz való jog így lett a felek szempontjából (perbeli) esélyegyenlőség, majd fegyveregyenlőség, a bíróság szempontjából pedig egyenlő bánásmód a felek irányába. Az esélyegyenlőség és az egyenlő bánásmód kifejezések azonban időközben a diszkrimináció tilalmának személyiségi jogához tartozó kifejezésekké váltak, a fegyveregyenlőség pedig az rPp. 3. § (6) bekezdésében tartalmilag megjelenített alapelvet jelentette. Itt tehát a cél lett azonos egy olyan alapelvvél, amely konkrét percaselekmények elvégzését tette kötelezővé a bíróságok számára. Ennek következtében a harmadik szakasz vége felé – valószínűleg az AB gyakorlatához képest önállóan – az ügyfélegyenlőség fogalma is megjelent, ami egy bírósági alapfeladathoz közeli tartalom-kialakítást jelzett.

A központi fogalom tartalmának kialakításában megfigyelhető volt, hogy a fair eljárás jogának tartalma az utolsó szakaszban stabilizálódott. A bírói határozatok többségében az

AB által tipikusnak, rendszerintinek tekintett elemekkel került meghatározásra az eljárási alapjog, és bevett indokolási technikává vált az adott ügyben fontos részjog-alapelv kiemelése. Ehhez kapcsolódott a konkrét percaselekmények vagy hiányuk vizsgálata, a jogszabályhelyek megjelölésével együtt.

A pártatlanság elve esetében a szakjog kereteit megerősítő tényezők hatottak, hiszen a fogalom a polgári korszaktól kezdve a tételes joganyag része és kiérlelt elméleti alapokkal rendelkezett. Nem is a felelősségi eljárásokban, hanem kifejezetten a kizárás vizsgálatára vonatkozó nemperes (alap)eljárásban kapott szerepet az elv, ahol az alapjogi érvelés mintegy kiegészítette a hagyományos indokokat. A gyakorlatban igen későn, 2014-től figyelhető meg az állandósult kapcsolat.

Az észszerű időn belüli eljárás alapjogi minőségét az első szakasz hozta meg, annak ellenére, hogy 1993-tól alapelveként szerepelt az rPp-ben. A 2000-től hozzárendelt szempontok egyértelművé tették az alapjogi kapcsolatot, ezért itt a jogszabályváltozás intenzív hatása kétségtelen. Az EJEB a gyakorlata során standardizálta az eljárás hosszára hátrányosan ható, de szükségszerűen hosszabb pertartamot eredményező tényezőket. Mindezeket viszont az rPp. szövegében a tételes jog részeként kellett a bíróságoknak figyelembe vennie

A jogviták elbírálása esetében – a közjogi és alapelvi értelem kettős megjelenése miatt – egy hullámnzó, hol az alapelvi, hol az alapjogi tartalom felé billenő irányt állapítottunk meg. A perjogi tartalomhoz hozzátartozott a döntés, még pedig az indokolt döntés kötelezettsége, függetlenül a jogvita érdemi befejezésétől vagy eljárásjogi lezárásától. Mivel ez normaszinten szabályozott volt és hagyományosan a jogvédelem feladatának egyik eleme, az alapjogi felfogás csak az indokolás jellemzőinek kiegészülésében mutatkozott meg, így a felsőbírósági határozatok kitértek a perorvoslati kérelmekben megfogalmazott aggályokra is. A döntési kötelezettség viszont sajátos perjogi, pontosabban perelőfeltételi szerepet kapott. A felelősségi szabály szerinti jogorvoslati eljárásban nem orvosolhatóságot a bíróság leszűkítették a jogorvoslat kimerítettségére, ezzel együtt előfeltételként határozták meg a felelősségi perekben az alapügy jogerős befejezését azon indok alapján, hogy az alapjogi sérelmeket a jogerősen befejezett ügyekben lehet vizsgálni. Annak ellenére, hogy egyes alapelvek-alapjogelemek sérelme nem hozható helyre a jogorvoslati eljárással. Így a már több, mint öt éve folyó eljárás nem lesz lerövidíthető egy fellebbviteli eljárással, a hatáskör és illetékesség nélkül lefolytatott másfél évnyi eljárás olyan időszak, amely nem hozható be

később egy jogszerű eljárással. A kereseti kérelmek valamelyikében való nem döntés, az eljárás megrekedése ugyancsak nem hozható helyre perorvoslattal, és kétséges az eljárás elhúzódása miatti kifogás sikere a holtidő kiküszöbölésére. Lehetett volna további, perceseletekkel orvosolható és nem orvosolható kategóriát felállítani, de erre még csak törekvés sem volt kiolvasható a bírósági döntésekből.

A bíróságok által felállított szűkítő szabály alól azonban már 2007-ben megkezdődött az egyedi jogesetekben megmutatkozó kivételek meghatározása, de ez inkább kötődött a bírósághoz fordulás alapjogeleméhez, mint a döntési kötelezettséghez. A személyállapoti perekben, ahol az időtényező kiemelt jelentőséggel bír, mutatkozott meg az első kivétel, hiszen a másfél évig el nem bírált ideiglenes intézkedés iránti kérelem kihatással van a peres fél igényérvényesítésére, vagy az ilyen kérelem elbírálása egy önálló szakasznak is tekinthető a peren belül.

A jogorvoslathoz való jogot az EJEB és az AB kettős értelemben használta. Az egyik felfogásban a magánjogi sérelmek vizsgálatára bírói utat kell biztosítani és a közhatalom szervei által hozott döntések esetében is meg kell adni ezt az egyébként korlátozható lehetőséget. A szűkebb értelmezés szerint a bírói fórumrendszeren belül kell legalább egy magasabb fokú perorvoslatot biztosítani. Ez utóbbi esetkör – hasonlóan a pártatlansághoz – az rPp-ben részletes szabályokkal az alapelvektől függetlenül és időben lényegesen korábban rendezett volt. A bírói gyakorlat nem értékelte önálló alapjogelemnek a jogorvoslathoz való jogot, hanem az első értelemben a bírósághoz fordulás jogának részeként fogta fel, a második értelemben pedig közvetlenül a tisztességes eljáráshoz való joghoz kapcsolta.

A bírósághoz fordulás vagy a hatékony jogérvényesítés segítéseként beazonosított rPp. 7. §-a szerinti alapelv – bár az EJEB és az AB felfogása szerint része a tisztességes eljáráshoz való jognak – a bírói értelmezés alapján megmaradt eredeti perjogi szerepében. A korábbi belső jogfejlődés az igazságszolgáltatáshoz való hozzájutás terén kialakította az állami támogatás rendszerét az ingyenes jogi képviselő jogintézménye és a költségkedvezmények formájában, valamint hozzárendelte az ezekről való tájékoztatást. 2013 után kizárólag a speciális tájékoztatás terén volt megfigyelhető egy részleges alapjogi irányultság, amennyiben a fegyveregyenlőség tájékoztatási eleméhez a költségmentesség igényelhetőségéről szóló tájékoztatást hozzátartozónak tekintették a bíróságok. Mivel az idéző végzések igen részletes információkat tartalmaztak erről, a további tájékoztatást az ügy egyedi, például a kötelező jogi képviselőre vonatkozó jellemzői kívánták meg.

Végül az alkotmányjogilag alapjogelemnek számító tisztességes tárgyalás fogalmát vizsgáltuk meg. Ilyen alapelvet nem implementált a jogalkotás, bár a tárgyalási szakaszt is korrektül kell lefolytatni. A bírói gyakorlat – jogértelmezéssel – nem alakított ki ilyen alapelvet, de az érvelésekben ennek ellenére maga a fogalom jelen volt, hiszen az azokban idézett AB határozatokban szerepelt. A döntések a tárgyaláshoz kapcsolódó klasszikus alapelveket vagy a fegyveregyenlőséghez, vagy a perek lefolytatása (eljárás) tisztességességének hatókörébe állították. A polgári eljárásjog szintjén tehát nem beszélhetünk ilyen alapelvről. Ennek okát a jogi szöveg eltérőségében látjuk.

Azt fontosnak tartjuk kiemelni, hogy az alkotmányjogi és a perjogi szempontok szerint elvégzett összehasonlításnál a bíróságokra vonatkozó tisztességességi követelményekre koncentráltunk, tehát az AB utóbbi rendszerezés váltását, amely a tisztességes eljárás fogalmába beemelte a közigazgatási eljárásokat, e helyütt mellőztük.

5. Válaszok

A kutatás során nyilvánvalóvá vált, hogy általában az alapjogok és konkrétan a fair eljárás alapjoga tekintetében is a bírói értelmezési gyakorlat átalakulóban volt és ez a folyamat hosszúnak is ígérkezik. Az is egyértelmű volt a nagy számú bírói döntés elolvasása után, hogy a joganyag változása formálta az érvkészletet és a jogi indokolást, de az is, hogy a fejlődési szakaszok miatt bármilyen hipotézist is állítunk fel, nagy lesz annak a valószínűsége, hogy „is-is” típusú válaszokat tudunk megfogalmazni. Így ahol szükségesnek mutatkozott a megbontás, ott az általunk felállított harmadik és negyedik szakasz szerinti állapothoz képest fogalmaztuk meg a válaszokat.

1. Hipotézis:

Az eljárási alapjogot illetően a bírói jogértelmezés szükségszerűen eltér az Alkotmánybíróságtól a törvényszövegbeli más kifejezések használata miatt.

Előfeltevésünk önmagára az anyajogra vagy központi fogalomra vonatkozik. Az rPp. új alapelvei közül a perek tisztességes lefolytatása állt a legközelebb ehhez a kifejezéshez, de a per és a lefolytatás fogalmak a polgári eljáráshoz, de még inkább az igazságszolgáltatáshoz kötődtek. Alkotmányjogi jellemzőkkel tehát nem rendelkeztek. Egyedül a tisztességes kategória utalt az alapjogi jellemzőre.

Az eltérést azon tény miatt feltételeztük, hogy az rPp. szövege és az alkotmányos törvények alapjogi rendelkezései csak részben használtak azonos kifejezéseket, továbbá négy alapelvnek csak az elnevezése, további kettőnek csak a tartalma került az eljárási törvénybe. Így eleve adott volt egy másféle tartalom megállapításának lehetősége. A harmadik valószínűsítő tényező az alapelvek sajátos funkciója volt, amely a bírói értelmezést a szakjog felé irányíthatta.

Kimutattuk, hogy az Alkotmány időszakában az AB az igazságos tárgyalás kifejezést is használta a fair eljárás megjelölésére, és ebből egy szűkebb és tágabb értelmű definíciót alakított ki a tisztességes eljárásra és a tárgyalás igazságosságára. A törvényszöveg alapvetően szemantikai elemzésével arra jutottunk, hogy a jogalkotás az AB akkori értelmezésének megfelelően alakította ki az új rendelkezéseket. A bíróságok is ebben a viszonyrendszerben érveltek, de ez csak az AB határozatok idézésére és az első két szakaszra igaz.

Amikor a polgári eljárásjog szempontjából kellett meghatározni, hogy a tisztességes eljárás mit jelent valójában, akkor az alkotmányos törvény előtti-bíróság előtti egyenlőséggel kapcsolták össze, akár esélyegyenlőségi, akár fegyeregyenlőségi vagy akár ügyfélegyenlőségi kontextusban. Az AB ugyanis az Alkotmány időszakában, de még az esélyegyenlőségi törvény gyakorlatának kialakulása előtt, több határozatában fogalmazta meg az egyenlőségnek ezeket a fajtáit, mint a fair eljárás egyik sajátos ismérvét, és a bíróságok, ahogy azt már kifejtettük, a bíróság előtti egyenlőség objektív mércéjeként használták fel.

Ami az alkotmányos és a perjogi kifejezések összekötését illeti, formailag a perek tisztességes lefolytatása a fair eljáráshoz való joggal volt azonos, szinonimaként pedig a tisztességes tárgyalás kifejezést is megjelenítették, leginkább az AB határozatok idézése miatt.

A negyedik szakaszban végül az alapelvet a központi fogalomnak tekintették, viszont konzerválódott az a technikai megoldás, hogy a perek tisztességes lefolytatása eljárási alapelvként a részét képező más elemekkel azonos szinten áll, velük egyenrangú jogelv. Az Alaptörvény időszakában azonban az AB korrekciókat végzett, bár alapvetően fenntartotta a korábbi döntésekben kifejtett álláspontjait. A felsorolós módszerrel a szövegszerű és a beleértett elemeket pontosan megjelölte, amellyel az anyajog háttér-fogalommá vált, a tárgyalás igazságossága pedig a tárgyalás szakaszra vonatkozott egyedül. Ehhez képest az rPp. szövege nem változott, ott a norma miatt megmaradt a szűkebb és tágabb értelemben vett tisztességes tárgyalás-eljárás kettős értelme. Ezért csak a negyedik szakaszra vonatkozóan bizonyult igaznak a hipotézis.

2. Hipotézis:

A rendesbíróságok jogalkalmazása kiüresítette a tisztességes eljáráshoz való jogon belül a tárgyalás tisztességessége fogalmát.

A kutatást itt a fogalom-értelmezés-tartalom területére koncentráltuk, a hipotézis igazolásához pedig három irányú vizsgálatot végeztünk el. Az egyik, hogy az új, mind a kifejezésében, mind a tartalmában megjelenítetteket alapelveket a bíróságok a tisztességes eljáráshoz kapcsolták-e. A másik, hogy a klasszikus alapelveket összekötötték-e az alapjog valamely elemével, a harmadik pedig, hogy a központi fogalom és valamelyik új alapelv közé tettek-e egyenlőségjelet.

Az értelmező fórumok határozatai alapján azt a megállapítást tehetjük, hogy az alapjog minden, az EJEB és az AB által meghatározott eleme is, megjelent a különböző bírói

érvelésekben, de nem mindegyikhez kapcsoltak polgári eljárásjogi alapelveket. Így az eljárás ingyenes jogi képviselet és költségkedvezmények útján való támogatása (hatékony jogérvényesítés segítésének elve) nem került azonosításra az igazságszolgáltatáshoz hozzáférés jogaként. Kizárólag a róluk történő tájékoztatás mutatott gyenge alkotmányos kapcsolatot a fegyveregyenlőség információadási eleme révén. A rendesbíróságok a kizárás és az elfogultság szabályait korábban is a pártatlanság-elfogulatlanság követelményeként kezelték, ezért ebben az esetben az alapjogi érintettség elfogadása volt fontos. Ez viszonylag későn, 2014-re stabilizálódott.

Az többi új alapelv esetében azt is megállapítottuk, hogy azok alapjogelemhez való „párosítása” megtörtént. A jogviták elbírálása a bírósághoz fordulás jogát jelentette, a perek észszerű időn belüli befejezése – az alkotmányjogi fogalommal való egyezés okán – nyilvánvaló kapcsolatot mutatott. A perek tisztességes lefolytatását a bíróságok a központi fogalommal azonosították, azonban a negyedik szakaszig ide vonták a perbeli esélyegyenlőséget, majd fegyveregyenlőséget is, mint megvalósítandó feladatot. Az Alaptörvénytől azonban ez utóbbi alapelv önállóságot nyert az alkotmányjogi tartalommal. A hagyományos alapelvek egy része nem volt az eljárási joghoz köthető. A felekre vonatkozó rendelkezési elv az alkotmányos önrendelkezési jog perjogi megfelelője volt, a jóhiszemű pervitel, a per anyagszolgáltatás elve (tárgyalási elv), a szabad bizonyítás elve tisztán eljárásjogi alapon kapcsolódott ugyancsak a felekhez. A bíróságok tekintetében az igazságszolgáltatási monopólium, a társasbíráskodás elve, az ülnöki részvétel, a kérelemre történő eljárás elve és a bizonyítékok szabad mérlegelése sem az alkotmányos törvények, sem az AB értelmezése szerint nem voltak a fair eljárás jogához kapcsolhatók. A mérlegelés a bíróságok anyagi jogi tevékenységéhez, a többi ismertetett alapelv pedig az igazságszolgáltatási feladathoz tartozik.

A tárgyalási szakaszhoz tartozó többi klasszikus alapelveket (nyilvános tárgyalás és határozathirdetés jogelve, a kontradiktórus eljárás elve, a szóbeliség, a közvetlenség, a kétoldalú meghallgatás elve) várakozásunknak megfelelően a bíróságok a tárgyalás igazságosságához kapcsolták, ami az alapelvek hatóköre alapján is logikus lépés lett volna. Meg jegyeznünk, hogy az anyanyelv használatának joga egy ügyben merült fel, ezért az alkotmányos kapcsolatot vizsgálni nem lehetett.

Konklúzióként azt a megállapítást tudjuk tenni, hogy lényegében egy olyan, értelmezéssel kialakított eljárási alapjogelem volt az EJEB és az AB gyakorlatában, amelyet a rendesbíróságok nem tekintettel a tisztességes eljáráshoz való alapjoghoz tartozónak: az

eljárás hatékony segítésének elve. Ez a bíróságok szempontjából egy szűkebb alapjogi struktúrát eredményezett.

Az eltérő struktúrálást megvizsgáltuk az alapjogelemek belső csoportosítása szempontjából is. Ha az alkotmányos szerkezetet, a főfogalmat, az egyes elemeket és az alcsoportokat vesszük figyelembe, akkor állításunk igaz, mert azon alapul, hogy bármilyen mértékű változtatás, amely a csoportosítást érinti, az átalakítás. Ehhez képest az alapjog szerkezetének megváltoztatása alatt a szerző újjászervezést, átcsoportosítást ért, amelybe inkább tartozik bele új csoportok kialakítása, régiak megszüntetése, vagy meglévő csoportok elemeinek más szempontú összepárosítása.

Eltérésként tártuk fel, hogy a rendesbíróságok értelmezésében a jogorvoslathoz való jog bíróságon belüli része (perorvoslat) nem csatlakozott a bírósághoz fordulás jogához, hanem önálló elvként funkcionált. Ugyancsak nem vonták be ebbe a csoportba, de másikba sem, valamint önálló sem lett a bírósághoz fordulás hatékony segítését. Szétvált ettől az értelmezéssel kialakított alapjogelemtől a vele kapcsolatos tájékoztatás, de nem lett önálló, hanem a fegyveregyenlőség részjogának egyik egysége lett.

Ezen eltérések alapján viszont igaznak bizonyult az előfeltevésünk, miszerint a bírói értelmezés szerint az eljárási alapjog belső szerkezete eltért az alkotmányjogtól, illetve a nemzetközi jogtól. Az eltérések jelentősége szempontjából viszont ki kell emelnünk, azok az alapjog jelentésére, tartalmára kiható változtatást nem idéztek elő, ezért tehát válaszunk az, hogy a hipotézis nem állta meg a helyét.

3. Hipotézis:

A polgári eljárás korrektségét biztosító hagyományos alapelvek betagozódtak a fair eljáráshoz való alapjogba.

Az eljárási alapjog egyes elemeinek az rPp-be helyezését és alapelvkénti működtetését egyfajta bővítésként határoztuk meg. Az implementáció közege viszont egy akkor már közel ötven éven át csiszolt dogmatikai rendszer volt, ahol a nagy számban jelenlévő alapelvek, minden korszakos problematika mellett, az eljárás különböző szakaszaihoz voltak köthetők. Ezen az elvi alapon végeztük azt a részvizsgálatot, hogy hogyan „csiszolódtak össze” az alapelvek.

Az EJEB és az AB által meghatározott eljárási alapjogelemeket a polgári eljárásban érvényesülő alapelvekkel egyszerűen össze lehetett hasonlítani és megállapítani azt, hogy hol vannak azonosságok. Ebből következően azt is, hogy a régi alapelvek közül melyek

feleltek meg az eljárási alapjog egy-egy elemének. A jogtudomány ezt a beazonosítást segítette. Ezt követően is maradtak azonban olyan hagyományos jogelvek, amelyekhez hozzá lehetett rendelni a korrektség-tisztességesség garanciális feladatát. A kutatás következő lépésében azt kerestük, hogy az AB vagy a bíróságok bevonták-e ezeket az alapelveket a fair eljárás követelményébe.

A két fórum határozataiból kinyert eredmény szerint azokat az alapelveket, amelyek az eljárásjogban ugyanolyan funkcióval rendelkeztek (vagy alkalmasak voltak rá) mint a tisztességes eljárás, az AB, majd ennek nyomán a bíróságok is beintegrálták az alapjog körébe: a nyilvános tárgyalás és határozathirdetés jogelvé, a kontradiktórius eljárás elve, a szóbeliség, a közvetlenség, a kétoldalú meghallgatás elve. Helytállónak bizonyult tehát hipotézisünk.

4. Hipotézis:

A rendesbíróságok értelmezése megváltoztatta az alapjog struktúráját.

A hipotézis alapját az a probléma adta, hogy az alapvető emberi jog szerint a tárgyalásnak (hearing) kell igazságosnak és nyilvánosnak lennie, ami a per egy fontos szakaszát jelenti. Itt történnek a legjelentősebb percesekek, és itt találkoznak a bíró, a peres felek, a tanúk és a szakértők. Ezzel szemben az rPp. új jogelvei nem tartalmaztak egyértelmű utalást a tárgyalás igazságosságára. Az ítéletekből kitűnt, hogy a bíróságok szinonim fogalomként használták a tisztességes tárgyalás és tisztességes eljárás fogalmakat. E mellett a tárgyalási percesekek sérülését a fegyveregyenlőséghez kapcsolták, vagy több alapelv sérüléseként értékelték, amelyek zömében a hagyományos alapelvek voltak. Tehát látszólag a tárgyalási szakasz igazságosságának egyetlen új alapelv sem volt a biztosítéka.

Ezért vizsgáltuk meg az a beemelt alapelveket abból a szempontból, hogy tartalmuk akár közvetlenül, akár közvetve vonatkozik-e a tárgyalási szakaszra. Kizártuk azt a trivialitást, hogy a fair eljárás nyilvánvalóan tartalmazza a tárgyalás igazságosságát. A bírósághoz fordulás az eljárás elejét és a végét érinti, így a tárgyaláshoz ezért nem köthető, az észszerű időn belüli befejezés a percesekekre koncentrál, ezért többszörös áttétellel lenne kimutatható bármiféle védelmi jelleg. A bírósághoz fordulás hatékonysága ugyancsak a perindítást megelőző feltételekhez és a kezdeti szakaszhoz kapcsolódik. Ezek tehát nem voltak olyan alapelvek, amelyek számba jöhettek volna.

A fegyveregyenlőség esetében a vizsgálat egy részleges átfedést mutatott ki a tárgyaláson rendszerint elvégzett perceseletekkel: nyilatkozattétel, bizonyítás indítványozása, tanúk és szakértő meghallgatása, hozzájuk kérdések intézése. Azonban sem az EJEK, sem az AB nem hozott létre olyan csoportosítást, amellyel a fegyveregyenlőséget besorolta volna a tárgyalás tisztességességébe, vagy azonosnak tekintette volna a jogelemet egymással. Ez utóbbi felfogás meg is szüntethette volna az egyik alapjogelem önállóságát.

A kutatás azt mutatta ki, hogy az EJEK a kontradiktórium jellegét vonta a tárgyalás igazságossága alá, és a fegyveregyenlőség egyes további elemeit is ide vette, amennyiben azok a tárgyaláson történtek meg. Ezzel szemben az AB a polgári korszakban kialakított és máig megőrzött, kifejezetten a tárgyalást és annak megfelelését biztosító alapelvekre terjesztette ki a tárgyalási igazságosságot. A bíróságok pedig ezzel az elvi megközelítéssel értékelték abban a néhány esetben az alapjogelemet, amikor a felek olyan sérelmekre hivatkoztak, hogy a másodfokú bíróság nem tartott tárgyalást a fellebbezési szakaszban, a fél nem adhatta elő a tárgyaláson az álláspontját, jogi érveit, bizonyítási indítványát, vagy nem kérdezhetett a tanútól, illetve a szakértőtől.

Mindezek alapján azt kell megállapítanunk, hogy nem a jogelem kiüresítése következett be, hanem ellenkezőleg, a tárgyalás megfelelését biztosító régi alapelvek adják meg az eljárásjogi értelemben vett tárgyalási igazságosságot.

5. Hipotézis:

Az Alaptörvény 28. cikke és a valódi alkotmányjogi panasz kényszerítette ki az eljárási alapjog helyes, vagyis alkotmány-konform értelmezését.

A kutatás során feltűnő volt a bírói érvelésekben bekövetkezett változás, az alkotmányjogi tanulmányokban pedig az, hogy a bíróságokkal szemben az alapjogi érvelés terén megengedőbbek lettek a szerzők. Mindez az Alaptörvény utáni időszakban történt. Ez az egyik oka, hogy megvizsgáltuk a Alaptörvény hatását. A másik ok pedig az, hogy korábban az alkotmányjogászok sokszor hiányolták a valódi alkotmányjogi panaszt, amely a külföldi tapasztalatok szerint az alapjogok érvényesülését eredményesen (hatékonyan) segítette elő. Mindkét jogszabály egy időben lépett hatályba, de más módon hatott a bíróságok alapjogot érintő tevékenységére, ezért a dolgozatban törekedtünk arra, hogy ezt végig elkülönítsük. A sikertelenség oka a nagyon szoros összefüggés volt.

Mind az Alaptörvényt, mind az azt értelmező AB határozatait több szempontból vizsgáltuk

meg a dolgozatban, a szempontok azonban közös bázisok alapulnak: mi az a különbség, amely az Alkotmányhoz képest egy aktívabb alapjogi szemlélet váltott ki a bíróságokból. Két elem volt meghatározó. Az egyik a 28. cikk az alkotmány-konform és a teleológiai értelmezési módszerrel, a másik a tényleges kontroll nyújtó jogintézmény.

A sok vizsgálati szempontból a hatásmechanizmust érdemes kiemelni: amennyiben a bíróság döntéséből nem állapítható meg egy alapjog felismerése, és nem tűnik ki annak alapjogi értékelése, vagyis az alapjogi szemlélet és érvelés, akkor az AB-nak lehetősége van a határozat megsemmisítésére. A bíróságnak pedig döntése jogi indokolását át kell alakítania. Levonhattuk tehát azt a következtetést, hogy egyedi ügyekben az AB közvetlenül szoríthatja rá saját érveinek figyelembe vételére a bíróságokat. Az eljárás, amelyben mindezt véghez viszi az AB, a valódi alkotmányjogi panasz.

Ez az eljárás teret nyitott még egy lehetőségnek az eljárási alapjog tekintetében. Az AB tovább tudott lépni a tisztességes eljárás általános ismérveinek meghatározásán és minden egyes elemének konkrét jellemzőit is kifejthette, az egymáshoz való kapcsolati rendszerrel együtt. Megszűnt az a korlátozás, hogy egyes jogszabályok alkotmányossági vizsgálata keretében mondjon értékelést a fair eljárásról.

Az egyedi ügyekben meghozott, erga omnes hatályú határozatoknak kimutatható volt egy „preventív” hatása is. Az alapjogi szemlélet bemutatása és a döntésben való alapjogi értékelés esetén nagy valószínűséggel alkotmányosnak minősült a határozat, vagy megfogalmazhatjuk úgy is, hogy alapjogi érvelés hiányában a döntés nem állja ki az alkotmányosság próbáját. Ez a szituáció arra vezette a bírói ítélezést, hogy az alapjogi érintettségű ügyekben eleget tegyenek az AB elvárásának. Helytálló tehát az a megállapítás, hogy az Alaptörvény egyik értelmezési szabálya és az alapjogi szemlélet számon kérhetősége áll a változás mögött.

A dolgozat címében egy kérdést tettünk fel: a tisztességes eljáráshoz való jog alapjog vagy alapelv. Helyesebb lett volna múlt időt használni, mert az rPp. már nem hatályos jogszabály. Ami a téma örökzöld aktualitását adja, hogy a törvény hatályon kívül helyezésével, vagy új alapelvek megalkotásával sem lehet kitörölni a jogállamiság egyik ikonját. Az alkotmányos szabály él, a bíró nem lehet az eljárásában kevésbé tisztességes. Az AB pedig alapelvek nélkül is meg fogja vizsgálni a bírói döntés alkotmányosságát. A számonkérés eszközei továbbra is adóttak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

KÖNYVEK, MONOGRÁFIÁK

- BACSÓ 1934. BACSÓ Jenő: *A polgári per célja*. Studium könyvkiadó Rt., Debrecen, 1934. 23
- BADÓ 2011. BADÓ Attila szerk.: *A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2011. 235
- BALOGH-HAJAS-SCHANDA BALOGH Zsolt-HAJAS Barnabás-SCHANDA Balázs: *Alapjogok és alapvető kötelezettségek Fogalma, értelmezése*. Nemzeti Közszerzői Társaság, h.n. 2014. 28.p.
- BAYER-KÁLLAI BAYER Judit- KÁLLAI Gábor: *Az emberi jogok alapjai*. L'Harmattan Kiadó, Zsigmond Király Főiskola, 2010. 310.
- BENISNÉ 2003. BENISNÉ Györfly Ilona szerk.: *Huszdik jogász vándorgyűlés – Pécs, 2003. október 9-10*. Budapest , Magyar Jogász Egylet, 2003. 306. p.
- BERGER 1999 BERGER Vincent: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata*. HVG-Orac, Budapest, 1999. 801 p.
- BERKES-CsINK 2015. BERKES Lilla-CsINK Lóránt (szerk.): *Az ombudsmani rendszer és az alkotmánybíráskodás átalakulása. Tanulmányok az alapjogvédelem köréből*. Pázmány Press, Budapest, 2015. 252.
- BÍRÓ-LENKOVICS 1997. BÍRÓ György-LENKOVICS Barnabás: *Magyar polgári jog -Általános tanok*, Novotni, Miskolc. 1997. 226.
- BLUTMAN 2013. BLUTMAN László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. HVG-ORAC, 2013. II. Átdolgozott kiadás, 802.p.
- BORBÁS 2014. BORBÁS Beatrix: *A bírói hatalom kárfelelőssége*. Hvg-Orac Budapest, 2014. 262 p.
- CHRONOVSKI 2014. CHRONOVSKI Nóra: *"Integrálódó" alkotmányjog*. Budapest-Pécs: Dialóg - Campus Kiadó, 2005. 367 p.
- CHRONOWSKI 2015. CHRONOWSKI Nóra – DRINÓCZI Tímea – KOCSIS Miklós – ZELLER Judit: *Válogatott alapjogi esetek I-II*. Pécs, 2010 (e-book, elérhető: www.kozjogpecs.hu) 2015.01.20.
- CSEHI – KOLTAY – LANDI – POGÁCSÁS 2014. CSEHI Zoltán – KOLTAY András – LANDI Balázs – POGÁCSÁS Anett szerk.: *(L)EX CATHEDRA ET PRAXIS – Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. Pázmánypress, Budapest, 2014.
- CSIKY 1899. CSIKY Kálmán: *Werböczy István és Hármaskönyve*. Budapest, Frankin-Társulat, 1899.
- CZOBOLY 2014. CZOBOLY Gergely: *A perelhúzóadás megakadályozásának eljárási eszközei*. PhD dolgozat. 2014.
<http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/czoboly-gergely-istvan/czoboly-gergely-istvan-vedes-ertekezes.pdf> 2017.01.22.
- DIALOGUE 2011. Dialogue between judges - "What are the limits to the evolutive interpretation of the Convention?" European Court of Human Rights, Strasbourg, January 2011. 51.p.

- DELI DELI Gergely: A Generális klauzulák dogmatikai, történeti és összehasonlító elemzése, különös tekintettel a jóerkölcsbe ütköző szerződések tilalmára. Doktori értekezés. 30.p. <https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Deli%20Gergely%20PhD.pdf>. 2016.08.09.
- DELMAS-MARTY 1992. DELMAS-MARTY, Mireille (ed.): The European Convention for the Protection of Human Rights: International Protection versus National Restriction. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht,Boston, London, 1992.
- DEMANDT 1993. DEMANDT, Alexander szerk.: *A történelem nagy perei - törvény és hatalom*. Holnap Kiadó, h.n. 1993. 266 p.
- DEZSŐ–VINCZE 2012. DEZSŐ Márta–VINCZE Attila: *Magyar alkotmányosság az európai integrációban*. Hvg-Orac, Budapest. 2012, 489.p.
- DOEBBLER 2006. DOEBBLER, Curtis F. J.: *Introduction to International Human Rights Law*. Washington DC: CD Publishing, 2006. 270. p.
- EDEL 2007. EDEL, Frédéric: *The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights*. Human rights files, No. 16., 2nd edition, Council of Europe Publishing, Strasbourg 2007. 103. p.
- ÉLESS és mások 2014. ÉLESS Tamás - JUHÁSZ Edit - JUHÁSZ Imre - KAPA Mátyás - PAPP Zsuzsanna SOMLAI Zsuzsanna - SZÉCSÉNYI-NAGY Kristóf - TÍMÁR Kinga - TÓTH Ádám - TÖRÖK Judit - VARGA István: *A polgári nemperes eljárások joga*. ELTE Eötvös Kiadó Budapest, 2014.1093 p.
- ERDEI 2007. ERDEI András lekt.: *Magyar – Angol – Magyar Szótár*. Complex Kiadó, Budapest, 2007. változatlan utánnnyomás. 396 p.
- FARKAS 1956. FARKAS József: *Bizonyítás a polgári perben*. Budapest, 1956. 291.p. és átdolgozott kiadás: KENGYEL Miklós – FARKAS József: *Bizonyítás a polgári perben*. Complex Kiadó, 2005. 250 p.
- FEKETE- HORVÁTHY - KREISZ 2014 FEKETE Balázs - HORVÁTHY Balázs - KREISZ Brigitta szerk.: *A világ mi magunk vagyunk...Liber Amicorum Imre Vörös*. HVG- Orac, Budapest, 2014. 658. p.
- FENYŐ FENYŐ István szerk.: *Eötvös József Arcképek és programok*. <http://mek.oszk.hu/06600/06618/06618.pdf> 2016.02.02. 332. p. és Magyar Helikon, Budapest, 1975. 844. p.
- FÉZER 2010. FÉZER Tamás: *A kártérítési jog magyarázata (e-könyv)*. Wolters Kluwer Kft., h.n. 2010, 502.p.
- FLECK 2001. FLECK Zoltán: *Jogszolgáltató mechanizmusok az államszocializmusban. Totalitarizmus-elméletek és a magyarországi szocializmus*. Budapest, Napvilág, 2001. 275 p.
- FLECK 2008. FLECK Zoltán: *Bíróságok mérlegen – igazságszolgáltatásunk újabb tíz éve*. Pallas Kiadó Kft., Budapest, 2008. I-II. Kötet, 361 p., 393 p.
- FRIVALDSZKY 2011. FRIVALDSZKY János : *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei*. Szent István Társulat, Budapest, 2011. 360 p.
- FOGALOMTÁR FOGALOMTÁR A KÖZIGAZGATÁSI VIZSGÁK KÉPZÉSI SEGÉDANYAGÁHOZ. Budapest, 2011. 129.p. http://www.kormanyhivatal.hu/download/3/be/60000/v_ugykez

- FUGLINSZKY 2015. FUGLINSZKY Ádám: *Kártérítési jog.* (Új magánjog sorozat 7.) HVG-Orac, Budapest, 2015. 904 p.
- GÁRDOS-OROSZ 2010 GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: *Az emberi jogok alkalmazásának lehetőségei a rendes bíróságokon, különös tekintettel a magánjogi jogvitákra.* Doktori Értekezés, Győr 2010. 303. p.
- GÁRDOS-OROSZ 2011. GÁRDOS OROSZ Fruzsina: *Alkotmányos polgári jog?: Az alapvető jogok alkalmazása a magánjogi jogvitákban.* Budapest-Pécs: Dialóg - Campus Kiadó, 2011. 215 p.
- GÁSPÁRDY 1989. GÁSPÁRDY László: *A polgári per idődimenziója,* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989. 107 p.
- GÁSPÁRDY 2008. GÁSPÁRDY László: *Modern magyar perjogtörténet.* Novotni Kiadó, Miskolc, 2008. 71 p.
- GOMBOS 2011. GOMBOS Katalin: *Bírói jogvédelem az Európai Unióban – Lisszabon után.* Budapest, Complex Kiadó, 2011. 421 p.
- GOMBOS 2014. GOMBOS Katalin: *A jog érvényesülésének térsége az Európai Unióban.* Wolters Kluwer KFT. Budapest, 2014. 216 p.
- GRÁD-WELLER 2011. GRÁD András - WELLER Mónika: *A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve.* Negyedik bővített kiadás, Hvg-Orac Lap és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2011. 840. p.,
- GROTRIAN, 1999. GROTRIAN, Andrew: *A tisztességes eljáráshoz való jog -Tanulmányok az emberi jogok európai egyezménye legfontosabb rendelkezéseire kapcsolódó strasbourgi esetjegről.* Hvg Orac Lap és Könyvkiadó Budapest, 1999.
- GUIDE 2019. Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights - Right to a fair trial (civil limb). Council of Europe/European Court of Human Rights, 2019. 100.p.
- GYEKICZKY 2007. GYEKICZKY Tamás: *Eljárási alaptanok – a polgári eljárás.* Kossuth Kiadó, Debrecen, 2007. 160 p.
- HABERMAS 2012. HABERMAS, Jürgen: *Esszé Európa alkotmányáról.* Atlantisz Kiadó, Budapest, 2012. 135 p.
- HALMAI 1999/a. HALMAI Gábor szerk.: *Család, tulajdon és emberi jogok.* Budapest, Indok Bt, 1999. 175 p.
- HALMAI 1999/b. HALMAI Gábor szerk.: *Személyi szabadság és tisztességes eljárás.* Budapest, Indok Bt, 1999. 167 p.
- HALMAI 2000. HALMAI Gábor szerk.: *A megtalált Alkotmány? A magyar alapjogi bírászkodás első kilenc éve.* Indok, Budapest, 2000. 430 p.
- HALMAI - TÓTH 2003 HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila szerk.: *Emberi jogok.* Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 919.p.
- HARRIS. At all HARRIS, David-O'BOYLE, Michael-WARBRICK, Colin: *Law of the European Convention of Human Rights.* Oxford University Press, New York, 2009. 753.p.
- HARSÁGI at all 2015/a HARSÁGI Viktória – HORVÁTH E. Írisz – RAFFAI Katalin – SURI Noémi – SZABÓ Sarolta: *Határon átnyúló viták rendezése: törekvések és megoldások.* PÁZMÁNY PRESS, Budapest, 2015. 232 p.
- HARSÁGI 2015/b HARSÁGI, Viktória: *Evidence in Civil Law – Hungary:* E-book. <http://books.lex-localis.press/evidenceincivillaw/hungary/> Maribor,

- Szlovénia : Lex Localis (2015) , 56 p.
- HARSÁGI- WOPERA HARSÁGI Viktória – WOPERA Zsuzsa szerk.: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században. HVG-ORAC, Budapest, 2007. 454.p.
- HERMAN 2006. HERMAN, Susan N. : The Right to a Speedy and Public Trial: A Reference Guide to the United States Constitution (Reference Guides to the United States Constitution) Westport, Conn.: Praeger, 3. ed.ition, 2006. 280 p.
- HOBBSAWM 1998. HOBBSAWM, E. J.: *A szélsőségek kora, a rövid XX. század története.* h.n. Panonica Kiadó, 1998. 573 p.
- HORVÁTH 2012. HORVÁTH Attila szerk.: Egyetemes Jogtörténeti Szöveggyűjtemény. Budapest. 2012. online kiadás
- ILLÉS–KELEMEN–MÁRKUS–RÁCZ 2008. ILLÉS Géza – KELEMEN Miklós – MÁRKUS Eszter – RÁCZ Lajos: *Alkotmány – kormányzás – bírászkodás az újkori Európában.* Új Ember Kiadó, 2008. h.n. 275 p.
- JAKAB 2009. JAKAB András szerk.: *Az Alkotmány kommentárja.* Budapest, Századvég Kiadó. 2009 I-II Kötet, 3002 p.
- JAKAB – TAKÁCS 2007. JAKAB András – TAKÁCS Péter szerk.: *A magyar jogrendszer átalakulása, 1985/1990 - 2005: Jog, rendszerváltozás, EU-csatlakozás.* Budapest, Gondolat, ELTE ÁJK, 2007. (Bibliotheca iuridica : Acta congressuum; 15.) I. kötet. 710 p.
- JANCSÓ 1912. JANCSÓ György: *A magyar polgári perrendtartás rendszeres kézikönyve.* I. Kötet, Atheneum Kiadó, Budapest. 1912. 450 p.
- JUHÁSZ at all 1972. JUHÁSZ József – SZÓKE István – O. NAGY Gábor – KOVALOVSKY Miklós szerk. *Magyar Értelmező Kéziszótár.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972. 1378 p.
- JUHÁSZ L. 2009. JUHÁSZ László: *Határozatszerkesztés a polgári eljárásokban.* Akadémiai Füzetek, OITH Magyar Bíróképző Akadémia, 2009. 310.p.
- KARDOS–LATTMANN 2010. KARDOS Gábor – LATTMANN Tamás szerk.: *Nemzetközi jog.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010. 494 p.
- KECSKÉS 1987. KECSKÉS László: *Az állami kárfelelősség jogalkotási és jogalkalmazási kérdései, különös tekintettel a gazdaságirányítási kárfelelősségre.* MTA Államtudományi Kutatások Programirodájának kiadványa, 1987. 93 p.
- KELSEN KELSEN, Hans: *Tiszta jogtan.* Budapest, ELTE Bibó István Szakkollégium, 1988. 106. p.
- KECSKÉS 2013 KECSKÉS Gábor szerk. *Doktori Műhelytanulmányok 2013.* Győr, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2013. elektronikus kiadás.
- KENGYEL 2012. KENGYEL Miklós: *Magyar Polgári Eljárásjog,* Osiris Kiadó, Budapest, 2012. 652 p.
- KENGYEL 2003. KENGYEL Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 305 p.
- KÉZIKÖNYV 2013. KÉZIKÖNYV A 6. CIKKRŐL- A TISZTESSÉGES ELJÁRÁSHOZ VALÓ JOG (polgári jogi ág) e-könyv, Európa Tanács/Emberi Jogok Európai Bírósága, 2013 (Guide_Art6_HUN2013.) 70. p.

- KÉZIKÖNYV 2016. Kézikönyv az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésre vonatkozó európai jogról. Európa Tanács és a Európai Unió Alapjogi Ügynökség, https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_access_justice_HUN.pdf 2020. 03.01.
- KILÉNYI KILÉNYI Géza és többen: KÖZIGAZGATÁSI SZAKVIZSGA - Általános közigazgatási ismeretek Budapest, 2012. hetedik, javított kiadás, 545.p. <http://uni-nke.hu/downloads/megyetem/vtki/altalanoskozisgmtk.pdf>. 2015.01.30.
- KIRÁLY 2011 KIRÁLY Lilla: A szegényjogtól a jogi segítségnyújtásig. PhD dolgozat, 2011. . <https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/kiraly-lilla/kiraly-lilla-vedes-ertekezes.pdf> 2020.03.10. 245.p.
- KISS 2008. KISS Daisy: *Per vagy nem per? Kérdések és válaszok a polgári nemperes eljárások témaköréből.* HVG-ORAC Budapest, 2008. 751.
- KISS 2009. KISS Daisy: *A polgári per titkai. Kérdések és válaszok a Polgári perrendtartás Általános Részéből.* Budapest: HVG-Orac, 2009. 868.p.
- KOCSIS–ZELLER 2009. KOCSIS Miklós–ZELLER Judit szerk.: *A köztársasági Alkotmány 20 éve*, PAmA, Pécs, 2009, 606.p.
- KONDOROSI 2006. KONDOROSI Ferenc: *Az emberi jogok védelmének új kérdései - Egyetemi jegyzet. Emberi Jogok Magyar Központja Alapítvány*, h.n. 2006. 107.p.
- KONDOROSI 2012. KONDOROSI Ferenc: *Emberi jogok és jogi kultúrák az Európai Unióban.* Saldo Pénzügyi Tanácsadó és Informatikai Zrt. 2012. 169. p.
- KOVÁCS K KOVÁCS Kriszta: *Az egyenlőség felé.* L'Harmattan Kiadó, 2012. 230.p.
- KOVÁCS M. 1927. KOVÁCS Marcel :*A polgári perrendtartás magyarázata.* I.-II. 2. kiad. Budapest, Pesti Könyvnyomda. I. kötet. 1927–1933.p.
- KOVÁCS P. 2010. KOVÁCS Péter: *A nemzetközi jog fejlesztésének lehetőségei es korlátai a nemzetközi bíróságok joggyakorlatában.* Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, 2010. 320 p.
- KRISTON-SÁPI-TÓTH 2016. KRISTON Edit - SÁPI Edit - TÓTH Gergő: *Jogi alapismeretek.* Novotni Kiadó, Miskolc 2016. 269. p.
- KUKORELLI 2007. KUKORELLI István szerk.: *Alkotmánytan I.* Osiris, Budapest, 2007. 666 p.
- LAMM 2009. LAMM Vanda szerk.: *Jogi Lexikon*, Complex Kiadó Kft. Budapest, 2009. átdolgozott és bővített kiadás. 726 p.
- LÁBADY 2000. LÁBADY Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része.* Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 2000. 355 p.
- LEANZA–PRIDAL 2014. LEANZA, Pietro – PRIDAL, Ondrej: *The Right to a Fair Trial: Article 6 of the European Convention on Human Rights.* European monographs, 87. kötet, Kluwer Law International, 2014. 276.p.
- LEGÉNY 2007. LEGÉNY Krisztián szerk.: *A bírói etika és a tisztességes eljárás.* Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2007. 182. p.
- LONATI 2017. LONATI, Simone: *Fair Trial and the Interpretation Approach Adopted by the Strasbourg Court.* European journal of crime, criminal law and criminal justice, 2017, Vol. 25 52-75.

- MAGYARY 1898. MAGYARY Géza: *A magyar polgári peres eljárás alaptanai -a perbeli cselekvények tana*, Franklin Társulat Budapest, 1898. 395 p
- MAGYARY 1913 MAGYARY Géza: *Magyar polgári perjog*. Budapest. Franklin Társulat, 1913. 758 p.
- MAGYARY 1917. MAGYARY Géza: *A nemzetközi bírászkodás a magyar jogban – székfoglaló*. Magyar Tudományos Akadémia Budapest, 1917. 48.p.
- MAGYARY 1939. MAGYARY Géza – NIZSALOVSKY Endre: *Magyar polgári perjog*. Budapest: Franklin, 1939. 762 p.
- MAGYARY 1942. MAGYARY Géza: *Összegyűjtött dolgozatai a polgári eljárás, a magánjog és a kereskedelmi jog köréből*. I-II. kötet, a Magyar Tudományos Akadémia kiadása, Budapest, 1942.
- MARTON 1992. MARTON Géza: *A polgári jogi felelősség*. TRIORG Kft, Budapest. 1992. 495 p.
- MEZEI-SZENTE 2003. MEZEI Barna – SZENTE Zoltán: *Európai parlamentarizmus és alkotmánytörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 632.
- MERRILLS 1993. MERRILLS, J. G.: *The Development of International Law by the European Court of Human Rights*, 2. edition, Manchester Univercity Press, Manchester, 1993. 235.
- MOLE- HARBY MOLE, Nuala - HARBY, Catharina: *The right to a fair trial - A guide to the implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights*. 2nd edition, Directorate General of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg August 2006.
5.<https://rm.coe.int/168007ff49> 2019.12.28. 72. p.
- MOLNÁR at all 2017. MOLNÁR Judit – NYILAS Anna – PRIBULA László – ZÁKÁNY Judit: *Polgári eljárásjogi ismeretek igazságügyi igazgatás szakos hallgatók számára*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2017. 212.
- MRCELA 2017. MRCELA, Marin: *Adversarial principle, the equality of arms and confrontational right – European Court of Human Rights recent jurisprudence*.
<https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/eclit/article/download/6519/3428>
2017. utolsó letöltés: 2020.08.06. 28. 31.p.
- NAGY-WOPERA 2018. NAGY Adrienn - WOPERA Zsuzsa szerk.: *Polgári eljárásjog I*. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018. 367.p.
- NÉMETH 1999. NÉMETH János szerk.: *A Polgári Perrendtartás Magyarázata*. I-II-Kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1999., 1817. p.
- NÉMETH 2007. NÉMETH János – KISS Daisy szerk.: *A Polgári Perrendtartás Magyarázata*. I.-II. Kötet. 2007., 2417. p.
- NÉVAI 1953. NÉVAI László szerk.: *A polgári perjog főbb kérdései*. Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1953. 260. p.
- NÉVAI– SZILBEREKY 1976 NÉVAI László – SZILBEREKY Jenő: *Polgári eljárásjog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1976.
- NIZSALOVSKY 1942. NIZSALOVSKY Endre: *Az alanyi magánjog és a perjog – Székfoglaló*. MTA, Budapest. 1942. 52 p.
- OSZTOVITS 2010. OSZTOVITS András (szerk.): *A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény magyarázata* (Opten, 2010, online kiadás)

- OSZTOVITS 2013. OSZTOVITS szerk.: *Polgári eljárásjog I. - A polgári per általános szabályai*. HVG-ORAC, Budapest, 2013. 380 p.
- OSZTOVITS 2015. OSZTOVITS András szerk.: *A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény Nagykommentárja*. Opten Kiadó, Budapest, 2015. 1377 p
- ÖSSZEFOGLALÓ 2016. A Kúria "Az Alaptörvény követelményeinek érvényesülése a bírósági ítélezésben" Joggyakorlat-elemző Csoportjának összefoglaló véleménye. 2016. 196. p.
- PAP 1901. PAP József: *Perjogi elvek a magyar polgári perrendtartás törvényjavaslatában*. Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest, 1901. 176. p.
- PAPP 2003. PAPP Zsuzsanna szerk.: *A magyar polgári eljárásjog a kilencvenes években és az EU jogharmonizáció*. Budapest, Eötvös Kiadó, 2003. 374.p.
- PESCHKA 1960. PESCHKA Vilmos: *A jogviszonyelmélet alapvető kérdései*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. 1960. 219.p.
- PETRÉTEI 2009. PETRÉTEI József: *Az alkotmányos demokrácia alapintézményei*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2009. 472.p.
- PETRIK 1994. PETRIK Ferenc szerk.: *Polgári Eljárásjog. Kommentár a gyakorlat számára I-II.*, HVG-ORAC. Budapest, 1994. (1999)
- PETRIK 2002. PETRIK Ferenc: *Kártérítési jog – az élet, testi épség, egészség megsértésével szerződésen kívül okozott károk megtérítése*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. , Budapest. 2002. 301 p.
- PETRIK 2010. PETRIK Ferenc szerk.: *Polgári eljárásjog – Kommentár a gyakorlat számára*. Második Kiadás, Hvg-Orac Kiadó, Budapest, 2010.
- PETRIK 2014. PETRIK Ferenc szerk.: *Az új Ptk. Magyarázata. VI/VI Kötet*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2014. Második, átdolgozott kiadás, 623. p.
- POKOL 2005. POKOL Béla: *Jogelmélet: Társadalomtudományi trilógia II*. Budapest, Századvég Kiadó, 2005.
- POÓR 2000. POÓR János szerk.: *Kora újkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 462.p.
- ROAGNA 2008 ROAGNA Ivana: *The right to trial within reasonable time under Article 6 ECHR - A practical handbook* .Council of Europe, Strasbourg, 2008. 559.p.
- SAJÓ 1995. SAJÓ András: *Az önkorlátozó hatalom*. KJK Kiadó, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest, 1995. 375 p.
- SAJÓ 2006. SAJÓ András szerk.: *Alkotmányosság a magánjogban*. Budapest: CompLex, 2006. 265 p.
- SAJÓ SAJÓ András: *A tudásrendszer problémája az emberi jogokban*. http://tbeck.beckground.hu/filo/htm/7/706_belső.htm 2017.07.27.
- SÁRI – SOMODY 2008. SÁRI János - SOMODY Bernadette: *Alapjogok. Alkotmánytan II*. Osiris Kiadó, Budapest 2008. 420 p.
- SENDEN 2011. SENDEN, Hanneke Ceciel Katrijn: *Interpretation of Fundamental Rights in a Multilevel Legal System*. SCHOOL OF HUMAN RIGHTS RESEARCH SERIES, Volume 46. Antwerp, Belgium 2011. 455. p.

- SÓLYOM 1983. SÓLYOM László: *A személyiségi jogok elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1983. 343.p.
- SÓLYOM 2001. SÓLYOM László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. I-II. Kötet, Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 799.p.
- SOMODY 2013. SOMODY Bernadette szerk.: *Alapjogi bíráskodás – Alapjogok az ítélezésben*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2013. 198 p.
- SOMODI–SZABÓ–VISSY 2013 SOMODI Bernadette – SZABÓ Máté Dániel – VISSY Beatrix: *Az alapjogi bíráskodás kézikönyve*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013. 203 p.
- SUNSTEIN 1996. SUNSTEIN, Cass R.: *Legal Reasoning and Political Conflict*, Oxford University Press Oxford New York, 1996. 240. p
- SZABÓ 1960 SZABÓ Imre: *A jogszabályok értelmezése*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1960. 618.p.
- SZABÓ 2006. SZABÓ Imre szerk.: *A Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény kommentárja I-III*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest 2006. 1543. p.
- SZABÓ–NAGY 1999. SZABÓ Győző – NAGY Gábor szerk: *Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseire kapcsolódó strasbourggi esetjegről*. HVGORAC, Budapest, 1999. 349 p.
- SZIKLAY 2011. SZIKLAY Júlia: *Az információs jogok, mint alkotmányos alapjogok*. http://doktori-iskola.law.pte.hu/files/tiny_mce/File/Archiv2/sziklay/sziklay_ertekezes_nyilv.pdf 2012.06.07. állapot.
- SZILÁGYI 2014. SZILÁGYI Péter: *Jogi alaptan*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 244 p.
- SZILBEREKY – NÉVAI SZILBEREKY Jenő – NÉVAI László szerk.: *A Polgári Perrendtartás Magyarázata*. I-III. Kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976. 2171. p.
- TOMUSCHAT 1999. TOMUSCHAT, Christian: *International law: Ensuring the survival of mankind on the eve of a new century, General Course in Public International Law*. Collected Courses of the Hague Academy of International Law Vol. 281. Boston, 1999. 438 p.
- TOMUSCHAT 2003. TOMUSCHAT, Christian : *Human Rights: Between Realism and Idealism*, Oxford, Oxford University Press, 2003. 333 p.
- TRIVEDI 2007. TRIVEDI, Abha: *Glimpses of European History (1451-1945) A dictionary Modell*. Sarup & Sons, New-Delhi 2007. 232. p.
- TRÓCSÁNYI – SCHANDA 2014. TRÓCSÁNYI László - SCHANDA Balázs: szerk.: *Bevezetés az alkotmányjogba - Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2014. 489. p.
- UDVARY 2015. UDVARY Sándor szerk.: *Polgári Eljárásjog I.-II. - Jogi szakvizsga felkészítő kötet*. Patrocinium, Budapest, 2015. 306.p. és 340 p.
- VARGA I. 2013. VARGA István szerk.: *Codificatio processualis civilis – Studia in Honorem Németh János II*. Kötet. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013. 539. p.

- VARGA–ÉLESS 2016. VARGA István – ÉLESS Tamás szerk.: Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára. HVG-ORAC Kft. Budapest, 2016.
- VARGA Zs. 2013. VARGA Zs. András: *Ombudsman, ügyész, magánjogi felelősség. Alternatív közigazgatási kontroll Magyarországon.* Budapest, Pázmány Press, 2013. 364 p.
- VARGA Zs. 2018. VARGA Zs. András: *A közigazgatás kontrolljának jogi eszközei.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. 318. p.
- VÉKÁS 2001. VÉKÁS Lajos: *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései.* HVG-ORAC, Budapest, 2001. 244. p.
- VÉKÁS 2013. VÉKÁS Lajos szerk.: *A Polgári törvénykönyv magyarázatokkal.* ComplEx Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2013. 1086. p.
- WERBŐCZY Werbőczy István Hármaskönyve. Magyar Törvénytár, Budapest, Franklin-Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 1897.
- VITKAUSKAS – DIKOV 2017. VITKAUSKAS, Dovydas – DIKOV, Grigoriy: *Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights. A handbook for legal practitioners.* 2nd edition Council of Europe human rights handbooks. Council of Europe Council of Europe, Strasbourg, 2017. 116.p.
- WOPERA 2003. WOPERA Zsuzsanna szerk.: *50 éves a Polgári Perrendtartás.* Novotni Kiadó, 2003, 174.p. WOPERA 2008.
- WOPERA 2008. WOPERA Zsuzsa szerk.: *Polgári perjog -Általános rész.* Complex Kiadó, Budapest, 2008. 526 p.
- WOPERA 2017. WOPERA Zsuzsa szerk.: *A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata.* Wolters Kluwer, Budapest, 2017. 718.p.
- ZÉTÉNYI 2010. ZÉTÉNYI Zsolt szerk.: *A történeti alkotmány. Magyarországért Kulturális Egyesület,* Budapest, 2010. 1406. p.
- ZLINSZKY 1875. ZLINSZKY Imre: *A bizonyítás elmélete a polgári eljárásban, tekintettel a jogfejlődésre és a különböző törvényhozásokra.* Budapest, Atheneum R Társulat Tulajdona, 1875.

TANULMÁNYOK

- ADAMIK 2011. ADAMIK Tamás: *A törvényszéki beszéd az ókori Athénban és Rómában*. Jog, állam, politika. 2011/2. 107. és 99-113.
- AUER at all 2010. AUER Ádám - BOTOS Gyöngyvér - HOLNDONNER Roland - KISS Balázs: *A bírói szerepvállalás egyes aspektusai a magyar alapjogi bíráskodásban*. De iurisprudentia et iure publico, Jog – és politikatudományi folyóirat 2010/1. szám . www.dieip.hu 2014. 08.22. 1-29.
- BAKOS 2011. BAKOS Kitti: *A tiszteességes eljáráshoz való jog a jogágak határán.* De iurisprudentia et iure publico. Jog – és politikatudományi folyóirat 2011/2. 1-17. www.dieip.hu 2014. 08.22.
- BÁKI at all 2012. BÁKI Gabriella - MAYERNÉ PATAKI Krisztina - TRAPPNÉ KISZELY Rita: *Gondolatok a "panasznap" intézményéről*. Bírák Lapja 2012/1-2. 98-106.
- BALÁZSY 2019. BALÁZSY Péter: *Panasznapi dilemmák: az ügyfélszolgáltató helye és szerepe*. Miskolci Jogi Szemle 2019 1. szám 2. kötet 124-145.;
- BALLA –KARDOS 2005. BALLA Lajos - KARDOS Sándor: *A tisztességes eljárásról a strasbourgi bíróság gyakorlatában*. Bírák lapja, 2005/1. sz. 34-53. old.
- BALOGH 2011. BALOGH Zsolt: *Az alkotmánybíráskodás egyes kérdései az új Alkotmány alapján*. In: KUBOVICSNÉ Borbély Anett – TÉGLÁSI András – VIRÁNYI András (szerk.): *Az új Alaptörvényről – elfogadás előtt*. Az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottsága, Budapest, 2011. 133-139.
- BENCZE 2007. BENCZE Mátyás: *Diszítőelem, álcázóháló vagy tartóoszlop? - A büntetőbírói gyakorlat és az alkotmány*. Fundamentum, 2007/3.szám, 55-21.
- BENCZE 2008. BENCZE Mátyás: *A magyar felsőbbbírói gyakorlat jellemző problémái*. In: Fleck Zoltán szerk.: *Bíróságok mérlegén II*. Pallas, Budapest, 2008, 185-268.
- BICZÓ 2016. BICZÓ László: *Az alkotmányvédelem bírósági arculatának barázdái közt*. Fundamentum, 2016. 1. szám, 92-99.
- BLUTMAN 2015. BLUTMAN László: *Hat tévhit a jogértelmezésben*. JeMa 2015/3. 83-92.
- BOGDANDY–DELLAVALLE BOGDANDY Armin von – DELLAVALLE, Sergio: *Universalism and Particularism as Paradigms of International Law*, IILJ Working Paper, in *International Law and Justice Working Papers, History and Theory of International Law Series*, New York, New York University School of Law, 2008/3, 60.p.
- BORBÉNYI 2013. BORBÉNYI Laura Bianka: *A jogtárgyharmonikus értelmezés a bírói gyakorlat tükrében*. De iurisprudentia et iure publico. 2013/2. <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2013-2-05.pdf>. 2016.08.28.
- BOTOS BOTOS Viktor: *A bírói jogértelmezés útjai a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában*. (munkajogi BH-k elemzése). Jogelméleti Szemle, 2000/3. <http://jesz.ajk.elte.hu/botos3.html>
- BRAGYOVA BRAGYOVA András: *Egyenlőség és Alkotmány. Az alkotmányos egyenlőségi szabály jelentése és alkalmazása*. www.uni-miskolc.hu/.../alkotmany/egyenloseg_es_alkotmany.doc 1.p.

2015.02.15.

- CHRONOVSKI 2009. CHRONOVSKI Nóra: *Alapjogvédelem, nem csak uniós fokon*. Fundamentum 2009. 1. szám, 80-88.
- CHRONOVSKI 2013. CHRONOVSKI Nóra: *A többszintű alkotmányosság többszintű könyve* (Dezső Márta–Vincze Attila: Magyar alkotmányosság az európai integrációban – könyvismertetés), Közjogi Szemle, 2013/1.
- CHRONOVSKI 2015. CHRONOVSKI Nóra: *Globális vagy lokális alkotmányosság?* Jogelméleti Szemle 2015/4. szám
- CHRONOVSKI 2017. CHRONOVSKI Nóra: *Az alkotmánykonform értelmezés és az alaptörvény*. Közjogi Szemle 2017/4. 7-15.
- CHRONOVSKI–PETRÉTEI CHRONOVSKI Nóra – PETRÉTEI József: *Alkotmányi eljárásjog, alkotmányjogi eljárások, eljárási alkotmányosság* in: NASZLADI Georgina szerk.: *Eljárási alkotmányosság – különös tekintettel az alapjogvédelmi eljárásokra*. Pécs, 2018.
<https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/2019-11/otka-0827-szerkesztett-0919.pdf> 2020.01.02. 6-24.
- CSINK 2015. CSINK Lóránt: *A hatáskör-korlátozás hatása a hatalom megosztására*, in: BERKES Lilla – CSINK Lóránt (szerk.): *Az ombudsmani rendszer és az alkotmánybíráskodás átalakulása. Tanulmányok az alapjogvédelem köréből*. Pázmány Press, Budapest, 2015. 73-88..
- CSEHI 2011. CSEHI Zoltán: *Kérdések és felvetések a német típusú alkotmányjogi panasz magyarországi bevezetése kapcsán*. Alkotmánybíráskodás Szemle 2011/1. szám 100–109.
- CSERVÁK 2015. CSERVÁK Csaba: *Az alapjogvédelem komplex intézményrendszere Magyarországon*. Pro Publico Bono. 2015/3. szám, 13-28.
- CZINE 2018. CZINE Ágnes: *Tükörkép a bírói függetlenségről és pártatlanságról az Alkotmánybíráskodás gyakorlatában*. Alkotmánybíráskodás Szemle 2018/2. 2-8.
- DEÁK 2013. DEÁK Beáta: *Az európai uniós alapjogvédelem iránti szükségesség kibontakozása, az alapjogok védelmének egy újabb állomása*. 79.p. In: KECSKÉS Gábor szerk. *Doktori Műhelytanulmányok 2013*. Győr, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2013. elektronikus kiadás.
- DRINÓCZI 2007. DRINÓCZI Tímea: *„Megjegyzés egy alkotmánybíráskodási döntéshez – a 70/K. §”* Acta Humana 2007/1–2. 26–40.
- D. TÓTH at all D. TÓTH Balázs – ENYEDI Krisztián – HALMAI Gábor – NÉMETH Attila – POLGÁRI Eszter – SÓLYOM Péter: *Alkotmányos és nemzetközi emberi jogi követelmények a rendes bíróságok gyakorlatában*. In: Fleck Zoltán szerk.: *Bíróságok mérlegén II*. Pallas, Budapest, 2008, 80-81.
- FARKAS 2014. FARKAS Henrietta Regina: *A tisztességes eljárás főbb részjogosítványainak érvényesülése a büntetőperben* (A magyar büntetőeljárás az európai emberi jogi bírászkodás mérlegén). Büntetőjogi Szemle, 2014/1. szám 11-19.
- FÉZER 2005. FÉZER Tamás: *Az Alkotmánybíráskodás szerepe a nem vagyoni érdekek védelmének kialakításában*. Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium, Tomus 6/1, 2005. 203-226.

- FLECK 2007. FLECK Zoltán: *A rendesbíróságok és az Alkotmánybíróság alkotmányértelmezési gyakorlatának összefüggéseiről.* Fundamentum 2007/3. szám 31-33.
- FICSOR FICSOR Gabriella: *A bírói függetlenség szükségszerű kialakulása és tartalma.* https://debreceniitotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/biroi_fuggetlenseg_1.pdf, 2. 2020.05.09.
- Fundamentum 1998. Fundamentum Fórum rovata: *Kinek a feladata az alkotmány közvetlen alkalmazása?* Takács Albert válasza. Fundamentum 1998/4. szám 50-56.
- Fundamentum 2007. Fundamentum Fórum rovat: *Alapjogi bírászkodás - A rendesbíróságok és az Alkotmánybíróság alkotmányértelmezési gyakorlatának összefüggéseiről.* Fundamentum 2007/3. szám. 31-48.
- FRÖHLICH 2019. FRÖHLICH Johanna: *Az alkotmánybíróság és a Kúria alkotmányértelmezése: az Alaptörvény R) és 28. cikkei.* https://www.academia.edu/40245852/AZ_ALKOTM%C3%81NYB%C3%8DR%C3%93S%C3%81G_%C3%89S_A_K%C3%93RIA_ALKOTM%C3%81NY%C3%89RTELMEZ%C3%89SE_AZ_ALAPT%C3%96RV%C3%89NY_R_%C3%89S_28._CIKKEI 1-22.
- FÜLÖP 2003. FÜLÖP Györgyi: *Az állam kártérítési felelőssége a közösségi jog megsértése esetén.* Polgári Jogi Kodifikáció 2003/5. szám 18-23.
- GADÓ 2007. GADÓ Gábor: *Javaslatok az igazságszolgáltatás hatékonyságának javítása érdekében.* Gazdaság és jog, 2007/8. szám 3-11.,
- GADÓ 2000. GADÓ Gábor: *Az eljárási igazságosság a polgári perben.* Magyar Jog, 2000/1. szám 18-19. 18-43.
- GALERA 2013. GALERA, Susana: *The Right to a Fair Trial in the EU: Lights and Shadows.* UNED. Revista de Derecho Político N.º 87, mayo-agosto 2013. 49-76.
- GÁSPÁRDY GÁSPÁRDY László: *A polgári perek tartamát meghatározó tényezők rendszerének alapjai.* Publicationes. Series Juridica et Politica. Tom.II. Fasc. 7-8. 103-130.
- GÁSPÁRDY 1994. GÁSPÁRDY László: *Alapvetőelvek.* in: PETRIK Ferenc szerk.: *Polgári Eljárásjog. Kommentár a gyakorlat számára I-II., HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1994.*
- GYEKICZKY 2002. GYEKICZKY Tamás: *Polgári jogi kodifikációs problémák.* Cég és Jog, 2002. évi 9. szám 34-37.
- GYEKICZKY 2003. GYEKICZKY Tamás: *Törvény születik. Adalékok az 1952. évi Polgári Perrendtartás keletkezésének történetéhez.* In: *50 éves a Polgári Perrendtartás*, szerk. Wopera Zsuzsanna, Novotni Kiadó 2003. 17-33.
- HAVASI 2002. HAVASI Péter: *A személyek polgári jogi védelmére vonatkozó szabályozás kritikai elemzése, javaslat az új szabályozásra* PJK, 2002/1., 10-18.
- HALMAI 1998. HALMAI Gábor: *Az alkotmány, mint norma a bírói jogalkalmazásban.* Fundamentum 1998/3. szám 77-81.
- HALMAI 2000. HALMAI Gábor: *Közszereplők személyiségvédelme kontra közügyek vitathatósága.* Fundamentum 2000/2. szám 17-32.
- HALMAI 2011. HALMAI Gábor: *Összehasonlítás az alkotmányértelmezésben.*

- Az alkotmányos eszmék migrációja. Fundamentum, 2011/4. 37-57.*
- HARMATHY 2004. HARMATHY Attila: „Bírói gyakorlat – Alkotmány”. Magyar Jog 2004/11. 641–648.
- HARMATHY 2006. HARMATHY Attila: *Az EU tagállamok közös alkotmányos hagyományai és a nemzeti polgári jog.* In SAJÓ András szerk.: *Alkotmányosság a magánjogban.* Budapest: CompLex, 2006.
- HARSÁGI 2017 HARSÁGI Viktória: *The Impact of European Civil Procedure Law on Hungarian Legislation.* In: SCHÜTZE, Rolf A. (szerk.) *Fairness Justice Equity.* München, C. H. Beck, 2017. 179-187
- HEGYI 2011. HEGYI Szabolcs: *A jogok és kötelezettségek kapcsolata új szabályozásának elvi kérdése.* Fundamentum. 2011. 2. szám 62-67.
- HORVÁTH 1936. HORVÁTH Barna: *Joguralom és parancsuralom.* Különlenyomat a Katolikus Szemle 1936. évi októberi számából, Budapest, 1936. 11.
- HYMAN 2005. HYMAN, Andrew T.: The little word „due”. 38 Akron Law Rev. 1 (2005) 1-51.
- JAKAB 2003. JAKAB András: *A szocializmus jogdogmatikai hagyatéka.* Jogelméleti Szemle, 2003/4. <http://jesz.ajk.elte.hu/jakab16.html> 2020.03.20.
- JAKAB 2007. JAKAB András: *A szocializmus jogdogmatikai hagyatékának néhány eleméről.* Iustum Aequum Salutare. III. 2007/1. szám 189–214.
- JAKAB 2011. JAKAB András: *A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében.* Jogesetek Magyarázata, 2011./4 szám 86-94.
- KALAS 2016. KALAS Tibor: *Alapjogi sérelmek a bírói ítékezésben és elhárításuk lehetőségei.* Forum Sententiarum Curiae, 2016/2. 2. 1-6.
- KÁRPÁTI 2001 KÁRPÁTI József: *Jogállam vagy illegalitás? Független játszma a Tarlós-ügyben.* Fundamentum 2001/3. 86-90.
- KECSKÉS 1988. KECSKÉS László: *Állami immunitás és kárfelelősség.* Jogtudományi Közlöny, 1988/4. 174-184.
- KENGYEL 2007. KENGYEL Miklós: *A magyar polgári eljárásjog modellváltásai.* In: JAKAB András – TAKÁCS Péter szerk.: *A magyar jogrendszer átalakulása, 1985/1990 - 2005: Jog, rendszerváltozás, EU-csatlakozás.* Budapest, Gondolat-ELTE ÁJK, 2007. 689-710. (Bibliotheca iuridica : Acta congressuum; 15.) 1. kötet.
- KIRÁLY 2009. KIRÁLY Lilla: *Szegény jog az 1911. évi magyar Polgári Perrendtartás szabályozásában.* Jogtörténeti Szemle. Budapest – Győr – Miskolc. 2009/2.szám. 52-57. pp.
- KISS 2003/a. KISS Daisy: *Hol az igazság?* In: BENISNÉ Gyórfy Ilona szerk.: *Huszdik jogász vándorgyűlés – Pécs, 2003. október 9-10.* Budapest , Magyar Jogász Egylet, 2003. és http://www.kissdaisyestarsa.hu/pub/daisy_holazigazsag.pdf
- KISS 2003/b. KISS Daisy: *A fair eljárás.* In: PAPP Zsuzsanna szerk.: *A magyar polgári eljárásjog a kilencvenes években és az EU jogharmonizáció.* Budapest, Eötvös Kiadó, 2003. 117-140.
- KONDOROSI 2016. KONDOROSI Ferenc: *Emberi jogok és kultúrák.* Eszmélet, 2016/109. sz. (2016. tavasz)
- KOPRIVIC 2018. KOPRIVIC, Ana: *Right to a Fair Trial in Civil Law Cases.* <https://oxcon.ouplaw.com/view/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol->

- KOVÁCS K. 1998. KOVÁCS Kriszta: *Emberi jogaink - magánjogi viszonyokban* Fundamentum 1998. 4. szám 85-90.pp.
- KOVÁCS K. 2013.. KOVÁCS Kriszta: *Az emberi jogok európai egyezménye és az uniós jog szerepe az alapjogi ítélkezésben.* In Somody Bernadette szerk.: *Alapjogi bíráskodás – Alapjogok azítélkezésben, L'Harmattan, Budapest, 2013.*
- OVÁCS P. 2009. KOVÁCS Péter: *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata kidolgozásának története és elfogadásának körülményei.* Iustum Aequum Salutare V. 2009/2. · 55–66.
- KRYGIER 1997. KRYGIER, Martin: *Intézményoptimizmus – Kultúrpeszimizmus.* Magyar Lettre International 27. szám (1997. Tél)
http://j1.wplanet.hu/attachments/057_M.%20Krygier%20Int%C3%A9zm%C3%A9nyoptimizmus,%20kult%C3%Barpeszimizmus.pdf. 2013.január 6.
- KUIJER 2013/a KUIJER Martin: *The Right to a Fair Trial: effective remedy for excessively lengthy proceedings* (Articles 6 and 13 ECHR).
http://www.ejtn.eu/Documents/About%20EJTN/Independent%20Seminars/Human%20Rights%20and%20Access%20to%20Justice%20Seminar/KUIJER_Martin_Presentation_Krakow_2013.pdf
- KUIJER 2013/b KUIJER Martin: *The Right to a Fair Trial and the Council of Europe's Efforts to Ensure Effective Remedies on a Domestic Level for Excessively Lengthy Proceedings.* Human Rights Law Review, vol. 13:4 (2013), 783. 777-794. pp.
- LÁBADY 2000. LÁBADY Tamás: *Alkotmányjogi hatások a készülő Ptk. Szabályaira.* Polgári jogi kodifikáció 2000/2. 13-19.pp.
- LEANZA, LEANZA, Piero: *Selected Aspects of the Right to a Fair Trial.*
<http://www.ejtn.eu/PageFiles/15659/Selected%20Aspects%20of%20the%20Right%20to%20a%20Fair%20Trial.pdf> 2020.08.05. 23.p.
- LICHTENSTEIN 2014. LICHTENSTEIN József: *A bíróságok.* In: TRÓCSÁNYI László - SCHANDA Balázs: szerk.: *Bevezetés az alkotmányjogba - Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2014. 339-374.
- LUGOSI 2014. LUGOSI József: *A jogvédelmi igény.* In: Fazekas Marianna szerk: *Jogtudományi Előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskolájának Jubileumi Konferenciáján - 20 éves a doktori képzés az ELTE Jogi Karán.* Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2014. 249-259.
- LUGOSI 2015. LUGOSI József: *Jogérvényesítés – igényérvényesítés.* in: HARSÁGI Viktória – HORVÁTH E. Írisz – RAFFAI Katalin – SURI Noémi – SZABÓ Sarolta: *Határon átnyúló viták rendezése: törekvések és megoldások.* PÁZMÁNY PRESS, Budapest, 2015. 141-154.
- MADISON 2005. MADISON P. A.: *Historical Analysis of the Meaning of the 14th Amendment's First Section.* http://www.federalistblog.us/mt/articles/14th_dummy_guide.htm#due 2016.01.12.
- MAJTÉNYI 2014. MAJTÉNYI Balázs: *Demokrácia deficit az Unióban és/vagy a tagállamokban.* In: FEKETE Balázs - HORVÁTHY Balázs - KREISZ

- Brigitta szerk: *A világ mi magunk vagyunk...Liber Amicorum* Imre Vörös. HVGOrac, Budapest, 2014. 327-337.
- MORVAI 2007. MORVAI Attila: *A bírói etika és a tisztességes eljárás*. Magyar jog, 2007./11. 702-704.
- NAVRATIL 2010 NAVRATIL Szonja: A tárgyalások nyilvánossága. Jogi tanulmányok. 2. kötet, 2010. 107-118 http://epa.oszk.hu/02600/02687/00002/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2010_02_107-118.pdf
- NÉVAI 1953. NÉVAI László: *A magyar polgári perjog alapelvei*. In: *A polgári perjog főbb kérdései*. Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1953. 11-43.
- NYILAS 2006. NYILAS Anna: *A polgári perek időtényezőjének vizsgálata*. Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai = Studia Iurispudentiae Doctorandorum Miskolciensium, 2006. 7/2. sz. 75-106.,
- NYILAS 2009. NYILAS Anna: *A bíróság és a felek perceseleményei a gyorsaság és hatékonyság szemszögéből*. Jogtudományi Közlöny, 2009/2. szám, 65-74.,
- NYILAS 2012 NYILAS Anna: *A hatékony jogvédelemhez való jog érvényesülése a polgári perekben*. In: AMBRUS István, KÖBLÖS Adél, STRIHÓ Krisztina, SÜLYÖK Márton, SZALAI Anikó, TRÓCSÁNYI László (szerk.): *Dikaisz logosz: Tanulmányok Kovács István emlékére*. Szeged: Pólay Elemér Alapítvány, 2012. 255-262.
- ORBÁN 2016. ORBÁN Endre: *A bírói döntések ellen benyújtott alkotmányjogi panaszok tapasztalatai*. Pázmány Law Working Papers, 2016/20. 26.
- OWUSU-BEMPAH OWUSU-BEMPAH, Abenaa: *The interpretation and application of the right to effective participation*. The International Journal of Evidence & Proof. vol. 22, 321-341.
- PACZOLAY 2012. PACZOLAY Péter: *Megváltozott hangsúlyok az Alkotmánybíróság hatásköreiben*. Alkotmányjogi Szemle 2012/1. szám 67-69.
- PETRIK 2014. PETRIK Ferenc: *Személyiségi jogok*. 168-169. In: PETRIK Ferenc szerk.: *Az új Ptk. magyarázata*. I. kötet. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2014. második, átdolgozott, bővített kiadás.
- PLÓSZ 1927. PLÓSZ Sándor: *A polgári per szerkezete az új Perrendtartásban* in: dr. Plósz Sándor összegyűjtött dolgozatai, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1927. 118-138.
- PÓCZA 2007. PÓCZA Róbert: *A bírói aktivizmus helyett tisztességes eljárást*. Magyar jog, 2007/4. sz. 223-233.
- PÜNKÖSTY PÜNKÖSTY András: *Az alapjogvédelem egyes kérdései az Európai Unióban*. https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12211/file/EU_alapjogv%C3%A9delem_punkosty.pdf 2020.03.22. 9.p.
- REED AMAR 1991. REED AMAR, Akhil: *The Bill of Rights as a Constitution*. The Yale Law Journal, Vol.100: 1131.1991. 1131-1210.
- ROZAKIS 2004. ROZAKIS, Christos: *The right to a fair trial in civil cases*. Judicial Studies Institute Journal, 2004./2. 96-106.
- SAJÓ SAJÓ András: *A tudásrendszer problémája az emberi jogokban*. http://www.phil-inst.hu/recepcio/htm/7/706_belső.htm 2015.02.20.

- SCHAUER 1976. SCHAUER, Frederick F.: *English Natural Justice and American Due Process: An Analytical Comparison*. William & Mary Law Review Volume 18 | Issue 1. Rev. 47 (1976) 47-72.
- SILVEIRA 2015 SILVEIRA, J.T., Equality of Arms as a Standard of Fair Trials. http://www.joaotiagosilveira.org/mediaRep/jts/files/Equality_of_Arms_Fair_Trial_Lithuania__15052015.pdf, 2017. február 18.
- SÓLYOM 2002. SÓLYOM László: *Alkotmányértelmezés az új alkotmánybíróságok gyakorlatában*. Fundamentum, 2002/2. szám. 18-28.
- SÓLYOM P. 2018. SÓLYOM Péter: Alapjogok nyomában. *A magyar Alkotmánybíróság esete a gyülekezési szabadsággal*. MTA Law Working Papers 2018/9. https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/2018_09_Solyom.pdf 2020.02.21.1-23.
- SOMODY 2009.a. SOMODY Bernadette: *Megérthető alkotmány – könyvbemutató*. Fundamentum, 2009. évi 3. szám 115-118.
- SOMODY 2009.b. SOMODY Bernadette: *Absztrakt érvek – konkrét ügyek. Az alapjogi szemlélet és érvelés igénye egyedi ügyekben* In: Kocsis Miklós – Zeller Judit (szerk.): *A köztársasági alkotmány 20 éve. Tanulmányok*. PAMA, Pécs, 2009. 233-244.
- SOMODY 2010. SOMODY Bernadette: *Alapjogvédelem a bíraskodáson túl*. Fundamentum, 2010/2. szám 5-19.
- SOMODY 2011. SOMODY Bernadette: *Alkotmányozás*, Fórum rovat, Fundamentum, 2011/1. szám 47-50.
- SOMODY–VISSY 2011. SOMODY Bernadette – VISSY Beatrix *Az alkotmánybíráskodás jövője*. Fundamentum, Fórum rovat, 2011. 4. szám 80-81.
- SOMODY 2016. SOMODY Bernadette: *A rendőrcerképmás-ügy mint az alapjogi ítélkezés próbája*. Fundamentum, 2016/1, 103-112.
- SONNEVEND 1998. SONNEVEND Pál: *Az alapjogi bíraskodás és korlátai*. Fundamentum 1998/4. szám 79-84.
- SUNSTEIN 1996. SUNSTEIN, Cass R.: *Legal Reasoning and Political Conflict*, Oxford University Press Oxford New York, 1996. 31.
- SZABÓ 2007.a. SZABÓ Imre: *A polgári peres eljárás hatékonysága*. In: SZABÓ Imre szerk.: *Tanulmányok dr. Besenyei Lajos egyeteni tanár 70. születésnapjára*. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica Tomus LXIX. Fasciculus 1-48. Szeged, 2007. 631-654.
- SZABÓ 2007.b. SZABÓ Imre: *A hatékonyság: megvalósítható cél vagy eljárási elv?*. In: HARSÁGI Viktória – WOPERA Zsuzsa szerk.: *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században*. HVG-ORAC, Budapest, 2007.
- SZABÓ S. 2014. SZABÓ Sarolta: *Alapvető jogok védelme és az Európai Unió nemzetközi magánjoga*. Iustum Aequum Salutare, X. 2014. 2. 49–60.
- SZABÓ Zs. 2015. SZABÓ Zsuzsanna: *Többpólusú alapjogvédelmi rendszer a gyakorlatban – a kormánytisztviselők indokolás nélküli felmentésének tükrében*. Pro Futuro, 2015/1. 120-141.
- SZABÓ-ÁRVA SZABÓ Miklós - ÁRVA Zsuzsanna: *A tisztességes eljáráshoz való jog az alkotmányjogász szemével*. Bírák lapja, 2007/ 2. szám. 43-60.
- SZALAI 2010. SZALAI Anikó: *Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezésének*

- megjelenése a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában. Kül-Világ 2010/4. 14-21.
- SZÜTS 2000. SZÜTS Korinna: A fair eljárás a magyar szabályozás és a strasbourgi esetjog tükrében. Jogi tanulmányok, 2000/1. szám, 319-371.,
- UDVARY 2003. UDVARY Sándor: A képviselőre vonatkozó egyes szabályok az Alkotmánybíróság határozatainak tükrében. In: PAP Zsuzsanna szerk.: A magyar polgári eljárásjog a kilencvenes években és az EU jogharmonizáció, ELTE ÁJK Budapest, 2003, 328-345.
- UITZ 2006. UITZ Renáta: *Az alapjogok horizontális hatályának legújabb az emberi jogok jogelméleti kérdései a jogok.pdf* 2016.12.21.
- UJLAKI 1989. UJLAKI László: *Visszaélés a joggal a polgári eljárásban*, Jogtudományi Közlöny 1989. szeptember 455-461.
- TOMA TOMA, Elisa: *The Principle of Equality of Arms – Part of the Right to a Fair Trial*. <http://www.internationallawreview.eu/article/the-equality-of-arms-part-of-the-right-to-a-fair-trial> 2020.08.06. 12.
- TÓTH J. 2014. TÓTH J. Zoltán: *A „valódi” alkotmányjogi panasz használatba vétele: az Abtv. 27. §-a szerinti panasz első két éve az Alkotmánybíróság gyakorlatában*. Jogtudományi Közlöny, 2014/5. 228-233.
- TÓTH .J. 2017/a. TÓTH J. Zoltán: *A magyar bírói érvelés jellege. Jogértelmezés és jogi érvelés a magyar felsőbbbíróságok gyakorlatában*. Iustum Aequum Salutare, XIII. 2017/2. 121–138.
- TÓTH .J. 2017/b. TÓTH J. Zoltán: *Módosult hangsúlyok a magyar alkotmány-(alapjogi) bíráskodásban*. In: ZSIDAI Ágnes – NAGYPÁL Szabolcs: Sapere aude. Ünnepi kötet Szilágyi Péter hetvenedik születésnapja tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017. 79-101.
- TÖRÖK 2015 TÖRÖK Dániel Viktor: *Tisztességesség a polgári jellegű ügyek elbírálása során*. Doktori Műhelytanulmányok, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr 2015. 238-250.
- TURBULY 2003. TURBULY Lilla: *Az ésszerű idő a polgári perekben*. Bírák lapja, 2003/1. 41-47.
- TURKOVICS 2013. TURKOVICS István: *Az általános jogelvek megjelenése a hatósági eljárásban*. Miskolci Jogi Szemle, 2013/2. szám 53-60.
- VARGA 2013. VARGA István: *Perrendi szabályozási igények azonosítása jogösszehasonlító kitekintéssel*. in VARGA István szerk.: *Codificatio processualis civilis – Studia in Honorem Németh János II*. Kötet. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013. 494.p.
- VARGA Zs. 2009. VARGA Zs. András: *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának hatása jogszemléletünkre - A közhatalom perlése mint alapvető jog*, Iustum Aequum Salutare V. 2009/2. 103-126.
- VARGA Zs. 2018. VARGA Zs. András: *Törvényjavaslatok indokolása – az Alaptörvény hetedik módosításának 8. cikkéről*. Pázmány Law Working Papers, 2018/13. 8.
- VÉKÁS 1999. VÉKÁS Lajos: *A szerződési szabadság alkotmányos korlátai*. Jogtudományi Közlöny 1999. 2. szám, 56–59.
- VÉKÁS 2013. VÉKÁS Lajos: *Az új Polgári Törvénykönyvről*. Jogtudományi

Közlöny 2013/5. 225-242.

- VÉKÁS 2014. VÉKÁS Lajos: *A magánjogi kodifikációk néhány tanulságáról.* in: CSEHI Zoltán – KOLTAY András – LANDI Balázs – POGÁCSÁS Anett szerk.: *(L)EX CATHEDRA ET PRAXIS – Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából.* Pázmánypress, Budapest, 2014.
- VINCZE 2009. VINCZE Attila: *Osztott szuverenitás – többszintű alkotmányosság.* In Kocsis Miklós–Zeller Judit szerk.: *A köztársasági Alkotmány 20 éve,* PAmA, Pécs, 2009, 363–376.
- VINCZE 2004. VINCZE Attila: *Az Alkotmány rendelkezéseinek érvényre juttatása a polgári jogviszonyokban.* in Polgári Jogi Kodifikáció VI. évfolyam, 2004. évi 3. szám. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest 3-13.
- VINCZE 2014. VINCZE Attila: Somody Bernadette szerk.: *Az Alapjogi bíraskodás–Alapjogok az ítélkezésben (Recenzió).* Állam - és Jogtudomány • LV. évfolyam • 2014 • 2. szám • 104 – 109.
- VIRÁG– SZIGETI 2012. VIRÁG Csaba – SZIGETI Krisztina: *A Pécsi Ítéltábla határozata a kötelező perben állás egyes polgári eljárásjogi kérdéseiről. Van-e primátusa a bírósághoz fordulás jogának? Jogesetek Magyarázata,* 2012/2. sz. 20-26.
- VISEGRÁDY – GÁTOS 1990 VISEGRÁDY Antal - GÁTOS György: *Gondolatok a bírói jogalkalmazás hatékonyságáról.* Jogtudományi Közlöny, 1990. július-augusztus 276-282.
- VISEGRÁDY 2001. VISEGRÁDY Antal: *A jogi kultúra és a fair eljárás.* Acta humana : emberi jogi közlemények, 2001. ([12. évf.]) 44-45. szám, 110-116.,
- VISSY 2010. VISSY Beatrix: *Mikor az ombudsman és mikor a bíróság? - Egyéni alapjog-érvényesítési lehetőségek a két alkotmányos fórum előtt.* In: JOGI TANULMÁNYOK 2010 – Ünnepi Konferencia az ELTE megalakulásának 375. évfordulója alkalmából. I. Kötet. 151-164.
- WALKER 2009. WALKER, Neil: *Multilevel Constitutionalism: Looking Beyond the German Debate.* LSE ‘Europe in Question’ Discussion Paper Series, No. 08/2009, 30.
- WOPERA 2008. WOPERA Zsuzsa: *Az alapelvek természete, jelentősége.* in: WOPERA Zsuzsa szerk.: *Polgári perjog Általános rész.* Complex Kiadó, Budapest, 2008. 82.
- ZÖDI 2014/a ZÖDI Zsolt: *Precedenskövetés és jogszabály-értelemezés.* Állam- és Jogtudomány LV. évf. 2014. 3. szám 60-85.
- ZÖDI 2014/b ZÖDI Zsolt: *A korábbi esetekre történő hivatkozások mintázatai a magyar bíróságok ítéleteiben.* MTA Law Working Papers 2014/1, http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_01_Zodi_Zsolt_pdf 2015. 01.27.
- ZÖDI–LŐRINCZ 2017. ZÖDI Zsolt – LŐRINCZ Viktor: *Az Alaptörvény és az alkotmánybírósági gyakorlat megjelenése a rendes bíróságok gyakorlatában – 2012–2016.* MTA Law Working Papers. 2017/22 http://real.mtak.hu/73198/1/2017_22_zodi_lorincz.pdf 2019.01.18.

A SZERZŐ TÉMÁVAL KAPCSOLATOS PUBLIKÁCIÓI:

1. A Pécsi Ítéltábla határozata a kötelező perben állás egyes polgári eljárásjogi kérdéseiről. Van-e primátusa a bírósághoz fordulás jogának? Virág Csaba -- Szigeti Krisztina, Jogesetek Magyarázata, 2012/2. sz. 20-26. old.
2. A tisztességes (polgári) eljáráshoz való jog a bírói gyakorlat tükrében. In: PEME IV. PhD. Konferencia elektronikus könyv, Történelem-Politikológia-Jogtudomány szekció I. kötet. 2012. 60-68. old.
<http://www.peme.hu/userfiles/IV.%20Konf.%20Politika,%20jog%20I%20rész.pdf>
3. A perhatékonyság. In Nemzetközi magánjog és polgári eljárásjog a megváltozott gazdasági környezetben. Szerk.: Harsági V. - Horváth E. I. - Raffai K, Tanulmányok 15., Pázmány Press, Budapest, 2013. 201-214. old.
4. A tisztességes eljárás alapjoga és a méltányos elégtételt biztosító kártérítés. In VIII. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója, Jog és Állam 18. szám, 220-230 old.
5. A Kúria ítélete a polgári eljárási alapjogok sérülése megállapításának feltételeiről: a tisztességes eljáráshoz való jog egyes elemeinek egymáshoz való viszonya: Kúria Pfv. III. 20 678/2011/3. Jogesetek Magyarázata, 2013. 4. sz. 20-28. old.
6. Kódex – Hatály – Értelmezés, *Az alapvető rendelkezések és a jogvédelmi eljárás a nemperes ügyek tekintetében.* In: HARSÁGI Viktória – RAFFAI Katalin – SURI Noémi szerk: Új jogalkotási perspektívák és tendenciák Magyarországon és az Európai Unióban. Budapest, Pázmány Press 2014. 277-290. pp. (Doktorandusz Tanulmányok 2. kötet)
7. A Magánjogi Kódex és a "fair trial" jogának megújuló viszonya. Magyar jog, 2014. (61. évf.) 11. sz. 633-641. old.
8. A bírói jogértelmezés és a hetedik alaptörvény-módosítás. Eljárásjogi Szemle, 2018. 4. szám 9-17. old.

MELLÉKLET

A tisztességes eljáráshoz való jogot tartalmazó rendelkezések

I. / Az Emberi Jogok Európai Egyezségokmánya

6. Cikk - Tisztességes tárgyaláshoz való jog

1. Mindenkinnek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. Az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, a tárgyalóterembe történő belépést azonban meg lehet tiltani a sajtónak és a közönségnek a tárgyalás teljes időtartamára vagy egy részére annyiban, amennyiben egy demokratikus társadalomban ez az erkölcsök, a közrend, illetőleg a nemzetbiztonság érdekében szükséges, ha e korlátozás kiskorúak érdekei, vagy az eljárásban résztvevő felek magánéletének védelme szempontjából szükséges, illetőleg annyiban, amennyiben ezt a bíróság feltétlenül szükségesnek tartja, mert úgy ítéli meg, hogy az adott ügyben olyan különleges körülmények állnak fenn, melyek folytán a nyilvánosság az igazságszolgáltatás érdekeit veszélyeztetné.
2. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.
3. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van - legalább - arra, hogy
  - a) a legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól;
  - b) rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel;
  - c) személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessék, és ha nem állnak rendelkezésére eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet;
  - d) kérdéseket intézzen vagy intéztessen a vád tanúihoz és kieszközölhesse, a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják;
  - e) ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.

Forrás: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_HUN.pdf 2019.08.31.

Beiktatta az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény.

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms

ARTICLE 6 - Right to a fair trial

1. In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. Judgment shall be pronounced publicly but the press and public may be excluded from all or part of the trial in the interests of morals, public order or national security in a democratic society, where the interests of juveniles or the protection of the private life of the parties so require, or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice.
2. Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law.
3. Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights:
  - (a) to be informed promptly, in a language which he understands and in detail, of the nature and cause of the accusation against him;
  - (b) to have adequate time and facilities for the preparation of his defence;
  - (c) to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing or, if he has not sufficient means to pay for legal assistance, to be given it free when the interests of justice so require;
  - (d) to examine or have examined witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him;
  - (e) to have the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in court.

Forrás: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf 2019.08.31.

II./ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

14. Cikk

1. A bíróság előtt mindenki egyenlő. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el. A sajtót és a nyilvánosságot ki lehet zárni a tárgyalás egy részéről vagy az egész tárgyalásról mind erkölcsi okokból, a demokratikus társadalom közrendjének, vagy az állam biztonságának védelme érdekében, mindakkor, amikor a felek magánéletének érdekei azt követelik, mind pedig a bíróság által feltétlenül szükségesnek ítélt mértékben, az olyan különleges körülmények fennállása esetén, amikor a nyilvánosság ártana az igazságszolgáltatás érdekeinek; azonban minden büntető vagy polgári ügyben hozott ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, kivéve, ha a fiatalok érdekei mást kívánnak, vagy ha az eljárás házassági jogvitára vagy gyermekek gyámságára vonatkozik.
2. Bűncselekmény elkövetésével vádolt minden személynek joga van arra, hogy ártatlannak tekintésük mindaddig, amíg bűnösségét a törvény szerint be nem bizonyították.
3. Az ellene emelt vád elbírálásakor mindenkinek teljes és egyenlő joga van legalább a következő biztosítékokra:
  - a) a legrövidebb határidőn belül egy általa értett nyelven részletesen tájékoztassák az ellene emelt vád természetéről és okáról;
  - b) megfelelő idővel és lehetőséggel rendelkeznek védelme előkészítésére és az általa választott védővel való érintkezésre;
  - c) indokolatlan késedelem nélkül tárgyalják az ügyét;
  - d) a tárgyaláson személyesen jelen lehessen, személyesen vagy az általa választott védő útján védekezhessék; amennyiben védője nincsen, tájékoztassák a védő választására vonatkozó jogáról; és minden olyan esetben, ha az igazság érdekei ezt megkövetelik, hivatalból védőt rendeljenek ki számára, éspedig ingyenesen, amennyiben nem rendelkezik a védő díjazásához szükséges anyagi eszközökkel;
  - e) kérdéseket intézhessen vagy intéztethessen az ellene valló tanúkhöz, és a mellette valló tanúk ugyanolyan feltételek mellett jelenhessenek meg és legyenek meghallgathatók, mint az ellene valló tanúk;
  - f) díjmentesen vehessen igénybe tolmácsot, amennyiben nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet;
  - g) ne lehessen kényszeríteni arra, hogy saját maga ellen tanúskodjék vagy beismerje bűnösségét.
4. A fiatalok személyek esetében az eljárásnak figyelemmel kell lennie az életkorukra és az átnevelésükhöz fűződő érdekekre.
5. Bűncselekmény elkövetésében bűnösnek nyilvánított minden személynek joga van arra, hogy bűnösnek nyilvánítását és elítélését felsőbb bíróság a törvénynek megfelelően

felülvizsgálja.

6. Amikor valakit bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen elítélnek és ezt követően az elítélését hatályon kívül helyezik vagy kegyelemben részesítik azért, mert egy új vagy újonnan feltárt tény azt bizonyítja, hogy téves döntés született, azt a személyt, aki ilyen elítélés következtében büntetést állt ki, a törvénynek megfelelően kártalanítani kell, kivéve ha bizonyítást nyer az, hogy a nem ismert ténynek kellő időben való fel nem tárása teljesen vagy részben neki róható fel.
7. Senkivel szemben sem lehet büntetőeljárást indítani vagy büntetést kiszabni olyan bűncselekmény miatt, amely miatt az adott ország törvényének és büntetőeljárásának megfelelően jogerős ítélettel már elítélték vagy felmentették.

Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.TVR> 2019.08.31.

Az Egyezségokmány a 49. Cikk 1. bekezdése értelmében 1976. március 23-án lépett hatályba

Beiktatta az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről szóló 1976. évi 8. törvényerejű rendelet.

International Covenant on Civil and Political Rights

Article 14

1. All persons shall be equal before the courts and tribunals. In the determination of any criminal charge against him, or of his rights and obligations in a suit at law, everyone shall be entitled to a fair and public hearing by a competent, independent and impartial tribunal established by law. The press and the public may be excluded from all or part of a trial for reasons of morals, public order (ordre public) or national security in a democratic society, or when the interest of the private lives of the parties so requires, or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice; but any judgement rendered in a criminal case or in a suit at law shall be made public except where the interest of juvenile persons otherwise requires or the proceedings concern matrimonial disputes or the guardianship of children.
2. Everyone charged with a criminal offence shall have the right to be presumed innocent until proved guilty according to law.
3. In the determination of any criminal charge against him, everyone shall be entitled to the following minimum guarantees, in full equality: (a) To be informed promptly and in detail in a language which he understands of the nature and cause of the charge against him;
(b) To have adequate time and facilities for the preparation of his defence and to communicate with counsel of his own choosing;

- (c) To be tried without undue delay;
  - (d) To be tried in his presence, and to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing; to be informed, if he does not have legal assistance, of this right; and to have legal assistance assigned to him, in any case where the interests of justice so require, and without payment by him in any such case if he does not have sufficient means to pay for it;
  - (e) To examine, or have examined, the witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him;
  - (f) To have the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in court;
  - (g) Not to be compelled to testify against himself or to confess guilt.
4. In the case of juvenile persons, the procedure shall be such as will take account of their age and the desirability of promoting their rehabilitation.
  5. Everyone convicted of a crime shall have the right to his conviction and sentence being reviewed by a higher tribunal according to law.
  6. When a person has by a final decision been convicted of a criminal offence and when subsequently his conviction has been reversed or he has been pardoned on the ground that a new or newly discovered fact shows conclusively that there has been a miscarriage of justice, the person who has suffered punishment as a result of such conviction shall be compensated according to law, unless it is proved that the non-disclosure of the unknown fact in time is wholly or partly attributable to him.
  7. No one shall be liable to be tried or punished again for an offence for which he has already been finally convicted or acquitted in accordance with the law and penal procedure of each country.

Forrás: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> 2019.08.31.

III./ AZ EURÓPAI UNIÓ ALAPJOGI CHARTÁJA

VI. CÍM IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS

47. cikk A hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog

Mindenkinek, akinek az Unió joga által biztosított jogait és szabadságait megsértették, az e cikkben megállapított feltételek mellett joga van a bíróság előtti hatékony jogorvoslathoz.

Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által megelőzően létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja.

Mindenkinek biztosítani kell a lehetőséget tanácsadás, védelem és képviselet igénybevételéhez. Azoknak, akik nem rendelkeznek elégséges pénzeszközökkel, költségmentességet kell biztosítani, amennyiben az igazságszolgáltatás hatékony igénybevételéhez erre szükség van.

48. cikk Az ártatlanság vélelme és a védelemhez való jog

(1) Minden gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.

(2) Minden gyanúsított személy számára biztosítani kell a védelemhez való jogának tiszteletben tartását.

49. cikk A bűncselekmények és büntetések törvényességének és arányosságának elvei

(1) Senkit sem szabad elítélni olyan cselekményért vagy mulasztásért, amely az elkövetése idején a hazai vagy a nemzetközi jog alapján nem volt bűncselekmény. Ugyancsak nem lehet a bűncselekmény elkövetése idején alkalmazható büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni. Ha valamely bűncselekmény elkövetése után a törvény enyhébb büntetés kiszabását rendeli, az enyhébb büntetést kell alkalmazni.

(2) Ez a cikk nem zárja ki valamely személy bíróság elé állítását és megbüntetését olyan cselekményért vagy mulasztásért, amely elkövetése idején a nemzetek közössége által elismert általános elvek szerint bűncselekmény volt.

(3) A büntetések súlyossága nem lehet aránytalan a bűncselekményhez mérten.

50. cikk A kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalma

Senki sem vonható büntetőeljárás alá és nem büntethető olyan bűncselekményért, amely miatt az Unióban a törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.

Forrás: Az Európai Unió Hivatalos Lapja C 326/405 HU

Uniós tagságunk miatt közvetlenül hatályos.

CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION

TITLE VI – JUSTICE

Article 47 Right to an effective remedy and to a fair trial

Everyone whose rights and freedoms guaranteed by the law of the Union are violated has the right to an effective remedy before a tribunal in compliance with the conditions laid down in this Article.

Everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal previously established by law.

Everyone shall have the possibility of being advised, defended and represented. Legal aid shall be made available to those who lack sufficient resources in so far as such aid is necessary to ensure effective access to justice.

Article 48 Presumption of innocence and right of defence

1. Everyone who has been charged shall be presumed innocent until proved guilty according to law.
2. Respect for the rights of the defence of anyone who has been charged shall be guaranteed.

Article 49 Principles of legality and proportionality of criminal offences and penalties

1. No one shall be held guilty of any criminal offence on account of any act or omission which did not constitute a criminal offence under national law or international law at the time when it was committed. Nor shall a heavier penalty be imposed than the one that was applicable at the time the criminal offence was committed. If, subsequent to the commission of a criminal offence, the law provides for a lighter penalty, that penalty shall be applicable.
2. This Article shall not prejudice the trial and punishment of any person for any act or omission which, at the time when it was committed, was criminal according to the general principles recognised by the community of nations.
3. The severity of penalties must not be disproportionate to the criminal offence.

Article 50 Right not to be tried or punished twice in criminal proceedings for the same criminal offence

No one shall be liable to be tried or punished again in criminal proceedings for an offence for which he or she has already been finally acquitted or convicted within the Union in accordance with the law.

Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=HU> 2019.08.31.

IV./ Az Alkotmányról szóló 1949. évi XX. törvény

XII. fejezet

Alapvető jogok és kötelességek

57. § (1) A Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el.

(2) A Magyar Köztársaságban senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.

(3) A büntetőeljárás alá vont személyeket az eljárás minden szakaszában megilleti a védelem joga. A védő nem vonható felelősségre a védelem ellátása során kifejtett véleménye miatt.

(4) Senkit nem lehet bűnösnek nyilvánítani és büntetéssel sújtani olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog vagy - a határozatok kölcsönös elismerése elvének érvényesülése céljából az Európai Unió jogi aktusai által meghatározott körben, az alapvető jogok lényeges tartalmát nem korlátozva - a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség létrehozásában közreműködő más állam joga szerint nem volt bűncselekmény.

(5) A Magyar Köztársaságban a törvényben meghatározottak szerint mindenki jogorvoslattal élhet az olyan bírósági, közigazgatási és más hatósági döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti. A jogorvoslati jogot - a jogviták ésszerű időn belüli elbírálásának érdekében, azzal arányosan - a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával elfogadott törvény korlátozhatja.

Forrás: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/94900020.TV/ts/20111202/> 2019.08.31.

A törvény 1989. október 23-tól 2011. december 31-ig hatályos szövege

Act XX of 1949 The Constitution of the Republic of Hungary

Chapter XII.

Fundamental Rights and Duties

Article 57.

(1) In the Republic of Hungary everyone is equal before the law and has the right to have the accusations brought against him, as well as his rights and duties in legal proceedings, judged in a just, public trial by an independent and impartial court established by law.

(2) In the Republic of Hungary no one shall be considered guilty until a court has rendered a final legal judgment determining criminal culpability.

(3) Individuals subject to criminal proceedings are entitled to legal defense at all stages of the proceedings. Defense lawyers may not be held accountable for opinions expressed in the course of the defense.

(4) No one shall be declared guilty and subjected to punishment for an offense that was not a criminal offense under Hungarian law at the time such offense was committed.

(5) In the Republic of Hungary everyone may seek legal remedy, in accordance with the provisions of the law, to judicial, administrative or other official decisions, which infringe on his rights or justified interests. A law passed by a majority of two-thirds of the votes of the Members of Parliament present may impose restrictions on the right to legal remedy in the interest of, and in proportion with, adjudication of legal disputes within a reasonable period of time.

Forrás: <https://www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/docs/E.C.12.HUN.3-Annex2.pdf>
2019.08.31.

SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG

XXVIII. cikk

(1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.

(2) Senki nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.

(3) A büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez. A védő nem vonható felelősségre a védelem ellátása során kifejtett véleménye miatt.

(4) Senki nem nyilvánítható bűnösnek, és nem sújtható büntetéssel olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog vagy - nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben - más állam joga szerint nem volt bűncselekmény.

(5) A (4) bekezdés nem zárja ki valamely személy büntetőeljárás alá vonását és elítélését olyan cselekményért, amely elkövetése idején a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai szerint bűncselekmény volt.

(6) A jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy - nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben - más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.

(7) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti.

Forrás: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1100425.ATV/ts/20190101/> 2019.08.31.

2019. január 1-jén hatályos szöveg

Az Alaptörvény angol nyelvű változata

Fundamental Law of Hungary (25 April 2011)

FREEDOMS AND RESPONSIBILITIES

Article XXVIII

(1) In the determination of his or her civil rights and obligations or of any criminal charge against him or her, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law.

(2) Everyone who has been charged shall be presumed innocent until proved guilty by final court decision according to law.

(3) Anyone indicted in criminal proceedings shall be entitled to defense at all stages of such proceedings. Defense counsels shall not be held accountable for their opinions expressed in defense arguments.

(4) No one shall be held guilty of any criminal offense on account of any act which did not constitute a criminal offense under Hungarian law or - within the meaning specified by international treaty or any legislation of the European Union - at the time when it was committed.

(5) Paragraph (4) shall not prejudice the trial and punishment of any person for any act which, at the time when it was committed, was criminal according to the general principles recognized by the community of nations under international law.

(6) With the exception of cases of remedy defined by law, no one shall be liable to be tried or punished again in criminal proceedings for an offense for which he or she has already been finally acquitted or convicted in Hungary or - within the meaning specified by international treaty or any legislation of the European Union - in another Member State in accordance with the law.

(7) Everyone shall have the right to seek remedy against judicial, administrative or other official decisions, which infringe upon his or her rights or legitimate interests.

Forrás: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/62/id/A1100425.ATV/ts/20190101/> 2019.08.31.

VI./ A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény

ELSŐ RÉSZ ÁLTALÁNOS RENDELKEZÉSEK

I. FEJEZET Alapvető elvek

A törvény célja

1. § Ennek a törvénynek az a célja, hogy a természetes személyek és más személyek vagyoni és személyi jogaival kapcsolatban felmerült jogviták bíróság előtti eljárásban való pártatlan eldöntését az e fejezetben meghatározott alapelvek érvényesítésével biztosítsa.

A bíróság feladatai a polgári perben

2. § (1) A bíróságnak az a feladata, hogy - összhangban az 1. §-ban foglaltakkal - a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse.

(2) A per befejezésének ésszerű időtartama a jogvita tárgyát és természetét, valamint az eljárás lefolytatásának egyedi körülményeit is figyelembe véve határozható meg. Nem hivatkozhat a per ésszerű időn belül történő befejezésének követelményére az a fél, aki magatartásával, illetve mulasztásával a per elhúzódásához maga is hozzájárult.

(3) Az (1) bekezdésben foglaltak teljesítésének elmulasztása esetén a fél - az alapvető jogait ért sérelemre hivatkozással - sérelemdíjra tarthat igényt, feltéve hogy a sérelem a jogorvoslati eljárásban nem orvosolható. Ha az (1) bekezdésben foglaltak teljesítésének elmulasztásából eredően a fél kárt is szenved és az a jogorvoslati eljárásban nem orvosolható, a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai szerint követelheti a jogsértőtől kárának megtérítését. A sérelemdíj iránti igény, illetve a kárigény elbírálása során a bíróság soron kívül jár el. A sérelemdíj, illetve a kártérítés megítélését nem zárja ki, ha a bíróság nevében eljáró személynek az okozott jogsértés közvetlenül nem volt felróható.

(3a) A (3) bekezdésben foglalt szankciókat a bírósággal szemben kell érvényesíteni. Ha az eljáró bíróság nem jogi személy, az igényt azzal a bírósággal szemben kell érvényesíteni, amelynek elnöke a nem jogi személy bíróság bírái tekintetében az általános munkáltatói jogkört gyakorolja.

(4) A bíróság e törvény alkalmazása során annak rendelkezéseit, csak az ebben a fejezetben meghatározott alapelvekkel összhangban értelmezheti.

3. § (6) A bíróság köteles gondoskodni arról, hogy a felek minden, az eljárás során előterjesztett kérelmet, jognyilatkozatot, valamint a bírósághoz benyújtott okiratot megismerhessenek és azokra - törvényben előírt időn belül - nyilatkozhassanak.

5. § (1) A bíróság - ha törvény eltérően nem rendelkezik - a felek közötti jogvitát nyilvános tárgyaláson bírálja el.

(2) A bíróság a nyilvánosságot indokolt határozatával az egész tárgyalásról vagy annak egy részéről kizárhatja, ha az minősített adat, üzleti titok vagy külön törvényben meghatározott más titok megőrzése végett feltétlenül szükséges. A bíróság a nyilvánosságot a közérkölcsvédelmében, kiskorú védelmében, valamint az ügyfél kérelmére abban az esetben is

kizárhatja, ha az a fél személyiségi jogainak védelme érdekében indokolt. A bíróság a nyilvánosságot különösen indokolt esetben a tárgyalásnak a tanúkihallgatással érintett részéről akkor is kizárhatja, ha a tanú adatainak zártan kezelését rendelte el, és a zárt tárgyaláson történő meghallgatás a tanú, illetve hozzátartozója életének, testi épségének a megóvása érdekében feltétlenül szükséges.

(3) A bíróság a tárgyalás során hozott határozatát nyilvánosan hirdeti ki.

6. § (1) A bírósági eljárás nyelve a magyar. A magyar nyelv nem tudása miatt senkit hátrány nem érhet.

(2) A bírósági eljárásban - nemzetközi egyezményben meghatározott körben - mindenki jogosult anyanyelvét, regionális vagy nemzetiségi nyelvét használni.

(3) A bíróság köteles tolmácsot alkalmazni, ha az az (1)-(2) bekezdésben foglalt elvek érvényesülése érdekében szükséges.

7. § (1) A bíróság - jogszabályban előírt esetekben - kérelemre segítséget nyújt ahhoz, hogy a fél jogai, illetve törvényes érdekei védelmében bírósághoz fordulhasson.

(2) Az (1) bekezdésben foglaltak teljesülése érdekében a bíróság köteles a felet - ha nincs jogi képviselője - perbeli eljárási jogairól és kötelezettségeiről, a támogató perben való részvételéről, valamint a pártfogó ügyvédi képviselet engedélyezésének lehetőségéről a szükséges tájékoztatással ellátni. A bíróság jogszabályban meghatározott esetben és módon a felet - kérelmére - részben vagy egészben mentesíti a pervitellel összefüggő költségek előlegezése, illetve viselése alól.

Forrás: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/95200003.TV/ts/20171119/lr/chain142> 2019.08.31.

2017. december 31-én hatályos szöveg.

A törvény angol nyelvű változata:

Act III of 1952 on the Code of Civil Procedure

PART ONE GENERAL PROVISIONS

CHAPTER I Fundamental Principles

Objective

Section 1

The purpose of this Act is to ensure an unbiased judicial forum for resolving the legal disputes of natural and other persons relating to their property and personal rights by way of enforcing the principles laid down in this Chapter.

Remit of the Court in Civil Matters

Section 2

(1) The court shall - in accordance with Section 1 - seek to enforce the parties' right to reach a settlement in disputes and respect their right to a fair trial, and to reach a conclusion within a reasonable time period.

(2) A reasonable time-frame for the conclusion of litigation shall be determined in due consideration of the subject matter and nature of the dispute, as well as the unique circumstances of the proceedings. Where a party is found to have contributed to the prolongation of the proceedings through his actions and/or omissions, such party cannot rely on the closure of the proceedings within a reasonable time-frame.

(3) In the event of non-compliance with what is contained in Subsection (1), the party affected may seek restitution - alleging the violation of his fundamental rights -, provided that such impairment of a right cannot be remedied by way of redress procedures. If in consequence of non-compliance with the provisions set out in Subsection (1) the party suffers any loss and it cannot be remedied by way of redress procedure, he shall have the right to demand compensation from the infringer in accordance with the provisions on non-contractual liability. The court shall hear cases for restitution or damage claims in priority proceedings. If the infringement cannot be directly attributed to any person acting on the court's behalf, this shall not preclude the award of restitution or damages.

(3a) The sanctions referred to in Subsection (3) shall be imposed upon the court. If the acting court is not a legal entity, the claim shall be enforced against the court whose president exercises overall employer's rights over the judges of the court having no legal personality.

(4) In the application of this Act, the court must interpret the provisions of this Act in accordance with the principles laid down in this Chapter.

Section 3

(6) The court shall take measures to enable the parties to have access to all requests submitted during the proceedings, including all legal statements and documents presented to the court, and to make their opinion known within the deadline prescribed by law.

Section 5

- (1) Unless otherwise prescribed by law, the court shall adjudge civil cases in public hearing.
- (2) The court may declare - in a reasoned statement - the hearing on the whole or certain sections of the hearing closed from the public, where it is deemed absolutely necessary for the protection of classified information, trade secrets or any other information that is rendered confidential by specific other legislation. The court may shut out the public for reasons of morality, for the protection of minors, or upon the party's request if justified with a view to protecting the party's personal rights. Furthermore, in particularly justified cases the court may bar the public from the hearing when examining witnesses with a view to keeping the witness's data confidential, and holding the hearing in closed session is absolutely necessary for the protection of the life and safety of the witness and his family.
- (3) The court shall deliver its decision publicly.

Section 6

- (1) Court proceedings are conducted in the Hungarian language. No one may suffer any disadvantage for not understanding the Hungarian language.
- (2) In court proceedings - to the extent provided for by international agreement - parties shall be entitled to use their native language, or the language of their region or nationality.
- (3) The court is required to use an interpreter where necessary for the implementation of the principles referred to in Subsections (1)-(2).

Section 7

- (1) The court - in the cases prescribed by law - shall provide assistance upon request to promote the party's access to justice with a view to protecting his rights and lawful interests.
- (2) With a view to implementing Subsection (1), the court is required to inform the party - if not represented by a legal counsel - concerning his rights and obligations accrued by the proceedings, the advocate's participation in the proceedings, and on the availability of the option to appoint a public defender. The court - in the cases and in the manner prescribed by law - may authorize complete or partial exemption from court costs to the party upon request, or from providing advance payments for court costs.

VII./ A Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény

Preambulum

Az Országgyűlés

a magyar perjogi hagyományokra és az európai jogfejlődés vívmányaira építő, a felek felelős pervitelén és a bíróság aktív pervezetésén alapuló, a koncentrált per feltételeit biztosító szabályozás megteremtése céljából,

a polgárok szolgálatát biztosító, a közjónak és a józan észnek megfelelő jogalkalmazás eszméjétől vezérelve,

a magánjogi jogviták tisztességes eljárás elvén nyugvó rendezése és az anyagi jogok hatékony érvényre juttatása érdekében

az Alaptörvény 25. cikk (2) bekezdés a) pontja végrehajtására a következő törvényt alkotja:

Forrás: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1600130.TV/ts/20190710/> 2019.08.31.

A Preambulum angol nyelvű változata:

Act CXXX of 2016 on the Code of Civil Procedure

Building on the legacy of Hungarian litigation law and on the achievements of developments in European law, aiming to lay down rules governing the conduct of parties in the court of law and of the courts in actively conducting the cases with a view to ensure the conditions for the consolidation of actions,

guided by the principle of justice for all, serving the public and common sense in the administration of justice,

in the interest of ensuring that private law disputes are settled under the principle of due process and to effectively enforce substantive rights,

Parliament has adopted the following Act for the implementation of Article 25(2)a) of the Fundamental Law:

Forrás: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/62/id/A1600130.TV/ts/20190105/> 2019.08.31.

Summary

There are multiple different approaches and interpretations about the right to fair trial among those who apply the law. This is appropriate, since the subjective right itself was at the same time a human right, a fundamental right, a principle of judicial and civil procedural basic principle, and in the Hungarian law it was a matter of liability fact for fifteen years. This procedural subjective fundamental right is structured, therefore it is composed from multiple elements which are able to function by themselves as independent fundamental rights as well. In the Dissertation we examined what kind of interpretation and practice formulated in the civil procedures about the right to fair trial by the Hungarian court system.

In the First Chapter we went through the historical formation of the right to fair trial. This process started with the appearance of the constitutional and procedural rights in the national law and then the common definition was formulated on the international level in the middle of the 20th century and this paradigm of fundamental rights has put back the set of rights into the national laws as fundamental human right. In the third stage, we examined how the fundamental rights approach affected the Hungarian national law and its interpretation.

In the Second Chapter we interpreted the particular terminology which appeared during the research. Namely we used such complex definitions which are partly part of the constitutional law or the international law and meanwhile the other parts are applied in civil procedural law. We made two differentiations about the definitions. The means of substantive legal protection against the exercise of public power can be the protection of personal rights under private law, liability for damage caused by the exercise of public power and the protection of fundamental rights included in § 2. of the Act III. of 1952 on the Code of Civil Procedure.

Based on the comparison we came to the conclusion that – with high degree of similarities - this latter is an independent, sui generis liability. The constitutional based interpretation – besides the fundamental right standpoint - appeared as a preliminary question for the constitutional law-public law based analysis of the judicial practice. Therefore we attempted to define such practical characteristics, which could fulfill this condition.

For the next two Chapter we summarize the international, the Hungarian constitutional and public legal regulations including the change of the two latter significant norm matter. Following this with descriptive analyst method we described the legal standpoints of the law interpreting forums about the right to fair trial. Within these Chapters we compared the fundamental right elements which are „thawed” by the European Court of Human Rights and the Constitutional Court and their content as well as how each element was structured. In The case of the courts of jurisdiction we ventured from the protection of general private law to the constitutional based interpretation. Through the use of the constitution as a decorative element the process developed from the complete distance keeping to the point that the courts reflected the abstract arguements which were forumalted by the Constitutional Court to everyday life situations. We assessed that besides the organic development this process was characterized by the accelarated modification of the legislation. In Chapter V. we presented the effects which we indentified as an influential factor which could have influenced the judges of judiciary’s interpreting action of the procedural fundamental right and we defined the reasons for those aswell.

We made multidirectional analysis in the biggest voluminous Chapter VI. On the other hand the legal interpretation wasn’t static, it showed a developmental arc which we divided into phases based on its change. However the phase shift of the practice had to be taken into account. On the other hand the legislation developed basic principles in the Act III. of 1952 on the Code of Civil Procedure but with applied mixed solutions which had two important characteristics. One which only partly in its name, partly in its content contained basic principles. The other which used civil procedural legal terms, therefore the affiliation of each principle to a fundamental procedural right had to be determined separately. Third, we included the previously formulated influencing factors in the analysis, and in the light of these we also examined the judicial interpretation, its result and possible discrepancies. Fourthly, we also used the fact that the fundamental rights argument could have appeared in the so-called main proceedings as an investigative criterion, however, the emphasis was placed on the information received in the Supreme Court proceedings, but it may also have appeared in sui generis libability proceedings, where we summarized the content and structure formed through judicial interpretation ourselves.

Due to the different use of the terms, we explored two significant diversity and performed their analysis using an analytical-reasoning method. This concerned two principles of civil procedure. Subsequently, we have listed the new principles of procedural law in the Chapter on Fundamental Principles of the Act III. of 1952 on the Code of Civil Procedure in terms of which element of fundamental rights the case law has assessed the new principles of procedural law, and in what degree the result shows difference or similarity compared to the characteristics defined by the European Court of Human Rights and the Constitutional Court. Lastly in the last Chapter we summed up the research results and based on it we gave answers to the set up hypotheses.

Károli Gáspár Református Egyetem

Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary
Állam- és Jogtudományi Kar | Faculty of Law

NYILATKOZAT

(bele kell fűzni a doktori értekezésbe)

Alulírott ezennel kijelentem, hogy a doktori fokozat megszerzése céljából benyújtott értekezésem kizárólag saját, önálló munkám eredménye. A benne található – másoktól származó – nyilvánosságra hozott vagy közzé nem tett gondolatok és adatok eredeti leelőhelyét a hivatkozásokban (lábjegyzetekben), az irodalomjegyzékben, illetve a felhasznált források között hiánytalanul feltüntettem.

Kijelentem továbbá, hogy a benyújtott értekezéssel azonos tartalmú értekezést más egyetemen nem nyújtottam be tudományos fokozat megszerzése céljából.

E kijelentésemet büntetőjogi felelősségem tudatában tettem.

Budapest, 2021. február 16.

.....
de Kiziti

aláírás

Károli Gáspár Református Egyetem

Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary
Állam- és Jogtudományi Kar | Faculty of Law

NYILATKOZAT

(Bele kell fűzni a doktori értekezésbe)

Alulírott **dr. Szigeti Krisztina Mónika** (név), neptun kód: ..... nyilatkozom, hogy állam- és jogtudomány (tudományágban) nincs folyamatban fokozatszerzési eljárásom, illetve fokozatszerzési eljárásra való jelentkezésemet két éven belül nem utasították el, továbbá két éven belül nem volt sikertelenül zárult doktori védésem.

Nyilatkozom tovább, hogy nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve öt éven belül nem vontak vissza tőlem korábban odaítélt doktori fokozatot.

Budapest, 2021. február 16.

..... *dr. Szigeti Krisztina* .....

aláírás